

ŽELEZAR

TEDNIK — GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 31. JULIJA 1980

ŠTEVILKA: 29-30 • LETO: XXIX

Naš kovinar, svobodno glasilo delavcev KID, je kot predhodnik Železarja začel izhajati 26. januarja 1937. Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstnevnik in od 1. januarja 1962, kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl — Naslov: Uredništvo Železarja, SŽ — Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 483, administracija 484 in 726. Tisk: TK Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72.

POSLOVNI REZULTATI ŽELEZARNE V PRVEM POLLETJU

V letošnjem letu v Železarni nismo uspeli izpolniti obveznosti, ki smo si jih zadali z družbenim načrtom. Skupna proizvodnja je znašala 780.389 ton, kar je 95,7 % načrtovane. Odstopanje blagovne proizvodnje (skupaj s proizvodnjo za lastno porabo) od načrtovane pa je bilo še večje, saj smo realizirali le 213.901 ton od predvidenih 240.612 ton, to je 88,9 %.

Razlogov za slabe proizvodne rezultate je bilo več, seveda pa je bil največji in najtežji problem polproizvod. Že podatek, da smo v prvi polovici leta od načrtovanih 75.000 ton polproizvodov nabavili le 49.222 ton, to je 66 %, nam dovolj zgovorno prikazuje težko situacijo, v kateri se je

znašla naša proizvodnja. Razlike med potrebno količino polproizvodov in dejansko nabavljeno, nismo uspeli nadoknaditi z lastnim jeklom, kar se je seveda odrazilo v nižji skupni in blagovni proizvodnji. S posebnimi ukrepi smo si prizadevali povečati proizvodnjo v temeljni

organizaciji Jeklarna, vendar železnih rezultatov v celoti še nismo dosegli, saj poleg premajhnega števila delavcev ovira proizvodnjo tudi iztrošenost naprav v tej temeljni organizaciji.

Še dokaz več, koliko izgubljammo z zaostajanjem izgradnje nove jeklarne 2, ki je nujna za zagotovitev lastnega vložka. Predvidevamo, da se bo razkorak med načrtovano količino in dejansko količino nabavljenih polproizvodov še povečal, zato se moramo v prihodnje čim bolj opreti na lastne vire.

CELOTNI PRIHODEK IN NJEGOVA RAZPOREDITEV

Celotni prihodek, ki smo ga v Železarni ustvarili v prvi polovici leta, je znašal 4.925,8 milijona dinarjev, kar je 91,3 % z družbenim planom predvidenega prihodka. Za načrtovano prodajo smo zaostali za 26.259 ton, to je za 11 %. Pri povprečni prodajni ceni v prvih šestih mesecih (17.028 din/tono) znaša to 447 milijonov izpada celotnega prihodka.

redno s tem pa smo povečevali proizvodnjo kvalitetnejšega asortimenta

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje na 6. strani)

PRVO POLLETJE SO NAS PESTILE TEŽAVE S POLPROIZVODI

Pri uresničevanju planskih nalog je bilo v celotnem prvem polletju prisotno pomanjkanje polproizvodov, ki so ga enkrat bolj drugič manj občutile vse temeljne organizacije, ki so v tehnološki verigi za TOZD Valjarna bluming-štel. V letošnjem letu smo načrtovali nabavo 150.000 ton polproizvodov iz tujih virov, do konca junija pa smo dobili le 49.726 ton ali 33,1 %.

Zaradi težke situacije s polproizvodi smo v nekaterih temeljnih organizacijah organizirano zmanjševali obseg obratovanja in s tem tudi mesečne proizvodne programe, vzpo-

redno s tem pa smo povečevali proizvodnjo kvalitetnejšega asortimenta

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje na 6. strani)

OSREDNJA POZORNOST DELEGATOV GRADNJI JEKLARNE 2 IN ODSEKU AVTO CESTE

Po skupni seji vseh treh zborov skupščine občine Jesenice 24. julija, na kateri so razrešili dolžnosti dosedanjega predsednika skupščine občine Slavka Osredkarja, ki je bil izvoljen za predsednika medobčinskega sveta SZDL za Gorenjsko in za novega predsednika izvolil Iva Arzenška, dosedanjega podpredsednika, za novega podpredsednika pa delegata zbora združenega dela Franca Jerla, so delegati na ločenih sejah razpravljali o pomembnih točkah dnevnega reda. V ospredju razprave sta bila osnutek dogovora o temeljnih planov gorenjskih občin za obdobje 1981-1985 in osnutek dogovora o temeljnih družbenega plana SR Slovenije za isto obdobje.

(Nadaljevanje na 3. strani)

JAVNA RAZPRAVA O PLANSKIH DOKUMENTIH

V prilogi Železarja objavljamo samoupravni sporazum o temeljnih plana delovne organizacije Železarna Jesenice za obdobje 1981-1985. O njem bo namreč tekla avgusta razprava prek samoupravnih delovnih skupin v temeljnih organizacijah. Hkrati obveščamo, da bo avgust nasploh namenjen obravnavi planskih dokumentov različnih ravni za obdobje 1981-1985.

V temeljnih organizacijah odo namreč obravnavali tudi lastne temelje srednjeročnega plana. Ostale planske dokumente pa bodo poleg temeljnih organizacij obravnavali še v delovnih skupnostih. Ti dokumenti so: osnutki samoupravnih sporazumov o temeljnih planov občinskih samoupravnih interesnih skupnosti (otroško varstvo, izobraževanje, kultura, telesna kultura, socialno skrbstvo, zdravstvo in zaposlovanje), mestnih krajevnih skupnosti ter osnutki dogovora o temeljnih družbenega plana občine Jesenice. Osnovno gradivo dobi vsaka temeljna organizacija in delovna skupnost le v enem izvodu, povzetke z mnenjem strokovnih služb pa vodje samoupravnih delovnih skupin in delegati v delavskih svetih temeljnih organizacij in delovnih skupnosti.

V prihodnji številki Železarja pa bosta objavljena tudi samoupravna sporazuma o temeljnih plana SOZD SŽ in interne banke SOZD SŽ.

Več navodil v zvezi z razpravo o planskih dokumentih bomo poslali vodjem samoupravnih delovnih skupin, delavskim svetom in vodjem temeljnih organizacij oziroma delovnih skupnosti.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

Vsem delovnim ljudem in občanom čestitamo ob občinskem prazniku 1. avgustu in jim želimo veliko delovnih uspehov in osebnega zadovoljstva

Samoupravni organi, družbenopolitične organizacije in poslovodni organi TOZD, delovnih skupnosti in Železarne

V PRVEM POLLETJU SPODBUDNI USPEHI POSLOVANJA IN STABILIZACIJSKIH PRIZADEVANJ V TOZD JEKLOVLEK

V prvem polletju so v TOZD Jeklovlek dosegli plan skupne proizvodnje in presegli vrednostno blagovno proizvodnjo. Korekcija blagovne proizvodnje in prodajnih cen pa še ni pripomogla, da bi se povečala vrednostna realizacija in dohodek. Z linearnim povečanjem prodajnih cen ugotavljajo, da nekaterim kvalitetnim jeklom še niso pokrili lastnih stroškov. Zato so izdelali analizo lastnih cen in stroškov in pripravili predlog za korekcijo prodajnih cen. Rast vseh vrst stroškov je namreč hitrejša, zlasti storitev, repromateriala in energije, da bi povečali planirani dohodek.

(Nadaljevanje na 2. strani)

KATERI DELAVCI ODHAJAJO IN ZAKAJ?

Skoraj deset let že zasledujemo fluktuacijo v Železarni in z vsakoletno analizo opozarjamo na značilnosti fluktuantov skupno s predlogi za zmanjševanje tega pojava. Nekaj kadrovskih ukrepov za zmanjševanje fluktuacije smo uvedli v sprejemni postopek, nekaj v kadrovanje. Dilje še nismo uspeli priti, pa čeprav nam vsakoletne analize narekujejo še kaj več.

(Nadaljevanje na 8. strani)

V razvijanju novih samoupravnih institucionalnih oblik je prav tako potrebno stalno imeti pred očmi, da je človek smisel in smoter revolucionarnega boja delavskega razreda. Boj za človeško med ljudmi, za vedno boljše in bolj humane odnose, za človeka kot svobodnega proizvajalca in ustvarjalca — to je končni cilj in smisel boja delavskega razreda. Institucionalne oblike organiziranja družbe niso same sebi namen. Tu so za to, da so na voljo človeku, uresničevanju njegovih neposrednih in dolgoročnih materialnih, kulturnih in drugih potreb. Tu so zaradi človeka. To je bistvo socialističnih samoupravnih odnosov, za katerih uresničevanje se bojuje delavski razred Jugoslavije in njegova zveza komunistov. Predsednik Tito na X. kongresu ZKJ

Sodelavec — strojnik vetrila v aglomeraciji (Foto I. Kučina)

OB OBČINSKEM PRAZNIKU PONOSNI SMO LAHKO NA DOSEŽENO STOPNJO RAZVOJA

V sedanjih prizadevanjih za uresničevanje politike gospodarske stabilizacije, kamor sodi tudi vsestransko varčevanje in zmanjševanje vseh vrst porabe, kaj radi vseprek kritiziramo »o zavzečnosti ali »zgrešenosti« tega ali onega, ne da bi ob tem poskušali objektivno presoditi (in vsaj na tiho priznati), kakšen ogromen napredek smo dosegli v 35 letih obnove in izgradnje domovine. Niti se ne trudimo, da bi razmislili ali se informirali, kje so vzroki za današnje nujne in neizogibne stabilizacijske ukrepe, ki seveda logično, zaradi tega pač, ker smo na področjih skupne, splošne pa tudi osebne porabe trošili mnogo več, kot smo z delom in znanjem ustvarjali, poleg drugega pomenijo tudi »zategovanje pasu«. Zaradi neinformiranosti (ne zato, ker tovrstnih informacij ne bi bilo, pač pa zato, ker po njih ne sežemo) pri vseh teh težavah pozabljamo tudi na zunanje politično situacijo (vojne, vojaške intervencije, različne državne udare, medblokovsko tekmo ... svetovno naftno krizo in s tem povezano stagnacijo in upadanje gospodarstva itd., itd.) in ekonomske težave, ki pestijo ves svet in ki tudi nas niso obšle.

Mnogi so prehitro pozabili, kakšno dediščino smo prevzeli po končani narodnoosvobodilni borbi in socialistični revoluciji — porušeno in oropano in skrajno zaostalo Jugoslavijo. Pozabili, da ko smo se komaj pobrali na kolena, nas je že prizadel Informburo in ekonomska blokada. Da smo imeli in jih imamo še danes, čeprav mnogo manj, veliko nasprotnikov našega socialističnega samoupravnega razvoja doma in še mnogo več v svetu. Da so nas v teh letih prizadele številne elementarne nesreče in da smo ob vsem tem prvič v naši zgodovini preživeli 35 let v miru in mnogo, mnogo lepših življenjskih razmerah kot kdajkoli v preteklosti!

S tem seveda nečemo zanikati mnogih slabosti in odstopanj v našem 35-letnem razvoju, pa vendarle tega ne moremo in ne smemo pripisovati »nekim tetjim osebam ali ogramom«, če sami v okviru delegatskega sistema, samoupravnega in frontnega dogovarjanja v okviru socialistične zveze delovnega ljudstva nismo storili ničesar ali bore malo, da bi te slabosti in odstopanja zmanjševali na minimum ali jih celo odpravili. V prevelikem lastnem zadovoljstvu (lahko tudi sebičnosti ali lagodnosti) smo preveč očitili le napake, ki so prisotne v našem razvoju in preveč poudarjali le naše pravice, ob tem pa pozabljali tudi na ustavne dolžnosti. Najbolj prodoren odgovor na vse to je dal na XI. kongresu predsednik Tito, ko je med drugim dejal, da bomo vse te slabosti »najhitreje odpravili z ustvarjalno akcijo vseh delovnih ljudi. Za uresničevanje takšnega cilja je delegatski sistem pot in sredstvo.«

Letošnji občinski praznik praznujemo hkrati s 35-letnico osvoboditve in 30-letnico delavskega samoupravljanja. V tem času smo v občini dosegli izreden družbenoekonomski razvoj. Prebivalstvo se je od predvojnih 15.662 povečalo na 29.511 (1979). Pred vojno je bilo v občini okrog 3.528 stanovanj, tudi v kletih, podstrešjih in barakah, ki jih danes skoraj ni več, po osvoboditvi pa je bilo zgrajenih 4.967 družbenih in 5.279 privatnih stanovanj. Pred vojno smo imeli v občini zaposlenih 4.601 prebivalca, danes pa je zaposlenih 14.865, od tega 5.470 žensk ali 37 %, brez zaposlenih žensk izven občine. Narodni dohodek, ki je merilo strokovne usposobljenosti in tehnične opremljenosti, je lani dosegel v občini 93.622,00 din na prebivalstva ali 5.201 dolar. S takim dohodkom smo se v letu 1979 uvrstili na šesto mesto v SR Sloveniji. Po osvoboditvi je bilo zgrajenih šest šol (od tega je ena opuščena), številni vrtci, kulturni in športni objekti. Izreden razvoj je bil dosežen na področjih železarstva in industrije nasploh, turizma, trgovine, prometa, gradbeništva itd., itd.

Seveda je povsem razumljivo, da bi želeli imeti še več, toda k temu več moramo prispevati vsi do slehernega občana. In to je tudi naša želja ob letošnjem občinskem prazniku.

V PRVEM POLLETJU SPODBUDNI USPEHI POSLOVANJA IN STABILIZACIJSKIH...

(Nadaljevanje s 1. strani)

Dohodek za prvo polletje ni dosegel planirane rasti. Problematične so visoke cene storitev TOZD Strojne in TOZD Remontne delavnice, TOZD Vzdrževanje in TOZD Transport. Menijo, da je ekonomsko in samoupravno vprašljiva dohodkovna povezanost med TOZD. Nekatere TOZD ustvarjajo dohodek na konto visokih cen storitev, ki so prerasle prodajno ceno izdelkov. Mislijo, da je delni vzrok poslovne izgube nekaterih TOZD prav zaradi tega, ker je proizvodnja preobremenjena z visokimi stroški in dragimi storitvami. Poslovno izgubo bi odpravili šele, če bomo iskali notranje rešitve, da bi s cenejšo in boljše proizvodnjo dosegli višjo raven gospodarjenja in dohodkovnih odnosov.

Proizvodnjo še vedno pestijo delovna nedisciplin, nizka storilnost in nezadostna ekonomičnost obratovanja. Pomanjkanje in slabša kvaliteta polproizvoda sta največja vzroka da ne morejo narediti več in bolje. Stabilizacijska prizadevanja še niso dovolj spodbudna, da bi dosegli ustrezno kakovost izdelkov, ki bi bili donosnejši pri ustvarjanju dohodka. Zato se postavlja vprašanje, kateri so za proizvodnjo pomembni dejavniki in v kakšnem obsegu, če jih merimo po delu in dohodkovnih odnosih.

Poslovno leto se je namreč začelo s težavami, zlasti ko je ugasnil pomemben vir polproizvoda iz valjarne profilov, ne da bi ga ustrezno nadomestili iz nabave in iz valjarne žice. V drugem polletju kaže, da bo preskrba s polproizvodi še težja. V prvem polletju so izčrpali zaloge

polproizvodov in zajedli v medfazno proizvodnjo, ki se izteka. Start v drugo polletje ni spodbuden, ker je izpadla tretjina polproizvodov iz nabave. Razen tega so izpadli tudi naročila v srednjih profilih, da bi pokrili proste kapacitete in družbeni plan. Na zadnji seji sta o teh vprašanjih razpravljala odbor za gospodarstvo in delavski svet TOZD Jelkovec. Sklenila sta, da je uredničenje stabilizacijskih ukrepov najbolj pomembna prva, da bi dosegli boljše in večjo proizvodnjo.

V prvem polletju so dosegli naslednje rezultate:

PROIZVODNJA:

vlečeno jeklo	9.071,9 ton	102,2 %
luščeno jeklo	316,7 ton	79,2 %
brušeno jeklo	682,1 ton	113,7 %
term. obd. jeklo	697,4 ton	78,4 %
Skupaj:	10.768,3 ton	100,0 %

ODPREMA:

Odpremo blagovne proizvodnje so izpolnili v količini 10.744,6 ton ali 99,7 % plana. Plan blagovne proizvodnje pa so presegli v vrednostno glede na boljši kvaliteten asortiment.

USLUGE:

Razen proizvodnje so izvršili 1.329,9 ton raznih uslug za tuje in domače naročnike, največ žarenja za železarno Štore.

Razkorak s planom je zaradi pomanjkanja naročil v proizvodnji luščenih in termično obdelanih jekel. Razlike so nadomestili z vrednejšo proizvodnjo vlečenih in

brušenih jekel. Ta jekla so tudi preobremenjena z naročili, ki bistveno odstopajo od plana, zlasti v finih dimenzijah.

Razen teh uspehov, moramo omeniti še naslednje pomembnejše dosežke:

- dosegli so skupni izplen 94 %, kar je za odstotek boljše od planirane;
- dosegli so znižanje vseh vrst stroškov, predvsem zaradi boljše izplena, nižje porabe energije in predelovalnih stroškov;
- uspešno poteka osvajanje tehnologije kolobar - palica in obratovanje novih naprav;
- uspešno so zaključili strokovni tečaj in usposabljanje delavcev;
- inovacijska dejavnost poteka na reševanju kakovosti polizdelkov, zlasti toleranc in tehnologije hladne predelave;
- uvedli so kontrolo cen in storitev TOZD Vzdrževanje, Remontne delavnice in Transport;
- mesečno spremljajo gibanje norm in uvajajo nova marila za rast produktivnosti dela in izkoriščanje delovnega časa;
- dvignili so storilnost v kilogramih na uro in moža, da so pokrili višjo odsotnost z dela in dosegli plan proizvodnje.

Razen teh pozitivnih dosežkov jih še vedno pesti slabša kvaliteta polproizvoda in še nezadostna tehnološka disciplina. Reklamacije so povečane s kvaliteto problematiko in z rizikom, da bi dosegli planirano proizvodnjo. Kljub nekaterim dobrim dosežkom so letos izpostavljeni težki gospodarski situaciji v Železarni in bitki za plan. Skratka bitka za stabilnost gospodarstva še ni dosegla vrha. Vrhunec bomo dosegli šele, ko bomo kritično izpostavili odgovornost vseh subjektivnih dejavnikov, zlasti nadaljnjo poglobljeno dohodkovnih odnosov in pa spodbudno nagajevanje po delu in rezultatih dela.

Ustava proizvodnjo sivega surovega železa, železarna Štore pa jo je zmanjšala na minimum. Železarni Ilijaš primanjkuje železove rude, zato dela samo z zmogljivostjo ene peči.

V Tovarni dušika Ruše primanjkuje antracita, ki se je poleg tega še močno podražil. Zato je vprašljiva proizvodnja ferolegura.

V proizvodnji aluminija sicer ni bistvenih motenj, v celoti pa je ustavljena proizvodnja livarskih zlitin. Na razpolago ni surovine silicij metala. Posledica bo zastoj v celotni motorni industriji in pri ostalih porabnikih teh materialov.

Tudi likvidnost in pomanjkanje kadrov sta resna problema za normalno delo v proizvodnji. Nizko vrednotenje dela v tej panogi povzroča fluktuacijo v druge panoge.

Vse članice splošnega združenja nenehno povečujejo izvoz in to za vsako ceno. Tako je železarni Štore že uspelo izenačiti uvoz z izvozom, medtem ko tega v železarnah Jesenice in Ravne ne zmorejo. Čeprav so povečali izvoz za 37 %, jim je hkrati porastel uvoz za 54 % zaradi povišanja uvoznih cen.

Vse delovne organizacije so intenzivno pripravljale samoupravni sporazum s predelovalno industrijo za pridobivanje deviz po 67. in 68. členu zakona o deviznem poslovanju in kreditnih odnosih s tujino, vendar so bili uspehi minimalni. Zaradi republiških zaprek in dodatnih ukrepov zamrzitve dela deviznih pravic pa so se še zmanjšali.

Posledice navedene problematike so večstranske. V samih delovnih organizacijah prihaja do zmanjšanja dohodka, v najbolj kritičnih primerih pa še do izgube.

Tako beleži železarna Jesenice v prvem kvartalu 36 milij. din izgube, ki se bo v taki situaciji do konca leta predvidoma še precej povečala.

Izvršni odbor je med drugim razpravljal o osnutku Krieterjev za prestrukturiranje gospodarstva, oblikoval pripombe nanj in ga potrdil.

Glede informacije o zalogah bakra vzhodno od Cerkna in o potrebnih sredstvih za raziskave in odprtje rudnika je odbor menil, da je zelo zanimiva. Zavezal je vse zainteresirane, da se povežejo. Do leta 1981 naj bi pripravili program za pridobivanje bakra v Sloveniji, pred tem pa določili nosilca zanj. Vse aktivnosti v zvezi s pripravami prevzeta rudnik živega srebra Idrija in mariborska livarna.

Članice združenja so pozvali, naj se vključijo v razpravo o ustanovitvi posebnih raziskovalnih skupnosti. Obrabo naj se na metalurški inštitut, ki je koordinatorka.

O predvidenem drugem povišanju cen električne energije je izvršni odbor menil, da naj bi ga čimprej izvedli, kajti izgube bo sicer potrebno kriti na drug način. Glede na pomembno postavko, ki jo v stroških proizvodnje pomeni električna energija za Tovarno dušika Ruše, pa naj se ponovno analizira študijo o vplivu velikih potrošnikov in se cene ustrezno prilagodijo.

(Gospodarski vestnik, 17. junija 1980)

PORTRET SODELAVCA

ANTON AUBAR dela v TOZD Livarna že 22 let; zadnja tri leta kot analitik dela. Pogovarjala sva se v njegovi pisarni. Tu in tam naju je zmotil telefon. Delo analitika opravlja od leta 1977, ko je naredil delovodsko šolo. Pred tem pa je bil vsa leta livar. Praksa, ki si jo je z leti pridobil, mu je sedaj v veliko pomoč pri normiranju dela v livarni. Pravi, da so pri njih norme predvsem izkustvene, saj normira največkrat vsako delo posebej, ker se le ta v glavnem ne ponavljajo, tako da imajo bolj redko konstantne norme.

»Delo, ki ga opravljam, je hvaležno, pa tudi ne, ker z njim vplivam na osebni dohodek vsakega posameznika. Mnogi se borijo za čim manjše norme in nekateri se tudi pritožujejo, češ da so previsoke. Toda jaz sem tudi sam livar in vem, koliko se lahko naredi. Manjše norme tudi niso rešitev, saj prinašajo slabše rezultate, ti pa spet manjšo dohodek.«

Livarna je eden od manjših TOZD v Železarni, dosega pa dobre delovne rezultate, saj presega načrtovano skupno proizvodnjo. Je v marsičem specifičen obrat. Delajo v dokaj težkih pogojih. S prostorom so zelo na tesnem, tako da ena skupina dela v martinarni, kar jim prinaša še dodatne težave zaradi kamionskih prevozov modelnega peska na livni prostor in podobno. Nimajo pa problemov s fluktuacijo. Tisti, ki pride v livarno, navadno tu tudi ostane. Vzroke za to je verjetno treba iskati v urejenosti medsebojnih odnosov, organiziranosti dela, pa tudi v sami strukturi kadra, ki tu dela. Tudi disciplinskih prekrškov, ki bi jih morala reševati skupna disciplinska komisija Železarn, ni. »K temu prav gotovo pripomore tudi sam postopek na disciplinski komisiji, saj je bolj zaslišan tisti, ki kršitelja prijavi, kot kršitelj sam,« pravi o tem Tone.

»Na livarno se bo moralo bogati drugače, če želimo ohraniti zgodnjo livarsko tradicijo, ki jo imamo na Jesenicah. Odnos vodilnih do našega obrata je mačehovski. Želez bi, da se to spremeni. Livarno je potrebno modernizirati. Pogoje dela moramo izboljšati, le tako bomo naše delovne uspehe lahko še stopnjevali, s tem pa bo tudi naš doprinos stabilizaciji večji. Še vedno namreč delamo tako kot pred devetdesetimi leti, le s to razliko, da uporabljamo kromoksidne peske in pa CO₂ postopek. Kljub temu produktivnost stalno raste, saj zadovoljujemo domače in tuje potrebe po odličnih.«

Delo v livarni je odvisno tudi od drugih, povsem objektivnih faktorjev. Sedaj je v okvari žerjav v martinarni. Zaradi tega bodo kasnili z dobavo odlitkov težkih ponvic za Smederevo, Skopje, Sisak, ki jih v Jugoslaviji izdeluje edino jeseniška železarna.

Glede na leta delavcev je to razmeroma star obrat. Poprčna starost je 40 do 42 let. Večina so kvalificirani in visokokvalificirani delavci. »Livarski poklic postaja že deficitaren, kar je posledica pomanjkanja skrbi za kadre. Za livarski poklic se sedaj učijo na šoli za metalurške delavce samo dve leti. Včasih smo se za livarja učili tri leta, kot recimo za ključavničarja ali strugarja. Zmotno je mišljenje, da naj bo livar tisti, ki ne more delati v drugem poklicu, to je omalovažujoče. Livar mora danes precej vedeti, da lahko v redu opravlja svoje delo.«

Tone se je rodil na Ribnem pri Bledu pred 43 leti, od leta 1939 pa živi na Jesenicah. Poročen je in oče dveh otrok. Z družino živi v Podmežaklju. Adaptira hišo, zato so ostale aktivnosti postavljene malo ob stran, saj, kot pravi, primanjkuje časa, da bi bil povsod, kjer je treba. Kljub temu opravlja vrsto odgovornih funkcij v Železarni in tudi v KS Podmežaklja. Je sekretar OO ZK v TOZD Livarna, član odbora za ljudski odpor in družbeno samozagajstvo v livarni, vodja konference delegacij za SIS za kulturo, član komisije za uresničevanje zakona o združenem delu, podpredsednik sve-

ta KS Podmežaklja, pred tem pa je bil tudi njen predsednik. V prejšnji mandatni dobi je bil tudi član DS SOZD SŽ. V zvezi s temi zadolžitvami sem mu postavil nekaj vprašanj.

Kot vodja konference delegacij za SIS za kulturo se predvsem zavzimate za izgradnjo kulturnega doma na Jesenicah.

»Kulturni dom na Jesenicah je nujen potreben. Če samo pogledamo gledališče Tone Cufar, ki dela v zelo slabih pogojih, čeprav je eno od vodilnih amaterskih gledališč v Jugoslaviji. Knjižnica je tudi preveč utesnjena. Razstava DOLIKA niso na najboljšem mestu in tudi ne vsem na vpogled. Pa obe kinodvorani! Kakšnih večjih ansamblov ali gledaliških skupin ne moremo povabiti na Jesenice, ker je dvorana premajhna. Res ne razumem, zakaj se prebivalci ne odločijo za gradnjo tega prepotrebne objekta. Vzrok je verjetno tudi v slabem delu delegatov, saj se iz seje v sejo borimo s sklepčnostjo. Vsega materiala, ki ga obravnavamo na sestankih SIS za kulturo, ne obravnavamo tako, kot bi ga morali, zato tudi ni konkretnih predlogov. Ni informacij in povratnih informacij. Delegati sami so premalo seznanjeni z delegatskim sistemom, čeprav so bili organizirani seminarji v okviru delavske univerze. Sindikat, družbenopolitične organizacije in vodstva TOZD bi se morali bolj angažirati, da bi delegatski sistem res zaživel. Mislim, da imamo še veliko delegatov, ki so to samo na papirju, daleč pa so še do tega, da bodo začeli delati.«

Ste član komisije za uresničevanje zakona o združenem delu. Sedaj intenzivno delate na sporazumu o skupnih osnovah in merilih za delitev osebnih dohodkov. Kaj konkretno prinaša ta sporazum?

»To je obsežno delo, prinaša pa zelo konkretne rešitve, o tem sem prepričan. Na področju nagajevanja bo to povsem nova stvar za našo železarno. Druge delovne organizacije imajo to že urejeno. V opisu del in nalog so zajeta vsa dela in opravila delavca v združenem delu za vsako delovno mesto posebej, tako da ne bo več dilem, kaj kdo dela in kaj ne. Mislim, da tudi disciplinskih prekrškov odklanjanja dela ne bo več, sicer pa se s tem v našem obratu tudi sedaj ne srečujemo. Sporazum bi bilo potrebno dokončati čim prej, saj je bil rok za sprejem že dvakrat prestavljen.«

V Podmežaklju, kjer je Tone podpredsednik sveta KS, se prav sedaj odločajo o prazniku krajevne skupnosti. Sam pravi, da se bolj navdušuje za datum začetka organiziranega delovanja OF, ki sega v maj 1941, čeprav je tudi drugi datum - akcija Prešernove brigade na nemško taborišče v Podmežaklju 19. julija 1944, pomemben. Spregovoril je tudi o problemih, ki tarejo to krajevno skupnost.

Po dvajsetih letih so začeli rekonstruirati podvoz na Cesti 1. maja, tako da bo po tem na Jesenicah možen krožni lokalni avtobusni promet, ki bo potekal tudi skozi Podmežakljo in bo krajanom te KS omogočil avtobusni prevoz do centra Jesenic. Problem je tudi barakarsko naselje »Nikišča«, ki bi ga bilo treba podreti in namesto njega postaviti nove bloke, za kar imajo že idejni načrt. Na območju KS imajo dve trgovini, ki pa ne zadovoljujeta potreb prebivalcev. Potrebno bi bilo tudi boljše zloženje.

Na območju te KS bo potekala tudi obvoznica mimo Jesenic do predora. V zvezi s tem pravi, da so se zavzemali, da bi gradnja te ceste potekala vsaj vzporedno z gradnjo predora, če je že ne bodo zgradili prej. Predor bo dograjen s 1. januarjem 1985. »Kako pa bo takrat s prometom skozi te naše ozke Jesenice, je pa vprašanje zase.«

Tako pravi Tone Aubar, ki toži, da nima časa da bi bil povsod, kjer je treba, pa kljub temu veliko prispeva k reševanju naših vsakdanjih problemov. Je eden tistih, ki nosi breme tudi namesto drugih.

bd

ALARMANTNA OPOZORILA

Položaj črne in barvaste metalurgije in livarn je trenutno zelo zaskrbljujoč, je 30. julija opozoril izvršni odbor splošnega združenja črne in barvaste metalurgije in livarn SR Slovenije. Nekatere delovne organizacije so zaradi pomanjkanja surovin, repromateriala in polproizvodov ter neurejenega vprašanja cen že ustavile proizvodnjo. Predvidevajo, da bo precej delovnih organizacij ob koncu leta izkazalo izgubo, nekatere pa so jo že v prvem četrtletju.

Težave z oskrbo z osnovnimi materiali iz bazne proizvodnje in zastoje ima trenutno predelovalna industrija v razmeroma majhnem obsegu. A če z ustreznimi ukrepi ne bomo našli rešitev za ključna vprašanja (koks, devizna situacija), se bo prekinil normalni tok proizvodnje. Izvoz repromateriala, ki ga proizvaja bazna industrija, se bo povečal, oskrba predelovalne industrije pa osiromašila.

»Ob tem vprašanju smo primorani ugotoviti, da naša republika v tem letu nikakor ne more postati izvozno suficitna, saj ne vemo, katero blago nam prinese suficit, če proizvodnje ne bo, če bo surovinska baza znižala proizvodnjo ali pa jo bo večji del izvažala«, opozarja izvršni odbor združenja. Odbor je sklenil, da v kratkem pripravi skupen sestanek s predstavniki elektroindustrije in kovinskopredelovalne industrije, na katerem naj bi se dogovorili, kako omiliti težave, ki jih pogojujejo spremenjeni pogoji gospodarjenja.

V tej panogi se motnje v proizvodnji pojavljajo vse od začetka letošnjega leta. Šlo je za posledice sprememb deviznega režima, iskanja deviznih sredstev in deviznih pravic. Še huje se je začelo po devalvaciji dinarja.

Fizična proizvodnja v železarnah in livarnah se je zmanjšala predvsem zaradi slabe oskrbe s surovinami in polizdelki. Najbolj kritična je bila oskrba s koksom, in sicer v železarni Jesenice, železarni Štore in v livarnah (že od začetka leta). Nezadovoljiva oskrba s koksom je značilna tudi za druge železarne oziroma livarne v Jugoslaviji.

Vzroki so naslednji:

- koksarna Lukovac nima deviznih sredstev za nabavo premoga;
- proizvodni stroški narasčajo, prodajne cene pa se že dolgo niso spremenile.

O teh težavah so delegati panoge večkrat razpravljali in obveščali o svojih predlogih tako Gospodarsko zbornico Slovenije kot samoupravno interesno skupnost za ekonomske odnose s tujino. Rešitev, kakršne so predlagali, pa ni bilo.

Trenutno stanje je tako kritično, da se postopoma ustavlja proizvodnja v obratih, ki ne morejo brez koka. Delegati so opozorili, da bodo v času dopustov ti problemi nekoliko manj občutni, a posledice bodo z vso težo nastopile septembra, ko naj bi vsa predelovalna industrija začela s polno proizvodnjo, pa ne bo niti izdelkov črne metalurgije niti ulitkov, ki pomenijo osnovo proizvodnje.

Za rešitev problema oskrbe s koksom smo predlagali, da se uvoz premoga za koksanje izvzame iz obstoječega režima in se ga tretira tako kot uvoz nafte.

S tem bi bilo rešeno vprašanje oskrbe koksarne Lukovac s premogom, hkrati pa tudi vprašanje prodajnih cen, saj smo računali, da bi se oblikovale cene po istem sistemu kot za nafto in njene derivate.

Ker predlog ni bil akceptiran, je oskrba s koksom vse težja. V železarnah so si dosedaj pomagali s posojili iz zaloga materialnih rezerv, za katere so se obvezali, da jih bodo v predvidenem roku vrnili. Ob sedanjem položaju ne morejo niti tega realizirati, ker ni koka.

Železarne so v razgovorih tudi za dobave koka iz Poljske, kjer še niso časovno opredeljene dobave, pri tem pa je računati na še enkrat višjo ceno od domače. Delegati v splošnem združenju so opozorili, da bo problem oskrbe s koksom ostal nereden tudi v primeru, če se realizira predlog o izločitvi premoga za koksanje iz deviznega režima. Koksarna Lukovac je namreč razprodala svoje proizvodne kapacitete za predelavo uvoženega premoga tujim dobaviteljem. S tem se odpravi vprašanje možnosti proizvodnje za domače potrošnike.

Še naprej ostaja nereden tudi problem cen koka, ker so domače cene dejansko prenizke. Zavod za cene ni pristal na povišanje, hkrati pa uvažamo še enkrat dražji koks. Zaradi pomanjkanja koka je ogrožena proizvodnja v železarni Štore, v železarni Jesenice pa delajo z zmanjšano kapaciteto v valjarni debele pločevine (prvič po 1949. letu), žičarni, proizvodnji elektrod, žebeljarni, hladni valjarni, proizvodnji srednje pločevine. V livarni v Titanu Kamnik so prvič od njenega obstoja prenehali s proizvodnjo, podobno v Beltu Črnomelj, vse bliže prenehanju obratovanja so tudi v drugih livarnah.

Naslednji kritični material so gredice, kjer je dobava neredna. Problemi so tudi pri oskrbi z ognjevarnim materialom, ki je poleg vsega še slabe kvalitete.

Oskrba s surovim železom je tako slaba, da so morali na posameznih SM pečeh občasno delati samo z jeklenim odpadkom.

Na splošno velja, da je oskrbljenost železarn in livarn z osnovnimi surovinami zelo slaba, v nekaterih primerih pa tako kritična, da je z lastnimi silami ali pa v okviru repromateriala povezav ne bo mogoče razreševati in bodo zato potrebni odločnejši koraki v prid bazne industrije v okviru celotne Jugoslavije.

V livarnah je problematična oskrba s furanskimi smolami, sivim surovim železom in obloženim peskom, kar je posledica pomanjkanja deviz za uvoz osnovnih surovin in zmanjšane ali celo ukinitve proizvodnje. Tako je železarna Vares zaradi pomanjkanja metalurškega ko-

OSREDNJA POZORNOST DELEGATOV GRADNJI JEKLARNE 2 IN ODSEKU AVTO CESTE

(Nadaljevanje s 1. strani)

Na seji družbenopolitičnega zbora, kateri je prisostvoval tudi delegat za zbor republik in pokrajin skupščine Socialistične federativne republike Jugoslavije Jože Božič, so precej kritično spregovorili o obeh navedenih osnutkih. O osnutku dogovora o skupnih temeljnih planov gorenjskih občin za obdobje 1981 do 1985 so menili, da ima številne pomanjkljivosti. Med osnovnimi so omenjali, da je osnutek grajen, kot da bi bil to dokument družbenopolitične skupnosti in so v njem preveč izraženi interesi občinskih skupščin, ki naj bi dobili širšo družbeno podporo, čeprav so objektivne materialne možnosti posameznih občin in regije kot celote mnogo manjše, kot so v osnutku opredeljene potrebe. V osnutku dogovora bi moralo priti mnogo bolj do izraza usklajevanje in dogovarjanje gorenjskih občin o skupnih interesih pri reševanju posameznih vprašanj.

V razpravah o osnutku bi predvsem morali izhajati iz dejstva, da so temeljne družbenopolitične skupnosti občine in zato predvsem izhajati iz tega, kaj bodo objektivno zmogle narediti občine v naslednjem petletnem obdobju in ne, kaj si želijo. Niti ni dovolj poudarjena modernizacija in sploh prestrukturiranje gospodarstva v posameznih občinah in v zvezi s tem rast produktivnosti dela. Nasplošno so bili mnenja, da iz osnutka ni dovolj razvidno, ali je orientacija gorenjske regije v naslednjih petih letih dovolj usklajena s stabilizacijskimi prizadevanji. Mnenja so bili, da bo potrebno predlog dogovora o temeljnih planov gorenjskih občin za obdobje 1981-1985 na osnovi pripomb gorenjskih občin temeljito prestrukturirati, da bo dejansko poudarek na dogovarjanju in usklajevanju med gorenjskimi občinami.

Se bolj živahna in konkretna pa je bila razprava v zboru združenega dela o osnutku dogovora o temeljnih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981-1985. Razpravo sta nedvomno spodbudili gradnji nove elektrojeklarne v jesiški železarni in karavanškega predora ter odseka avtoceste Hrušica-Zirovnica. Vzrok za to pa je prav gotovo v tem, ker je v osnutku pričetek gradnje nove elektrojeklarne v Železarni premaknjen iz leta 1981 na 1983 in ker osnutek dogovora ne vključuje izgradnje odseka avtoceste Hrušica-Zirovnica. Sicer odsek v svojem programu načrtuje republiška skupnost za ceste, vendar pa v podrobni obrazložitvi osnutka dogovora navajajo, da so viri sredstev za ceste optimistični, ker prerazporeditev prometnega davka in javno posojilo ter z njim povezano posojilo mednarodne banke za obnovo in razvoj še niso popolnoma zanesljivi viri. To pomeni, da gradnja tega odseka ni zanesljivo opredeljena.

Delegati so v svojih razpravah poudarjali, da taka opredelitev v osnutku ni sprejemljiva in se enoglasno zavzeli za to, da se gradnja nove elektrojeklarne premakne v leto 1981, kot je bilo v dosedanjih razpravah že večkrat opredeljeno in

da se konkretno opredeli v predlogu dogovora tudi gradnja odseka avtoceste Hrušica-Zirovnica in ne prepušča navedeni odvisnosti. Vsi razpravljalci so pri opredeljevanju argumentov za te spremembe v predlogu dogovora o temeljnih planih SRS za obdobje 1981-1985 poudarjali, da pri tem ne gre za nikakršne ozke, ali lokalne občinske interese, temveč za širše slovenske in celo jugoslovanske interese.

Zahtevo, da se v predlogu dogovora premakne ponovno čas gradnje nove elektrojeklarne v Železarni na obdobje 1981-1983, so razpravljali utemeljevali s tem, da so na ta čas opredeljene vse priprave na gradnjo v Železarni, tako načrti kot dobava tehnološke in ostale opreme, kakor tudi združevanje sredstev za pokrivanje te naložbe. Poudarjeno je tudi bilo, da bi bilo zelo neekonomično, če ne bi Železarna pogodbe z izbranim dobaviteljem opreme sklenila še letos, še predvsem, ker je le-ta pripravljen skleniti pogodbo o dobavi opreme pod ponudnimi pogoji glede vrednosti. V pojasnilu za premaknitev izgradnje nove jesiške elektrojeklarne v obdobju 1983 do 1987 k osnutku dogovora je sicer rečeno, da se z namenjavo SM peči z električnimi pečmi v jesiški železarni po prvih ocenah celotna energijska bilanca celo izboljša, kljub temu pa se bo povečala letna poraba električne energije za 300 GWh, zaradi česar bo potrebno dodatno zgraditi okrog 60 MW novih elektroenergetskih kapacitet, za kar pa v naslednjem petletnem obdobju ne bo potrebnih finančnih sredstev. Razen tega, pa pravijo, je tudi sam jesiški projekt finančno zelo zahteven. Delegati so bili mnenja, da to ni dovolj prepričljivo glede na to, da se z novo elektrojeklaro očitno kažejo prihranki pri drugih energetskih medijih, kar bi bilo potrebno natančno izračunati in argumentirati v prizadevanjih, da se gradnja vendarle začne leta 1981.

Ta zahteva je še toliko bolj utemeljena, so menili, ker je bila gradnja nove elektrojeklarne predvidena že v petletnem obdobju, ki ga letos zaključujemo, še predvsem pa z zmanjšanjem uvoza jeklarskih izdelkov, oziroma odvisnosti jesiške železarne od polproizvodov domačih in tujih dobaviteljev. Sicer je v pojasnilu k osnutku dogovora rečeno, da bo zaradi tega v letošnjem letu potrebno iz drugih republik in iz uvoza pridobiti od 140.000 do 150.000 ton polizdelkov (slabov in gredic), v letu 1985 pa, upoštevaje razvoj kovinske predelovalne industrije, okrog 200.000 ton, vendar pa nekaj letna praksa kaže, da je to zelo relativno, oziroma zelo nezanesljivo. Delegati so bili mnenja, da bo potrebno natančno izračunati vse kazalce - prihranke na uvoženi energiji, uvoženih polizdelkih, transportu, razvojne potrebe kovinske predelovalne industrije, prihranke na takojšnji gradnji in podobno - in s temi argumenti oborožiti delegate republiških zborov, ko bodo razpravljali o teh vprašanjih. To vprašanje pa je zelo tesno povezano tudi s prestrukturiranjem gospodarstva, politiko zaposlovanja in ne

nazadnje z vprašanjem reševanja ekoloških problemov Jesenic.

Delegati so bili mnenja, da je predlagani osnutek dogovora o temeljnih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981-1985 ustrezen osnova za razpravo in usklajevanje. Temeljni družbenega plana za naslednje petletno obdobje bi morali pomeniti čvrsto stabilizacijsko osnovo za nadaljnji razvoj, pri čemer bi moralo priti bolj do izraza dejstvo, da bitka za stabilizacijo pomeni tudi bitko za prestrukturiranje gospodarstva. Še vedno so nekatere stvari v osnutku predimenzionirane in premalo kvalitativno obdelane. Tudi v osnutku predlagana kvalifikacijska sestava zaposlenih, glede na kriterije prestrukturiranja gospodarstva v SR Sloveniji, zahteva nekatere korekture, ker v vseh gospodarskih vejah kljub prestrukturiranju gospodarstva takih kvalifikacijskih razmerij zaradi racionalnosti zaposlovanja ne bo mogoče doseči.

Delegati na seji družbenopolitičnega zbora so tudi poudarili, da je izgradnja odseka avtoceste Hrušica-Zirovnica potrebno opredeliti v 83. členu bodočega predloga dogovora in je ne prepustiti samo programu republiške skupnosti za ceste, ki finančno še ni pokrit, ker bi to pomenilo veliko tveganje. Sedanja cesta skozi Jesenice že sedaj ne ustreza vsako leto večjemu cestnemu prometu, z izgradnjo karavanškega predora pa se bo promet ogromno povečal, pri čemer je potrebno računati tudi na to, da bo veliko cestnega prometa z izgradnjo karavanškega predora preusmerjenega s prehoda Sentilja na ta novi prehod. Sedanja cesta tega ne bo zmogla in bo prihajalo do skoraj neresljivih zastojev, pri čemer je potrebno tudi računati na porabo nafte oziroma bencina. Hitra cesta namreč, poleg drugega, pomeni tudi velik prihranek teh goriv. Tudi v tem pogledu bo potrebno delegate oborožiti z natančnimi podatki o sedanjih obremenjenosti jesiške ceste in s povečano obremenjenostjo z izgradnjo karavanškega predora, vključno s prihrankom nafte, ki zelo bremeni našo zunanjeplačilno bilanco.

Podobne pripombe so sprejeli tudi delegati na sejah zbora združenega dela in zbora krajevnih skupnosti, sedaj pa je odvisno od naše delegatske prodornosti, argumentiranosti in seveda številnih drugih dejavnikov, da taka stališča uveljavimo tudi v predlogu dogovora oziroma v končni verziji dogovora o temeljnih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981-1985.

Poleg drugih vprašanj, o katerih smo več poročali v zadnji številki našega glasila, so delegati vseh treh zborov sklepali tudi o nekaterih kadrovskih vprašanjih. Ker je dosedanjim članom odbora podpisnikov družbenega dogovora o načinu uporabe in upravljanja s sredstvi solidarnosti potekel mandat, so za novega člana iz gorenjske in ljubljanske regije izvolili Boruta MIKLAVČIČA, predsednika izvršnega sveta skupščine mesta Ljubljane (dosedanja član je bil iz Kranja).

Ker so družbeni sveti občine Jesenice (zbori so o tem sprejeli odlok na majskih oziroma junijskih sejah) delegatsko sestavljeni, so zbori na svojih sejah izvolili:

- Slavka OSREDKARJA v družbeni svet za družbenopolitični sistem in samoupravljanje,

- Karla RAVNIKA v družbeni svet za družbenoekonomske razvoj in družbeno planiranje in

- Jelko VIDALI v družbeni svet za gospodarjenje s prostorom in varstvo okolja.

V skupini delegatov za deligiranje delegatov v zbor občin skupščine SR Slovenije so razrešili Franca VIČARJA, izvolili pa: Slavka PEMA, Iva ARZENŠKA in Janka SODJA.

V skupini delegatov za deligiranje delegatov v zbor združenega dela skupščine SR Slovenije so razrešili Antona ANDREUZZIJA in Brana PRETNARJA, izvolili pa: Franca VIČARJA in Zvoneta HRASTARJA.

V skupini delegatov za deligiranje delegatov v zbor združenega dela skupščine SRS s socialno zdravstvenega področja so razrešili Majdo dr. ROUS-MEDVEŠČEK in izvolili Stanislavo BIČEK.

V skupini delegatov za deligiranje delegatov v zbor združenega dela skupščine SRS s prosvetno-kulturnega področja so razrešili Marijo GRICAR in izvolili Zdravka KAVČIČA.

OBVESTILA KOLEKTIVU - OBVESTILA KOLEK

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK - 4. 8.	ANTON BURJA, st.	SAŠO KOŠIR
TOREK - 5. 8.	MITJA KERSNIK	FRANC BERNIK
SREDA - 6. 8.	SAŠO DOLINAR	VLADO REPE
ČETRTEK - 7. 8.	DUŠAN BAK	KAREL POGAČAR
PETEK - 8. 8.	VINKO ROTAR	IVO LEBAN
SOBOTA - 9. 8.	AHMED TELELOVIĆ	IVAN KODRIČ
NEDELJA - 10. 8.	FLORIJAAN MLAKAR	MARJAN PINTAR

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14. do 18. ure
nočni pa od 18. do 6. ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela: dnevni dežurni od 6. do 18. ure
nočni pa od 18. do 6. ure

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni zgradbi TOZD V drževanje.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 4. do 9. avgusta bodo delale naslednje obratne ambulante:
dopoldne: II. obratna ambulanta - dr. Branimir Čeh,
popoldne: I. obratna ambulanta - dr. Marija Kovačič-Može in IV. obratna ambulanta - dr. Marija Kovačič-Može.
V soboto, 9. avgusta, samo dopoldne I. obratna ambulanta - dr. Marija Kovačič-Može in IV. obratna ambulanta - dr. Marija Kovačič-Može.

ZOBNE AMBULANTE:

Dopoldne: I. zobna ambulanta - v. dent. Viktor Stražišar.
Za Železarno v torek, 5. avgusta in v četrtek, 7. avgusta. I. zobna ambulanta - v. dent. Viktor Stražišar, od 13. do 19. ure.
Popoldne: II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej.
Za Železarno v torek, 5. avgusta, II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej, od 7. do 13. ure.
Za borce v četrtek, 7. avgusta - II. zobna ambulanta - dr. Alojz Smolej, od 7. do 13. ure.
V soboto, 9. avgusta, samo dopoldan I. zobna ambulanta - v. dent. Viktor Stražišar.

S 1. AVGUSTOM LE Z NOVIMI IZKAZNICAMI ŽELEZARNE

S 1. avgustom preneha veljavnost stalnih imenskih in brezimenskih propustnic. S tem dnem se začne uporaba že izdanih novih izkaznic železarne Jesenice, ki so opremljene s fotografijo, delavsko številko, registrsko številko in imajo rumeno barvno podlago.

Natančna uporaba je opredeljena v navodilu za uvedbo novih vstopnih in izstopnih dokumentov v železarni Jesenice.

Vsi delavci, ki so bili posebej pozvani k izdaji posebnih vstopnih oz. izstopnih dovoljenj (stalnih propustnic), pa se tega niso udeležili 24. julija, bodo to opravili na posebej določen dan po 15. avgustu 1980. Za delavce tujih firm ta odredba še ne velja zaradi postopnega izdajanja.

Sektor za splošne zadeve

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu avgustu bodo praznovali petdeset let življenja naslednji sodelavci: ANTON BOKSA, jeklarina - 6. avgusta; IVAN VRTAČNIK, elektrode - 6. avgusta; JAKOB LEGAT, jeklarina - 7. avgusta; LUDVIK VIDMAR, jeklarina - 9. avgusta; ANDREJ BURJA, strojne delavnice - 12. avgusta; ŠTEFAN KOVAČ, jeklarina - 13. avgusta; FETIJA ČATAK, elektrode - 15. avgusta; FRANC ŠTEBLAJ, remontne delavnice - 15. avgusta; MARJAN KLINAR, remontne delavnice - 16. avgusta; MARIJA HERMAN, žičarna - 16. avgusta; HILDA PRIMOŽIČ, OTK - 18. avgusta; LOVRO BENET, livarna - 19. avgusta; BOGO TUŠAR, OTK - 20. avgusta; PAVEL KLINAR, OTK - 20. avgusta; ANTON ZEVNIK, OTK - 22. avgusta; JANEZ STENOVEC, vzdrževanje - 26. avgusta in RAFAEL CAF, transport - 30. avgusta.
Vsem sodelavcem iskreno čestitamo.

Po sklepu odbora za delovna razmerja delovne skupnosti ENT z dne 24. 7. 1980

OBJAVLJAMO

prosta dela oziroma naloge

II. strokovni sodelavec - šifra 5179 - U-5-17. ktg. - 1 oseba

Pogoji:

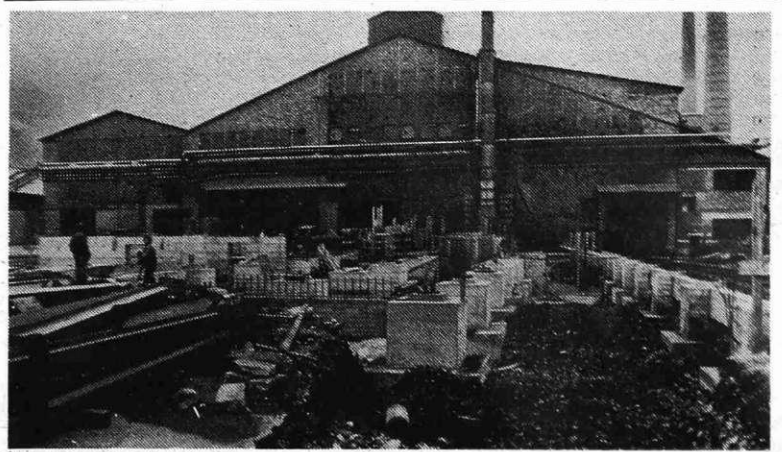
Za opravljanje navedenih del oz. nalog se zahteva:

- višja šola ekonomske ali organizacijske smeri

- 3 leta delovnih izkušenj na podobnih delih oz. nalogah.

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 15 dni po objavi na kadrovski sektor Železarna Jesenice - z oznako: »za delovno skupnost ENT«.

Posebne prijavnice dobite pri kadrovikih ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

Gradnja odpraševalnih naprav za električne peči (Foto I. Kučina)

PRED LETOŠNJO KRVODAJALSKO AKCIJO

Vsakoletna prostovoljna krvodajalska akcija v naši občini je za mnoge prostovoljne krvodajalce in aktiviste občinskega Rdečega križa postala že navada in pričakovani dogodek, ki iz leta v leto bolj obsežuje ne samo visoko zavest prostovoljnih krvodajalcev, temveč tudi human značaj naše socialistične samoupravne družbe. Zavod za transfuzijo krvi bo letos na Jesenicah odvzemal kri v dneh: 21., 22., 26., 27., 28. in 29. avgusta v prostorih Delavskega doma na Jesenicah vsak dan od 7. do 14. ure.

Delovni ljudje in občani naše občine se izrednega pomena te humane akcije zavedajo, saj se vsako leto vabilu za odvzem krvi odzove veliko število prostovoljnih krvodajalcev, pri čemer še posebno prednjačijo jesiški železarji. Prostovoljni krvodajalci se dobro zavedajo, da je zaradi vedno večjega števila prometnih nesreč, stalne nevarnosti za druge nezgode in zaradi sodobnejšega načina zdravljenja obolenj potreba po krvi vedno večja. To pa zahteva še večja prizadevanja, da se število prostovoljnih krvodajalcev vsako leto povečuje. Vsak zdrav in polnoleten občan bi moral postati prostovoljen krvodajalec in s tem pomagati reševati življenja in zdraviti obolenje. Nihče ni izvet pred nesrečami in boleznijo in če ne sami, bodo našo kri morda jutri potrebovali naši najožji sorodniki, prijatelji, sodelavci...

Občinski odbor Rdečega križa Jesenice je že pozval vse organizacije združenega dela in druge samoupravne skupnosti ter aktiviste Rdečega križa, da začno z zbiranjem prijav prostovoljnih krvodajalcev. Mnogo pa bi pri pridobivanju novih krvodajalcev lahko storili vsi prostovoljni krvodajalci, predvsem pri izpodbijanju različnih predsodkov, ki nekatere motijo, da se ne odzovejo vabilu in prošnji Rdečega križa.

Prepričani smo, da bodo tako kot vsa leta doslej tudi letos med prostovoljnimi krvodajalci prednjačili delavci TOZD in delovnih skupnosti naše železarne. To nedvomno potrjuje veliko zavest delavcev in spoznanje, da je že mnogim delavcem železarne ravno kri prostovoljnih krvodajalcev rešila življenje.

Šport za vsakogar

V SPOMIN JANEZU MALENŠKU

V sredo, 23. julija, je na poti v službo v prometni nesreči umrl Janez Malenšek, diplomirani inženir strojništva, delavec železarnice Jesenice, vodja temeljne organizacije združenega dela Strojne delavnice in član poslovodnega kolektiva Železarnice.

V vseh stvareh, ki presega go človekove možnosti dojemanja, je nekaj zastrašujoče skrivnostnega in nerazumljivega. Ena takih stvari je gotovo smrt, še posebno smrt prijatelja in sodelavca, ki pride iznenada in nepričakovano.

Globoko presunjeni smo sprejeli vest o njegovi nenadni smrti. Nismo povsem doumeli tragičnosti trenutka, pa vendar smo se zavedali, da je mnogo prežgoda umrl prijatelj, sodelavec, mož in skrben družinski oče.

Janez Malenšek se je rodil v delavski družini pred 41 leti na Javorniku. Že v rani mladosti mu je med vojno koncentracijsko taborišče na Nemškem vzelo očeta. Prežgodnja izguba očeta mu je vtislila pečat posebne resnosti. Nekaj odraslega je bilo v njem, ko še ni odrasel in nekaj deškega je ostalo v njem do konca.

Kot izjemno samostojen in vztrajen mladenič je uspešno končal poklicno kovinarsko šolo na Jesenicah in se izučil za orodjarja. Nadaljeval je šolanje na tehniški srednji šoli. Ostal je zvest strojni stroki in kot štipendist Železarnice leta 1966 diplomiral na fakulteti za strojništvo.

Od takrat dalje se začela njegova plodna delovna pot v Železarni. Po pripravi na strojništvo je delal kot asistent v profilni valjarni Javornik. V letu 1968 je prevzel vodenje vzdrževanja na transportu, kjer je bistveno pripomogel k organizaciji modernega preventivnega vzdrževanja transportnih sredstev železniškega in cestnega prometa. Nprestano se je strokovno usposabljal in vnašal strokovni pristop k reševanju tehničnih problemov v svoje delovne sredine kot način dela.

Po petih letih uspešnega dela na transportu je po opravljeni specializaciji v železarnah severne Italije opravljal odgovorne naloge pri strokovni obdelavi investicijskih projektov. Tudi projekt novih strojnih delavnic na Javorniku je pretežno njegovo delo. Čeprav miren na zunaj, je nosil v sebi nenehni ustvarjalni nemir.

Bil je zares delaven. Ni preveč, če rečem, da je v slehernem drobci svojega življenja v tovarni in doma izgovarjal v delu.

V letu 1977 je prevzel vodenje temeljne organiza-

cije združenega dela Strojne delavnice. Odločil se je torej, da se v celoti posveti strojni proizvodnji rezervnih delov, konstrukcij in naprav za potrebe Železarnice. Kot organizator dela se je dosledno zavzemal za racionalizacijo in učinkovitost dela samoupravnih organov. Skoraj zamerili so mu nekateri, ko je vztrajno in brezkompromisno odpravil slabe navade pri delu. Bil je eden tistih strokovnjakov v Železarni, ki je vedno opazoval, da smo ob razvoju Železarnice preveč pozabljali spremljajoče dejavnosti. Pred delavci strojnih delavnic je nosil hudo breme - nedokoncane investicije na Javorniku.

Sredi dela je omahnil dragi prijatelj in sodelavec. Naše človeške slabosti so, da za življenja tako neradi pohlalimo in damo priznanje dobremu delu skromnih ljudi, zato to storimo sedaj, ko mu je kruto naključje pretrgalo ustvarjalno nit življenja. Izreči mu moramo veliko priznanje in zahvalo za njegovo ustvarjalno inženirsko delo v Železarni.

Kakor nas pušča sorodnike, prijatelje, sodelavce in znanje njegova nenadna smrt v globoki žalosti začudene in pretresene, pa se ta trenutek zavedamo, da vrednote človeka, ki premine, bogatijo človeštvo in da ostaja njegov nedokončani dialog z nami in z življenjem del naše življenjske poti.

sposobnosti, sprejemanje novih delovnih zadolžitvev, skratka nizka delovna kultura), ki pogosto je v bolezensko oz. zavlačevanje bolezenske odsotnosti.

Podatki o gibanju bolezenske odsotnosti za prvo polletje letošnjega leta v primerjavi z enakim obdobjem leta 1979 in 1978 nam to najbolj nazorno dokazujejo:

	6 mes. 1978	6 mes. 1979	6 mes. 1980
% bolezenske odsot.	8,2	8,04	8,16
Št. primerov	6.493	6.959	6.597
Št. izgub. del. dni	73.167	73.585	73.855
TOZD, kjer je bila bolezenska odsotnost najvišja	Elektrode - 13,9 Jeklovlek - 13,0 Družb. preh.-12,9 Valj. žice - 11,2 Profilarna - 10,8	Elektrode - 13,3 Družb. preh.-12,7 Valj. žice - 10,9 Profilarna - 10,3 Jeklovlek - 10,0	Družb. preh. - 14,1 Elektrode - 13,6 Profilarna - 12,2 Jeklovlek - 10,9 Valj. žice - 10,6
Bolezni, zaradi katerih je bilo največ izgubljenih delovnih dni	neopred.obol.-10,2 obol.dihal -12,0 obol.kosti - 9,3 nezg. doma - 9,1 obol.prebav. - 7,5	obol.dihal -20,0 neopr.obol.-13,8 obol.kosti - 10,4 nezg. doma - 9,9 viroze - 8,6	obol.dihal - 15,2 neopr.obol. - 12,9 nezg.doma - 10,1 obol.kosti - 9,6 viroze - 8,3

Če si ogledamo primerjalno razpredelnico za obdobje treh let, že na prvi pogled ugotovimo za vsa leta skoraj enako stanje: bolezenska odsotnost je v vseh letih skoraj enaka, prav tako so tudi vedno ene in iste TOZD, ki so na vrhu »lestvice«, enako je tudi z obolenji.

Vsa pretekla leta smo VLOŽILI že veliko napora, da bi stalež znižali, vendar brez uspeha. Uvedli smo delo kontrolorja bolnikov, ki svoje naloge uspešno opravlja, vendar kljub temu ni zaželenih rezultatov.

Pa poglejmo še nekaj let nazaj: leta 1972 je bila bolezenska odsotnost 5,15 %, leta 1973 5,84 %, letos pa 8,16 %. Mislim, da so to zaskrbljujoče številke in bi bil kakršenkoli dodatni komentar odveč.

Ob tem se mi pojavi le nekaj vprašanj. Ali smo v Železarni res tako zdravstveno ogroženi - bolni? Ali na delovnih skupinah kdaj razpravljamo o delavcih, za katere menimo, da neopravičeno bolujejo? Zakaj so na vrhu lestvice zaradi bolezenske odsotnosti vedno iste TOZD? Ali ni delovno okolje agresivno nasproti vsem proizvodnim TOZD vsaj približno enako?

Bolezen je navadno za človeka obremenilna okoliščina, saj pomeni spremembo življenjskih navad. Zato

želi praviloma vsak čimprej po okrevanju na delo.

Kaj je torej narobe z nami železarji, da se dela izogibamo, da od zdravnikov izsiljujemo bolezensko odsotnost, če ne gre drugače, strgamo tudi zdravstveno izkaznico?

Kot sem že prej omenila, ni vzrok bolezenske odsotnosti vedno bolezen, pač pa tudi drugi faktorji. Neurejene osebne odnose med delavci, neurejeno varstvo zdravih otrok ipd., lahko rešimo tudi v delavčevi sredini z nekoliko razumevanja in dobre volje.

Bolezenska odsotnost je problem, ki se ga moramo lotiti na čimboli široki ravni; o njem moramo razpravljati vsi, ukrepati vsi ne pa samo zdravniki in ožji krog zdravstvenih delavcev naše delovne organizacije.

Z. I.

Dopisujte v Železarnja

PROBLEMATIKA BOLEZENSKE ODSOTNOSTI

Kljub temu, da imamo danes veliko več možnosti za zgodnje odkrivanje bolezni, kot smo jih imeli pred leti, je izostankov zaradi začasne nesposobnosti za delo preveč, oz. več, kot bi si jih lahko privoščili, čeprav upoštevamo razne vzroke, kot so slabši pogoji dela, nekatere razvade ipd. Istočasno pa moramo poudariti, da se delovni pogoji iz leta v leto izboljšujejo, da danes živimo v neprimerno boljših življenjskih pogojih kot nekoč, da se je zdravstvena kultura zelo dvignila in podobno.

Vemo tudi, da se pod okriljem »bolniške« velikokrat skrivajo drugi razlogi, ki nimajo veliko opraviti z boleznijo in so največkrat posledica delavčevih osebnih karakteristik (nepripravljenost delu, tehnološkemu redu, zahtevnosti dela z vidika

PREGLED SESTANKOV SDS

V minulih štirinajstih dneh smo iz šestih temeljnih organizacij ter iz ene delovne skupnosti prejeli 41 zapisnikov s sestankov samoupravnih delovnih skupin. Skupine so ponekod ocenjevale delovno uspešnost, ponekod pa že tudi poslovne rezultate prvega polletja. Na sestankih je bilo večkrat govora tudi o ukrepih na področju zdravstvenega varstva, o disciplini, pa tudi o ožji obratni problematiki.

V TOZD PLAVŽ so SDS plavž 2, 3 in 4 obravnavale polletno poslovno poročilo ter predlog ukrepov proti kršenju reda in discipline. SDS plavž 2 med drugim opozarja, da bo treba poskrbeti za ureditev sanitarij. SDS plavž 3 v zvezi s poslovanjem v prvem polletju vprašuje, zakaj je izguba vselej prikazana le za proizvodne TOZD in pripominja, da so dohodkovni odnosi na relaciji proizvodnja-vzdrževanje-službe neurejeni. SDS plavž 4 pa zahteva, da naj predlagani disciplinski ukrepi veljajo za vse delavce Železarnice enako ter da je treba odpraviti zasebne izhode med delovnim časom.

SDS SM peti 2 v TOZD JEKLARNA se je na sestanku seznanila s tedensko informacijo (št. 7). Govora pa je bilo tudi o prispevku v višini enodnevnega zaslужka v solidarnostni sklad ter o odnosu do dela v času dopustov.

Iz TOZD LIVARNA smo prejeli zapisnike SDS modelno mizarstvo, čistilnica odlitkov, jeklovilarna 1 in 2 ter kovinilarna. Osrednja točka sestankov je bilo ocenjevanje delovne uspešnosti. Na sestanku SDS čistilnica odlitkov je bilo med drugim postavljeno vprašanje kategorizacije nekaterih del in opravil. SDS jeklovilarna pa opozarja, da vprašanje glede beneficirane delovne dobe, ki ga je postavila že v maju (izenačitev s SM jeklarno), še vedno ni rešeno. Poleg tega pa vprašuje, kako je z meritvami ropota pri sušenju ponvic za kontiliv ter zakaj izdelovalcu ključnik ni priznana benifikacija.

Iz TOZD VALJARNA BLUMING ŠTEKEL smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, bluming 3 in 4, adjustaža štekel 1, 2 in 3, odprema adjustaže štekel ter adjustaža bluming 1, 3 in 4. Tudi v tej TOZD je osrednja točka sestankov predstavljalo ocenjevanje delovne uspešnosti. SDS vodstvo TOZD se je seznanila tudi z analizo polletnega poslovanja. Vodja TOZD je člane SDS opozoril, da se plana ne dosega ne pri proizvodnji in ne pri izpolnitvi ter na prejšnje zastoje. Ti pa so menili, da bi bili rezultati lahko mnogo boljši, če bi kontiliv delal po programu. Če bi bila kvaliteta jekla boljša, bi bilo boljše tudi stanje delovnih naprav, zlasti na štelu. SDS bluming 4 se je sestala zato, da bi kritično ocenila obnašanje enega izmed žerjavovodij. V zapisniku skupina omenja, da je ta delavec s svojim samovoljnim obnašanjem povzročil zastoj in seveda tudi materialno škodo in zahteva, da se ga razporedi na druge naloge in opravila. Na sestanku SDS odprema adjustaže štekel je bilo rečeno, da mlajši delavci ne uporabljajo zaščitnih sredstev (čelad). Vodja odpreme jih je zato opozoril, da tistemu, kdor ne bo hotel uporabljati čelade, ne bo dovolil delati, oziroma da se bo proti kršiteljem ukrepalo. O spoštovanju delovne in tehnološke discipline je bilo govora tudi na sestanku SDS adjustaža bluming 1. Skupina tudi vprašuje, kdaj bodo končno urejene sanitarije, ki se jih že dalj časa ureja. SDS adjustaža bluming 4 pa je na sestanku analizirala tudi delovne rezultate v mesecu juniju. Kritično je spregovorila zlasti o zastojih, pri čemer posebej omenja neodgovorno delo žerjavovodij ter izostajanje z dela. Ugotovila je, da zaradi izostankov prihaja do zastojev tudi na brusilnih strojih.

Iz TOZD ŽICARNA smo prejeli zapisnike vseh 15 samoupravnih delovnih skupin. Skupine so imele večinoma isti dnevni red. Razpravljale so o proizvodnih rezultatih v mesecu juniju ter v prvem polletju, o kvalitetni problematiki (reklamacijah), o ukrepih na področju zdravstvenega varstva

(evidenca bolniške odsotnosti) ter o odnosu do vzdrževanja delovnih naprav. Poleg tega pa so ocenjevale tudi delovno uspešnost ter se seznanile z delom samoupravnih organov. SDS vodstvo TOZD je na sestanku podrobneje analizirala vzroke za neizpolnjevanje plana. V zvezi s tem izraža svoje nezadovoljstvo, ker niso bili korigirani plani tistih TOZD, ki so v proizvodnji verigi pred njimi, in sicer skladno s korekcijo njihovega operativnega plana, ustrezno službo pa naprošajo, da te korekcije upoštevajo. V zvezi s kvaliteto problematiko pa je bilo rečeno, da je bilo opaziti delno izboljšanje kvalitete patentirane žice ter da je bila tudi vrednost reklamiranega materiala minimalna. Na sestanku SDS žičarna 1-2 je bilo v zvezi z naraščanjem stroškov vzdrževanja postavljeno vprašanje »kdo vodi za TOZD Žičarna evidenco o vrednosti del, ki jih opravijo vzdrževalci ter kako se bremenijo TOZD, če vzdrževalec ni na dnini opravil nobenega dela za TOZD«. Zanimivo pa je tudi, kako se bremenijo remont posameznih strojev, na primer, če je predvideno, da se bo remont opravil v štirih dneh, dela pa se zavlečejo na šest ali celo na več. SDS žičarna 1-3 kot vzroke za neizpolnjevanje planskih obveznosti med drugim navaja veliko bolniško odsotnost ter neupravičene izostanke v žičarni I ter slabe rezultate pri večini delavcev, ki delajo na RF in SD strojih. Glede novosprejetih delavcev pa skupina predlaga, da naj bi pri njih preverjali ne le, če znajo varno in pravilno delati, ampak tudi, če so tudi po količini sposobni napraviti toliko, kot je predpisano za posamezne vrste strojev. Da se stanje z reklamacijami v zadnjem času izboljšuje, pa je, po mnenju skupine rezultat intenzivnejšega dela kvaliteten kontrolorjev pri gotovih izdelkih. SDS hkrati opozarja, da še vedno ni zadostne kontrole pri dohodu vložka v žičarno. Zanimiv je tudi podatek, da se interne reklamacije v največji meri pojavljajo na tistih strojih, kjer je učinek delavcev najmanjši. (RF in SD stroji). Skupina se zato vprašuje, če so ti delavci popolnoma usposobljeni za opravljanje svojih delovnih nalog. V zvezi z vzdrževanjem delovnih naprav pa skupina opozarja na premajhno sodelovanje in čut odgovornosti med vzdrževalci ter proizvajalci. Pri vzdrževalcih opaža nedostojnost pri upoštevanju varnostnih naprav (kontrola jeklenih vrvi pri dvigalih in žerjavih, nemoteno delovanje mejnih in varnostnih stikal), pri proizvajalcih pa tudi nepravilno uporabo navedenih naprav. Da bi se vzdrževanje izboljšalo, skupina predlaga, da se ne vpisuje samo okvare, temveč tudi, kdo jo je povzročil. Strokovnjak s področja vzdrževanja pa bi moral povedati, če je okvara tehnične narave, oziroma če je nastala zaradi nepravilnega ravnanja ali malomarnosti posameznega delavca. SDS žičarna II-1 je predlagala, da naj se čimprej poskrbi za to, da se bo žica za vezavo v žičarni I skladiščila na način, za katerega so se dogovorili. SDS žičarna II-2 omenja v zvezi z ukrepi oziroma novo evidenco, ki je začela veljati 9. junija, da še nič ne kaže na sodelovanje med obratno ambulanto, kontrolorjem bolnikov ter TOZD oziroma delovodij. SDS žičarna II-3 omenja, da se pri kvalitetni problematiki pojavljajo še vedno iste napake. Po eni strani je premalo samokontrole, po drugi pa je iz zapisnikov razvidno, da se evidenca piše le za končne dimenzije. Posebej opozarja tudi na to, da je žica dostikrat izven tolerance, še zlasti pri VAC s strojev Beline in Vaugh 5/6, tako da je skoraj ni več moč delati. Vzdrževalci morajo pri uporabi ali remontih pokazati več pozornosti, meni skupina in hkrati opozarja, da je treba predložiti čakati, da pride kdo stroj popraviti. Delavci na Deco M pa menijo, da bi se jim morala osnovna postavka dvigniti za eno kategorijo. SDS patentirnica 1 v zvezi s kvaliteto problematiko vprašuje, zakaj je toliko zamešnjav, glede vzdrževanja delovnih naprav pa opozarja, da je odnos delavcev do vzdrževanja slab, da so naprave iztrošene, da primanjkuje rezervnih delov ter da so linije za patentiranje in pletenje tudi po remontih v zelo slabem stanju. SDS patentirnica 3 je naslovila na vodstvo TOZD prošnjo, da naj poskrbi za dva nova patentirarja, oziroma za dva delavca, ki naj bi se za to delo čimprej usposobili. SDS pocinkovalnica I omenja, da je bil operativni plan v juniju zaradi nižje proizvodnje vlečene in pocinkane žice nižji od družbenega ter

da je velika odsotnost in slabi učinki v žičarni I vzrok, da planirana količina ni dosežena. Kljub temu pa so prodaja, izplen ter storilnost zadovoljivi zaradi spremenjenega asortimana kvalitete. Na sestanku SDS votličarna je bilo pod točko »poročilo delegatov« postavljeno vprašanje, zakaj so za votličarno planirani štirje novi delavci. Vprašanje je ostalo brez odgovora, saj od strani delovodje ni bilo nobenih zahtev po povešanju staleža. Skupina na sestanku tudi ni mogla izvoliti nove komisije za ocenjevanje delovne uspešnosti, ker nihče ni hotel prevzeti te obveznosti. SDS adjustaža žičarne vprašuje, kdaj bodo dobili ščipalne klešče in opozarja, da so njihovi stroji (oba ELIRA stroja, en signada stroj ter villičarski stroj Csemucco) v precej slabem stanju.

Iz TOZD ŽEKLARNA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, žebljarna 1, 2 in 3 ter zavijalnica žebljarne. Vse so obravnavale poročilo o proizvedenih rezultatih v prvem polletju. V razpravi na SDS vodstvo TOZD je bilo rečeno, da je temeljna organizacija dosegla in preseгла planske proizvodne obveze zaradi boljšega izkoriščanja delovnega časa in novih proizvodnih naprav. To je razvidno iz dosežene storilnosti ter iz staleža zaposlenih, ki je za 3,5 % pod planiranim. Skupina se je kritično opredelila do visokega izmeta žičnikov na žebljarskih strojih, ki je v zadnjih mesecih v porastu. Meni, da je temu kriva zgolj nepazljivost žebljarjev. Tudi pokazatelji v pocinkovalnici še niso zadovoljivi. Program za izboljšanje rezultatov gospodarjenja mora po mnenju skupine še naprej ostati osnovno vodilo vseh v TOZD. V razpravi o problematiki proizvodnje v prvem polletju je bilo na sestanku SDS žebljarna 1 rečeno, da bi moralo biti vodstvo TOZD bolj pozorno na kvaliteto žice ter da je treba pokvarjene odvalce dajati sproti v popravilo (ne pa, da se krožijo v prometu, pri strojih pa se ne odvajajo normalno).

Čimprej bo treba nabaviti tudi nove silose za rezervo, meni skupina, zahteva pa tudi, da se zaostri odnos do izostankarjev ter analizira posledice izostankov. Delavec s IV strojne grupe je imel pripombo, da se ti stroji ne vzdržujejo tako kot na ostalih grupah. Skupina nadalje pripominja, da se iz poročila vidi, da se proizvodne naloge zadovoljivo izvršuje z manjšim številom delavcev, da pa so ti (tudi zaradi novih strojev in drugih pogojev dela bistveno bolj obremenjeni z delom - kar pa se ne pozna pri osebnih dohodkih. Skupina zato predlaga delavskemu svetu, da poskrbi, da se zadovoljivo reši nagrajevanje proizvodnih delavcev ali pa morda spremeni tudi kategorije. Tudi SDS žebljarna 2 se sklicuje na poročilo ter trdi, da osebni dohodki niso sledili sorazmerno dobrim proizvodnim rezultatom. Nadalje omenja, da je treba poskrbeti za redno dobavo vložka, za odvajalce za velike kolobarje, ki jih je premalo, za zmanjšanje izmetka ter za boljše disciplino. Pod razno pa skupina opozarja da je ograja pri okencu za dostavo oziroma zamenjavo žebljarskega orodja previsoka in da je prehod preozek. Podobne pripombe v zvezi s poročilom je imela tudi SDS žebljarna 3. Ta skupina pod razno posebej opozarja, da je mnogo žice na velikih kolobarjih da pa odvajalcev za to žico ni ter da to povzroča izmet, ker se žica zateguje in trga. SDS zavijalnica žebljarne je imela ob poročilu pripombo samo na čistjenju žičnikov v čistilnici. Žičniki so umazani, med njimi je vse preveč žagovine, kosov lesa in krpic, kar zelo otežkoča delo v adjustaži. Skupina meni, da so delovodje v žebljarni vse preveč popustljivi do tako malomarnega dela, da je kontrola preslaba in da zato prihaja do slabega dela oziroma do slabe kvalitete.

Iz DELOVNE SKUPNOSTI ZA KADROVSKE IN SPOSLOŠNE ZADEVE TER INFORMIRANJE smo prejeli zapisnik SDS gasilci (PGRC). Skupina je obravnavala delo poklicne gasilske in reševalne čete v minulim polletju ter bo skušala vse umestne pripombe, ki so jih imeli posamezni člani, realizirati v prihodnjem obdobju. Pod razno pa je obravnavala tekoče delo PGRC (izdelava športnih objektov, vzdrževanje orodja, opreme in gasilskega doma, gradnja garaže, križanja, koriščenje dopustov itd).

Center za proučevanje samoupravljanja ter informiranje - Božidar Lakota

BREZ MUJE SE ŠE ČEVELJ NE OBUJE

Prostorsko planiranje in sploh temeljni družbeni plani 1980-1985, delegatski sistem, gradnja nove elektroprojekcije, jeseniške obvoznice itd. so teme, o katerih večina mladih malo ali vsaj premalo premišluje in se manj govori. Vendar pa ni povsod tako. Mladi v TOZD Hladna valjarna Bela o tem veliko premišlujejo in imajo marsikaj povedati. O teh in še nekaterih drugih problemih sem se pogovarjala s predsednikom mladine v TOZD HVB, Vojkom Bernardom.

V okviru vaše osnovne organizacije deluje več komisij. Zanima me, katere so te komisije in za kaj so zadolžene?

»Delo v osnovni organizaciji sloni v glavnem na delu oz. aktivnostih komisij za idejnopolično delo, za šport, za kulturo, komisije za SLO in družbeno samozagotitev, komisije za informiranje ter komisije za spremljanje dela najboljših mladih delavcev.

Komisija za idejnopolično delo je zadolžena, da spremlja samostojno delo v TOZD, sodeluje z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami, poleg tega pa spremlja tudi razvijanje delegatskega sistema in delegatskih razmerij, predvsem pri mladih, ki so vključeni vanj. Ko pride pri delegatskem sistemu, naj bi bil, da je to področje, ki najbolj zanima mladi. Mladi se ne vključujejo v razpisne naloge, stika z bazo, poleg tega pa tudi niso prisotni na vseh delovnih mestih. Z eno besedo bi temu lahko rekli nezainteresiranost, vendar pa mladi za to globlji. Mladi so zelo seznanjeni s procesom odločanja delegatskega sistema. Zato v okviru komisije za idejnopolično delo sklenili, da bomo delovali na področju delegatskega sistema, ampak tudi na področju delovanja in vloge sindikata.

»Eni od zadnjih številček Železarskega glasnika je bil objavljen članek o tem, kakšne probleme in stroške ima Železarna, če bi se gradnja elektroprojekcije prestala s leto 1983. Ste v okviru vaše osnovne organizacije kaj razpravljali o tem?

»V okviru elektroprojekcije nismo dovolj razpravljali, ker nismo bili dovolj obveščeni. Razeru tega, smo prebrali v Železnem glasniku po radiu, so bile informacije drugod zelo dvoumne in nasprotno, zato smo bili pogosto zmedeni.

»Bi mladi s svojim prispevkom lahko vplivali na to, da se gradnja začne v roku, v letu 1981?

»Mislim, da bi mladi lahko vplivali na to, saj smo nekoliko bolj razvoljenirani in bolj dovzetni za predne ideje kot pa nekateri starejši. Mladi bi imeli dosti povedati, vendar ne vem, koliko bi lahko vplivali, ko pa s problemom elektroprojekcije nismo bili dovolj seznanjeni, da bi lahko odločali. Mislim, da je stvar, ki se v Železnici dogaja, precej premalo seznanjena.

Dotakniva se še tretjega problema, o katerem sem hotela govoriti s tabo. Gre namreč za prostorsko planiranje in vprašanje mladinskega doma. Ali kaj razmišljate tudi o teh stvareh?

»O prostorskem planiranju imamo mladi precej neenotna stališča, da bi se lahko kaj pametnega dogovorili. Mladi, ki delajo v gostinstvu, bi lahko največ pripomogli k temu, da bi na Jesenicah imeli nek prostor, kjer bi se mladi lahko dostojno zbirali. Za to pa ne bi bilo treba graditi novih prostorov, ampak samo preurediti že obstoječe. Tu mislim predvsem na delavski dom Julke in Albinca Pibernika na Javorniku, ki ima nekaj neizkoriščenih prostorov. Poleg tega omenjenega je res tudi to, da Biro za urbanizem daje razne načrte in osnutke bolj na ogled kot pa v razpravo in mladi pri tem nimamo besede. Pa tudi informiranje o teh stvareh je pomanjkljivo. Da bi imeli mladinski dom, se zelo lepo sliši, vendar pa samoprispevka za to ne

bo, urbanistični načrti pa so že tako ali tako nerealni in še za kaj drugega ne bo denarja.

Najin pogovor se je počasi iztekel. Bolj zares kot za šalo je Vojko zaključil:

»Z malo dobre volje in s pravilnim pristopom se da z mladimi veliko in lepo delati. Seveda pa je pri vseh akcijah in prireditvah treba upoštevati tudi različno narodnostno strukturo, pa tudi za uro ali dve prostega časa ti ne sme biti žal.

Toliko torej o Vojku in ostalih mladih iz HVB. Zato ni presenetljivo, da imajo dobre odnose z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami in vodstvom in da so bili izbrani za najboljšo osnovno organizacijo ZSMS v Železnici.

Glede informiranja pa tole: o problemu elektroprojekcije so bile informacije v Železnici tekoče in obširne; prispevali so jih pripravljenci projekta. Tako ostaja odprto vprašanje, zakaj tudi mladi teh informacij ne uporabljajo za svoje delo in se le izgovarjajo na neinformiranost.

Lilijana Juršak

POHOD PO POTEH DELEGATOV AVNOJ

Republiška konferenca ZSMS je leta 1971 prvič organizirala pohod mladih iz vse Slovenije po poteh slovenske delegacije na II. zasedanje AVNOJ v Jajcu. Od takrat je ta pohod tradicionalen in letos je bil že deseti - jubilejni.

V letošnji mladinski pohodni brigadi AVNOJ je bilo 110 mladink, mladincev in pripadnikov JLA. Brigada se je odpravila na pot 3. julija iz Ljubljane v Dolenjske Toplice, kjer smo se tudi prvič utaborili. Osrednja slovesnost ob odhodu brigade je bila v Bazi 20. 4. julija. Pohod se je dejansko začel šele 5. julija iz Dolenjskih Toplic prek Črnomlja, Lipe in Sinjega vrha v Damelj. Med pohodom smo se ustavljali v manjših krajih in mestih kot so Otočac, Udolina, Drvar, Bosansko Grahovo, Glamoč, Livno, Banja Luka, Bugojno in Jajce. V vseh krajih smo položili vence na spomenike iz NOB.

Ob prihodu v Jajce 15. julija smo si ogledali dvorano, v kateri je bilo zasedanje AVNOJ in mesto samo. Mesto Jajce ima danes 42.000 prebivalcev in je precej razvito, saj imajo železarno in druge industrijske obrate. Jajce smo zapustili 17. julija in se odpeljali skozi Banjo Luko na Kozaro in v Jasenovac. 18. julija smo se vrnili v Ljubljano, kjer je bil zaključek pohoda.

V 15 dneh pohoda smo prehodili 190 km, prevozili pa okoli 1100 km.

Brigada je bila sestavljena iz štirih čet. V vsaki četi je bilo približno enako število mladink, mladincev in pripadnikov JLA. Četo sta vodila komandir in komisar. Med pohodom smo imeli tudi četne in brigadne konference. Svoje naloge je izvrševal tudi aktiv zveze komunistov. V prostem času smo organizirali razna predavanja o OZN, jamarstvu, radioamaterstvu, imeli pa smo tudi usposabljanje po pro-

gramu. V vsakem kraju, kjer smo taborili smo imeli kulturne in športne srečanja z domačini, tako da je bilo življenje v brigadi zelo pestro.

Nekaj posebnega je bil v brigadi odnos med brigadirji. Naše prijateljstvo in tovarištvo sta postala tako trdna, da tega ni moč pozabiti. Zato menim, da bi se morale take akcije še razširiti, da bi se mladi iz raznih delov naše domovine še bolj spoznali in krepili bratstvo in enotnost, kar je eden glavnih ciljev nas mladih.

Še nekaj besed o vodstvu mladinske pohodne brigade AVNOJ. Vodja pohoda je bil kot vedno do sedaj Janko Gregorič, ki je bil sam član slovenske delegacije, ki je šla leta 1943 na II. zasedanje AVNOJ. Komandant je bil Julij Novak. V brigadi je bila tudi Albinca Hočvar-Mali, ki je narodni heroj. In prav njeno pripovedovanje o NOB se nam je globoko vtisnilo v spomin in nas prisililo k razmišljanju, kako še bolj ceniti našo svobodo.

In na koncu slovo. Tako kot vsako slovo prijateljev in tovarišev je bilo tudi to slovo težko. V teh petnajstih dneh so se sklenile trdne prijateljske vezi, ki jih ni moč pozabiti, zato smo si obljubili, da se še kdaj srečamo na tej akciji mladosti.

Roman Domevšček

MLADI V TOZD ELEKTRODE AKTIVNI

Po dolgotrajnem mrtvilu je mladinska organizacija v TOZD Elektrode ponovno zaživele. Meseca marca smo se sestali prvič v letošnjem letu. Izvolili smo novo vodstvo ter sprejeli program dela za letošnje leto. V počastitev 1. aprila - dneva brigadirjev, smo odprli razstavo fotografij z zvezne MDA Podrinje-Kolubara. V mesecu mladosti smo izvedli očistevalno akcijo v TOZD Elektrode in izdali stenski časopis v počastitev 25. maja - dneva mladosti in rojstnega dneva tovariša Tita, pod geslom PESNIŠKA ŠTAFETA. Pripravili smo namreč izbor poezije jugoslovanskih pesnikov, ki so pisali o tovarišu Titu.

Ob smrti našega predsednika tovariša Tita pa smo izdali stenski časopis in ga posvetili njegovemu življenju in delu. V mesecu juniju smo ravno tako izdali stenski časopis. V njem smo predstavili našega mladince in sodelavca, ki se ukvarja s poezijo. V počastitev dneva borca - 4. julija, smo izdali nov stenski časopis, v njem pa smo z besedo in fotografijo predstavili tovariša Tita kot borca za svobodo, za neuvrščenost in za mir v svetu.

Kljub temu, da je čas dopustov, naša mladinska organizacija, čeprav v nekoliko zmanjšanem številu, še vedno deluje. Sestajamo pa se bolj redko. Vsak se zaveda svojih nalog in dolžnosti in jih dosledno opravlja.

Niko Kešina

Železarski globus

ZDA

Po ameriških podatkih je dosegla svetovna proizvodnja železove gobe v letu 1979 dobrih 7 milij. ton in od tega samo po Midrex postopku, ki je danes najbolj razširjen, 3,7 milij. ton. Danes obratuje v svetu 15 Midrexovih naprav, medtem ko jih je v gradnji nadaljnjih 15. Ko bodo zgrajene vse, bo proizvodna zmogljivost dosegla 17 milij. ton letno. Do leta 1985 predvidevajo, da bo skupna svetovna proizvodnja železove gobe narasla na 30 milij. ton.

Pripravljenost je vedno boljša kakor golo pričakovanje...

Tito

ZAŠČITA ŽIVALI OB JEDRSKEM NAPADU

Dekontaminacija ranjene ali opečene živine opravljajo veterinarske enote civilne zaštite. V ta namen, če je potrebno in mogoče, organizirajo dekontaminacijsko postajo. Dekontaminacijo opravijo takole: na rano ali opekline položijo čisto gazo, ki vpije večji del radioaktivnega prahu, na kar okoli rane ali opekline dekontaminirajo z vlažno krpo. Nato gazo odstranijo in rano ali opekline oskrbijo tako kot ob navadnih poškodbah. Po potrebi lahko rano ali opekline tudi speremo s čisto vodo. Nato nepoškodovane dele telesa dekontaminirajo z vlažno krpo in sicer na že prej opisani način ali pa z uporabo dekontaminacijske opreme, ki jo imajo v enotah.

RADIACIJSKA DEKONTAMINACIJA ŽIVINSKE OPREME, KRME, VODE, HLEVOV IN ŽIVIL ŽIVALSKEGA IZVORA

DEKONTAMINACIJA OPREME. Živinsko opremo (komat, jarem, uzda, sedlo in drugo) dekontaminiramo s krtačenjem in z brisanjem z mokro krpo, ki jo izpiramo v tekoči vodi.

Dekontaminacija vozil je zahtevna naloga. Zato jo opravljajo enote za radiološko, biološko in kemično zaščito na dekontaminacijskih postajah. Preden vozilo odpeljemo na dekontaminacijsko postajo, ga dekontaminiramo samo na tistih delih, kjer se ga bodo dotikali živali ali voznik. To opravimo tako, da jih temeljito zberemo z mokro krpo.

DEKONTAMINACIJA KRME. Globina, do katere prodre radioaktivni prah v krmo, je odvisna od tega, kje in kakšnem položaju je bila krma ob radioaktivnih padavinah. V razsutih oves prodre radioaktivni prah 2 do 3 cm globoko, v oves v vrečah pa od 1 do 1,5 cm. V seno, ki je v nepokritih kopicah, prodre radioaktivni prah 10 do 15 cm globoko, v seno v balah pa 5 do 7 cm. V eter in dež pospešujeta prodiranje radioaktivnega prahu v krmo. Krma v zaprtih in zatesnjenih kašah, skladiščih in senikih je zavarovana pred radioaktivnim prahom.

Na kontaminiranih balah in kopicah sena in slame moramo odstraniti zunanjo plast v debelini 10 ali 15 cm in jo zavreči. Kontaminirano zrno in podobno krmo (oves, koruzo, otrobo), ki je bila izpostavljena radioaktivnim padavinam, dekontaminiramo tako, da odstranimo in zavremo vrhno plast. Zavremo krmo zasujemo na primernem kraju z zemljo, da bi živali ne prišla do nje.

DEKONTAMINACIJA VODE. Vodo kontaminiramo z radioaktivnimi padavinami, dekontaminiramo samo v skrajnem primeru, to je takrat, ko so izčrpane vse zaloge čiste vode ali ko ni mogoče pripeljati čiste vode z nekontaminiranega območja.

Najpreprostejši postopek pri delni dekontaminaciji vode v domačem okolju je, da jo filtriramo skozi več plasti čiste tkanine. Toda taki filtri se hitro umažejo, kar zmanjša njihovo filtracijsko zmogljivost.

Manjše količine vode lahko v domačem okolju popolnoma dekontaminiramo z destilacijo v kotlu za kuhanje žganja.

Popolno dekontaminacijo večjih količin vode opravljajo posebne enote ali ustanove in sicer s posebnimi filtrirnimi napravami ali z destilacijskimi napravami večjih zmogljivosti.

Nadaljevanje

PREDSEDNIK CK ZKS FRANCE POPIT OBISKAL BRIGADIRJE V BOHINJU

V četrtek, 24. julija, je predsednik centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije France Popit obiskal brigadirje na republiški mladinski delovni akciji Bohinj 80. Na obisku so ga spremljali predsednik republiške konference ZSMS Boris Bavdek, izvršni sekretar CK ZKS Ljubo Jasnič, medobčinski sekretar ZKS za Gorenjsko Zdravko Krvin in predstavniki družbenopolitičnih organizacij in skupščine občine Radovljica.

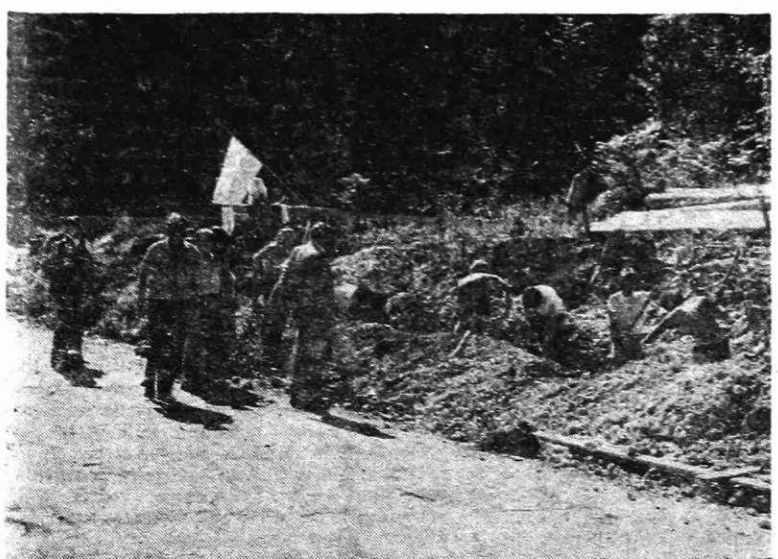
France Popit si je najprej ogledal delo brigadirjev na delo-

višču od mladinskega doma do Ribčevega laza v Bohinju, kjer kopljejo 2200 metrov dolg jarek za kanalizacijo, vodovod in telefonski kabel.

Po ogledu delovišča je sledil še razgovor z vodstvom akcije, kjer je predsednik slovenskih komunistov pohvalil delo brigadirjev, zanimal pa se je tudi za turistični in gospodarski razvoj Bohinja.

Za tem je France Popit obiskal tudi slovenske tabornike, ki se udeležujejo gozdne šole ob bohinjskem jezeru.

J. Rabič

Predsednik CK ZKS France Popit je obiskal brigadirje v Bohinju (Foto J. Rabič)

PRIMERAN VOJNIK

DRAGI DRUGOVI,

NOČ TOMAZ

VOJNIK

ČLAN VAŠEG KOLEKTIVA ZASLUŽENO JE DOBIL VIŠOKO VOJNIČKO PRIZNANJE ZNAČKU "PRIMERAN VOJNIK" ZA ODLIČAN USPEH V VOJNOSTRUCNOJ OBUČI, IDEJNO-POLITIČNOM OBRAZOVANJU I VASPITANJU, PRIMERNO I SAVESNO IZVRŠAVANJE VOJNIČKIH DUŽNOSTI, USPEŠNO SPROVOĐENJE U ŽIVOT MERA BEZBEDNOSTI I SAMOZAŠTITE, MARLJIVO UČEŠĆE U VARNOSTAVNIM AKTIVNOSTIMA, RAZVIJANJE DRUGARSTVA I JAČANJE BRATSTVA I JEDINSTVA U VOJNOM KOLEKTIVU.

BUDI TE PONOSNI TAKVIM UZORNIM ČLANOM VAŠEG KOLEKTIVA, SPOSOBNIM I ODLOČNIM BRANITCEM SOCIJALISTIČKE SAMOUPRAVNE ZAJEDNICE.

20.06.1980. u Postojni

(DATUM I MESTO)

(POTPIS)

PRVO POLLETJE SO NAS PESTILE TEŽAVE S POLPROIZVODI

(Nadaljevanje s 1. strani)

ta. Posledica takšne situacije je bila, da smo pri skupni proizvodnji dosegli gospodarski načrt s 95,7 % in zaradi navedenih vzrokov nižje postavljene program s 96,5 %, gotove proizvodnje pa s 88,6 %, oziroma s 94,6 %.

TOZD PLAVŽ

Oba plavža v obdobju januar–april nista obratovala dobro in sta v tem času dosegla gospodarski načrt samo s 83,9 %. Najslabša situacija je bila v januarju zaradi surovega hoda in predora raztaljenega grodlja skozi plašč na plavžu št. 1 in miniranja nasledin na plavžu št. 2. Kasneje se je proizvodnja sicer nekoliko povečala, vendar zaradi slabše kvalitete koks in pomanjkanja kisika za vpihovanje v talilnik še vedno ni bila dobra. Posledica takšnega obratovanja je bila tudi visoka poraba koks. Šele v maju se je stanje zaradi izboljšane kvalitete koks in rude izredno popravilo in je bila tudi dosežena doslej največja mesečna proizvodnja grodlja 15.741 ton ob najnižji specifični porabi vsipnega koks in sicer 642 kg na tono grodlja. V juniju je bila proizvodnja zaradi predora raztaljenega grodlja skozi plašč št. 2 nekoliko nižja, vendar še kljub temu dobra. Zaradi že omenjenih težav v prvih štirih mesecih sta oba plavža dosegla v polletju samo 92,0 % načrtovane količine grodlja.

TOZD JEKLARNA

Jeklarna je gospodarski načrt za obdobje januar–junij izpolnila s 95,4 %. Pri tem je bila martinarna nekoliko slabša s 94,9 % in elektro-jeklarna boljša s 96,5 %.

Martinarna je samo v februarju dosegla z gospodarskim načrtom predvideno skupno proizvodnjo, medtem ko je v vseh ostalih mesecih zaostala. Najbolj je zaostala v januarju in sicer za 13,3 %, ko je zaradi slabega dela plavžev in premajhnih zalog močno primanjkovalo grodlja in je teden dni obratovala samo s štirimi SM pečmi. V ostalih mesecih se je gibal proizvodnja med 92 % in 97,5 % gospodarskega načrta. Glavne težave so bile: občasna velika odsotnost in premajhno število delavcev, do vključno aprila pomanjkanje grodlja in zaradi okvar večkratna krajša obdobja obratovanja s štirimi SM pečmi namesto s petimi.

Elektrojeklarna je letošnje leto začela zelo slabo in je v januarju dosegla samo 80,1 % gospodarskega načrta. Kasneje se je situacija izboljšala in dobri proizvodni rezultati glede na gospodarski načrt so bili doseženi predvsem v aprilu, maju in juniju. Vzroki, da načrtovana proizvodnja ni bila dosežena, so bili: povečani izmeček in odpis proizvodnje zaradi reklamacij predvsem pri dinamo kvaliteta, manjše teže šarž, redukcije električne energije zaradi konic in razni zastoji.

Na napravi za kontinuirno vli-vanje jekla smo v obdobju januar–junij načrtovali 20.000 ton odlitih gredic, dosegli pa smo le 16.672 ton ali 83,4 %. Daleč največjo količino so dosegli v juniju, in sicer 3.786 ton.

TOZD LIVARNA

Ta temeljna organizacija je v prvem polletju dosegla gospodarski načrt skupne proizvodnje s 101,9 %. Zunanji naročniki so bili prodanih 37,3 ton jeklenih odlitkov.

TOZD VALJARNA BLUMING-ŠTEKEL

Valjarna bluming-štekkel je dosegla v obdobju prvih šestih mesecev načrtovano skupno proizvodnjo s 97,4 %. Eden izmed vzrokov za nižjo skupno proizvodnjo so bili visoki zastoji. Ti so v celotnem obdobju znašali povprečno 34,56 % na obratovni čas, kar je za 0,13 % več kot v letu 1979. Najvišji so bili v januarju s 39,38 %, v nadaljnjih treh mesecih so jih znižali na dobrih 32 %, a so se potem v maju in juniju ponovno povečali na 34,84 % oziroma 35,80 %. Pri večji proizvodnji TOZD Jeklarna, bi z zmanjšanjem zastojev zaradi čakanja na temperaturo blokov lahko dosegla tudi ta valjarna nekoliko boljši rezultat. Močan vpliv na dobro ali slabše delo te valjarne so imele tudi bolj ali manj uspešne obratovne kampanje po-tišne peči, te pa so bile spet poveza-ne z obratovno pripravljenostjo valjavskega ogrodka štekkel.

Valjarna štekkel je tako pri skupni kakor tudi pri gotovi proizvodnji močno zaostala za načrtovano količino. Glavni vzroki so bili: občasno pomanjkanje vložka za linijo rezanja, zastoji na valjavskem ogradiju štekkel, večje količine brem kvalitete dinam prevaljanj v slabe nameste v trakove (delno zaradi kvalitativnih napak in delo zaradi zastojev na valjavskem ogradiju) in predvsem v juniju večja količina pločevine z neustreznimi mehanskimi lastno-stmi, ki jo je bilo treba naknadno toplotno obdelati.

Potisna peč je obratovala vsak mesec in to skupno 86 dni in preva-ljanih je bilo 36.057 ton domačih in tujih slabov ali povprečno 6.009 ton na mesec.

TOZD VALJARNA ŽICE IN PROFILOV

Ta valjarna je imela v tem obdobju precejšnje težave zaradi pomanjkanja polproizvoda, vendar ji je kljub temu uspelo doseči pri skupni proizvodnji izpolnitev gospodarskega načrta s 100,7 %. Gotove proiz-vodnje smo zaradi problemov z vložkom vsak mesec programirali precej manj in je bil dosežen gospodarski načrt samo 65,4 %. Skupnih zastojev na obratovni čas je bilo 41,13 % in če pri tem upoštevamo 191,30 ur ali 4,45 % zastojev, ko valjarna ni obratovala zaradi pomanjkanja vložka, so bili dejanski zastoji precej nižji. V februarju in juniju sta bila tudi dva

daljša zastoja zaradi večje okvare Jumping ograda. V marcu in maju smo zaradi pomanjkanja vložka tudi valjali betonsko železo iz palic 52 mm kvadrat in je bila pri tem valjanju dosežena proizvodnja pre-cej nižja.

Precej problemov je bilo zaradi težav s polproizvodom, povezanih s pripravo posameznih dimenzijskih programov od 8–32 mm.

Pri tem ni šlo toliko za valjanje kot za čiščenje blumov na brusilnih strojih. Zato smo valjanje posamez-nih programov zaradi nepravčasno pripravljenega polproizvoda večkrat terminsko prestavljali, kar je imelo za posledico težave pri pravočasni preskrbi z vložkom za TOZD Žičar-na in Jeklovlek.

TOZD VALJARNA DEBELE PLOČEVINE

Ta temeljna organizacija je do vključno maja obratovala normalno na tri izmene in je do takrat dosegla načrtovano skupno proizvodnjo s 96,4 %. Bilo je nekaj težav s polproizvodom v marcu, medtem ko je bil v drugi polovici aprila izveden letni remont in so imeli v maju probleme zaradi nizke medfazne proizvodnje.

Zaradi vedno slabše situacije s polproizvodom smo se v maju odlo-čili, da preide ta valjarna z junijem na dvoimensko obratovanje. Vzpo-redno s tem pa smo povečali proiz-vodnjo pločevine, kvalitetnejšega asortimenta, kar se bo poznalo pri povečani finančni realizaciji.

Posledica takšne situacije je bila zmanjšanje mesečnega operativnega programa proizvodnje. V obdobju januar–junij je ta valjarna dosegla pri skupni proizvodnji 92,8 % načrtovane količine, pri znižanem operativnem programu pa 98,9 %.

TOZD HLADNA VALJARNA BELA

Razen v januarju, so bile zaradi premajhnih dobav toplo valjanih trakov iz tujih virov in ker tudi iz lastnega jekla ni bilo mogoče zagotoviti zadostnih količin, v tej temeljni organizaciji močno prisotne težave s polproizvodom. Vendar je s koriščenjem medfaznih zalog, kljub temu uspelo do vključno aprila držati skupno proizvodnjo na z gospodarskim načrtom predvideni višini. Z majem se je z izrednim zni-žanjem medfaznih zalog, situacija močno poslabšala, tako, da je celot-no polletje zaključila z dosežkom 95,4 % na gospodarski načrt skupne proizvodnje.

Zaradi premajhnih količin polproizvoda iz lastnega jekla, so bili proble-mi tudi pri izpolnjevanju kvali-tetnega asortimenta, ki ni bil ustre-zen gospodarskemu načrtu.

Občasno so bile tudi težave z vložkom dinam kvalitete, ker nismo uspeli iz vzrokov, omenjenih pri TOZD Valjarna bluming-štekkel, vedno pravočasno izvaljati potreb-nih količin trakov. Zato tudi ni bila dosežena v prvem polletju načrto-vana količina izdelkov te kvalitete.

TOZD VALJARNA JESENICE

Zadostne dobave toplovaljanih trakov iz tujih virov in uspešen

potek obratovanja sta omogočila, da je bil gospodarski načrt za prvo polletje dosežen s 102,2 %. Občasno je bilo nekaj težav s proizvodnjo nekaterih kvalitetnejših vrst jekla zaradi premajhnih razpoložljivih količin lastnega vložka.

TOZD ŽIČARNA

Ta temeljna organizacija je v obdobju januar–junij dosegla z gospodarskim načrtom predvideno skupno proizvodnjo z 90,1 % in goto-vo z 81,6 %. Premajhne dobave val-jane žice iz tujih virov za njene potrebe in vlečene žice za potrebe TOZD Žebljarna so povzročile zni-žanje tako skupne kakor tudi gotove proizvodnje. Pri tem smo ukrepali podobno kot v TOZD Valjarna debele pločevine z znižanjem proiz-vodnje navadne žice in izboljševa-njem kvalitete asortimenta pre-ostalih količin. Te ukrepe smo pričeli izvajati predvsem v maju in juniju. Znižani operativni program: je bil dosežen pri skupni proizvod-nji s 93,9 % in pri gotovi z 92,6 %.

TOZD PROFILARNA

V tej temeljni organizaciji so bile v celotnem prvem polletju prisotne občasne večje ali manjše težave zaradi pomanjkanja vložka. To je povzročilo tudi pogoste menjave oblikovalnega orodja in s tem tudi zmanjšanje proizvodnje ter tudi občasno prekinjanje obratovanja posameznih oblikovalnih strojev. Ker se je v maju situacija z vložkom zelo poslabšala, smo 14. maja prešli na dvoimensko obratovanje, ki se je nadaljevalo tudi v juniju. Posledica takšne situacije je bilo 89,4 % do-seganje načrtovane skupne proiz-vodnje in 86,3 % znižanega opera-tivnega programa.

TOZD VRATNI PODBOJI

Ta temeljna organizacija je do-segla načrtovano skupno proizvo-dnjo s 106,0 %. Občasno je bilo nekaj več zastojev zaradi pogostejših menjav orodij, povezanih z razdroh-ljenostjo naročil.

TOZD JEKLOVLEK

Zaradi že v problematiki Valjarne žice in profilov omenjenih težav so bili občasni problemi z vložkom za vlečno linijo Blaw-Knox. Kljub temu je ta temeljna organizacija uspela doseči v prvem polletju točno 100,0 % načrtovane skupne proiz-vodnje.

TOZD ELEKTRODE

Načrtovana skupna proizvodnja je bila v celoti dosežena s 104,7 %. Vendar pri oploščenih elektrodah in taljenem prašku ni bila dosežena. Pri oploščenih elektrodah so bili vzroki: občasne težave pri preskrbi valjane in vlečene žice, pomanjkanje feromangana iz uvoza v marcu in okvare ter pomanjkanje rezervnih delov na Curto strojih v maju in juniju. Nižja proizvodnja taljenega praška je bila posledica okvar in zastojev na napravah.

TOZD ZEBLJARNA

Žebljarna je načrtovano skupno proizvodnjo v obdobju januar–junij dosegla s 100,4 %. Ker so bile dobave vlečene žice iz tujih virov nezadostne, je prišlo občasno do težav pri preskrbi določenih dimen-zij. To je imelo včasih tudi nega-tiven vpliv na kompletiranje pošilk za izvoz.

Avugst Karba

POSLOVNI REZULTATI ŽELEZARNE V PRVEM POLLETJU

(Nadaljevanje s 1. strani)

Materialni stroški so skupaj z amortizacijo in drugimi poslovnimi stroški znašali 4.053,6 milijona dinarjev, kar je 94,5 % predvidenih. Kljub dejstvu, da so stroški v večini temeljnih organizacij nižji od načrtovanih, pa je poraba surovin, energije in materiala glede na de-jansko doseženo proizvodnjo še vedno prevelika. Planirani celotni prihodek smo dosegli z 91,3 %, celotni stroški pa so se približali načrtovanim z 94,5 %, kar je vplivalo na nižje doseženi dohodek, ki je znašal 882,4 milijona dinarjev. Odstopanje ustvarjenega dohodka od načrtovanega je znašalo kar 20,2 %.

Na relativno visoke materialne stroške so v precejšnji meri vplivale višje cene nabavljenih surovin, pol-proizvodov in energije. Odstopanje dejanskih cen od načrtovanih za letošnje leto znaša že 150 milijonov dinarjev. Tudi amortizacija, ki se

sicer giblje v načrtovanih okvirih, predstavlja visok strošek, ki ni odvisen od doseženih rezultatov. Vsak izpad proizvodnje poveča delež fiksnih stroškov na tono proizvodov, kar zmanjšuje dohodek.

Obveznosti, ki jih moramo porav-nati z dohodkom, so znašale 372,4 milijona dinarjev, kar je 91,9 % plana. V okviru teh obveznosti so znatno porasle obresti od kreditov, saj pre-segajo načrtovane za 12 %. Najbolj so porasle obresti od tujih kreditov, na kar je vplivala junijska de-valvacija dinarja in povečana ob-restna mera. Zaradi devalvacije smo morali do polletja plačati za skoraj 5 milijonov dinarjev več obresti, zara-di višje obrestne mere pa tudi dobrih 5 milijonov dinarjev.

Precej več kot smo predvidevali, je bilo drugih pogodbenih obveznosti, med katerimi največji delež zavze-majo zavarovalne premije, prispevek za pokritje dela stroškov železniške infrastrukture, strokovno izobraže-vanje in solidarnostno štipendiranje.

IZVRŠITEV DRUŽBENEGA PLANA IN PROGRAMA SKUPNE IN GOTOVE PROIZVODNJE TER ODPREME JANUAR – JUNIJ

TOZD	SKUPNA PROIZVODNJA						GOTOVA PROIZVODNJA						ODPREMA
	Družbeni plan	Program	Izvršitev	% 4/2	% 4/3		Družbeni plan	Program	Izvršitev	% 9/7	% 9/8	za prodajo	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Plavž	83.300	79.300	76.629,6	92,0	96,6	—	—	—	—	—	—	—	—
Jeklarna	247.900	249.600	236.470,0	95,4	94,7	—	—	—	—	—	—	—	—
— SM jeklarna	168.200	158.200	149.896,6	89,1	94,8	—	—	—	—	—	—	—	—
— EI jeklarna	89.700	91.400	86.570,5	96,5	94,7	—	—	—	—	—	—	—	—
— ASEA peč	40.600	41.400	39.577,6	97,5	95,3	—	—	—	—	—	—	—	—
— EI peč	49.100	49.000	45.390,7	92,2	92,6	—	—	—	—	—	—	—	—
— BBC peč	1.000	1.000	1.302,2	130,2	130,2	—	—	—	—	—	—	—	—
Livarna	892	892	909,1	101,9	101,9	345	345	345	345	97,8	97,8	337,4	337,4
— jeklo livarna	875	875	887,3	101,4	101,4	345	345	345	345	97,7	97,7	337,2	337,2
— kovino livarna	17	17	21,8	128,2	128,2	—	—	—	—	—	—	0,2	0,2
Valjarna bluming štekkel	217.700	218.020	212.003,0	97,4	97,2	41.750	41.220	33.805,3	81,0	82,0	—	33.780,3	—
— bluming	116.400	114.300	123.919,4	106,5	108,4	2.300	2.100	2.683,7	123,0	127,8	—	2.680,1	—
— štekkel – razrezoval.	84.170	87.120	71.232,4	84,6	81,8	23.480	22.520	15.018,5	64,0	66,7	—	15.008,6	—
— štekkel – termična obd.	17.130	16.600	16.851,2	98,4	101,5	16.070	16.800	16.105,1	100,2	97,0	—	16.090,6	—
Valjarna žice in prof.	54.900	54.900	55.287,9	100,7	100,7	15.010	7.600	9.815,1	65,4	129,2	—	10.708,9	—
— valjarna žice	54.900	54.900	55.287,9	100,7	100,7	15.010	7.600	9.815,1	65,4	129,2	—	10.708,9	—
Valjarna debele ploč.	48.000	45.100	44.592,9	92,9	98,9	47.370	44.470	43.677,8	92,2	98,3	—	43.518,7	—
Hladna valjarna Bela	47.800	47.800	45.764,6	95,5	95,6	47.330	47.330	45.191,7	95,5	95,5	—	45.260,4	—
Hladna valjarna Jesenice	14.970	14.970	15.503,7	103,5	103,5	13.990	13.990	14.353,6	102,6	102,6	—	14.351,8	—
Žičarna	34.300	32.870	30.854,4	89,9	93,6	27.670	24.280	22.479,7	81,3	81,3	—	22.643,7	—
Profilarna	14.000	13.700	13.812,2	98,6	99,3	13.040	12.740	10.641,9	83,6	83,6	—	10.652,8	—
— HOP	12.300	12.300	10.397,3	84,5	84,5	12.170	11.880	9.646,4	79,3	79,3	—	9.688,9	—
— runde	1.700	1.400	1.879,9	109,9	109,9	120	160	187,9	117,5	117,5	—	188,3	—
— diski	300	300	482,1	160,7	160,7	60	60	447,4	149,1	149,1	—	447,4	—
— cestna ograja	300	300	790,9	263,6	263,6	60	60	380,2	63,4	63,4	—	380,2	—
Skladišče 38	1.000	1.000	434,3	43,4	43,4	1.000	1.000	434,3	43,4	43,4	—	434,3	—
Vratni podboji	640	640	678,1	105,9	105,9	640	610	677,3	105,9	105,9	—	678,1	—
Jeklovlek	10.770	10.770	10.769,3	100,0	100,0	10.730	10.460	10.768,5	100,0	100,0	—	10.711,9	—
Elektrode	12.420	12.420	13.008,9	104,7	104,7	11.220	11.220	11.942,4	106,4	106,4	—	11.752,5	—
— elektrode, var. žica	10.350	10.350	10.333,5	99,8	99,8	10.310	10.310	9.506,6	92,2	92,2	—	9.522,5	—
— varilni prašek	490	490	425,2	86,8	86,8	490	490	421,3	86,0	86,0	—	421,3	—
— suha elektr. masa	490	490	498,2	101,7	101,7	490	490	498,2	101,7	101,7	—	498,2	—
— ognjevarni mat.	1.180	1.180	2.581,2	218,3	218,3	—	—	1.545,3	—	—	—	1.545,3	—
Žebljarna	5.850	5.850	5.874,7	100,4	100,4	5.840	5.850	5.868,3	100,5	100,3	—	5.868,3	—
ŽELEZARNA	794.452	787.592	760.388,7	95,7	96,6	236.835	221.115	209.863,3	89,0	94,9	—	210.341,5	—
Elektrode Zagreb	2.000	2.000	2.000	100,0	100,0	2.000	1.750	2.000	100,0	100,0	—	2.000	—
SKUPAJ	37.333	37.333	37.333	100,0	100,0	37.333	37.333	37.333	100,0	100,0	—	37.333	—

Čistega dohodka smo ustvarili 510 milijonov dinarjev, kar je 27,2 % manj kot smo načrtovali za to obdobje. Vse temeljne organizacije združenega dela v Železarni niso dosegle dovolj dohodka, da bi pokrile vse obveznosti in oblikovale sredstva za razširjeno reprodukcijo in skupno porabo. Temeljne organizacije Plavž, Jeklarna, Valjarna, Hladna valjarna, Remontne delavnice, Elektrote, Remontne delavnice, Vzdrževanje in Energetika, ostale pa so z doseženim čistim dohodkom pokrile le osebne dohodke in stanovanjski prispevek.

Temeljne organizacije, ki so v prvem polletju poslovale brez izgube, bodo združile svoja sredstva za delno pokrivanje obveznosti in osebnih dohodkov tistih temeljnih organizacij, ki so izkazale izgubo. Preostale nepokrite osebne dohodke bomo pokrili z delom skupnih rezerv občin in delom združenih sredstev rezerv SOZD Slovenske železarnice.

CELOTNI PRIHODEK

IN NJEGOVA RAZPRODITEV

Zap. št.	Opis	Plan		I. - VI.		Indeksi	
		I. - VI. 1980	1979	1980	1979	5:3	5:4
1	2	3	4	5	6	7	
1	CELOTNI PRIHODEK	5.394.593	4.450.788	4.925.844	91,3	110,7	
1.1	Udeležba v skup. prih.	3.929.768	2.319.609	3.470.834	88,3	149,6	
1.1.1	Prihod. od prod. na trgu	59.058	717.895	78.122	132,2	10,9	
1.2	Prihodki v okviru OZD	1.358.294	1.330.277	1.249.096	92,0	93,9	
1.3	Prihodki od prod. mat. - 77	19.973	17.581	19.935	99,8	113,4	
1.4	Drugi prihodki - 78	27.500	65.426	107.857	392,2	164,9	
2	SPREM. V ZAL. PROIZV. (±)		+ 10.314	+ 10.211	-	99,0	
2.1	Začetno stanje	-	650.398	573.861	-	88,2	
2.2	Končno stanje	-	660.712	584.072	-	88,4	
3	OBSEG POSLOVANJA (1+2)	5.394.593	4.461.102	4.936.055	91,5	110,7	
4	PRENESENE VREDNOSTI	4.289.024	3.592.699	4.053.618	94,5	112,8	
4.1	Vkalk. material. stroški	3.853.221	3.258.315	3.584.224	93,0	110,0	
4.2	Amortizacija po min. str.	371.473	286.209	371.225	99,9	129,7	
4.3	Drugi poslov. stroš. - 72, 73	64.330	48.175	98.169	152,6	203,8	
5	DOHODEK (3-4)	1.105.569	868.403	882.437	79,8	101,6	
6	OBVEZNOSTI IZ DOHODKA	405.153	312.021	372.356	91,9	119,3	
6.1	Prispevki	47.280	31.684	35.355	74,8	111,6	
6.2	Davki	12.350	6.223	4.575	37,0	73,5	
6.3	Za delovno skupnost	189.122	142.062	168.350	89,0	118,5	
6.4	Amort. nad predp. stopnjo	-	-	-	-	-	
6.5	Obresti in doh. za dr. OZD	89.089	76.637	99.803	112,0	130,2	
6.6	Druge pogodb. obveznosti	42.654	41.760	50.410	118,2	120,7	
6.7	Ostalo	24.658	13.655	13.863	56,2	101,5	
7	ČISTI DOHODEK (5-6)	700.416	556.382	510.081	72,8	91,7	
7.1	Za osebne dohodke	493.704	403.001	459.973	93,2	114,1	
7.2	Za poslovni sklad	94.478	81.796	58.770	62,2	71,9	
7.3	Za sred. rezerv. za skup.	24.304	17.354	15.477	63,7	89,2	
7.4	por. - stan. prisp.	31.430	25.862	28.999	92,3	112,1	
7.5	Za skupno porabo	56.500	36.244	31.637	56,0	87,3	
7.6	Za ostale namene	-	-	-	-	-	
7.7	Izgube	-	-7.875	-84.775	-	-	
7.8	Začas. nerazp. doh. (±)	-	-	-	-	-	

KAZALCI USPEŠNOSTI POSLOVANJA

Primerjava rezultatov dela in poslovanja doseženih v prvi polovici leta 1980 z enakim obdobjem lanskega leta nam pokaže sledeče:

Celotni prihodek na delavca se je povečal za 13 %, dohodek pa le za 4 %. Rast celotnega prihodka je hitrejša od rasti dohodka, kar je že opozorilo, da upada gospodarnost (ekonomičnost) poslovanja. Vendar moramo upoštevati, da je hitrejša rast nabavnih cen od prodajnih cen povzročila slabše pogoje poslovanja, kar je tudi vplivalo na upadanje rasti dohodka (kazalec št. 1).

Dohodek v primerjavi s povprečno uporabljenimi sredstvi je v primerjavi z lanskim polletjem celo padel, za 13 %, kar pomeni, da smo na enoto uporabljenih osnovnih in obratnih sredstev ustvarili manjši dohodek. Razlog za to je v nižji prodaji in visokih fiksnih stroških. Pri vsakem izpadu proizvodnje se delež fiksnih stroškov na tono proizvodnje še poveča, s tem pa se zmanjša dohodek (kazalec št. 2).

Razporejeni čisti dohodek na delavca je večji za 8 %, dosegli pa smo manjši čistega dohodka kot smo ga razporedili in tudi manjši kot smo ga dosegli lanskega polletja (kazalec št. 3 in št. 3 a).

V okviru razporejenega čistega dohodka pa moramo pogledati, kakšno je razmerje med razporeditvijo čistega dohodka za osebne dohodke in razporeditvijo čistega dohodka za akumulacijo. Ugotovimo, da je čisti osebni dohodek na delavca porasel za 18 % (kazalec št. 9), akumulacija na delavca pa je padla za 24 %, kar je seveda neugodno razmerje, ki pa je posledica slabega poslovnega uspeha Železarnice v tem obdobju. Ker je dohodek na delavca nižji kot preteklo leto, je razumljivo, da sredstva, ki smo jih razporedili na poslovni in rezervni sklad letos ne morejo biti večja. Letos smo razporedili na ta dva sklada 74,3 milijona dinarjev, v preteklem letu pa 99,2 milijona dinarjev.

Tiste temeljne organizacije, ki so prvo polletje zaključile uspešno, so razporedile 105,7 milijonov dinarjev čistega dohodka na rezervni sklad, poslovni sklad in sklad skupne porabe. Vendar pa je sredstva za razširjeno reprodukcijo (to je del čistega dohodka za poslovni sklad) formiralo le nekaj temeljnih organizacij, to so: Valjarna žice in profilov, Hladna valjarna, Jesenice, Jeklovlek, Elektrote, Remontne delavnice, Vzdrževanje in Energetika, ostale pa so z doseženim čistim dohodkom pokrile le osebne dohodke in stanovanjski prispevek.

Temeljne organizacije, ki so v prvem polletju poslovale brez izgube, bodo združile svoja sredstva za delno pokrivanje obveznosti in osebnih dohodkov tistih temeljnih organizacij, ki so izkazale izgubo. Preostale nepokrite osebne dohodke bomo pokrili z delom skupnih rezerv občin in delom združenih sredstev rezerv SOZD Slovenske železarnice.

ljuje razliko med doseženim in razporejenim dohodkom. V Železarni smo v prvi polovici imeli izgubo zaradi nedoseženega čistega dohoda-

ka, torej smo na delavca razdelili 12.628 dinarjev več čistega dohodka, kot smo ga dosegli (kazalec št. 21).

KAZALCI USPEŠNOSTI POSLOVANJA

	I - VI 79	I - VI 80	indeks
*CELOTNI PRIHODEK NA DELAVCA (v din)	649.371	733.777	113
*AKUMULACIJA NA DELAVCA (v din)	14.466	11.060	76
1. Dohodek na delavca (v din)	126.700	131.452	104
2. Dohodek v primerjavi s povprečno uporabl. poslov. sredstvi (v %)	11,9	10,3	87
3. Razporejeni čisti dohodek na delavca (v din)	82.325	88.612	108
3a. Doseženi čisti dohodek na delavca (v din)	81.176	80.469	99
4. Akumulacija v primerj. z doh. (v %)	11,4	8,4	74
5. Akumulacija v primerjavi s čistim razporejenim dohodkom (v %)	17,6	12,5	71
6. Akumulacija v primerjavi s čistim doseženim dohodkom (v %)	17,8	13,7	77
7. Akumulacija v primerjavi s povprečno uporabl. poslov. sredstvi (v %)	1,4	0,9	64
8. Osebni dohodek in sredstva za skupno porabo na delavca (v din)	67.859	77.552	114
9. Čisti osebni dohodek na delavca - mesečno (v din)	7.032	8.292	118
10. Del izplačanega OD delavcev za zadovoljev. skupnih in sploš. družbenih potreb na delavca - mesečno (v din)	3.013	3.345	111
11. Sredstva iz dohodka za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb in za pogodbeno obveznosti na delavca (v din)	24.797	30.390	123
12. Akumulacija z amortizacijo v primerjavi s povpreč. uporab. poslovnimi sredstvi (v %)	5,3	5,2	98
13. Povprečno uporabljena poslovna sredstva na delavca (v din)	1.067.695	1.271.103	119
14. Povprečno uporabljena osnovna sredstva na delavca (v din)	503.539	602.935	120
15. Celotni prihodek v primerjavi s porabljenimi sredstvi (v %)	124,2	121,8	98
16. Celotni prihodek v primerjavi s povpreč. uporab. obrat. sred. (v %)	115,1	109,8	95
17. Celotni prihodek v primerjavi s planiranim (v %)	95,3	91,3	96
18. Dohodek v primerjavi s planiranim dohodkom (v %)	98,8	79,8	81
19. Doseženi čisti dohodek v primerjavi s planiranim (v %)	101,6	77,1	76
20. Del čistega dohodka za osebni dohodek v primerjavi s planiranim osebnim dohodkom (v %)	98,8	93,2	94
21. Izguba na delavca (v din)	1.149	12.628	-

OPOMBA: Ta dva kazalca služita za primerjavo, ki je obravnavana v tekstu

PROIZVODNI STROŠKI V PRVEM POLLETJU

V prvem polletju smo v Železarni delali z nižjimi stroški kot smo načrtovali. Le v mesecu maju smo načrtovali višino stroškov presegli, nato pa smo v juniju z vidika stroškov poslovanje izboljšali, tako, da so skupen rezultat prve polovice leta skoraj 125 milijonov dinarjev nižji stroški od planiranih.

V juniju, ko je znižanje stroškov znašalo 71,7 milijona dinarjev, so vse temeljne organizacije, razen TOZD Valjarna bluming štekel, Žičarna in Profilarna, uspele proizvodne stroške glede na plan zmanjšati. Ob nižji proizvodnji, kot je bila predvidena z družbenim planom, je racionalna poraba surovin in materialov tudi nujna, saj nedoseganje planirane proizvodnje in zviševanje stroškov nad načrtovane v dolgoročnem obdobju vodi do negativnega rezultata.

V vseh šestih mesecih so bili stroški, kot smo že omenili, za 124,6 milijona dinarjev pod načrtovanimi. Temeljne organizacije, ki pa so še vedno delale z višjimi proizvodnimi stroški, so bile Plavž, Jeklarna, Valjarna bluming štekel, Žičarna, Profilarna in Željarna.

V temeljni organizaciji Plavž so dejanski stroški presegli načrtovane za 4,6 milijona dinarjev. Pri tem so na plavžu porabili znatno več koks, kar je skupaj z višjimi predelovalnimi stroški vodilo do 4,6 milijona dinarjev zvišanja. V aglomeraciji so stroške znižali za 8,2 milijona dinarjev, tako, da bi skupen rezultat temeljne organizacije izkazoval nižje stroške od načrtovanih, če ne bi višja interna dohodkovna cena storitvenih temeljnih organizacij skupaj s povečanjem cen energije, stroške Plavža povečale še za 8,2 milijona dinarjev.

znižanje - 8.235.842 din
zvišanje 4.607.549 din

Skupaj Plavž + višja interna doh. cena storitvenih TC znižanje - 3.628.293 din

Skupaj Plavž + višje cene R-3 storitvenih TC zvišanje 5.633.026 din

Skupaj Plavž zvišanje 2.567.260 din

Skupaj Plavž zvišanje 4.571.993 din

Jeklarna izkazuje za prvo polletje za 0,642 milijona dinarjev višje stroške od načrtovanih. Pri tem so bili, kot rezultat vseh obratov skupaj, stroški nižji za 30,8 milijona dinarjev. Vendar pa so interna dohodkovna cena storitev in višje cene mazuta ter stroški brušenja gredic, ki niso bili planirani, povzročili še dodatnih 31,4 milijona dinarjev stroškov, kar je vodilo do 0,6 milijona dinarjev zvišanja. Toliko o celotni temeljni organizaciji. Po posameznih obratih pa so stroške znižali v elektro jeklarni za 36,2 milijona dinarjev, predvsem na račun manjše porabe kovinskih dodatkov, na kontilivu, v PTC oddelku in pa tudi v kamnolomu. V SM jeklarni pa so proizvodne stroške presegli za 21,4 milijona dinarjev. Stroški vložka so bili sicer nižji od načrtovanih za 20 milijonov dinarjev, ker so porabili 8 % več starega železa namesto surovega železa.

Vendar pa so znatno porasli predelavni stroški in to predvsem zaradi večje porabe mazuta. Tudi slabši asortiment proizvodnje je povzročil povečanje stroškov. Poleg tega pa so imeli visoke obremenitve s strani temeljnih organizacij Hladna valjarna, Valjarna bluming štekel in Valjarna bluming štekel za izmeček in drugo kvalitetno proizvodnjo.

Tudi temeljna organizacija Valjarna bluming štekel je delala z večjimi stroški kot jih je načrtovala (za 56,4 milijona dinarjev). Zelo visoki so bili stroški polproizvodov, razlog za to je bil v izredno nizko doseženih izpolnjenih, tako v valjarni bluming kot valjarni štekel (nižji za 1,6 % oziroma 2,8 %). Višji, kot so bili

stroški, so bile Plavž, Jeklarna, Valjarna bluming štekel, Žičarna, Profilarna in Željarna.

V temeljni organizaciji Plavž so dejanski stroški presegli načrtovane za 4,6 milijona dinarjev. Pri tem so na plavžu porabili znatno več koks, kar je skupaj z višjimi predelovalnimi stroški vodilo do 4,6 milijona dinarjev zvišanja. V aglomeraciji so stroške znižali za 8,2 milijona dinarjev, tako, da bi skupen rezultat temeljne organizacije izkazoval nižje stroške od načrtovanih, če ne bi višja interna dohodkovna cena storitvenih temeljnih organizacij skupaj s povečanjem cen energije, stroške Plavža povečale še za 8,2 milijona dinarjev.

znižanje - 8.235.842 din
zvišanje 4.607.549 din

Skupaj Plavž + višja interna doh. cena storitvenih TC znižanje - 3.628.293 din

Skupaj Plavž + višje cene R-3 storitvenih TC zvišanje 5.633.026 din

Skupaj Plavž zvišanje 2.567.260 din

Skupaj Plavž zvišanje 4.571.993 din

predvideni so tudi predelavni stroški, čemur je bila vzrok nižja dosežena proizvodnja in slabši asortiment (manj proizvodnje štekel).

V temeljni organizaciji Žičarna so dejanski stroški presegli načrtovane za 2,9 milijona dinarjev. Kljub temu, da so bili stroški vložnega materiala nižji od planiranih, so bili celotni stroški večji od predvidenih, to pa zaradi visokih stroškov predelave.

V temeljni organizaciji Profilarna so delali z 0,965 milijona dinarjev večjimi stroški, kot so načrtovali. Dosegli so zelo slabe izpolne (nižje za 2,7 %), kar je vplivalo na večje stroške vložka.

ZVIŠANJE - ZNIZANJE STROŠKOV

TOZD	junij	jan. - junij	povprečno
Plavž	-7.068.899	-4.571.994	-761.999
Jeklarna	-20.443.746	-7.496.495	-1.249.416
Razlika v c. kvalitet	3.190.330	8.138.767	1.356.461
Jeklarna - skupaj	-17.253.416	642.272	107.045
Livarna	-157.691	-3.579.548	-596.591
Valj. bluming štekel	4.684.159	56.420.529	9.403.421
Valj. žice in profilov	-2.487.929	-18.244.033	-3.040.672
Valj. debele pločevine	-1.754.246	-4.383.015	-730.502
HV Bela	-25.576.429	-70.754.446	-11.792.408
HV Jesenice	-6.689.475	-29.709.505	-4.951.584
Žičarna	923.068	2.914.025	485.670
Profilarna	549.931	965.710	160.952
Vratni podboji	-789.133	-603.627	-100.604
Jeklovlek	-1.559.038	-11.557.802	-1.926.300
Elektrote	-3.544.086	-13.158.643	-2.193.107
Zdrževanje	-646.436	1.278.558	213.093
Strojne delavnice	-1.015.363	-4.001.343	-666.890
Remontne delavnice	-1.458.377	-12.766.134	-2.127.689
Vzdrževanje	-1.028.538	-5.159.722	-859.954
Energetika	-6.088.569	-13.269.172	-2.211.529
Transport	-762.341	-4.156.218	-692.703
Skupaj	-71.702.808	-124.550.120	-20.758.353

V temeljni organizaciji Željarna so izboljšali izpolne, tudi obveznosti glede načrtovane proizvodnje so izpolnili, vendar pa so bili stroški proizvodnje višji od predvidenih za 1,3 milijona dinarjev. Pri tem je odpadlo 1 milijon dinarjev zvišanja na višjo interno ceno storitvenih temeljnih organizacij, ostalo pa na povečanje predelavnih stroškov v temeljni organizaciji sami.

V vseh ostalih temeljnih organizacijah so delali z nižjimi proizvodnimi stroški, kot so jih načrtovali. V temeljni organizaciji Livarna so poslovali z 3,6 milijona dinarjev nižjimi stroški od predvidenih. V jeklovliarni kot tudi v kovinoliarni so načrtovano proizvodnjo povečali, izboljšali so tudi izpolne, tako da so dosegli znižanje pri stroških vložka in predelavnih stroških.

Temeljna organizacija Valjarna žice in profilov je prvo polletje zaključila z 18,2 milijona dinarjev nižjimi stroški. Z boljšimi izpolni od načrtovanih so znižali stroške polproizvoda, z boljšo proizvodnjo in manjšo porabo vseh vrst materiala in energije pa so zelo zmanjšali predelavne stroške.

Tudi v temeljni organizaciji Valjarna debele pločevine so dosegli boljše izpolne kot so načrtovali. Z ugodno razliko med plansko ceno nabavljenih in domačih slabov ter višje doseženimi izpolni so znižali stroške vložka za 7,2 milijona dinarjev. Pri predelavi pa so z racionalno porabo energije znižali predvsem stroške električne energije in zemeljskega plina za 2,6 milijona dinarjev. Skupno so dosegli 4,4 milijona dinarjev nižje stroške kot so načrtovali.

V TOZD Hladna valjarna Bela so bili stroški nižji od načrtovanih kar za 70,7 milijona dinarjev. To znižanje je bilo rezultat predvsem nižje cene tujega polproizvoda v primerjavi s ceno polproizvoda iz TOZD Valjarna bluming štekel (za 55,4 milijona dinarjev). Z obremenitvijo temeljnih organizacij Valjarna bluming štekel in Jeklarna za drugokvalitetno proizvodnjo so znižali stroške za 21,7 milijona dinarjev. Pri predelavi pa so bili stroški znatno višji kot so jih načrtovali, saj so porabili več materiala, energije in storitev kot bi jih lahko glede na doseženo proizvodnjo. Na povišanje predelavnih stroškov pa so vplivali tudi visoki fiksni stroški.

V temeljni organizaciji Hladna valjarna Jesenice so poslovali z 29,7 milijona dinarjev nižjimi stroški. Zaradi nižjih cen nabavljenih TVT so bili nižji stroški vložka. Zmanjšali so tudi predelavne stroške, saj so porabili manj materiala, embalaže in energije.

Z večjo proizvodnjo od načrtovane in manjšo porabo pri predelavi so v temeljni organizaciji Vratni podboji dosegli za 0,604 milijona dinarjev nižje stroške.

V temeljni organizaciji Jeklovlek je znašalo znižanje stroškov 11,6 milijona dinarjev. Dosegli so boljše izpolne in s tem zmanjšali stroške vložnega materiala, nižji so bili tudi skoraj vsi stroški predelave.

V temeljni organizaciji Elektrote so poleg boljših proizvodnih rezultatov dosegli tudi za 13,2 milijona dinarjev nižje stroške od načrtovanih. Pri vseh vrstah porabe so beležili zmanjšanje, boljši izpoln pa je vplival tudi na nižje stroške vložnega materiala.

V temeljni organizaciji Energetika so poslovali z 14,6 milijona dinarjev nižjimi stroški. Zaradi nižje sezone cene kupljene električne energije, so bili stroški te energije nižji, vodne centrale so presegle planirano proizvodnjo. Stroški kisika pa so bili, zaradi dovoza tekočega kisika v prvih petih mesecih, višji od načrtovanih.

V TOZD Strojne in Remontne delavnice so v prvem polletju presegli planirano število ur in zmanjšali stroške, v TOZD Strojne delavnice za 4,0 oziroma Remontne delavnice za 12,8 milijona dinarjev.

Tudi temeljni organizaciji Vzdrževanje in Transport sta delali z nižjimi stroški od načrtovanih in sicer so v prvi znižali stroške za 5,2 milijona dinarjev, v drugi pa za 4,1 milijona dinarjev.

KATERI DELAVCI ODHAJAJO IN ZAKAJ?

(Nadaljevanje s 1. strani)

Dnevno govorimo o boljši gospodarnosti, o stabilizaciji, vendar pri tem vse preveč vidimo le materialne stroške, ne pa tudi stroške, na katere je vezan delavec sam. Tu ne gre le za začetne stroške sprejemnega postopka in opreme delavca, temveč je sem vključen strošek uvajanja delavca na delo, priučevanje, izobraževanje in začetno delo, kar ni malo. Poleg tega, da novosprejeti delavec nekaj časa dela le s 50 odstotnim učinkom, se moramo zavedati, da je delavec, ki je odšel, prav tako nekaj časa delal s polovičnim učinkom, predno je definitivno zapustil delovno organizacijo. To obdobje neučinkovitega dela ni pri vseh delavcih enako dolgo, odvisno je od različnih faktorjev, ki delavca pripeljejo do zadnjega sklepa, da fluktuira.

Na sestankih in v prostih diskusijah poslušamo najrazličnejše podatke o fluktuaciji v Železarni, vendar so le-ti največkrat neobjektivni. Nepravilni podatki izkrivljajo pravo sliko in nam ne prikazujejo stanja takšnega, kot v resnici je. Prikrivanje dejanskega stanja je lahko zavajanje oz. napačno informiranje delavcev. Prav s tem namenom, da bomo imeli pravo sliko, bomo objavili analizo fluktuacije delavcev v srednjo, višjo in visoko šolo, ki je bila izdelana konec leta 1979, vendar je sedaj še posebno aktualna.

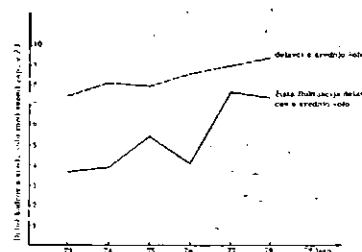
V drugem delu pa objavljamo še nekaj novejših podatkov o fluktuaciji v prvem polletju 1980.

FLUKTUACIJA DELAVCEV S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO IZOBRAZBO

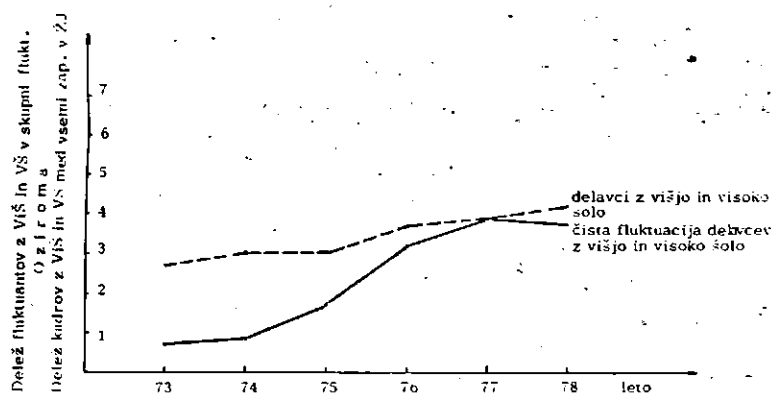
Analiza gibanja čiste fluktuacije v zadnjih nekaj letih kaže konstantno naraščanje odstotka odhodov tistih delavcev, ki predstavljajo vrh izobrazbene strukture naše organiza-

cije. Omenjene trende dokaj dobro ilustrirata sliki 1 in 2, s pomočjo katerih je moč razbrati izredno hitro naraščanje tega nezaželenega pojava v zadnjih treh letih.

SLIKA 1: GIBANJE IN ČISTA FLUKTUACIJA SREDNJEŠOLSKEGA KADRA V OBDOBJU 1973 - 1979:

SLIKA 2: GIBANJE IN ČISTA FLUKTUACIJA VIŠJE IN VISOKOŠOLSKEGA KADRA V OBDOBJU 1973 - 1979:

Ker pa s takimi in podobnimi ugotovitvami ostajamo le na nivoju opisovanja pojava, ne moremo pa sprejemati odločitev in ukrepov, ki naj bi omenili omenjene trende, smo pripravili posebno analizo, s katero smo želeli ugotoviti:

1. kdo so tisti, ki zapuščajo Železarno in kakšne so njihove (skupne?) značilnosti,

2. kam odhajajo bivši delavci Železarne?

S tem pa seveda želimo vsaj delno razjasniti področje vzrokov odhajanja in odgovoriti na tolikorati že zastavljeno vprašanje: zakaj? Seveda se odrekamo kakršnimkoli ambicijam dati dokončne odgovore na zastavljena vprašanja, radi pa bi nakazali nekatere variante, o katerih bi bilo potrebno skupno razmišljati.

Da bi dosegli zastavljene cilje, smo zajeli v analizo vse tiste delavce, ki imajo zaključeno srednjo šolo ali več in so v letu 1978 ali v prvih devetih mesecih lanskega leta zapustili Železarno na lastno željo ali zaradi disciplinske odpovedi.

V letu in devetih mesecih sta odšla iz Železarne 802 delavca, od tega 74 delavcev s srednjo šolo ali več, kar pomeni 9,2 odstotka, ali 8% glede na stežek ustreznega kadra v ZJ, oz. 58,7% glede na priliv omenjenega kadra.

Pregled omenjenih fluktuantov po TOZD in DS je podan v tabeli 1.

TABELA 1: FLUKTUANTI S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO IZOBRAZBO GLEDE NA TOZD IN DS:

stopnja izobrazbe	VIS	VIŠ	SR	SKUPAJ
TOZD, DS				
Plavž	—	—	—	—
Jeklarna	1	—	1	2
Livarna	—	—	—	—
Valjarna bluming štelcel	1	—	2	3
Valj. žič. in profilov	—	—	1	1
Valjarna debele pločevine	—	—	—	—
HVB	1	—	2	3
HV Jesenice	—	—	1	1
Žičarna	—	—	—	—
Profilarna	—	—	—	—
Vratni podboji	—	—	1	1
Jeklovlek	—	—	—	—
Elektrode	—	—	—	—
Želbljarna	—	—	—	—
Strojne delavnice	—	2	2	4
Remontne delavnice	—	1	13	14
Vzdrževanje	—	1	11	12
Energetika	1	—	4	5
Transport	—	—	3	3
Družbena prehrana	—	—	—	—
Kovinoservis	—	—	—	—
KO-FI	3	2	1	6
KSI	4	3	2	9
ENT	4	—	6	10
SKUPAJ	15	9	50	74

Vsakega dokaj natančnega opazovalca zbode v oči visoka frekvenca odhoda delavcev s srednjo šolo iz TOZD Remontne delavnice in Vzdrževanje. Zastavlja se vprašanje vzroka te ugotovitve: ali je to posledica višje izobrazbene strukture ali vpliva kakega drugega dejavnika? Na to vprašanje bomo odgovorili s testiranjem razlik med dobljenimi in pričakovanimi frekvencami z vidika izobrazbene strukture:

TABELA 2: PREGLED FLUKTUANTOV V OPAZOVANEM OBDOBJU PO IZOBRAZBENI STRUKTURI IN TEST POMEMBOSTI RAZLIK ZA TOZD REMONTNE DELAVNICE

stopnje izobrazbe	dobljene frekvence	pričakovane + frekvence
Dokončana ali nedokončana OŠ	6	12,5
Poklicna šola	25	24,6
Srednja šola in več	14	7,9
SKUPAJ	45	45,0

$\chi^2 = 8,09$
SS = 2 pomemben na nivoju 0,05

DOPIŠUJTE V ŽELEZARJA

TABELA 4: STAŽ IN STAROST FLUKTUANTOV S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO IZOBRAZBO

Stopnja izobrazbe	Poprečna starost	Poprečni skupni staž v ZJ	Poprečni staž v ZJ od zad. zap.	Poprečni staž na zad. DM
visoka	32,2 let	6,3 let	5,1 let	2,1 let
višja	34,0 let	11,3 let	8,9 let	3,2 let
srednja	26,6 let	6,1 let	5,0 let	1,7 let

Iz podatkov lahko zaključimo, da v poprečju odhajajo delavci, ki so na višju svojih psihofizičnih in strokovnih zmogljivosti. Dobesedno lahko rečemo, da odhajajo iz Železarne kader, ki se je v delovni situaciji strokovno usposobil in si že pridobil (najverjetneje) določeno poklicno reputacijo. To trditev podpirajo podatki (glej visoko in srednjo šolo), saj se lepo vidi, da ostajajo obravnavani delavci v organizaciji še pet let, potem ko odslužijo vojaški rok. Starostne razlike so posledica različnosti trajanja izobraževanja.

Nakazani trend ne podpira kategorija delavcev z višjo izobrazbo. Podroben pregled podatkov pa je pokazal, da razlike nastopajo zaradi tega, ker se je večina delavcev iz te skupine izobraževala ob delu, zato so podatki o starosti in stažu višji od pričakovanih. Z upoštevanjem omenjenega dejstva pa je trend v vseh treh skupinah dokaj enak.

TABELA 5: PREGLED PREDHODNIH ZAPOSLETEV IN RAZLIČNIH DELOVNIH NALOG, KI SO JIH OPRAVLJALI DELAVCI S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO IZOBRAZBO PRED IZSTOPOM

Stopnja izobrazbe	Poprečno štev. zaposlitev	Poprečno štev. DM
visoka	1,8	3,3
višja	2,3	5,0
srednja	2,1	3,9

TABELA 6: PRIMERJALNA TABELA KVALIFIKACIJSKE IN IZOBRAZBENE STRUKTURE OBRAVNAVANIH KATEGORIJ FLUKTUANTOV

stopnja izobrazbe	U5	U4	U3	U2	VK	KV	SKUPAJ
visoka	14	—	—	1	—	—	15
višja	4	5	—	—	—	—	9
srednja	2	6	18	1	14	9	50
SKUPAJ	20	11	19	1	14	9	74

SLIKA 2: PLAČILNE KATEGORIJE OBRAVNAVANIH SKUPIN FLUKTUANTOV (SREDNJA ČRTICA PREDSTAVLJA MEDIANO ZA DOTIČNO IZOBRAZBO, DOLŽINA LINIJE PA DISPERZIJO REZULTATOV MED KVARTILOMA Q1 IN Q2)

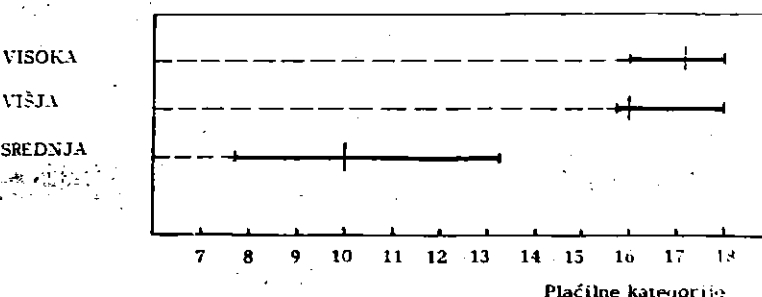

TABELA 3: PREGLED FLUKTUANTOV V OPAZOVANEM OBDOBJU PO IZOBRAZBENI STRUKTURI IN TEST POMEMBOSTI RAZLIK ZA TOZD VZDRŽEVANJE

stopnje izobrazbe	dobljene frekvence	pričakovane + frekvence
Dokončana ali nedokončana OŠ	3	11,9
Poklicna šola	56	48,1
Srednja šola in več	12	16,0
SKUPAJ	71	71,0

$\chi^2 = 10,40$
SS = 2 pomemben na nivoju 0,001

+Pričakovane frekvence so preračunane glede na delež posamezne stopnje izobrazbe, ki je bil izračunan za celotno TOZD.

Dokazane ugotovitve lahko povzamemo:

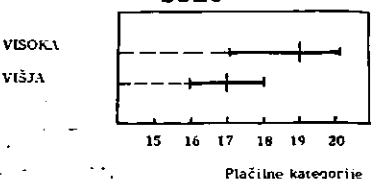
— v TOZD Remontne delavnice fluktuira pomembno več srednješolskega kadra, kot bi glede na izobrazbeno strukturo lahko pričakovali;

— v TOZD Vzdrževanje fluktuira pomembno več delavcev s poklicno šolo, kot bi glede na izobrazbeno strukturo lahko pričakovali.

Vzroke za tako stanje lahko odkrivamo le skupaj s poznavalci konkretnih razmer ali z nadaljnjo raziskavo. Na prvi pogled lahko rečemo le, da gre verjetno za motivacijski problem (napredovanje, stimulacije).

Poglejmo si, kakšna sta starost in staž pri opazovani kategoriji delavcev:

SLIKA 3: PLAČILNE KATEGORIJE VSEH DELAVCEV ŽELEZARNE Z VIŠJO IN VISOKO ŠOLO

Lahko rečemo, da prikazani podatki ne odkrivajo nobenih posebnih značilnosti, pač pa le v poudarjeni obliki kažejo karakteristike sistema nagajevanja in napredovanja v naši organizaciji. Na kratko lahko povzamemo:

a — za visokošolske kategorije delavcev je značilen izredno ozek razpon v plačilnih kategorijah, če izvajamo možnost napredovanja na najvišji nivo vodstvenih delavcev. Ta precejšnja neperspektivnost v pogledu (zlasti) strokovnega napredovanja in primerne stimulacije ter razmeroma majhne razlike med posameznimi kategorijami (znotraj razpona treh kategorij) ustvarjajo nemotivacijske učinke;

b — podobno ugotavljamo tudi na nivoju višješolskega kadra;

c — delavci s srednješolsko izobrazbo imajo precejšen razpon v okviru plačilnih kategorij in prav gotovo tudi glede možnosti napredovanja.

Opozoriti pa je treba, da ima širok razpon v smeri navzdol lahko tudi nezaželene posledice in to pri mladih, novosprejetih delavcih. Seveda pa je ta situacija tudi odraz dejstva, da so potrebe po srednješolskem kadru pri nas kar dobro zadovoljene, medtem ko tega za ostale delovne organizacije v naši bližnji okolici ne bi mogli trditi.

Preglejmo še, katerim strokom pripadajo obravnavani fluktuant. Pri tem naj opozorimo, da smo vedli določeno grupiranje posameznih sorodnih strokov, kar omogoča boljše preglednost podatkov.

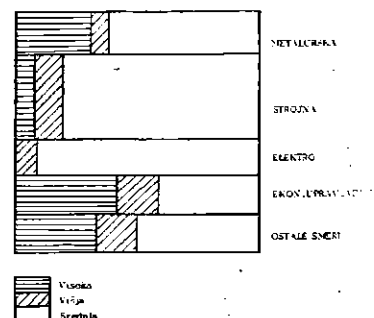
TABELA 7: PREGLED PRIPADNOSTI OBRAVNAVANE SKUPINE PO STROKAH

smer	visoka	višja	srednja
metarurška	4	1	8
strojna	2	3	21
elektro	—	1	10
ekon. upr. admin.	5	2	5
filozofska	3	—	—
sociološka	1	—	—
socialna	—	1	—
organizacija dela	—	1	—

15 9 44 + 6* =

* in po 1 srednja š. nasl. smeri: prometna, kemij., gasil., pešadij., vojaš. gimnazija

SLIKA 4: GRAFIČNA PONAZORITEV DELEŽEV POSAMEZNIH STROK V FLUKTUACIJI DELAVCEV S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO ŠOLO

KATERI DELAVCI ODHAJAJO IN KAM?

K precej zgornjim podatkom in dve sugestiji za razmišljanje:

— ekonomisti predstavljajo točno tretjino vseh visokošolskih fluktuantov, med vsemi visokošolski Železarni pa jih je komaj 12,3 odstotka;

— strojniki pomenijo 23,4 odstotka vse populacije delavcev s srednjo šolo, med fluktuantmi iste kategorije pa je njihov delež kar 42 odstotkov.

Ne nazadnje je zanimivo tudi vprašanje, kam odhajajo delavci obravnavanih kategorij potem, ko prekinijo delovno razmerje z našo organizacijo. Podroben pregled je podan v tabeli 8, bolj nazorno pa so podatki prikazani na sliki 5:

ŽELEZARSKA INDUSTRIJA VZHODNOEVROPSKIH SOCIALISTIČNIH DEŽEL

Leta 1970 so vzhodnoevropske socialistične države, skupaj s Sovjetsko zvezo izdelale 155,9 milij. ton surovega jekla, oziroma 26,1 % celotne svetovne proizvodnje. Leta 1979 je proizvodnja narasla na 210,1 milij. ton in delež v svetovni proizvodnji na 28,1 %. Istočasno pa je proizvodnja v industrijsko razvitih državah zahodnega sveta - ZDA, Japonske in državah evropske gospodarske skupnosti, narasla v letih 1970 do 1979 samo iz 353,5 na 377,9 milij. ton, medtem ko je njihov delež v svetovni proizvodnji močno padel iz 59,3 % na 50,6 %.

Te številke kažejo, da vzhodnoevropske socialistične države večajo svojo proizvodnjo surovega jekla tako v absolutnem smislu, kakor tudi glede na delež v svetovni proizvodnji. Kljub nekaterim sedanjim težavam, ki so povezane s splošno svetovno gospodarsko in energetsko situacijo kaže, da bodo te države tudi v bodoče krepile in razvijale svojo železarsko industrijo.

SOVJETSKA ZVEZA

Prvič v novjšem obdobju se je zgodilo, da so sovjetske železarne leta 1979, v primerjavi s predhodnim letom, nazadovale s proizvodnjo surovega jekla. Lani so izdelale 149,5 milij. ton in leta 1978 151,4 milij. ton. To je bila posledica nekaterih težav, za katere pa kaže, da so letos odstranjene, ker bo letos dosežena količina verjetno znašala čez 152 milij. ton.

Ze nekaj let nazaj proizvodnja surovega jekla v Sovjetski zvezi močno presega proizvodnjo v ZDA, ki je bila do leta 1970 vodilna na svetu. Situacija za obdobje let 1970 - 1979 je razvidna iz spodnje razpredelnice (v milij. ton):

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
115,8	120,6	126,0	132,9	136,2	141,3	144,8	146,6	151,4	149,5

ZDA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
122,1	111,7	123,5	137,5	132,2	105,8	116,1	113,2	123,8	126,1

Iz razpredelnice je razvidno, da so jo po letu 1979, ko je v svetovni proizvodnji surovega jekla Sovjetska zveza prevzela vodstvo, ZDA samo še leta 1973 prehiteli, kasneje pa nič več. Podatki neke študije, ki so jo izdelali v ZDA predvidevajo, da bo do leta 1995 Sovjetska zveza v primerjavi z ZDA za 58 % povečala svojo proizvodnjo surovega jekla. V tekočem petletnem gospodarskem načrtu 1976-1980 so sovjetske železarne do konca leta 1979 z raznimi naložbami povečale svoje proizvodne zmogljivosti za 11,3 milij. ton. Tudi v letošnjem letu računajo na dokončanje nekaterih naložb in s tem tudi na že prej omenjeno povečanje proizvodnje.

Veliko pozornost posvečajo v Sovjetski zvezi tudi modernizaciji in avtomatizaciji železarske industrije. Isto velja tudi za uvajanje proizvodnje prašnate metalurgije in pri tem so že dosegli določene rezultate.

Ta čas gradijo novo železarno v bližini Kurska, za katero menijo, da bo največja na svetu za izdelavo visoko kakovostnih jekel. Izdelanih na osnovi železove gobe. Ko bo ta železarna obratovala s polno zmogljivostjo, potem bo sovjetska proizvodnja visoko kakovostnih jekel narasla v primerjavi s sedanjo za dve tretjini. Pri tem se bo proizvodnja elektro jekla povečala na raven zahodnoevropske in japonske. Prvi obrati te železarne bodo pričeli obratovati že v prihodnjem letu.

V gradnji je tudi več hladnih valjarn in nekatere bodo pričele obratovati že letos. Med njimi je tudi hladna valjarina v moskovski železarni Serp i Molet, ki bo valjala nerjavno jeklo. Tudi v železarni Novolipeck je bila letošnja pomlad zaključena prva faza nove hladne valjarne, ki bo valjala hladno valjano pločevino za potrebe sovjetske avtomobilске industrije. Ko bo zaključena tudi druga faza izgradnje, bo imela letno proizvodnjo zmogljivost 3 milij. ton.

V letošnjem prvem polletju so pričele obratovati v sovjetskih železarnah naslednje naprave:

- v železarni Zdanov naprava za izdelavo legiranih jekel namenjenih za uporabo na območjih z izredno nizkimi temperaturami.
- v železarni Nižni Tagil je bila zaključena rekonstrukcija jeklarne s kisikovimi konvertorji, ki bo omogočila letno povečanje izdelave surovega jekla na 3 milij. ton.
- v baškirijski železarni Beloreck je pričela obratovati nova valjarina žice za valjanje žice debeline 5-6 mm s končno hitrostjo valjanja 60 mvsekundo.

POLJSKA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
11,7	12,6	14,3	14,0	15,6	15,0	15,6	17,7	19,5	19,1

Podatki kažejo, da se je izdelava surovega jekla po letu 1970, in sicer v letih 1977-1978, povečala za 1,8 milij. ton. To povečanje gre predvsem na račun obratovanja prve faze velikega železarskega kombinata v Katowicah, v manjši meri pa tudi na račun modernizacije nekaterih drugih železarn. Za letošnje leto predvidevajo, da bo proizvodnja surovega jekla presegla 20 milij. ton.

Značilnost sedanje situacije na področju poljske industrije je močno pomanjkanje zmogljivosti za izdelavo kvalitetnejših vrst jekel. Zato mora danes Poljska uvažati velike količine posebnih jekel, medtem ko v zameno izvaža navadnejše vrste jekel. To je tudi razlog da bodo naložbe poljske železarske industrije v prihodnjih petih letih osredotočene predvsem na izdelavo kvalitetnejših konstrukcijskih, orodnih, nerjavnih in drugih podobnih jekel.

V načrtu je gradnja železarne za letno izdelavo 500.000 ton nerjavnih jekel s katero bodo pričeli že letos. Poleg tega pripravljajo tudi gradnjo novih zmogljivosti za izdelavo visoko kakovostnih cevi za potrebe rudarstva in tudi ostale industrije.

Vzporedno s tem pa nadaljujejo tudi z modernizacijo in rekonstrukcijo že obstoječih in delno tehnološko zastaralih železarn. Osnovni cilj je povečati proizvodnjo, produktivnost in ekonomičnost.

ČEŠKOSLOVAKA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
11,4	12,0	12,7	13,1	13,6	14,3	14,7	15,1	15,4	15,1

Razpredelnica kaže, da se proizvodnja surovega jekla v češkoslovaških železarnah že nekaj let nazaj ni bistveno spremenila in se je gibala okoli 15 milij. ton. Za letošnje leto je bilo predvideno povečanje proizvodnje za 5 %, vendar kaže, da ta cilj najbrž ne bo dosežen.

Proizvodne zmogljivosti bosta povečali železarni v Kůncich in Košicah, kjer bosta pričeli obratovati dve novi valjarni. V železarni Škoda v Plzni pa bo ob koncu letošnjega leta pričela obratovati nova 25 tonska obročna električna peč.

ROMUNIJA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
6,5	6,8	7,4	8,1	8,8	9,5	11,0	11,5	11,6	12,7

Ze nekaj let romunska železarska industrija usmerja glavne napore v izgradnjo velike integralne železarne v Galacu. Z napravami ki so pričele obratovati v letošnjem letu, lahko ta železarna izdela 3 milij. ton surovega jekla letno. Zgrajena je že valjarina za valjanje 2,5 milij. ton blumov in težkih profilov, delno pa obratuje tudi valjarina debele pločevine z letno zmogljivostjo 1,5 milij. ton.

Letošnjo pomlad je v Bukarešti pričela obratovati nova železarna za izdelavo legiranih cevi. Je najmodernejše opremljena in avtomatizirana ter ima letno proizvodno zmogljivost 40.000 ton predvsem nerjavnih, ognjeodpornih in visoko legiranih cevi za potrebe industrije nafte.

NEMŠKA DEMOKRATIČNA REPUBLIKA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
5,4	5,7	6,0	5,8	6,2	6,5	6,7	6,9	6,9	7,1

Tabela kaže, da se proizvodnja surovega jekla v tej državi v zadnjih letih ni bistveno povečala. Vendar so v pripravi ali v teku naložbe, katerih osnovni namen je predvsem povečati izdelavo kvalitetnejših vrst jekel, avtomatizirati proizvodne postopke in dvigniti produktivnost.

V železarni Brandenburg bodo obstoječo zastarelo livarno jeklo litine in valjarno žice nadomestili s sodobnejšimi napravami. Ta železarna je tudi znana po tem, da zaposluje 15 % manj delavcev kot predvidevajo za njeno proizvodnjo in proizvodni asortiment mednarodni standardi.

V železarni Bad Salzungen bo češkoslovaška Škoda dobavila valjarne trakov. Obratovati bo pričela v začetku leta 1983.

MADŽARSKA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
3,1	3,1	3,2	3,3	3,5	3,7	3,7	3,7	3,9	3,9

V letošnjem letu predvidevajo madžarske železarne, da bodo prvič dosegle 4 milij. ton izdelanega surovega jekla. Letos tudi ni predviden pričetek večjih naložb, medtem ko bodo nadaljevali tekoče rekonstrukcije v železarnah Dunai Vasnu in v železarni Lenin v Diosgyoeniu. To velja predvsem za jeklarne s kisikovimi konvertorji v železarni Dunai Vasnu, na kateri potekajo zaključna dela. V tej železarni so v zadnjem času tudi pričeli z izdelavo nekaterih novih vrst kvalitetnih jekel.

BOLGARIJA

1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
1,8	1,9	2,1	2,2	2,2	2,3	2,5	2,6	2,6	2,6

V letošnjem letu predvidevajo, da bodo bolgarske železarne izdelale za 5 % več surovega jekla kot v letu 1979. Največji delež pri tem ima železarna Kemikocvi v bližini Sofije. Ta je bila tudi središče razvoja v lanskem in letošnjem letu. Lani je pričela obratovati nova cevarna z letno proizvodnjo 13.000 ton. Poleg tega tudi zelo tesno sodeluje na področju železarske tehnologije z drugimi državami SEV, predvsem s Poljsko in Nemško demokratično republiko.

ŽELEZARSKA INDUSTRIJA V LATINSKI AMERIKI

Latinsko Ameriko sestavlja deset držav Južne Amerike, šest Srednje Amerike, Mehika v Severni Ameriki in nekatere otoške države (Kuba, Dominikanska republika itd.). Celotna površina 17 celinskih držav obsega približno 2.000.000 kv. km, na katerih živi več kot 300 milijonov ljudi. V 16 državah je uradni jezik španščina, v Braziliji pa portugalsčina.

Vse države na področju Latinske Amerike spadajo med države v razvoju. Vendar so med njimi velike razlike v gospodarski razvitosti, v zemljepisni površini in v številu prebivalstva. Argentina, Brazilija, Mehika in Venezuela obsegajo skupno 72 % celotnega ozemlja in 70 % prebivalstva Latinske Amerike. Dohodek na prebivalca se v posameznih državah, pa tudi med posameznimi področji držav glede na razvitost močno razlikuje. Do sredine tega stoletja je slonel razvoj na tem področju zemeljske oble samo na proizvodnji in izvozu surovin in hrane, kar je omogočilo uvoz industrijskih proizvodov, vključno tudi železarskih.

DANAŠNJE STANJE ŽELEZARSKE INDUSTRIJE

V obdobju po končani drugi svetovni vojni se je v Latinski Ameriki pričela živahna dejavnost na področju razvoja železarske industrije. Začetek obratovanja večjih železarn je bil v Mehiki leta 1944, v Argentini 1945, Braziliji 1946. Čilu 1950, Kolumbiji 1955, Peruju 1958 in Venezueli po letu 1960. Ta razvoj se je kasneje še znatno pospešil in količina surovega jekla, izdelanega v Latinski Ameriki, se je povečala s 4,7 milij. ton v letu 1960 na predvidenih 30 milij. ton v tem desetletju.

V Latinski Ameriki obratuje danes 18 integralnih železarn, v katerih izdelujejo 80 % celotne količine surovega jekla in največje med njimi so v državni lasti. Ostalo količino izdelata 60 manjših železarn, ki so v glavnem privatne. V Argentini, Braziliji, Mehiki in Venezueli izdelujejo 94 % celotne železarske proizvodnje.

Proizvodni postopki za surovo jeklo in grodelj imajo določene tehniške posebnosti tega področja. V kisikovih konvertorjih izdelajo 40 % surovega jekla, 31 % v obročnih električnih pečeh in 29 % v SM pečeh. 62 % grodelja izdelajo v plavžih na koks, 22 % v plavžih na lesno oglje - kar je posebna značilnost Latinske Amerike, 13 % je delež železove gobe izdelane z različnimi postopki in 3 % v električnih plavžih.

Sedanji trend kaže, da bo v bodoče naraščal delež izdelane železove gobe in jekla v obročnih električnih pečeh. Kot primer lahko navedemo Venezuelo, kjer bo železarna SIDOR po zaključku izgradnje četrte faze dosegla proizvodnjo 5 milij. ton surovega jekla na osnovi železove gobe in obročnih električnih peči.

Država	1977	1978	1977	1978
Argentina	2,682	2,818	3,780	2,430
Brazilija	11,164	12,106	12,300	13,320
Kolumbija	0,330	0,391	0,700	0,750
Srednja Amerika	0,062	0,064	0,725	0,770
Čile	0,548	0,597	0,513	0,580
Ekvador	-	-	0,290	0,302

Mehika	5,601	6,741	6,150	7,000
Peru	0,379	0,377	0,600	0,482
Urugvaj	0,019	0,009	0,110	0,118
Venezuela	0,854	0,880	3,670	3,771
Ostali	-	-	0,120	0,130
Skupaj	21,639	23,965	28,958	29,653

Zgornja razpredelnica kaže proizvodnjo in porabo v milij. ton surovega jekla v posameznih državah Latinske Amerike v letih 1977 in 1978. Iz nje je razvidno, da je proizvodnja v letu 1978 narasla v primerjavi z letom 1977 za 2,3 milij. ton in da je v letu 1978 81 % celotne porabe železarskih izdelkov Latinska Amerika krila z lastno proizvodnjo.

PROIZVODNJA DO LETA 1985

Država	1980	1985	1980	1985
Argentina	4,300	8,600	4,150	8,070
Brazilija	15,000	24,000	14,661	28,276
Kolumbija	0,930	1,300	0,560	1,500
Srednja Amerika	0,830	1,160	0,090	0,150
Čile	0,680	1,050	1,000	1,500
Ekvador	0,333	0,490	-	0,300
Mehika	8,032	12,131	11,430	14,000
Peru	0,819	1,461	0,600	1,000
Urugvaj	0,140	0,180	0,030	0,130
Venezuela	4,950	7,435	2,500	7,710
Ostali	0,150	0,210	-	0,200
Skupaj	36,364	58,017	34,931	62,836

Razpredelnica kaže, da bodo države Latinske Amerike leta 1980 povečale porabo surovega jekla na več kot 36 milij. ton. Tudi proizvodna zmogljivost se bo glede na projekte, ki so že v teku, lahko približala tej številki. Ob upoštevanju, da bodo nove naprave pričele v glavnem obratovati v drugi polovici letošnjega leta in da obstoječe zmogljivosti ne bodo polno izkoriščene, ne računajo, da bi letošnja proizvodnja surovega jekla dosegla okoli 30 milij. ton. To pa pomeni, da bo razlika, ki jo bo treba uvoziti še vedno okoli 6 milij. ton.

V letu 1985 se bo poraba povečala na okoli 58 milij. ton in predvidevajo, da bo izdelana količina presegla 60 milij. ton. Vendar bo iz že omenjenih vzrokov tudi takrat potrebno določene količine uvoziti.

DOLGOROČNO PREDVIDEVANJE: LETO 2000

Predvidevanje železarske proizvodnje in porabe za tako dolgo obdobje je glede na sedanjo svetovno ekonomsko situacijo in nezanesljive možnosti razvoja parecej tvegano. Zato so iz naslednje razpredelnice razvidne tri možnosti rasti porabe in proizvodne zmogljivosti v milij. ton za surovo jeklo do leta 2000.

Možnost	poraba	proizvodna zmogljivost
1. možnost	106,9	118,7
2. možnost	145,6	161,7
3. možnost	218,4	242,6

1. Najmanjša rast - 6 % na leto.
2. Najverjetnejša rast - 7,5 % na leto, ki tudi ustreza rasti doseženi v preteklem obdobju od leta 1963 do 1978.
3. Največja rast - 9,5 % na leto.

Največja ovira pri bodočem razvoju železarske industrije Latinske Amerike bodo njene omejene finančne možnosti. Zato je ob ugotavljanju proizvodnih zmogljivosti ob koncu tega stoletja treba računati predvsem na to, da bo celotno področje lahko krilo svoje lastne potrebe in bo izvoz samo nadomeščal količine, ki jih bo treba uvoziti.

Predvidevati je treba tudi visoko 90 % izkoriščanje proizvodnih zmogljivosti. Kaže, da bo med tremi možnostmi, navedenimi v prejšnji razpredelnici, najbolj verjetna srednja s proizvodno zmogljivostjo okoli 160 milij. ton surovega jekla. Takšna rast proizvodnje, brez upoštevanja infrastrukture, zahteva investicijske stroške v višini okoli šest milijard dolarjev na leto. Leta 1977 so naložbe v železarsko industrijo Latinske Amerike znašale samo 2,6 milijarde dolarjev.

UGODNI POGOJI IN OVIRE ZA RAZVOJ ŽELEZARSKE INDUSTRIJE

Države Latinske Amerike spadajo med tiste, ki imajo največje zaloge železove rude na svetu. Zanesljivih virov je 56,6 milijard ton s 27,6 milijard železa ali 27,8 % svetovnih rezerv železa. Ruda je visoko kvalitetna, skupaj s Sovjetsko zvezo pa je tudi ocenjena količina največja na svetu. Leta 1977 so dosegle proizvodnjo 113 milij. ton, od tega pa so več kot 84 milij. ton izvozile. Ta količina predstavlja eno tretjino prekomorskega izvoza.

Popolnoma drugačna je situacija pri premogu za koksiranje. Zaloge tega goriva so na področju Latinske Amerike minimalne in predstavljajo samo 0,2 % svetovnih rezerv. Vendar so bile raziskave pomanjkljive in najnovejši podatki so tudi na tem področju spodbudni. Vendar izgleda, da imata pri tem najboljše situacijo Kolumbija in Venezuela.

Ugodne pogoje za razvoj železarske industrije v Latinski Ameriki tvori razsežnost tržišča na tem področju in njegove privlačne možnosti za prihodnost. Podatki, navedeni v prvi razpredelnici, kažejo, da se je poprečna razlika med letno proizvodnjo in porabo v državah Latinske Amerike v letih 1978 in 1979 povečala na slabih 6,5 milij. ton surovega jekla in da se bo takšna situacija nadaljevala vsaj do sredine tega desetletja. To naraščanje povpraševanja po železarskih izdelkih na tem področju je osnova za gradnjo novih železarn in povečanje proizvodnih zmogljivosti obstoječih.

Drugi pogoj, ki tudi ugodno vpliva na razvoj železarske industrije, je, da je v Latinski Ameriki precejšen del železarske industrije v državni lasti. S tem ima ta industrijska veja določeno prednost, ki se odraža tako pri izvajanju določenih gospodarskih in tudi socialnih ukrepov.

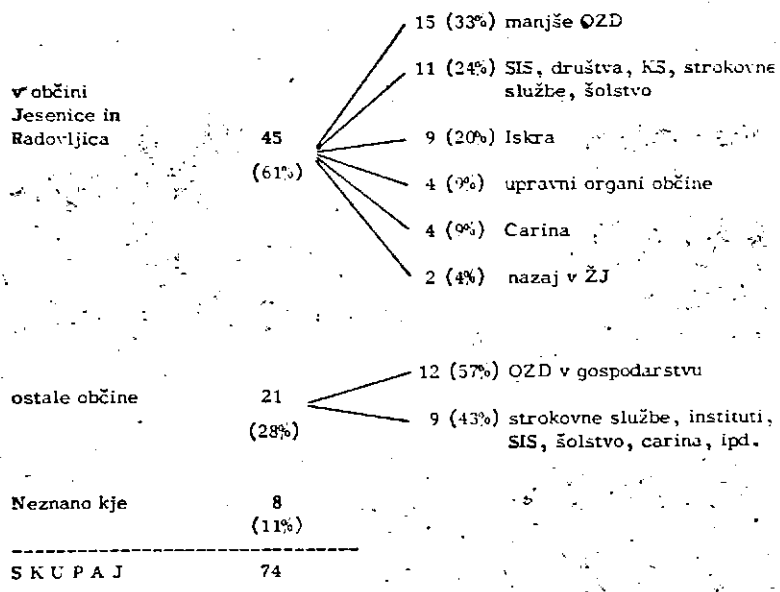
Med dejavniki, ki imajo negativen vpliv na razvoj železarske industrije v Latinski Ameriki, je treba omeniti financiranje investicij, težave s tehničnimi kadri in določene omejitvene ukrepe na mednarodnem tržišču za železarske izdelke. Že omenjeni podatki o investicijah, potrebnih za predvideno rast proizvodnje, kažejo, kako veliki so finančni problemi.

K temu je treba prišteti še dva dejavnika, ki imata v državah v razvoju tudi določen negativen vpliv pri razvoju železarske industrije. Prvi je uvajanje proizvodnje na novih napravah, ki traja v teh državah dalj časa kot v industrijsko razvitem svetu. Drugi je dejstvo, da je ekonomičnost železarske industrije manjša, kar pomeni manj razpoložljivih lastnih sredstev za investiranje in plačevanje najetih kreditov.

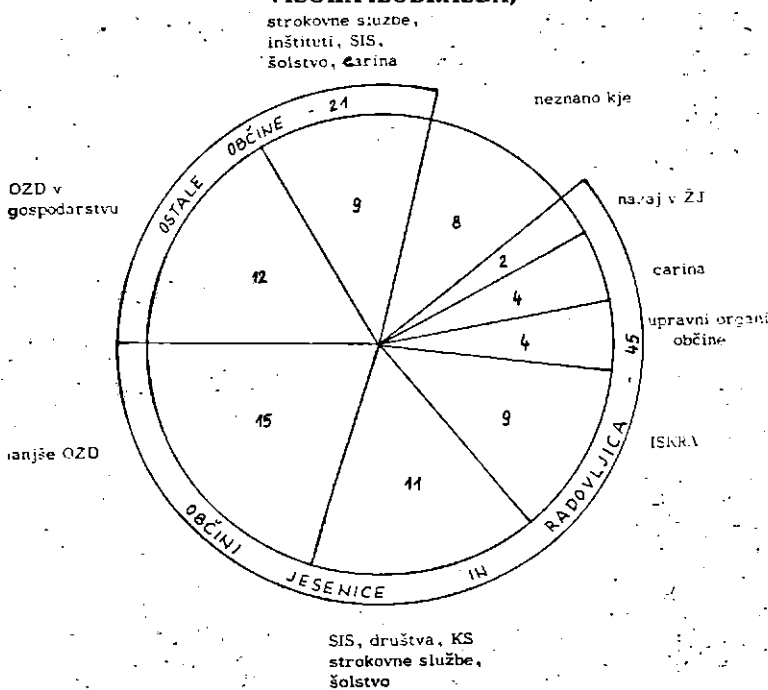
KATERI DELAVCI ODHAJAJO IN ZAKAJ?

(Nadaljevanje z 8. strani)

TABELA 8: KJE SO SEDAJ ZAPOSLENI DELAVCI S SREDNJO, VIŠJO IN VISOKO IZOBRAZBO, KI SO ZAPUSTILI ŽELEZARNO?

SLIKA 5: STRUKTURNI PRIKAZ PODATKOV O TRENUTNI ZAPOSLOITVI BIVŠIH DELAVCEV ŽELEZARNE (SREDNJA, VIŠJA, VISOKA IZOBRAZBA)

Če izvajamo fluktuante, za katere ni znano, kje so se ponovno zaposlili, lahko ugotovimo, da naši delavci iščejo drugo zaposlitev v glavnem na področju naše ali radovljiške občine (68%), manj kot tretjina pa odhaja v druge občine (pre-

težno Kranj in Ljubljana). Pri tem je zanimivo, da se v obeh primerih skoraj polovica fluktuantov (43%) zaposluje v negospodarskih dejavnostih (strokovne službe, SIS, upravni organi itd.). Lahko tudi rečemo, da so bile naše subjektivne ugotovitve

pravilne, saj je iz podatkov razvidno, da nam precejšnje število (ena petina) strokovnjakov odhaja v OZD Iskra - TOZD Bl. Dobrava (Glej sliko 5)

ZAKLJUČKI:

1. Analizirani trendi kažejo permanentno rast odstotka fluktuacije tistih delavcev, ki jih bo Železarna glede na znano usmeritev v prihodnjih obdobjih najbolj potrebovala. Čeprav podatki za letošnje leto kažejo določeno umirjanje tega gibanja, zlasti na nivoju višje in visoke šole, pa ob teh ugotovitvah ne moremo ostati pasivni in neprizadeči. Konec koncev bodo šele prihodnja obdobja pokazala ali je to padec trenda ali le začasno »zatišje«. Da nas nevihta ne bo presenetila, moramo slej ali prej nekaj ukreniti.

2. Očitno je, da nek sistematičen dejavnik vpliva na množično odhajanje srednješolskega kadra iz TOZD Remontne delavnice; enako velja za TOZD Vzdrževanje, le da se to pojavlja na nivoju delavcev s polnično šolo.

3. Dejstvo, da odhajajo delavci s precejšnjimi delovnimi izkušnjami in pridobljenim specializiranim znanjem, ki so torej na vrhuncu svojih zmogljivosti in so v obdobju, ko se od njihove produktivnosti in kreativnosti največ pričakuje, samo še povečuje akutnost obravnavane problematike.

4. Priznati moramo, da v pogledu perspektiv napredovanja in verjetnosti razpona plačilnih kategorij (če delavec ne napreduje na najvišji nivo vodstvene strukture) močno zaostajamo za ostalimi »konkurenti« v naši bližnji okolici. To seveda precej povečuje verjetnost odhoda delavcev z neizpolnjenimi pričakovanji in ambicijami.

5. Precejšnja fluktuacija je opazna pri delavcih s srednjo izobrazbo strojne smeri. Glede na dejstvo, da se pri sodobnih proizvodnih napravah (po izkušnjah v svetu) precej povečuje prav delež takega kadra, moramo to odhajanje zaustaviti.

6. Čeprav je res, da metalurgija kot panoga verjetno kmalu ne bo tako privlačna, kot so privlačna nekatera dela zlasti v negospodarsstvu in da nam ostale delovne organizacije s svojo štipendijsko (ne) politiko in vabljivimi osebnimi dohodki dobesedno novačijo dobre strokovnjake, pa bi lahko z nekaterimi ukrepi, ki bi vplivali zlasti na motivacijo teh delavcev, temeljito korigirali trenutno stanje.

ODHAJANJE DELAVCEV V PRVEM POLLETJU 1980

Na osnovi analize fluktuacije preteklih let smo izračunali trend in predvideno stopnjo fluktuacije za leto 1980. Že sedanji podatki za prvo polletje 1980 kažejo, da bomo letos predvideno stopnjo prekorajili. V letu 1979 je bilo 6,45% odhodov

glede na stalež, v letu 1980 pa bomo le stežka dosegli manj kot 7%.

Poglejmo nekaj podatkov za prvo polletje 1980:

Po podatkih za prvo polletje 80 je fluktuacija višja kot v istem obdobju lani. Odšlo je 221 delavec ali 3,38% glede na stalež vseh zaposlenih, v prvem polletju 79 pa 196 delavcev ali 2,93%. Pri tem pa ni pomembno le to, da delavci odhajajo, temveč je pomembnejše, kateri oz. kakšni so ti delavci.

Glede na dolžino staža pogostejše odhajajo delavci, ki so v Železarni manj kot šest mesecev in pa tisti delavci, katerih staž je od 5 do 10 let. Torej so v prvi skupini delavci, ki se komaj zaposlijo, priučijo in že odidejo; v drugi skupini pa delavci, ki po nekajletnih poskusih na različnih delovnih mestih ne najdejo sebi primerne dela znotraj Železarne in se odločijo za zaposlitev drugje. Le malo je med fluktuanti delavcev z daljšim stažem od 10 let.

manjše OZD v gospodarstvu
strok. sl., SIS, DPO, zdravstvo, Carina
nimamo podatka

	srednja	višja	visoka
manjše OZD v gospodarstvu	5	6	
strok. sl., SIS, DPO, zdravstvo, Carina	2	4	
ostale občine	6	3	

Fluktuacija v prvem polletju 1980 je višja kot v istem obdobju lani. Za celotno Železarno povečanje ni tako zelo pomembno, kot je pomembno odstopanje od povprečja v posameznih TOZD.

Odstopanja so predvsem v TOZD HV Bela, kjer je odstotek fluktuacije 9,4, v TOZD Valjarna bluming štel 5,9%, TOZD Jeklarne 5,7%, TOZD Vratni podboji 6,3%, v TOZD Žičarna 4,4%. V glavnem odstopajo od povprečja navzgor vse

Med fluktuanti je 83% delavcev, katerim je bila to prva, druga ali tretja zaposlitev. Vendar to niso delavci, ki pogosto menjajo zaposlitev - niso »sezonski delavci«, na katere smo pogosto naleteli pred leti. To tem bolj potrjuje predvidevanja, da so to resni delavci, ki bi se radi ustalili, vendar odhajajo z neizpolnjenimi pričakovanji in ambicijami.

Se slabšo sliko fluktuantov nam daje kvalifikacijska struktura. Saj so razen tih že vsi priučeni za opravljanje določenih del in nalog. Tako je fluktuacija povezana s še višjimi stroški izobraževanja.

36% fluktuantov je z najrazličnejšimi poklicmi. 24% ima dve ali triletno srednjo šolo, 6% štiriletno srednjo šolo in 6% višjo ali visoko šolo. Delavcev s poklici je odšlo v prvem polletju 1980 kar 79, v istem obdobju lani pa 68. V letu 1979 je odšlo 8 delavcev z višjo in visoko šolo, medtem ko jih je odšlo v prvem polletju letos že 13.

Kam so odšli delavci s štiriletno srednjo šolo, z višjo in visoko šolo?

	srednja	višja	visoka
manjše OZD v gospodarstvu	5	6	
strok. sl., SIS, DPO, zdravstvo, Carina	2	4	
ostale občine	6	3	

topilniške in predelovalne TOZD, razen TOZD Livarna, Valjarna žice in profilov ter Jeklovlek.

Če se bo fluktuacija tudi v drugem polletju nadaljevala s takim povečanjem, bodo v nekaterih TOZD nastale izjemne kadrovske situacije. Le-teh ne bomo mogli omiliti le z administrativnimi ukrepi, ampak bo potrebno ustrezno ukrepati skupaj z vodstvi TOZD.

BOJAN ERJAVŠEK in
MAJA JUNEŽ

Se en dokaz, kako razkošno ravnamo z odpadnim železom. Na nasipu pri valjarnah na Beli se lahko vsako prepriča, koliko ton smo ga zavržli, čeprav vemo, da ga celo utajamo. To je tudi slika naših stabilizacijskih prizadevanj.

30 LET SAMOUPRAVLJANJA V ŽELEZARNI

JUBILEJ 10. OBLETNICE SAMOUPRAVLJANJA V ŽELEZARNI

Delavski svet Železarne je proslavljal 10. obletnico delavskega samoupravljanja na svečani seji, dne 30. julija 1980 v gledališču Tone Cufar. Svečani seji so prisostvovali takratni podpredsednik zvezne ljudske skupščine Franc Leskošek-Luka, predsednik okrajnega ljudskega odbora Ljubljana Franc Popit, predsednik okrajnega ljudskega odbora Kranj Vinko Hafner, sekretar okrajnega komiteja ZKS Kranj Janko Rudolf, poslanec zvezne ljudske skupščine Franc Treven, predsednik občinskega sindikalnega sveta France Leben, vsi poveljni direktorji Janko Torkar, Viktor Ropret in Milan Kristan, direktor železarne Ravne Grega Klančnik in direktor železarne Jesenice Matevž Hafner.

Pred začetkom svečane seje so delovnemu predstvedstvu poklonili šopek cvetja trije pionirji in čestitali k 10. obletnici delavskega samoupravljanja: »Vsi pionirji Jesenic vam ob priliki te svečane seje delavskega sveta železarne ob počastitvi 10. obletnice delavskega samoupravljanja najiskreneje čestitamo z željo, da bi dosegli še večje delovne uspehe, kar bo brez dvoma pripomoglo k hitrejšemu razvoju naše socialistične izgradnje. Mi najmlajši pa vam obljubljam, da bomo vsestransko marljivi, da se s tem oddolžimo vašim naporom in prizadevanjem, da nam bo življenje v naši socialistični domovini Jugoslaviji čim lepše.«

Slavnostni govornik na svečani seji je bil Franc Leskošek-Luka, mi, pa bomo v tem sestavku objavili nekaj izvečkov zlasti iz govora predsednika delavskega sveta Železarne Zdravka Črva.

Svoj govor je začel takole: »Deset let je minilo, odkar je Zvezna ljudska skupščina sprejela enega najpomembnejših zakonov socialistične Jugoslavije. Z njim je bilo prvič v zgodovini uresničeno geslo 'Tovarne delavcem'.

Z uvedbo delavskega samoupravljanja se je pričelo obdobje hitrejšega in močnejšega razvoja socialistične demokracije v naši deželi. Desetletno obdobje delavskega samoupravljanja nam kaže, da smo lahko ponosni na uspehe, ki smo jih dosegli. Delavski razred je sposoben upravljati gospodarstvo in na temeljih delavskega samoupravljanja so nastajali novi družbeni odnosi. Danes kolektiv samostojno odloča o delitvi dohodka, sam odreja merila nagradovanja in o odvajanju presežnega dela za nadaljnji razvoj. Pokazalo se je, da prehod k delavskemu in družbenemu samoupravljanju ni organizacijsko tehnični ali administrativni ukrep, kajti delavec preneha biti mezdni delavec in postaja svobodno proizvajalec in upravljalec sredstev za proizvodnjo.

V desetih letih so zrasle številne tovarne, električne centrale in še vrsta drugih gospodarskih objektov. V nekaterih gospodarskih strokah se je proizvodnja večkrat povečala. Eno takšnih podjetij je tudi naša železarna, ki je več kot enkrat dvignila vrednost blagovne proizvodnje.

Kot osrednji organ delavskega upravljanja v gospodarskih organizacijah je bil 29. januarja 1950 v našem podjetju izvoljen prvi delavski svet. 14. avgusta 1950 je bil po temeljnem zakonu o delavskem samoupravljanju izvoljen prvi upravni odbor. Dne 20. avgusta 1950 pa je današnji podpredsednik Zveze ljudske skupščine Franc Leskošek Luka predal ključje podjetja takratnim organom delavskega samoupravljanja. Takrat je bila odkrita plošča na upravnem posloppju z geslom: 'Pod Titovim vodstvom smo 20. avgusta 1950 uresničili geslo - TOVARNE DELAVCEM'. Ta plošča ni le spomin na ta pomemben datum temveč je tudi posvetilo v znak hvalečnosti vsem tistim, ki so se že pred vojno borili za delavske pravice, kakor tudi vsem borcev NOV in vsem tistim, ki so darovali svoja dragocena življenja za današnjo ljudsko oblast.

S temi datumi se začenja obdobje novih proizvodnih odnosov, ki so razvoju delavskega upravljanja odprli vrata v neslučen razmah uspehov v proizvodnji. Sredstva, s katerimi je razpolagal delavski svet, so se iz leta v leto večala, s tem se je večala tudi odgovornost do kolektiva in družbe. Neposredni proizvajalec je vse bolj in bolj dobival stimulativno nagrado za svoje delo, s čimer se je v veliki meri razvil interes za večjo produktivnost. To je obdobje, v katerem se razvija proizvajalec v gospodarja - upravljalca.

V nadaljevanju svojega govora je predsednik delavskega sveta dejal, da je strojni park Železarne zaradi slabe skrbi bivših lastnikov in okupatorja že kazal znake zastarelosti in smo se zato po osvoboditvi najprej lotili obnove strojnega parka. V obdobju pred uvajanjem delavskega samoupravljanja je kot najvažnejši obrat zrasla valjarna debele pločevine z namenom, da pripomore k hitrejšemu razvoju ladjedelniške in kotlovske industrije. Železarna je že takrat imela velik vpliv in velik delež je prispevala k razvoju celotne jugoslovanske in-

dustrije. Iz jekla naše železarne so zrasla nova industrijska podjetja širom Jugoslavije, tako da smo ponosni na delež, ki smo ga prispevali k preobrazbi naše države iz zaostale agrarne dežele v industrijsko močno državo. Zavedajoč se teh nalog in odgovornosti pred našo družbo smo prav v obdobju desetih let delavskega samoupravljanja napravili veliko pri rekonstrukciji podjetja, zlasti je bilo treba renovirati in na novo postaviti vrsto objektov, od katerih pa navaja le najvažnejše.

»Zgradili smo cowperje, pražilne peči, strojnico za turbovetrila in merilno postajo, podaljšali halo jeklarne, postavili VI. SM peč in I. a SM peč, zgradili žičnico Becher v valjarni žice, kotlovnico, parni kotel 25 ton, industrijski vodovod, plinovod, elektrificirali težke proge, modernizirali tanko pločevino, predstavili in modernizirali predelovalne obrate v novih industrijskih halah v Hrenovici, ustanovili oddelek PMO, turbine MAN in AEG, krožno peč Ignis valjarne debele pločevine in težke proge, SACK škarje v valjarni debele pločevine, naprave za belo pločevino, quarto ogrodje Siemag, napravo za Elira žico, oddelek za toplotno obdelavo pločevine, višinski rezervoar in še vrsto manjših, vendar pomembnih del. V izgradnji so še plinski čistilci in naprava za plavljenje in pocinkanje žičnikov.

Izgradnja teh novih ali temeljito renoviranih strojnih kapacitet pa ni mogla zavreti upadanja vrednosti vseh naših osnovnih sredstev, ker so več ali manj vse te novo zgrajene naprave služile za povečanje proizvodnje in za zboljšanje kvalitete dela ter za zmanjšanje težine dela in odpravo ozkih grl v proizvodnji.

Vzporedno in na podlagi vrednosti investicij, vlaganj sredstev v razvoj podjetja je nenehno rasel tudi letni bruto produkt. Vsa ta leta je bilo v nove investicije in zamenjave vloženo preko 12 milijard dinarjev, pa kljub temu je zastarelost osnovnih sredstev še prilična. Z vložnimi sredstvi smo lahko obdržali obstoječe strojne kapacitete na enaki ravni, tako da smo lahko vsa ta leta dvigali bruto proizvod in blagovno proizvodnjo. Ena važnih in bistvenih vplivov na povečanje proizvodnje v teh letih samoupravljanja pa je bil nenehni porast produktivnosti dela in vrednosti proizvodnje na enega zaposlenega. Vrednost blagovne proizvodnje je znašala 1950. leta nekaj preko 15 milijard dinarjev, leta 1959 pa že preko 30 in pol milijard dinarjev. Realizacija blagovne proizvodnje na enega zaposlenega je znašala 2.410.000 dinarjev, leta 1959 pa 4.550.000. V obeh primerih je to še enkratno povečanje. Produktivnost je znašala leta 1959 le 39,2 kilograma na uro in moža, v letu 1959 pa že 58 kilogramov na uro in moža.

V velikem obsegu se je dvignila materialna baza delavskega samoupravljanja. Leta 1950 je kolektiv razpolagal le s 710.810.000 dinarji dohodka ali s 4,64% od bruto proizvoda pri staležu 6371 delavcev, leta 1959 pa s 4.615.002.000 dinarji ali 15,05% bruto proizvoda pri staležu 6723 delavcih.

PROIZVODNJA SLOVENSKE ŽELEZARNE V JUNIJU IN PRVEM POLLETJU 1980

V juniju izvršena proizvodnja skupaj za SOZD Slovenske železarnice ni dosegla z gospodarskim načrtom dogovorjenih ciljev. Količina izdelanega surovega železa in jekla je bila nekaj nižja kot v maju, blagovna proizvodnja pa za 3397 ton večja kot mesec poprej, vendar še vedno 6325 ton manjša, kot znaša poprečni mesečni načrt za letošnje leto. Kar velja skupno za sestavljeno organizacijo, ne velja za posamezne delovne organizacije in izdelke, ker so ponekod tudi dosegli mesečni načrt proizvodnje in ga tudi presegli.

Količina izdelanega surovega železa je presegla mesečni načrt za devet odstotkov. V jesijskih plavžih so plan presegli za štiri, v železarni Store pa za 29 %. Po šestih mesecih je zbirni načrt izvršen 92 %, vendar je letošnja proizvodnja 4 % večja, kot je bila ob lanskem polletju.

Proizvodnja jekla je bila tudi v juniju izdatno pod poprečno, mesečno načrtovano količino, saj znaša skupna izvršitev vseh treh jeklarn 91 % načrta in v nobeni jeklarni niso izvršili mesečnega načrta. V polletju je letošnja proizvodnja sicer 5 % večja kot lanska v enakem obdobju, vendar pri 6 % zaostanku za načrtovano količino za prvo polletje z rezultatom ne moremo biti zadovoljni. Le v ravenski jeklarni so polletni načrt dosegli in presegli za 1 %, proizvodnja jesijske jeklarne zaostaja 5 % in štorske celo 17 % za polletnim načrtom. Po prvih šestih mesecih znaša proizvodnja surovega jekla v Slovenskih železarnah samo malo več kot 400.000 ton.

Blagovna proizvodnja je bila skupno za vse tri železarnice boljše kot v maju. Mesečnega načrta niso izvršili v železarni Jesenice, v železarni Ravne so poprečno mesečno načrtovano količino presegli za odstotek, v železarni Store za štiri odstotke, vendar je skupna izvršitev znašala le 90 %.

Polletna blagovna proizvodnja je na ravni načrtovane količine v železarni Ravne, 2 % nad načrtom v železarni Store in 10 % pod načrtom v železarni Jesenice. V primerjavi z rezultati prvega polletja 1979 je letošnja polletna proizvodnja celo okoli 2500 ton manjša, kar je posledica zaostanka v železarni Jesenice. Primerjava za posamezne železarnice namreč kaže, da so letos izdelali za prodajo v železarni Ravne praktično enako količino kot v prvem polletju 1979, v železarni Store nekaj nad 10.700 ton več in v železarni Jesenice manj kot v lanskem letu, tako da je nastal v sestevku vseh treh železarn navedeni zaostanek.

Predevalci žice v juniju skupaj niso izvršili mesečnega načrta. Najbolj so se načrtu približali v Žitni Celji, kjer so zaostali le 13 ton. Pri ostalih treh, kot da bi se dogovorili, so dosegli vsi 94 % mesečnega načrta, tako da znaša skupna izvršitev 96 %. Polletni načrt so izvršili: v Plamenu Kropa 100 %, v Žitni Celji 101 %, v Verigi Lesce 99 % in v Tovilu Ljubljana 90 %. V primerjavi z enakim obdobjem v letu 1979 so dosegli za 4 % večjo proizvodnjo v Plamenu in za 23 % v Žitni, za 3 % manjšo pa v Tovilu in za 15 % v Verigi, tako da je skupna letošnja polletna proizvodnja 2 % večja od lanske letošnje.

V prvih letih samoupravljanja je bila prodaja strogo usmerjena in centralizirana, z uveljavljanjem samoupravljanja pa se je sprostila in si zadala svojo lastno politiko, ki je temeljila na uvajanju takšnega sistema naročil, ki bi zagotovil kar največjo rentabilnost in proizvodnost v obratih. Število direktnih odjemalcev iz industrije se je tako znižalo od 500 na 150, iz trgovine pa od 100 na 26. Vpeljali smo tudi sistem minimalnih količin. Leta 1951 smo prodali 120.880 ton blaga v vrednosti skoraj 15 in pol milijarde dinarjev, leta 1959 pa 221.620 ton v vrednosti preko 31 milijard dinarjev.

Poleg porasta izvoza od 1724 na 13.120 ton in nabave od 634.000 na 1.004.000 ton smo v teh desetih letih izrecno napredovali tudi pri tehnoloških postopkih oziroma v novih proizvodnih in v raziskovalnem delu. Leta 1950 je imela Železarna osvojenih 142 kvalitete proizvodov, v nadaljnjih desetih letih smo osvojili še 48 kvalitete, med tem ko smo 41 osvojenih kvalitete proizvodov odstopili drugim železarnam, predvsem orodna jekla in navadne trgovske kvalitete. Med pomembnejše moramo vsekakor šteti:

- osvajanje proizvodnje toplovaljanih trafo pločevin in njihova nadaljnja hladna predelava predvsem v hladno valjane trakove, pri čemer smo dosegli 0,85 Wt/kg vatnih izgub.

- osvajanje proizvodnje jekel za nosilne konstrukcije, ki jim je bila razen osnovnih mehanskih lastnosti zagotovljena tudi meja raztezanja in žilavosti pri normalnih in nizkih temperaturah,

- rešen je problem izbire standardne lužine za razne vrste jekel s stališča kvalitete površine luženih izdelkov,

- razvite so nove vrste kvalitetnih elektrod in varilne žice ter praška za avtomate.

Gospodarjenje Železarnice je obremenjevala tudi vrsta gospodarskih dejavnosti oziroma dejavnosti, ki niso imele neposredne zveze z njeno proizvodnjo. Tako smo v teh desetih letih izločili iz Železarnice in prenesli na druge delovne organizacije kmetijska podjetja (ekonomije Plavž, Javorniški rovt in Podvin), avtobusne prevoze, konje, plesarska dela in vrsto drugih manjših dejavnosti.

Poročilo predsednika je zajemalo še kadrovsko politiko, izobraževanje, reorganizacijo železarnice in formiranje ekonomskih enot ter nagrajevanje delavcev, gibanje neugodnega elementa v železarni, kulturno prosvetno dejavnost ter počitniške domove in letne oddihe delavcev železarnice. Navaja podatek, da je v naših počitniških domovih v teh letih letovalo 9749 delavcev železarnice, dotacije za te oddihe pa so znašale 69.800.000 dinarjev. V minulih desetih letih je kolektiv Železarnice iz svojih sredstev prispeval za družbeni standard 2.215.360.000 dinarjev in s temi sredstvi izgradil 8 enosobnih, 398

— V železarni Store so v juniju prvič dosegli mesečno količino 500 traktorjev, kolikor je tudi letošnji poprečni mesečni načrt, polletni načrt pa so izvršili 87 %.

Pregled pokaže, da železarnice najslabše izvršujejo plane izdelkov z najvišjo stopnjo predelave. V ciljnih našega razvoja smo si postavili nalogo, da bomo prav taki proizvodnji posvetili največ pozornosti, saj tudi največ pripomore k uspešnemu poslovanju.

Tudi pri predelovalcih žice so dosegli po proizvodnih skupinah različni rezultati:

- Polletni načrt proizvodnje vijakov so presegli v Plamenu in Verigi, zaostali pa v Tovilu, skupna izvršitev pa znaša 103 %. Največji zaostanek je pri proizvodnji kovinskih vijakov v Tovilu in znaša 12 %. Letošnja polletna proizvodnja vijakov je 2 % manjša od lanske letošnje.
- Plan proizvodnje matic so v Plamenu po šestih mesecih izvršili 94 %. V primerjavi s polletjem leta 1979 je letošnja proizvodnja 3 % manjša.

- Proizvodnja zakovic je bila dobra in so vsi trije proizvajalci: Plamen, Tovil in Veriga presegli polletni načrt. Skupna izvršitev znaša 104 %, kar je 10 % več, kot je bilo dosegeno v lanskem polletju.

- Proizvodnjo razcepov so izvršili v Verigi 65 %, proizvodnjo žičnikov 106 %, vlečenje žice za prodajo so pa letos opustili.

- Pri izdelavi verig so dosegli le 89 % polletnega načrta. Visokoodpornih verig so izdelali komaj nekaj več kot polovico v polletju načrtovane količine. Pri izdelavi sidrnih verig je 11 % zaostanka za polletnim načrtom. Samo navadnih verig so izdelali 14 % več, kot je bilo načrtovano. V primerjavi s prvimi šestimi meseci lanskega leta je letošnja proizvodnja verig za 16 % manjša.

- V Žitni so presegli polletni načrt le pri izdelavi varjenih mrež, kar je količinsko sicer največja postavka, vrednostno pa manj pomembna. Pri izdelavi sit znaša zaostanek 34 %, izdelavi trakov 15 %, pletiv 1 %, vzmeti 29 %. V primerjavi z dosegli v prvem polletju preteklega leta je letošnja proizvodnja, dosežena v šestih mesecih, bistveno večja pri vseh drugih skupinah izdelkov razen pri vzmeteh, kjer so izdelali 7 % manj.

S podatki o letošnjem izvozu smo lahko po eni strani prav zadovoljni, čeprav je bil polletni količinski načrt izvršen le 82 %, vrednostni pa 84 %. V primerjavi s prvim polletjem lanskega leta je bil letošnji izvoz 16 % večji, vrednost pa kar 50 % večja in od tega 61 % večja za konvertibilno področje in v tem je največji uspeh letošnjega izvoza.

Manjši izvoz kot je bil dosežen v lanskem polletju, so imeli le v Plamenu, Tovilu in Žitni.

Polletni načrt izvoženih količin so dosegli v železarni Ravne in v Pla-

menu. Vrednostni načrt izvoza so pa presegli le v Plamenu. V primerjavi z lanskim letom so izvoz najbolj povečali na Ravnah in to za 51 %, pri 50 % povečanju vrednosti izvoza. Močno povečanje in to 22 % je bilo dosegeno tudi v Verigi, pri 50 % povečanju vrednosti izvoza. V železarni Store so povečali količino izvoza sicer le za 12 %, vrednost pa kar za 78 %. Tudi jesijski izvoz je bil v primerjavi s istim obdobjem lani za 4 % večji po količini in 32 % po vrednosti.

Zanimalo vas bo, kako je letos z našim uvozom in koliko ga pokriva. V šestih mesecih je vrednost uvoza nekaj več kot za 8,8 milij. dolarjev večja, kot je bila skupna vrednost izvoza Slovenskih železarn. Pri tem je treba posebej poudariti, da je delež vrednosti za potreben repromaterial znašal 93 % in čeprav so v teku obsežne investicije, je delež uvožene opreme le nezaten.

Izvrševanje načrta vrednosti prodaje poteka vzporedno z izvrševanjem blagovne proizvodnje, to se pravi neugodno. Junija so sicer v železarnah mesečni načrt vrednosti prodaje presegli 5 %. Uspešna prodaja je bila predvsem v železarni Ravne, kjer so načrt presegli za 33 % in v železarni Store za 12 %, v železarni Jesenice pa je bil mesečni načrt dosežen le 89 %. Polletni načrt so dosegli v železarni Jesenice 87 %, v železarni Ravne 105 % in v železarni Store 101 %. Zaostanek železarnice Jesenice je tolikšen, da je tudi skupna polletna izvršitev le 95 %. Med predelovalci žice polletnega načrta vrednosti prodaje niso dosegli le v Verigi, kjer je izvršitev le 87 %, drugi so načrt presegli, vendar je skupno za predelovalce tudi vrednost prodaje 1 % pod polletnim načrtom.

Polletni načrt vrednosti prodaje je bil za sestavljeno organizacijo združenega dela Slovenske železarnice izvršen 95 %, pri tem je letošnja vrednost prodaje v šestih mesecih 27 % večja, kot je bila v enakem obdobju lani.

Realizacijo medsebojnih dobav je težko podrobno razčlenjevati. Večkrat navidezna količinska izvršitev prav malo pomeni, če morda ravno najbolj potrebni vložek za programirano proizvodnjo ni bil dobavljen. Možno je tudi, da so dobili v eni delovni organizaciji ali TOZD pokrite skoraj vse potrebe, v drugi pa so morali menjati program ali celo zadržati proizvodnjo, pri tem ko je isti dobavitelj dobavljal polletno naročeno količino. Vsakdo bo pač gledal na podatke iz svojega stališča, vendar za splošno oceno naj služijo naslednji:

Železarna Jesenice je sklenila doslej za letošnje dobave za 20.150 ton pogodb. Od tega imajo specifičirano 14.965 ton naročil. Polletne dobave pa so znašale 6.653 ton.

Železarna Ravne je sklenila pogodbe za letne dobave 14.040 ton. Od te količine so dobili specifičiranih naročil za 10.645 ton in dobavili 6.786 ton.

V železarni Store so sklenili pogodbe za 6.460 ton. Od te količine imajo specifičiranih 5.679 ton naročil, njihove dobave pa znašajo 3.210 ton.

Kje so vzroki za slabe junijske dosežke?

Na plavžu št. 2 železarnice Jesenice so imeli predor tekočega gradlji in 25 ur zastoja. V SM jeklarni so obratovali 11 dni s štirimi SM pečmi namesto s petimi, zaradi okvare na eni od peči. V jeklarni jim manjka tudi delavcev. Na napravi za neprekinjeno vlivanje so vili 3.786 ton gredic, kar je doslej največja mesečno dosežena količina in dosegli tudi predvideni asortiment.

V valjarnah so imeli preveč vzdrževalnih zastojev. Zastoji so bili tudi zaradi pomanjkanja polproizvodov: v valjarni žice 44 ur, valjarna debele pločevine pa je pričela obratovati le na dve izmeni. Pomanjkanje polproizvoda je bil tudi vzrok, da niso izvršili načrta proizvodnje v hladni valjarni na Beli.

Velika odsotnost z dela je bila vzrok za nižjo proizvodnjo v žitarni. Težave s polproizvodi so se odražale tudi pri nadaljnji predelavi v profilarni, jeklovleku, elektroodnem in žebelnari.

V železarni Ravne so imeli popravilo težke proge, kar je vplivalo tudi na delo v jeklarni, kjer so izvedli remont ene električne obločne peči, zaradi česar je bila nižja proizvodnja.

Največ problemov imajo s pomanjkanjem delavcev v vročih obratih, oziroma z veliko odsotnostjo z dela.

V vseh treh železarnah ali določene povedano predvsem v jeklarnah se pritožujejo nad slabo kvaliteto in ognjeodpornih materialih, kar jim povzroča večja zastoje od načrtovanih in večjo porabo teh materialov ter s tem poleg manjše proizvodnje še večje stroške.

Večjo okvaro na novi peči so imeli v jeklarni železarnice Store. Porušitev oboka v raztopljeno jeklo v peči je povzročila izmet taline skozi vrata peči in jeklo je zalilo napravo za nagibanje peči. Popravilo je trajalo celih 100 ur, kar je povzročilo izpad vsaj 1000 ton proizvodnje.

V valjarni I. so imeli daljše popravilo, kot so sicer načrtovali, delavci, ki jih primanjkuje, pa so koristili redne letne dopuste. Čeprav je bilo tudi v valjarni 2 veliko pomanjkanje delavcev in polproizvoda so le izvršili proizvodni načrt.

Za livarne je posebej poudarjeno pomanjkanje delavcev in to je tudi prisotno skoraj v vsej predelavi v železarnah kot tudi pri predelovalcih žice.

Za predelovalce naj navedem še, da je poleg pomanjkanja polproizvodov za nekatere izdelke vzrok za nižjo proizvodnjo od načrtovane še pomanjkanje narečil.

Tokrat sem malo več napisal o vzrokih, ki povzročajo, da je proizvodnja nižja od načrtovane. Preveliki so vzdrževalni zastoji, ki so pri pečeh često posledica slabe kakovosti ognjeodpornega materiala.

Pomanjkanje polproizvodov je lahko odraz specifičnih občasnih pogojev. Pomanjkanje delavcev, posebno v vročih obratih, je pa že dolgo prisotno. Velika odsotnost z dela je letos verjetno presegla podatke za isto obdobje preteklih let.

Milan Marolt

dvosobnih in 100 trisobnih stanovanj, skupaj torej 506 stanovanjskih enot, poleg teh pa še 113 garsonjer. Poleg teh pa je bilo v tistem času v izgradnji še 445 stanovanj in 132 garsonjer.

Glede dela samoupravnih organov v teh desetih letih pa je poleg drugega povedal, da smo od 1950 leta šestkrat volili delavski svet Železarnice, vsako leto pa še upravni odbor kot izvršilni organ delavskega sveta. Leta 1953 so bili prvič izvoljeni obratni delavski sveti, ki so kasneje skrbeni po sorodnih obratih v grupe in skupne delavske svete. V samoupravne organe smo v desetih letih izvolili skupaj 1656 delavcev, kar je pomenilo, da je bil v samoupravne organe izvoljen vsak četrti delavec vsaj enkrat.

Delavski svet Železarnice teh šest mandatov je v desetih letih obravnaval najrazličnejša aktualna gospodarska vprašanja iz vseh področij dela: proizvodnje, komercialne, skrbi za delovnega človeka, politiko nagrajevanja, kadrovanja, delitev sredstev za družbeni standard, komunalno dejavnost in za investicijsko obnavljanje zastarelih obratov in naprav. Vsega skupaj so imeli 144 sej. Zanimivo, da se je aktivnost članov samoupravnih organov, če jo računamo po prisotnosti na sejah, povečala od 65,8 % leta 1950 na 83,9 % v letu 1959.

Osnovna tematika, ki jo je delavski svet obravnaval, so bila vprašanja, ki so zadevala gospodarjenje. Vsako leto so sprejemali gospodarski načrt, zaključni račun in razdelili ustvarjena sredstva na sklade. Naslednje važno vprašanje, ki so ga obravnavali, je bilo vprašanje nagrajevanja. Kar štiridesetkrat so imeli na dnevnem redu vprašanje tarifnih pravilnikov, norme, premije, pravilnik o nagradah, o otežkojenih dodatkih in drugih oblikah nagrajevanja. Investicije so obravnavali na petinidesetih sejah, programe amortizacijskih sredstev na dvajsetih sejah, organizacijo in storilnost na osemindvajsetih sejah. Povečali so nadzor nad izvršnimi nadurami, službenimi potovanji, reševali so notranjo organizacijo, ustanovili biroje, pripravili dela in končno reorganizirali podjetje na ekonomske enote. V mandatu 1952/53 so prvič obravnavali tudi kvaliteto dela, odslej pa vse bolj pogosto in v zadnjem mandatu celo po posameznih obratih: martinarni, valjarnah, plavžu, prometu in transportu.

Veliko skrbi so posvetili tudi skrbi za delovnega človeka in za rasti družbenega standarda. Gradnjo stanovanj so obravnavali na osmih sejah, trinajstkrat pa o vprašanju toplega obroka, preskrbe, zaščitnih sredstev za posebne pogoje dela, delovno varnost, odnos do mladostnikov in žena.

Posebno pozornost je predsednik posvetil tudi obratnim delavskim svetom in povedal, da leta 1953, ko smo prvič volili te organe upravljanja, nismo imeli izdelanih konkretnih nalog in razmejenih niti določenih točnih pristojnosti. V takšnih pogojih dela so se ti samoupravni organi razvili samo v posvetovalne organe. V letih 1958/59 je delo obratnih delavskih svetov

prenehalo z namenom, da se točno določijo njihove pristojnosti in da se te tudi točno razmejijo. Decembra 1959. leta smo jih ponovno izvolili, tokrat po novo ustanovljenih ekonomskih enotah, ki so pa že imele določeno ekonomsko osnovo. Uspehi in prava rešitev te reorganizacije sta že po nekaj mesecih kazala, da smo tokrat na pravi poti. Brez dvoma so izkušnje naših takratnih obratnih delavskih svetov po ekonomskih enotah, ki so bili temeljito pripravljani organizacijsko, ekonomsko in politično verifikirani, v nadaljnjem razvoju delavskega samoupravljanja mnogo koristile ne samo znotraj naše tovarne, temveč v vsej naši družbenopolitični skupnosti.

Potem je govoril Franc Leskošek Luka. Povedal je spodbudne besede, dal priznanje za dosežene uspehe in priporočil, da kljub velikim uspehom in napredku v našem podjetju, ki smo ga do takrat dosegli, moramo storiti še mnogo, da bomo iz Jesenic napravili vzorno podjetje. Zaključil pa je s svojimi svojstvenimi besedami:

»Že dolga leta govorim o redu in disciplini v vaši tovarni. Sicer vas moram pohvaliti, da ste na tem že precej storili, toda to še ni dovolj. Tovarna se izgleda čisto kapitalistična. »Notovska«, v kateri se ni vprašalo, kako delavec dela, kako se počuti in kako živi. V tem pogledu ste se premalo navedli. Morali boste bolj gledati na standard delavcev na delovnem mestu, zboljšati morate higienske in zaščitne naprave, seveda se jih potem tudi posluževati in vzdrževati, da jih bo delavec lahko koristil. Ni dovolj zadovoljiti samo inšpektorja, temveč tudi delavec mora biti zadovoljen. Čimprej morate odpraviti ta rdeči prah z Jesenic. V vaši tovarni ni nikjer nobenega zelenja, kvečjemu kakšen izgubljen ingot kje leži brez potrebe in vednosti za to odgovornega človeka.«

Za zaključek je na oder, ki je bil svečano okrašen, prišlo pet delavcev, ki so predstavljali naše nove ekonomske enote. Eden med njimi je prebral tole brzojavko za predsednika republike tovariša Tita:

»Tovarišu Josipu Brozu-Titu!

Člani delavskega sveta železarnice Jesenice, zbrani na slavnostnem zasedanju ob deseti obletnici delavskega samoupravljanja, analiziramo uspehe našega dela v tej slavni epohi družbene stvarnosti, čigar iniciator ste bili vi, tovariši Tito. Celotni kolektiv vam ob tem praznovanju iskreno čestita in obljublja, da bo tudi v bodoče še z večjim poletom izpolnjeval naloge za še hitrejši razvoj gospodarstva naše socialistične Jugoslavije.

Kolektiv železarnice Jesenice
Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

UPORNIKI GORNJESAVSKE DOLINE

JOŽE VIDIC

18

ODMEVI BRALCEV ŽELEZARJA

Po prvih nadaljevanjih tega zapisa v Železaru so mi z Doujega sporočili, naj obiščem 77-letnega kmeta Janeza Jaklja, ki je bil med prvo peterico določen za talca, če uporniki ne bodo izpustili zajetih orožnikov. In tako sem se nekega dne znašel v Jakljevi hiši na Doujem. Razvlekla sva klepet kot harmonikar meh. V hlevu ima 14 glav živine, konja, prašiča in le šest ovac.

»Pred in po vojni smo imeli po trideset ovac. Pred tremi leti pa je na Douškem križu ali na Škanatrci, to je na naši vaški planini dalje od slapa Peričnika, udarila strela v trop ovac in jih 70 ubilo, med njimi je bilo 20 mojhih,« mi je pripovedoval Janez. »Nič ne pomaga, tako se je zgodilo, toda šest ovac je le premalo, ko pa imamo tako dobre pašnike.« Pripoveduje mi, da je bil najstarejši od enajstih otrok v družini in ker mu je oče umrl že 1927. leta, se je posvetil kmetijstvu.

Janez nosi v sebi taka grozna doživetja, da jih je posebno ohraniti. Ko je decembra 1941. leta izbruhnila ustaja na Doujem in v Mojstrani, in so uporniki zajeli vse tri douške orožnike, so naslednjega jutra Nemci aretirali pet vaščanov in zagrozili, da jih obodo takoj po streljani, če so orožniki ne vrnejo. Hoteli so požgati tudi vas. K sreči so partizani orožnike izpustili, toda Janez je moral še dva meseca ostati v zaporu v Begunjah. Tam so ga dodelili k tistim, ki so morali v Drago kopati jame in pokopavati talce. Tako se spominja, da so 3. januarja 1942. leta pripeljali v Drago 36 talcev. Pred streljanjem je predsednik izrednega sodišča dr. Bauer v nemščini prekinjal, ker je ocenil, da zaporniki niso izkopali dovolj globoke jame. Tako so morali Nemci, na smrt obsojeni in drugi še eno uro čakati in gledati, kako osem zapornikov poglablja jame. Pomislite, kako grozno je to moralo biti za zapornike oziroma obsojence, ki so tako dolgo zrl v jame, v katero jih bodo za vedno zagrebli. Streljali so ob kolih zvezane po tri in tri. V vsakega talca je streljalo pet policistov: dva v glavo in trije v prsa. Janez je v jami vseh 36 ustrelenih talcev zložil kakor je vedel in znal. Videl je žive, streljane in mrtve. Med tistimi, ki sta tudi pomagala kopati jame, sta bila Puc s Hrčevca in Čednikov z Murve na Jesenicah. Nekoč so jetniki čistili hodnik pred bunkerji in Čednikov je nekomu skozi linico urgel listek, kar je strazar opazil. Odpri so celico, dobili listek, Čednikov pa je bil po zaslišanju in mučenju ustrelen.

Tudi 21. januarja 1942. leta je bil pri izkopu jame in gledal, kako so streljali jeseniške skojceve in mladince (Balanda, Laha, Zupanovo in druge).

Dan po uporu na Doujem in v Mojstrani so po podatkih in spominu Janeza Jaklja Nemci aretirali

in hoteli ustreliti naslednje domačine: Janeza Jaklja, Franca Rabiča, očeta sinov, upornikov, Anico Paulusa, sestro upornika Karla Paulusa, Alojzijo Peterman (sestra Janeza Jaklja, katere so skupaj aretirali) in Cirila Mandeljca, ki je imel to nesrečo, da je prav tisti dan prišel iz Radovljice na obisk k bratu Danijelu na Douje, sicer pa je bil delavec v jeseniški železarni.

Franč Novak iz Mojstrane, ki stanuje in živi v Ljubljani, mi je sporočil, da kot upokojenec z velikim zanimanjem bere njemu dobro znane dogodke ob decembrski ustaji. Pri objavi imen udeležencev prvega večjega sestanka OF v Boritih pri Mojstrani (pod Mežakljo) sta bili izpuščeni dve imeni: njegovo in Toneta Potočnika, Frčevega z Belce (brata dr. Miha Potočnika). Novak se dobro spominja, da je Frčejev na tistem sestanku poudaril pomen vključitve vseh kmetov v OF, kajti uporniki – partizani ne bodo mogli živeti brez hrane.

Upokojenec železarne Janez Skumavec z Doujega mi je pisal, da je bilo zborna mesto upornikov na Doujem le na Rebru pod Malim Višem za Srakarjevo in ne za Oreharjevo hišo.

Navodilo za upor je prinesel pokojni Janez Pavlovčič že nekaj dni pred uporom. Upor se ni rodil in vzkipev v enem popoldnevu, pač pa smo se nanj pripravljali več dni, zato sta tudi brata Mirko in Lojze Rabič ostala doma in nista šla v službo (Lojze je bil zaposlen v železniški kurilnici v Beljaku), piše.

»Mislim, da se je Janezu Pavlovčiču tako za časa življenja kot še posebej po smrti godila in zgodila velika krivica. Zakaj ga je Pavle Sešek po smrti javno očrnil v TV-15 kot gestapovskega agenta? Trdim, da ima Janez Pavlovčič velike zasluge za organizacijo upora decembra 1941. leta v našem kraju. Sešek ga obtožuje le na podlagi dogodka v Medvodah, ko je Druschke prisilil Pavlovčiča v vlogo provokatorja, da bi odkril zvezo z voditelji OF, partije in vojaških enot na Gorenjskem, jih uničili ali zajeli.

»Tovariš Vidic,« mi piše Janez Skumavec, »ti si ta dogodek opisal v knjigi Sedem krst za Rankarjevo družino. Tam sta objavljeni izjavi o tem dogodku, tako Pavlovčičeva kot Seškova. Prosi uredništvo Železarja, naj na mojo in prošnjo Pavlovčičeve družine objavi na zaključku zapisa o upornikih še tisti odlomek iz že omenjene knjige, da bi vsi bralci lahko sami razsodili, kako je Pavlovčič v Medvodah opravil Druschkejevo nalogo. Ne želim na nikogar uplivati, usak naj si na podlagi obeh izjav, ki nista bili nikoli zanikani, ne od tedaj še živečega Pavlovčiča na od Seška, sam pošte sklep, če je Seškova obtožba upravičena in utemeljena.«

V DEŽELI MOJSTROV IN DOLGIH NJIV

Kazianka, komandir douških orožnikov, je bil doma na Koroškem in je znal slovensko. Ker se naše govorice ni naučil na Doujem, lahko sklepamo, da je bila njegova mati Slovenka. Vse do decembrske ustaje je bil njegov odnos do prebivalstva še kar znošen in pravičen. Po teh dogodkih se je Kazianka sprevedel v srčitega preganjala partizanov in aktivistov OF. Orožniški poklic na Doujem je opravljal vse do osvoboditve, ko se je z drugimi nemškimi enotami umaknil na Koroško. Po naključju je maja 1945. leta neki borec Jeseniško-bohinjskega odreda na Koroškem prepoznal Kazianko. Znano je, da je Jeseniško-bohinjski odred v zaključnih bojih za osvoboditev domačine prodiral po dolini Save, osvobodil Kranjsko goro in prek Korenskega sedla zasedel nekatere kraje v Ziljski dolini na Koroškem. Borec je na polju opazil kmečkega delavca, v katerem je prepoznal že preoblečenega komandirja orožnikov Kazianko. Naši varnostni ogradni so ga aretirali in poslali v begunske zapore. Takoj po vojni so bili namreč v Begunjah zapori za vojne zločince in druge sodelavce okupatorja, pa tudi za nemške vojne ujetnike. Kazianka je bil zaradi zločinov, storjenih v štiriletni okupaciji nad našimi ljudmi, obsojen na smrt in ustrelen.

Danes skoraj težko verjamemo, da so bili nacistični okupatorji prepričani, da so prebivalci Doujega in Mojstrane »na pol Korošci«, kot je rekel dr. Miha Potočnik. Po njihovi teoriji so bili torej nemškega porekla. Zato se ne smemo čuditi, če povem, da vse do decembra 1941 na Doujem niso aretirali nobenega domačina. Iskali so le Jaka Rabiča, ki je odšel v partizane po nalogu partije, za orožnike pa je bil naveden odpadnik.

Glede prebivalcev Doujega in Mojstrane so bili Nemci v zmoti. Za ustajo na Doujem so vedeli vsi: otroci, ženske in drugi vaščani, toda med njimi ni bilo nobenega, ki bi upor naznanil orožnikom.

Gorenjski kot ob zgornji Savi Dolinki je predstavljal prav dolgo časa izrazito staro gozdno pokrajino, ki je bila skoraj brez zveze z ostalim svetom. To ozemlje je bilo vse do XIV. stoletja tako rekoč nenaseljeno. Do krčenja obsežnih gozdov je prišlo šele proti sredini XIV. stoletja, kar je po vsej verjetnosti v zvezi z razvojem rudarstva. Sredi tega prostranega nenaseljenega predela se je pa razmeroma zgodaj pojavila naselje Douje, ki je bilo skozi dolga stoletja povsem osamljeno... je zapisal zgodovinar dr. Pavle Blaznik v Zgodovinskem časopisu 1955. leta.

Okrog leta 1169 so bile na Doujem samo štiri kmetije. Županstvo na Doujem je bilo ustanovljeno 1286. leta. Še 1630. je bilo na Doujem 27. v Mojstrani pet kmetij in ena na Belci. Poleg kmetov na Doujem in v Mojstrani zasledimo že v rani dobi teh vasi kajzarje in praznike. Prazniki so bili obrtniki brez posesti, ki so plačevali zemljiškemu gospodu v primerjavi z drugimi podložniki le v železu. Kajzarji so bili vaščani, ki so imeli malo zemlje in so se ukvarjali še z obrtjo ali pa so pomagali kmetom pri delu.

(Nadaljevanje)

Očitno so želeli dokazati: priznajte vse, odpovejte se uporništvu, pa bomo z vami ravnali prizanesljivo. Mi nismo grobi. Le uporniki nas silijo, da se moramo braniti z grobostmi, ki so nam tuje.»

»Ti mama veš, da je to laž? Zakaj se sprenevedaš?« je užaljen bruhal Bojan. »Bi me rada napitala z lažmi?«

Mama je neodločno odmajala z glavo. Čakala je, da se bo sprijaznil s takšno razlago. Ker je gledal očitačo, namrščeno, je mama počasi sedla.

»Potlej ne znam pojasniti,« je šepnila s hripavim glasom. »Ker nočeš! Ves čas se vrtiš okrog polresnic, ki jih po svoje prikrajaš. Zate je dovolj, ker nočeš pogledati neizprosni resnici do dna. Ker se bojiš!«

Mama je zatrepetala. Prvič ga je pogledala sovražno, divje. »Kaj pa je to... resnica? Ali vemo? Misliš študent, bodoči pravnik, da se boš prikopal do popone, resnice? Moral se boš zadovoljiti s tem, kar boš pač zvedel.«

»S tem kar bom zvedel in sam uganil,« je ključovalno zapretil Bojan.

»Povem ti: Ne bom odnehal prej, dokler ne zvem – vsega! Poiskal bom ljudi, ki mi bodo pojasnili. Od enega do drugega bom hodil, tako dolgo, dokler ne bom pomirjen. Bojim se, da bom zvedel več hudega, kot si mi ti sposobna v največji iskrenosti priznati.«

Mama je znova ihtela. Sedela je nekam mlahava, živahni pogled je ugasnil. Bila je videti premagana, vdana v najhujše, kar je slutila. Dolgo je tako sedela. Bojan je bil misel, da se je z njegovo odločitvijo sprijaznila, ko je nenadoma postala živahnejša. Proseče ga je gledala.

»Zakaj ne odnehaš? Naslikaj me z najgršimi barvami, če hočeš. Samo... ne poizveduj, prosim te! Ne začneš spet znova oživljati strašnih stvari, ki bi jih tako rada pozabila. Prosim,« je zastokala mama in sklenila roke k prošnji.

»Hočem zvedeti!« je trmasto zacepetal Bojan. »Hočem!«

»Kaj bi rad še zvedel?«

VINKO TRINKHAUS

6

»PO PRIZNANJU«

»Ves čas me zanima: kaj si v resnici zagrešila? Zakaj si to napravila?«

Mama je zamižala, potlej pa živčno zatresla z glavo. Pridušeno je zajejala, na obrazu se ji je zarisala zarisala trpka bolečina.

»Kaj sem zgrešila, sem že povedala. Ne bom ti podrobno razlagala, ker to tebi nič ne pomeni in ničesar ne razrešuje! Ljudje, o katerih bi ti pripovedovala, so mrtvi. O enem pa ti moram povedati nekaj stvari. O fantu, o moji veliki ljubezni.«

Sledila je Bojanovemu pogledu, ki je iskal po stopnicah, v nadstropje, kjer je oče užaljen popival. Mama je uganila njegovo misel, pa je odkimala.

»Ljubila sem Dušana. Bil je okrožni sekretar Skoja, prijeten, fant, predvsem pa velik idealist. Ne, to ni prava beseda. Vernik revolucije! Kar je povedal o uporu, prihodnosti, v vse je trdno verjel. Tudi njemu si moral verjeti. Imel je velik vpliv na ljudi. Posebej, name. Če bi Dušan še živel, ko so me v drugo zaprli, če bi vedela, da se on še bori – niti besedice ne bi črhnila. Moja vera v zmago bi bila tako trdna, da bi zdržala tudi muke, še lažje misel na smrt. Saj bi verjela, da se Dušan še bori, da mu tako pomagam k zmagi. Ko so ga po izdaji dobili, ko po hudih mukah ni priznal in sem potlej na lepaka brala njegovo ime, da je ustrelen, se je v meni vera v zmago narušila. Takrat sem to le občutila, nisem pa vedela, zakaj tako čutim. Pozneje, po vojni, ko sem o tem veliko premišljala, sem spoznala, da sem bila strastno privržena uporu prav zaradi Dušana. Da sem svojo ljubezen, največje želje in upanja enačila z uporom. Ko me je prizadela Dušanova smrt in je tako padel najmočnejši vzgib, nisem bila več tako trdna, bojevit, da bi se upirala Nemcem, kot prej.«

»Mama, te ni Dušanova smrt še bolj spodbudila k uporu? Se nisi potlej hotela maščevati Nemcem, nacistom, ker so ti ubili ljubečega fanta? Tako bi najbolje dokazala svojo veliko ljubezen.«

Mama je presunljivo jokala. Koliko solz, je pomislil Bojan. Kot bi jih drževala prav do tega trenutka.

»Nisem tako močna. Sposobna sem velike ljubezni, ne pa hudega sovraštva. Zelo vdana sem. Z nekom, ki ga spoštujem obožujem, ljubim, z njim bi napravila karkoli bi porekel. Brez njega. le krhka ženska sem,« je sočutno zastokala in ga ljubeče pogledala.

Oče je prihrumel po stopnicah. Prepeval je nemško pesmico, kar je Bojana navdalo s hudim ogorčenjem. Kot posmeh vsem njegovim prizadevanjem, da bi zvedel, kar ga je hudo vznemirilo. V maminih očeh je opazil divje sovraštvo.

Nadaljevanje

O RAZVOJU TOPNIŠTVA V IX. KORPUSU NOV IN POS

44

MATEVŽ JEKLER –
IZTOK

BELOGARDISTIČNA POSTOJANKA NA ČRNEM VRHU POPOLNOMA UNIČENA

Ura je šest in v nebo so švigile rakete. V tem trenutku se je razlil glas »artiljerija ogenj!« Ze naslednji hip je orožje zabobnelo in zletele so prve granate k novi zmagi. Havbica je zgrešila prvi cilj, mitraljesko gnezdo v zvoniku. Ze naslednja granata pa je zadela v živo. Glavna točka belogardistov, od koder so imeli opazovalnice, je bila uničena. Druga orožja so imela na muhi bunkerje in župnišče, v katerem so imeli belogardisti kasarno. Po likvidaciji zvonika je vsak divizion dobil novo nalogo, kaj s posameznimi topovi rušiti. Postojanka je bila namreč zelo dobro utrjena in vsi bunkerji so bili pod zemljo povezani s poveljstvom bele garde, ki je imelo svoj štab v šoli, kjer je bilo tudi skladišče municije. Gostilni Lampe in Pri Metki sta bili spremenjeni v kasarno. Vse to se je rušilo. Trd oreh so bili bunkerji, dobro utrjeni in pokriti z zemljo. Nekaj teh je bilo nevidnih za artiljerijo. V tem primeru pa so se izkazali minometalci XXXI. divizije. Naši topovi so še vedno grmeli, sedaj že natančno po odrejenih ciljeh. Belogardisti so dajali neverjeten odpor. Pozneje so povedali, da so računali na pomoč, a zaman.

Okoli 8. ure so iz smeri Godovič pričeli streljati s topovi proti našim položajem. To nas ni zmedlo, saj so granate padale zelo daleč v prazno. Ker iz Godoviča ni bilo moč videti na naše položaje, so s tem obstreljevanjem v prazno kmalu nehali. Razpoloženje med nami je bilo čudovito. Vsi smo se veselili dobrih zadetkov. Črni vrh je bil zavrt v večjo megle kakor zjutraj, toda tokrat od naših topov. Pomočnik komandanta Skala je zavpil: »Tovariši, saj to je pravi Stalingrad. Ni zastoj rečeno, da je artilerija bog vojne.«

Kazalci na uri so kazali 8.30. Komandant artilerije je uvidel, da smo porabili že 90 granat za havbico in okoli 150 granat za protitankovske topove in je predlagal štabu korpusa, naj bi mi prenehali streljati in naj bi začeli z jurišem Gradnikovci. Tako se je tudi zgodilo. Gradnikovci so začeli osvajati bunker za bunkerjem, stavbo za stavbo. Pot so si utirali z ročnimi bombami, zažigalnimi steklenicami, a predvsem z neizmernim junaštvom. V trenutku, ko so belogardisti začutili, da je artilerija ustavila ogenj, so se vrnili v nezavzeta poslopja in bunkerje in nudili neverjetni odpor. Vsekakor nihče ni na to računal. Juriš Gradnikovci ni zmedel belogardistov. Le-ti so še vedno računali na pomoč.

Okoli 11. ure je komandant brigade poklical rezervni bataljon brigade in ga poslal v borbo. V tem trenutku, ko se je vršila pregrupacija borcev Gradnikovce brigade, je 30 belogardistov izvršilo juriš na položaje Gradnikovcev in jih hotelo prebiti. Kljub utrujenosti pa so bili naši borci dovolj budni in ob pravem času zavrnili belogardiste. Petnajst jih je padlo, ostali so pa zbežali nazaj, med njimi je bilo tudi nekaj ranjenih. V središču naselja so bili v že napol porušenih hišah še vedno belogardisti in nudili močan odpor. Odpor je prihajal tudi iz enega od bunkerjev, katerega artilerijsko orožje še ni doseglo.

Načelnik štaba artilerije je šel ob 10.30 v zavzeti del postojanke na ogled, da bi ugotovil, kaj je še možno storiti s težkim orožjem. Komandant Gradnikovce brigade je z našim načelnikom uvidel potrebo, da se težko orožje pripelje v samo postojanko, da bi se razrušile stavbe, v katerih še vedno nudijo močan odpor in pri tem je bila naša pešadija brez moči. Načelnik artilerije je takoj po kurirju izdal ukaz, da se težko orožje pripelje v samo postojanko. Zaradi netočnega kurirskega sporočila pa je prišlo do zamude. Vendar se je okoli 13.30 moštvo s havbicami in ostalimi artileriji ter zaščitno četo napotilo po serpentinah proti postojanki. Na vrhah privezano havbico so borci artilerije vleкли nazaj in s tem nekoliko zavirali, ker je v

tem delu velika strma cesta, ki se spušča od sedla do postojanke. Okoli 15. ure je bila havbica v postojanki. Pred tem pa je bil ob 14. uri poslan v borbo bataljon korpusne rezerve, katerega je dala na razpolago 19. brigada. Postojanka je bila praktično uničena. Odpor je prihajal le še iz treh hiš in enega bunkerja.

Artilerici so takoj spregli konje in havbico ročno s cevjo naprej potiskali proti stavbi, v kateri so bili belogardisti. Neka 40 metrov od zgradbe so s havbico zavzeli položaj in že je zagrmelo. Prva granata je šla čez strehe. Biti smo morali previdni, saj nam je ostalo sedaj le še 10 granat. Ze druga in tretja granata pa sta napravili v hiši veliko luknjo in nekaj belogardistov je še uspelo zbežati v stavbo, kjer je bil štab in skladišče municije, 30 do 40 metrov severno od sedaj porušene stavbe. Hura, sijajno, artileriji naprej, na juriš, naprej na nov položaj. Havbico so ročno premaknili naprej in jo utrdili komaj 30 metrov od zadnje stavbe, ki je dajala odpor. Ko je bilo vse pripravljeno za izstrelitev, je komandant Gradnikovce brigade opozoril na okrog 150 metrov oddaljen še nedotaknjen bunker, 60 stopinj levo od položaja havbice. S takojšnjo korekturo havbice in res odličnim merjenjem, je s prvo granato zletel bunker v zrak in z njim belogardisti.

V tem času se je nagneto v stavbi okoli 20 m od havbice večje število belogardistov. Takoj je bila havbica uperjena v to zgradbo in s tremi dobrimi zadetki tudi izpraznjena. Nekaj sovražnikov je obležalo, kakšnih 50 pa jih je še zbežalo v šolo, k štabu belogardistov. To pa je bilo tudi zadnje dejanje. Havbice za vogalom hiše so ročno obrnili in granata je zletela v 20 metrov oddaljen cilj. Prva granata je zadela skladišče municije, ki se je vžgalo. Druga naša granata pa je zadela v polno.

Ob havbici so se nabrali borci in oficirji ter čakali na zadnji udar. Tu so bili komandant korpusa Novljan, namestnik Skala, komandni kader 31. divizije, štabni kader artilerije in divizion in namestnik glavnega štaba Slovenije Viktor Avbelj-Rudi. Tu so borci Gradnikovci in 19. bataljona vsi prašni in mokri od znoja, popraskani od mnogih preprek, ki so jih pustili za sabo, predno so prišli do središča belogardistične postojanke. Vsi so hoteli videti zadnje dejanje. To se je odigralo ob 17.50, ko je iz cevi havbice poletela zadnja partizanska granata. Vžig municije v zgradbi štaba belogardistov v šoli je prisilil še zadnje živeče sovražnike, da so začeli zapuščati stavbo.

Nadaljevanje

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

V sredo, 23. julija, je bilo 13. skupno zasedanje vseh treh zborov občinske skupščine. Na dnevnem redu je bila obravnava poročila sveta za preventivo, vzgojo in varnost prometa v občini za 1979. leto, sprejem in podpis listine o trajnem sodelovanju občine Buje in občine Radovljica, sklepanje o podelitvi letošnjih priznanj občine Radovljica, razrešitev in imenovanje članov izvršnega sveta OS Radovljica ter razrešitev in imenovanje članov sveta za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozaščito občine Radovljica. Po skupni seji so se zbori sestali na ločenih sejah, na katerih so obravnavali analizo gospodarjenja za prvo tromesečje 1980, dogovor o temeljnih družbenih planov za obdobje 1981-1985 skupščine gorenjskih občin in občine Radovljica. Sprejeli so odlok o organizaciji komitejev v občini Radovljica in izrekli soglasje k sklepu odbora podpisnikov za upravljanje s sredstvi solidarnosti za odpravo posledic naravnih nesreč v SR Črni gori ter imenovali v odbor podpisnikov sklada solidarnosti Boruta Miklavčiča iz Ljubljane za delegata gorenjskih in ljubljanskih občin.

Izvršni svet OS Radovljica je na seji 8. julija razpravljal o osnutku zakona o Triglavskem narodnem parku, o predlogu odloka o določitvi zemljišč, ki so namenjena za stanovanjsko in komunalno kompleksno gradnjo v Bohinjski Bistrici ter o osnutku odloka o prenehanju lastninske pravice in drugih pravic na zemljiščih, namenjenih za stanovanjsko gradnjo na območju zazidalnega načrta Poddobra v Begunjah. Na dnevnem redu je bila tudi obravnava dogovora o temeljnih družbenega plana SRS za obdobje 1981-1985 in poročilo o vaji reševanja na vodi in iz vode, ki je bila 5. junija na Bledu. Izrekli so soglasje proslcem za opravljanje avtoprevozniške dejavnosti in k predlogu za opis oziroma znižanje davkov. Pregledali so statistične podatke o gibanju gospodarstva v mesecu maju ter sprejeli predlog dogovora o zagotavljanju materialnih in drugih pogojev dela za učinkovito, strokovno in pravočasno inšpekcijsko nadzorstvo in soglasje k imenovanju predstojnika uprave inšpekcijskih služb za Gorenjsko.

Na 104. seji, ki je bila 15. julija, je izvršni svet OS Radovljica obravnaval predlog dogovora o oblikovanju sveta pri službi družbenega knjigovodstva Kranj in problematiko sklepanja pogodb z izvajalci programa oblikovanja občinskih blagovnih rezerv. Preučil je tudi predlog Doma dr. Janka Benedika za povečanje mase osebnih dohodkov in predlog za takšno povečanje osebnih dohodkov službi pravne pomoči v Radovljici. Na seji so ocenili uresničevanje proračunskih prihodkov in odhodkov za prvo polletje 1980.

Pred dnevi so predstavniki občinskih družbenopolitičnih organizacij s člani izvršnega sveta OS Radovljica preučili problematiko preskrbe prebivalstva z nekaterimi življenjskimi potrebščinami, gradbenim materialom in gorivom. Stanje v juliju se je delno izboljšalo zaradi sprostitve republiških blagovnih rezerv, vendar preskrba še vedno močno šepa. Sklenili so, da bodo o tem spregovorili z vsemi predstavniki trgovskih delovnih organizacij, angažirali inšpekcijske službe in sklicali posebno posvetovanje s predsedniki potrošniških svetov in svetov krajevnih skupnosti v občini.

Svet za informiranje pri predsedstvu OK SZDL Radovljica je na seji 17. julija razpravljal o osnutku samoupravnega sporazuma o osnovah srednjoročnega plana 1981-1985 časopisnega podjetja Glas iz Kranja. Pripombe bo posredoval v obravnavo predsedstvu OK SZDL kot tudi oceno vsebine nekaterih časopisnih prispevkov o družbenopolitičnem in gospodarskem dogajanju v radovljiški občini.

Predsedstvo OK ZRVS Radovljica je v juniju oblikovalo predlog petletnega programa dela komisij za splošno vojaško usposabljanje, idejno politično izobraževanje, za društvene dejavnosti, ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, za kadrovske in splošne zadeve ter za informativno propagandno dejavnost. Predlog je dopolnjen s finančnim načrtom za srednjeročno obdobje 1981-1985. Ko ga bodo obravnavale vse krajevne organizacije, ga bo dokončno potrdilo predsedstvo OK ZRVS.

Na zadnji seji komisije za prodajo in cene pri turistični poslovni skupnosti Bled, ki so se je udeležili tudi poslovodni organi vseh blejskih hotelov, je tekla beseda o dogovorih za usklajevanje gostinskih turističnih cen v 1981. letu. Razprava je potekala v prizadevanjih blejskih turističnih delavcev za enotno nastopanje na tujih turističnih tržiščih in za večje spoštovanje sprejetih dogovorov. Cene bodo prilagodili zdajšnji valutni vrednosti nemške marke. Sprejeli so tudi sklep, da bodo sofinancirali turistične prospekte Gorenjske ter da bodo podaljšali turistično sezonsko dejavnost do 15. oktobra.

S prvim septembrom bo začel veljati v radovljiški občini odlok občinske skupščine o sestavi komitejev kot kolegijskih upravnih organov v občini Radovljica. Ustanovljena sta komiteja za družbeno planiranje in gospodarstvo in komiteja za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve. Način dela in postopek sprejemanja odločitve na sejah komitejev bo podrobno določen s poslovnikom.

Da bi mlade pravočasno seznanili o novih oblikah predzakonskih svetovanj, ki jih predpisuje od 1. januarja 1980 zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, so se predstavniki občinske skupnosti socialnega skrbstva Radovljica dogovorili s predstavniki OK ZSMS Radovljica o skupni akciji pravočasnega informiranja mladih o tej vzgojni dejavnosti v obliki predavanj v šoli za življenje.

Odbor partizanskih kurirjev pri občinskem odboru ZZZ NOV Radovljica načrtuje v 1980. letu postavitev devetih spominskih plošč na mestih, kjer so med NOB delovale kurirske postaje na območju radovljiške občine. Svečana odkritja plošč bodo organizirale krajevne organizacije ZB NOV skupaj z osnovnimi šolami na svojih območjih.

Na zborih občanov v naseljih Vrhnje, Gorica in Nova vas, ki spadajo v KS Radovljica, so se odločili, da bodo že v poletnih mesecih asfaltirali ceste, ki ta naselja povezujejo med seboj. Del sredstev bodo zbrali krajsani sami, del pa bo prispevala krajevna skupnost. Za uresničitev programa asfaltiranja in ureditve cest so izvolili svoje gradbene odbore.

Samostojna obrt v radovljiški občini se ponaša z razmeroma dolgo tradicijo novih oblik organiziranosti. Občinsko združenje samostojnih obrtnikov je bilo ustanovljeno že pred 12 leti med prvimi v Sloveniji. Nekaj nad 460 zaposlenih v obrti prispeva pomemben delež iz svojega dohodka za razvoj občine. V 1979. letu je bil delež obrtnikov v občinskem proračunu 12 milijonov din, za prometni davek 4 milijone, za prispevke SIS pa 6 milijonov din.

Delegati obeh zborov skupščine občinske zdravstvene skupnosti Radovljica so na 18. seji konec junija med drugim obravnavali osnutek samoupravnega sporazuma o temeljnih plana za obdobje 1981-1985 in sklenili, da se v osnutek vnese tudi dodatnih 10 milijonov din za dokončanje prizidka splošne bolnice Jesenice. Potrdili so tudi predlog regionalne zdravstvene skupnosti Kranj, da se splošni bolnici Jesenice odobri posojilo v znesku 1.460.000 din. Osnutek samoupravnega sporazuma bo v javni razpravi v združenem delu do 31. avgusta.

Delegati obeh zborov skupščine samoupravne stanovanjske skupnosti Radovljica so na 9. seji 15. julija obravnavali in z dopolnili sprejeli predlog izvršnega odbora skupnosti o dodelitvi posojil 38 TOZD v višini 30.890.000 din ter individualnim kupcem oziroma proslcem za nakup in dograditev stanovanj v skupnem znesku 4 milijone din. Na seji so bili delegati seznanje-

ni tudi s potekom stanovanjske gradnje na blejskih Jaršah in v Cankrajevem naselju v Radovljici. Zaradi odhoda dosedanjega predsednika izvršnega odbora Mirana Bogataja na drugo delovno dolžnost, so izvolili za novega predsednika Štefana Hajdinjaka iz Iskre Otoče. Zaradi nedejavnosti so razrešili tri dosedanje člane izvršnega odbora ter na njihova mesta izvolili druge delegate.

Po podatkih analitične službe oddelka za gospodarstvo in finance občinske skupščine Radovljica so od 1. januarja do 30. junija 1980 znašali prihodki občinskega proračuna 53.159.177 dinarjev ali 52,1 % letnega plana. Odhodki proračuna so v tem obdobju znašali nekaj nad 44 milijonov din, kar je 43,1 % od letošnjega plana odhodkov.

V prvih petih mesecih letos so bile zasebne turistične sobe v radovljiški občini razmeroma slabo zasedene, kar je pripisati tudi manjšemu številu raznih seminarjev, simpozijev in drugih srečanj predvsem domačih gostov, kot posledica stabilizacijskih ukrepov. Od januarja do konca maja je 3708 gostov v zasebnih sobah prenočevalo 15.749 noči. Lani v tem času pa je 4824 gostov ustvarilo 16.673 nočitev. Zaradi izredno slabih vremenskih razmer je težko verjeti, da bo zasedenost zasebnih sob letos večja od lanske.

Po podatkih Ljubljanske banke - poslovne enote Radovljica so delavci in občani v radovljiški občini namenili v sklad solidarnosti za pomoč potresnemu območju v pobrateni občini Brus do 10. julija že nad 363.000 din. V večini delovnih kolektivov so se že odločili, da bodo v solidarnostni sklad prispevali enodnevni zaslužek.

Prostovoljno gasilsko društvo Gorjuše v Bohinju, v katerem je 45 aktivnih članov in okoli 20 podmladkarjev, bo 27. julija slavilo 10-letnico ustanovitve. Proslavo bodo povežali hkrati s počastitvijo 25-letnice delovanja občinske gasilske zveze Radovljica. Na Gorjušah zadnje dni močno hitijo, da bi svečanost pričakali v novem gasilskem domu.

V dvorani doma upokojenec v Radovljici je bil 8. julija redni občni zbor zveze društev upokojenec radovljiške občine, ki so se ga udeležili razen delegatov društev tudi predstavniki občinskih DPO. V poročilu izvršnega odbora za dveletno mandatno obdobje in v živahni razpravi so nakazali številne težave, s katerimi so se soočali v tem času, pa tudi nedvomne uspehe, ki so jih dosegli. V zvezi društev upokojenec je vključeno devet društev s 3.215 upokojenci, kar je le slabi dve tretjini upokojenec v občini. Za novega predsednika zveze so izvolili Alojzija Kosa, za predsednika izvršnega odbora pa Albina Komana - oba iz Lesc, za namestnika predsednika izvršnega odbora pa Stanka Megliča iz Črnicva.

V radovljiški občini je razmeroma dobro organizirana javna izobraževalna knjižnična dejavnost, o čemer priča podatek, da deluje v okviru matične knjižnice A. T. Linhart Radovljica še 13 krajevnih knjižnic. V temeljni zalogi imajo 60.300 knjižnih izvodov, ali skoraj 2 knjigi na prebivalca. Letno obišče knjižnico okoli 3100 bralcev ali vsak 10. občan. Vsi skupaj si izposodijo v knjižnicah okoli 84.000 knjig. Razveseljiv je podatek, da je izjemno velik odstotek bralcev med osnovno in srednješolsko mladino, čeprav imajo lastne knjižnice tudi vse osnovne šole in šolski center.

V avli osnovne šole A. T. Linhart v Radovljici je prejšnji petek zvečer nastopil s bogatim in kakovostnim koncertnim programom jazz kvartet Andreja Arnola iz Radovljice, ki ga je prišlo poslušati razmeroma dosti domačih privržencev ter zvrsti sodobne glasbe. Vodja kvarteta je odličen glasbenik, ki je redno zaposlen v plesnem orkestru RTV Ljubljana, prosti čas pa posveča delu in vodenju komornega moškega zbora A. T. Linhart v Radovljici. Je eden redkih poklicnih glasbenikov, ki svoje sposobnosti in znanje prenešajo na področje ljubiteljske kulturne dejavnosti.

PRIZADEVANJA ZA NADALJNI RAZVOJ KMEČKEGA TURIZMA

Pri Gorenjski turistični zvezi si prizadevajo, da bi se kmečki turizem in turizem na vasi hitreje razvijala. V študiji, ki jo je v zvezi s tem pripravil magister geografije Milan Krišelj, strokovni sodelavec za to področje pri Kmetijski zadrugi Škofja Loka, je namreč pojasnjeno, da je bila dejavnost kmečkega turizma opredeljena s sprejetjem obrtnega zakona julija 1973. V njem je rečeno, da občani lahko v svojih kmečkih gospodarstvih sprejmejo na prenočevanje goste in jim dajejo hrano ter pijačo. Nosilec te dejavnosti pa je lahko le kmet, ki z osebnim delom obdeluje kmetijsko zemljišče, ki stalno živi v kraju, kjer je to kmetijsko zemljišče in da s kmetijsko dejavnostjo redno ustvarja dohodek, ne glede na to, če ima še druge vire dohodkov. Kmečki turizem je torej dodatna dejavnost na kmetiji, ki na eni strani dopolnjuje turistično ponudbo in vključuje tudi kmetovo stanovanjsko hišo v proizvodni proces. Turizem na vasi pa moramo pojmovati tako, da je to turistična dejavnost v okviru cele vasi, v katerem kompleksno nastopajo različni subjekti turizma, na primer: gostilničar, hotelir, lastnik zasebnih sob in razumljivo kmetje, če se ukvarjajo tudi s turizmom.

Naša družbena skupnost se je odločila, da bo z različnimi ukrepi reševala tisti del prostora, kjer so pogoji za kmetovanje težji kot v ravninskem svetu, to je hribovski svet ali odmaknjene, obmejne pokrajine, za katere pa želimo, da ostanejo poseljene.

Za uresničevanje tega in pomoč pri tem se je v sporazumu o kreditiranju naložb v kmetijsko in živilsko industrijo vneslo tudi določbe o kreditiranju kmečkega turizma kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Za pospeševanje tega so namreč poslovne banke in zveza hranilno kreditnih služb soglašale, da bodo odobravale karende za naložbe v preusmeritev

kmečkih stanovanjskih in drugih poslopij za potrebe kmečkega turizma v hribovskih in gorskih območjih na urejenih kmetijah iz sredstev, ki so izven kvote sredstev za naložbe v kmetijstvo, s 3 % obrestno mero in do desetletno odplačilno dobo.

Avtor tega gradiva poudarja, da je za pospeševanje kmečkega turizma potrebno upoštevati predvsem širše družbeno in družbeno ekonomsko izhodišče. Pri prvem se v glavnem poudarja ohranjanje kulturne krajine, preprečevanje opuščanja obdelovalnih površin in preprečevanje zaraščanja le teh z nekalitnimi gozdovi, ohranjanje ljudske arhitekture in drugih spomenikov, ustvarjanje pogojev, da se izkoriščajo zemljišča, kjer so pogoji za kmetovanje težji, ohranjanje posejnosti v hribovitem svetu, ustvarjanje pogojev za zadovoljevanje potreb prebivalstva po rekreaciji in pomen za SLO.

Pri družbeno ekonomskem izhodišču je naglašeno predvsem ustvarjanje pogojev za večji dohodek na kmetiji, povečanje produktivnosti, ekonomičnosti, gospodarske trdnosti kmetij in sploh gospodarstva. Razen tega kmečki turizem izboljšuje in pospešuje splošno turistično ponudbo. Izgradnja turističnih zmogljivosti na kmetijah je mnogo cenejša kot v družbenem sektorju in končno turizem je družbena, ne zasebna dejavnost in se kot taka mora vključevati v širše organizirane turistične tokove.

Doslej je bilo napravljenih že več poskusov, da bi podali celoten pregled kmečkega turizma v Sloveniji, vendar pravih podatkov o njem še danes ni. Zadržna zveza Slovenije je zbirala podatke prek regionalnih živinorejsko-veterinarskih zavodov, vendar v popisnem gradivu ni osnovnih podatkov, na osnovi katerih bi bilo moč zanesljivo ugotoviti, ali dejavnost spada v kategorijo kmečki turizem

ali ne. Razen tega v gradivu ni osnovnih podatkov o kmetijah, o njihovi velikosti, legi itd. Tako nam ta anketa žal podaja le število kmetij, oziroma enot, ki se ukvarjajo s turizmom. V zvezi s tem je zanimivo vedeti, da je bilo v letu 1974 na Gorenjskem 145 takšnih kmetij, na Štajerskem 65, na Dolenjskem 12, Koroškem 11, Goriška je imela tri in Pomurje dve.

V zvezi s tem so pri Gorenjski turistični zvezi pripravili tudi predlog ukrepov za hitrejši razvoj turizma na vasi, kamor so vključeni tudi ukrepi za razvoj kmečkega turizma. Turistična društva naj bi poskrbele predvsem za ureditev sprehajalnih poti, kačipotov, razglednih točk, sodelovala pri pripravi različnih prireditev in pri informiranju. So-

delovala naj bi pri pripravi dolgoročnih in srednjoročnih načrtov pri ohranjanju naravne in kulturne dediščine, starih običajev in navad ter pri organiziranju ter vzgoji prebivalstva - za večjo turistično osveščenost.

Kmetijske in gozdarske organizacije naj bi pri tem poskrbele za valorizacijo prostora za potrebe turizma, za pripravo srednjoročnih in dolgoročnih načrtov za razvoj turizma, organizirale naj bi strokovno svetovalno službo, ustrezne načrte za preureditev stanovanjskih poslopij, izdelale strokovne eleborate za najemanje kreditov ter spodbujale urejanje vasi in strokovno ter poslovno sodelovanje.

Izvršni sveti skupščin občin naj bi pri tem skrbeli za družbeno-ekonomsko preobrazbo podeželja. V okviru prostorskih planov naj bi opredelili prednostna področja za razvoj kmečkega turizma. Vodili naj bi takšno davčno politiko, ki bi pospeševala nadaljnji razvoj turizma na vasi. Spodbujali naj bi gradi-

tev infrastrukturnih in rekreacijskih objektov v turističnih področjih, pospeševali razvoj gospodarskih in negospodarskih dejavnosti, ki vplivajo na uspešnost turistične ponudbe in drugo.

Pri tem bodo morale odigrati svojo vlogo tudi banke in hranilno kreditne službe ter njihova zveza. Dajale naj bi kredite pod ugodnejšimi pogoji za kmečki turizem in turizem na vasi. Odplačilna doba naj bi bila 15 let, obrestna mera pa odvisna od specifičnih pogojev posameznega posilca, oziroma glede na namembnost. Pri tem naj bi se upoštevalo dejstvo, da so naložbe v turistično dejavnost prednostne naložbe.

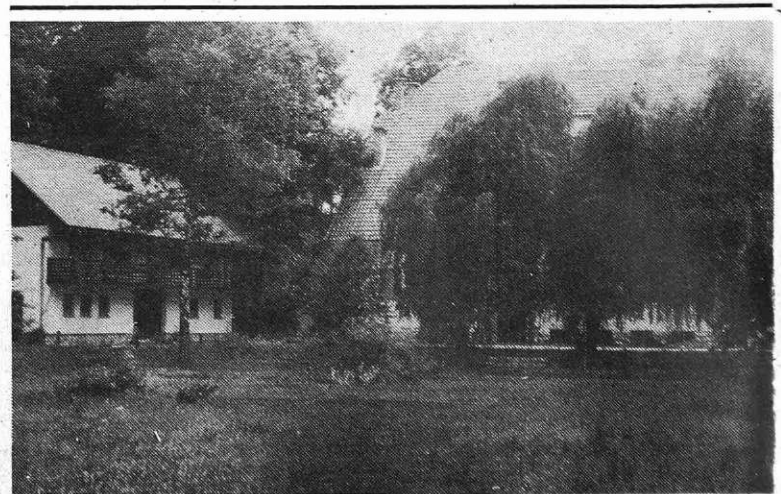
O vsem tem so turistični delavci Gorenjske razpravljali na letni skupščini in se strinjali s predloženim gradivom ter ukrepi, ki jih je v zvezi s tem predlagala Gorenjska turistična zveza. Menijo, da se bo na ta način kmečki turizem hitreje razvijal v vsesplošno korist.

B.

V KAMNI GORICI BODO ODKRILI SPOMENIK

V Kamni gorici bodo v nedeljo, 3. avgusta, ob 9. uri dopoldan odkrili Pod lipo spomenik padlim za svobodo. Spomenik, ki predstavlja miniaturni plavž, kakršen je nekoč stal na tem prostoru, so po načrtu arhitekta Borisa Kobeta, ki ga je izdelal brezplačno, domačini naredili z udarniškim delom.

Na otvoritvi bo imel slavnostni govor predsednik občinskega odbora ZZZ NOV Radovljica Metod Stroverski, v kulturnem programu pa bosta poleg domačih recitatorjev sodelovala še moški komorni zbor Stane Žagar iz Kroke in pihalni orkester iz Kranja.

Tako sameva znani počitniški dom Slavko Šlander v Radovljici in pozdravlja z gasilskim pozdravom: na pomoč! NA POMOČ! (Foto P. Malek)

OB OTVORITVI ŠOLSKEGA CENTRA PLAVŽ

Občani Jesenic smo se 29. februarja 1976 z referendumom odločili, da bomo za delno financiranje izgradnje prepotrebnega šolskega centra na Plavžu uvedli naš prvi samoprispevek. Vsi delavci gospodarskih in negospodarskih organizacij združenega dela, svobodnih poklicev, obrtniki, kmetje in upokoenci smo in bomo v ta namen do aprila 1981 prispevali po dva odstotka od svojih osebnih dohodkov.

Skupščina občine Jesenice je z nalogo, da vodi družbeni nadzor nad izvedbo investicije in porabo sredstev, imenovala v letu 1976 pet-nastajalski gradbeni odbor. Strokovni nadzor gradnje in zastopanje investitorja, to je Izobraževalne skupnosti občine Jesenice, je pogodbeno prevzel pooblaščen Biro za urbanizem in stanovanjsko poslovanje Jesenice (BUSP).

Julija 1976 smo razpisali natečaj za izdelavo idejnih načrtov. Od treh poslanih idejnih zasnov je komisija odbora po javni razgrnitvi in razpravi 15. oktobra 1976 izbrala kot najbolj ustreznega razpisanim pogojem projekt sedanjega SGP Gradbenec Kranj. Pri istem avtorju smo naročili za nižjo stopnjo osnovne šole tudi izvedbene načrte, ki jih je projektant v pogodbenem roku do junija 1977 tudi izdelal. S tem so bile dane možnosti za pričetek gradnje, ki smo jo po predhodnem razpisu in komisiji odločitvi na osnovi analize dveh ponudb poverili SGP Gradbincu Kranj.

Zaradi manjšega predvidenega letnega dotoka sredstev od stroškov za pokritje obsega del, ki bi jih izvajalec SGP Gradbenec glede na njegovo tehnično možnost lahko v istem obdobju opravil, se je gradbeni odbor moral odločiti za etažno gradnjo centra. V takratnih pogojih financiranja, brez možnosti najetja kreditov, bi gradnja trajala do aprila 1981.

S tako programsko usmeritvijo gradnje je ob proslavi praznika OF 26. aprila 1977 takratni predsednik zbora združenega dela skupščine SRS Štefan Nemec položil temeljni kamen za novi šolski center.

Gradbeni odbor, investitor ter uporabniki objektov centra so vsako etapo gradnje programirali tako, da je bila gradbeno zaključena enota takoj funkcionalno in namensko uporabljiva. Na ta način je nižja stopnja osnovne šole sprejela prve učence že 1. septembra 1978, višja pa leto kasneje, 1. septembra 1979. Ob prazniku dneva republike smo 27. novembra 1979 predali namenu objekt osnovne šole s telovadnicami, bazenom, jedilnico in upravnimi prostori. S tem je bila gradnja celodnevne osnovne šole za 1000 otrok zaključena.

Za občinski praznik 2. avgusta 1980 bomo odprli nov objekt – vrtec za 240 otrok. V spodnjih prostorih je kuhinja, ki bo zadoščala za prehrano vseh otrok in osebja centra v pogojih celodnevne šole. Zaradi normalno velikega števila deževnih dni pa se šole sedaj pospešeno dokončujejo zaostala dela na celotni ureditvi šolskega kompleksa.

OCENILI UREJENOST KRAJEV V JESENIŠKI OBČINI

V sredo, 16. julija, si je ocenjevalna komisija Gorenjske turistične zveze ogledala urejenost krajev jeseniške občine. Na Jesenicah so jo pričakali predstavniki turističnega društva, komunalnega podjetja Kovinar in komunalne skupnosti. Skupno so si ogledali vse, kar pride v poštev za oceno urejenosti posameznih krajev. Pri tem naj pomenimo, da so letos kriteriji nekoliko bolj poenostavljeni.

Pri ocenjevanju so sodelovali tudi domači predstavniki, tako da je ocena nepristranska in pravična. Za Jesenice naj povemo, da so prejeli 97 točk, kar je v primerjavi z Lescami, ki jih imajo 107, kar ugodno. Seveda nas to ne sme uspavati, pač pa naj bo ta ugotovitev spodbuda še za nadaljnja prizadevanja za čim lepši izgled Jesenic.

Ko bo komisija pregledala vse kraje na Gorenjskem, bo turistično društvo obvestila o uvrstitvi. Rezultate bodo razglasili na srečanju turističnih delavcev Gorenjske, ki bo predvidoma sredi oktobra v Trzinu, kjer bodo najboljši prejeli priznanja in nagrade.

B.

Občani Jesenic smo dobili s tem centrom sodobno ustanovo za vzgojo naših otrok in možnost za organiziranje večjih družbenopolitičnih, kulturnih in drugih manifestacij ter športno rekreativnega udejstvovanja.

Letošnja proslava občinskega praznika ima še posebno vsebinsko obelje, saj odpiramo center kot rezultat naše enotnosti in odločnosti, da s samoprispevkom pomagamo premagati razkorak v možnostih, ki jih ustvarja združeno delo in danes potrebnimi sredstvi za neodložljivo reševanje naših skupnih potreb na področju šolstva, kulture, telesne kulture itd.

Gradbeni odbor je skušal družbeno zadolžitev opraviti odgovorno po svojih najboljših močeh. V množici raznih novih predlogov, kritik, finančnih in drugih težav med gradnjo smo vedno zasledovali dva zastavljena programska cilja, in sicer: dograditi center v najkrajšem možnem času in s tem zmanjšati stroške gradnje in da mora center zadoščati sedanjim in perspektivnim prostorskim ter tehničnim funkcionalnim zahtevam sodobnega celodnevnega pouka, zdrave prehrane ter varstva otrok. V tem smislu so potekale obravnave problematike na vseh 39 sejah odbora in 52 sejah ter posvetovanjih treh odborovih komisij.

Konec junija je center obiskalo okoli 60 udeležencev mednarodnega seminarja za izobraževanje UNESCO, ki je potekal v Ljubljani. Vodila jih je dr. Aleksandra Kornhauser. Po ogledu smo imeli v zbornici šole razgovor, v katerem so se gostje iz različnih držav zanimali predvsem, kako je financirana in vodena gradnja, kakšno je usklajevanje programa izobraževanja s potrebami industrije in podobno. Navdušeni so bili nad arhitektonsko in funkcionalno zasnovo ter izvedbo posameznih objektov. Nismo imeli vtisa, da so bile to le vpludnostne izjave strokovnjakov, ki v svojih deželah tudi delajo na tem področju.

Odločilna presoja, kako smo samoprispevek in druga investicijska sredstva uporabili, je po ogledu centra, na katerega vabimo vse prebivalce – VASA.

Za ilustracijo velikosti šolskega centra navajam nekaj karakterističnih podatkov. Površina obsega 12.600 kv. m, izkopov je bilo opravljenih 42.000 kub. metrov, nasipov 22.000 kub. m, vgrajenega betona je bilo 12.000 kub. m, uporabljen 710 ton betonskega železa in 55.000 kv. m opažev.

Glavni izvajalec del SGP Gradbenec in dobavitelj opreme TOZD ZARJA JESENICE sta svoje glavne pogodbenne obveznosti opravila. V tej suhoparni ugotovitvi pa se ne vidijo težave in problemi, ki so jih ob vodstvu in gradbeni odbor imeli pri usklajevanju dela in terminov ostalih 21 organizacij združenega dela, ki so sodelovale in prevzele obrtniška in instalacijska dela ter dobavo in montažo opreme. Kako danes v pravem času dobiti ustrezen grad-

beni material, je znano vsakemu graditelju stanovanjske hiše, zato mislim, da tega ni potrebno podrobneje razlagati.

Pri zunanji ureditvi in izdelavi ograje športnega igrišča so sodelovali občasno mladinska brigada in učenci osnovne šole Tone Čufar.

Ne moremo trditi, da smo delali brez napak, vendar menimo, da je izgradnja šolskega centra, v celoti gledano, uspela. Treba je izreči priznanje delavcem vseh sodelujočih organizacij združenega dela, posebno projektantom in vodstvu gradnje SGP, ki so si z velikim elanom in ob sodelovanju gradbenega odbora vsakodnevno prizadevali, da center dokončajo do občinskega praznika 1. avgusta 1980.

Družbenopolitične organizacije in organi skupščine občine, ki so spodbudili in vodili politično akcijo za zgraditev šolskega centra in uvedbo samoprispevka, so vsa leta spremljali gradnjo in pomagali reševati občasne finančne zagate, katerih ni bilo malo, saj samoprispevek pokriva približno le 69 % vseh stroškov.

V akciji za pridobitev kreditov za manjkajoča sredstva je investitorju, Izobraževalni skupnosti Jesenice, uspelo z razumevanjem odločujočih samoupravnih organov Ljubljanske banke, zavarovalnice Triglav, Izobraževalne skupnosti SRS, TOZD Zarja in SGP Gradbenec dobiti ustrezne premostitvene ter druge kredite, tako da so bili planirani stroški naložbe tudi pokriti.

Končno podrobno bilanco investicije, ki je planirana v višini 187 milij. 695.000 dinarjev, bomo predložili izobraževalni skupnosti in skupščini občine Jesenice v obravnavo in javno objavili, ko bodo zbrani in pregledani vsi računi, komisijsko ugotovljene pomanjkljivosti gradnje, ki jih morajo odgovorni izvajalci v pogodbenem garancijskem roku odpraviti.

Gradbeni odbor bo z zadnjim poročilom sicer končal svojo družbeno zadolžitev, vendar meni, da je potrebno družbeno rešiti še prostorski problem osnovne šole Polde Stražišar. Nova šola je programirana po zazidalnem načrtu, ki ga je skupščina občine Jesenice sprejela, na zemljišču šolskega centra Plavž. Obstojča šola, ki se nahaja ob Železarni, dela v nemogočih pogojih in bo v bodoče ukinjena. Odločilni razlog za gradnjo na prostoru centra je tudi v konceptu naprednega vzgojnoizobraževalnega dela, ki poudarja vključevanje učencev te šole v okolje njihovih vrstnikov.

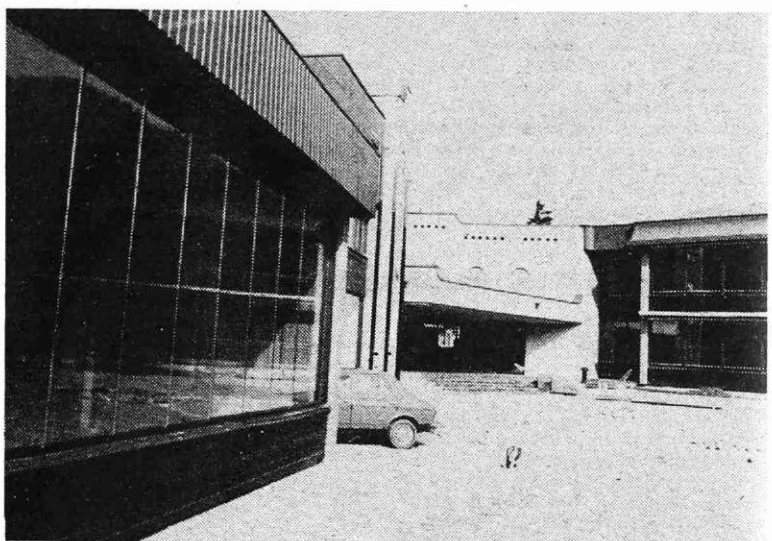
Gradnja te šole v pravkar zaključeni etapi ni bila predvidena zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Predlagamo pa, da se Jeseničani zavzamemo na vseh ravneh odločanja za čimprejšnjo celotno dograditev centra in v ta program vključimo tudi dograditev ostalih šol v naši občini. Izobraževalna skupnost in šola sta v ta namen že namenili sredstva za izvedbene načrte nove šole Polde Stražišar, ki bodo letos gotovi.

Kako je možno v težki ekonomski situaciji reševati perečo problematiko v šolstvu, smo občani Jesenic že dokazali. Zato smo prepričani, da tudi v tem primeru ne bomo odpovedali in da bodo začeto investicijo pripeljali do konca, ker »ONI«², ki naj bi izven nas kaj prispevali, ni.

Anton Grošelj

Ob novem šolskem centru na Plavžu hitijo z urejanjem okolice (Foto S. Kokalj)

Vhod v novi šolski center na Plavžu (Foto S. Kokalj)

SPOMIN NA ZAVZETEGA AKTIVISTA NOB

Ko praznujemo prebivalci jeseniške občine svoj občinski praznik, 1. avgust, v spomin na bitko partizanov tega dne leta 1941 na Obranci, se spominjamo dogodka dve leti kasneje, in sicer 1. avgusta leta 1943, ko sva se po štiri mesecih in pol zopet srečala s pokojnim Nikom Bernardom in to v gestapovskih zaporih v Begunjah.

Pred tem sva se zadnjič videla okoli 15. marca, preden je odšel na popoldansko izmeno v železarno, kjer so ga kmalu po prihodu na delo gestapovci aretirali. Niko je bil eden najbolj agilnih in predanih aktivistov narodnoosvobodilnega gibanja na Jesenicah in je imel veliko sodelavcev. Povezan je bil z mnogimi partizani pod Stolom in drugje, tako tudi z mojim bratom Franjom-Sočanom, ki je prišel v jeseni leta 1942 iz ljubljanske okolice čez Jelovico na Gorenjsko, v Cankarjevo četo pod Stolum. Veliko skrbi je imel Niko s preskrbovanjem naših borcev z raznimi potrebščinami, saj je dobro znano, kako težko je bilo priti do raznih nujno potrebnih stvari, katerih je takrat zelo primanjkovalo. Za vso prizadevnost je dobil priznanje s tem, da je bil sprejet v komunistično partijo v januarju 1943, kar mi je z velikim ponosom pripovedoval le nekaj dni za tem.

Aretriran je bil po izdaji pobeglega borca NOV, ko je ta neke noči proti koncu februarja 1943 pobegnil in se predal orožnikom v Žirovnici. Le-ta je najprej izdal svoje tovariše, ki pa so se še pravočasno umaknili in jih Nemci niso zajeli, nato pa je začel izdajati vse aktiviste, katere je poznal ali pa le slišal zanje. Tako so gestapovci aretirali na Jesenicah in okolici ter v Žirovnici veliko število aktivistov osvobodilnega gibanja.

Danes se sicer čudno sliši srečanje po štirih in pol mesecih, saj je to pravzaprav le kratka doba, ko nam v današnjih časih čas tako hitro beži. Med okupacijo, med drugo svetovno vojno, ko smo v begunjskih zaporih iz dneva v dan, od tedna do tedna, od meseca do meseca čakali, kaj bodo nacisti storili z nami, nas bodo poslali v koncentracijska taborišča, ali pa tja od kjer ni vrnitve, to je ustrelitev, ni bilo tako. Ravno zaradi te negotovosti so bili dnevi, tedni in meseci tako dolgi, ko je človeško življenje tako malo pomenilo.

Dan preden so tudi mene gestapovci aretirali, to je 4. aprila 1943, je prišel k meni neki znanec in mi dejal, da je slišal iz zanesljivega vira, da je Niko v Begunjah podlegel težkemu mučenju. Znanec pa je bil v zmoti, ker je mučenju podlegel Šmid, ki je bil tudi takrat, po izdaji aretriran. Ko so me 7. aprila pripeljali v begunjske zapore, sem še isti dan izvedel, da je Niko še živ in da je v tako imenovani »bolniški sobi«, kjer se bori za življenje. Slišal sem, kako so ga mučili, da bi kaj več izvedeli od njega.

1. avgust 1943. Proti večeru se odprejo vrata sobe št. 11 v drugem nadstropju, v kateri nas je bilo poleg

drugih zapornikov tudi veliko Jeseničanov, in v sobo počasi stopi Niko Bernard. Težko se je premikal in ko je med drugimi znanci opazil tudi mene, sva si krepko stisnila roki in prva njegova beseda je bila: »Saj ne misliš, da sem jaz gestapovcem kaj povedal o tebi.« »Ne,« sem mu odgovoril, »izdal me je pobežli borec, tako kakor tebe in druge.« Tako sva si imela mnogo, mnogo povedati v naslednjih dneh do 17. avgusta, ko so me s skupino 24 aretirancev, med katerimi nas je bilo več kot polovica iz jeseniške občine, poslali v Dachau. Pripovedoval mi je o težkih dnevih, ko so ga zasiljevali, pretepali, obesili, da bi kaj več izvedeli o sodelovanju z »banditi«. Kaj vse je preživel, je težko povedati, in vendar je vzdržal. Vzdržal je vsa mučenja in težko življenje v bunkerju, ni mogel pa pozabiti pomoči dr. Šarca iz Radovljice, ki je po nalogu gestapovcev občasno prihajal v begunjske zapore. Ta zdravnik, katerega se marsikdo, ki je bil v času okupacije zaprt v Begunjah, s spoštovanjem spominja, je storil prenekatero uslugu zapornikom, s katerimi je prišel v stik v sobi za bolnike. Dr. Šarc mu je pomagal, da je počasi okrevale.

Od 1. pa do 17. avgusta sva bila z Nikom vedno skupaj, delila sva si, kar sva imela. Spomine sva obujala na najino sodelovanje, na ostale aktiviste, ki so bili aretirani po izdaji, pa na tiste, katerim se je posrečilo, da so še pravočasno pobegnili in stili v vrste NOV, tako tudi Lojze Leban in njegov brat Miha, Jaka Rutar in še nekateri drugi, pa tudi o njegovem najozjem sodelavcu Tonetu Štrumfelju s Planine pod Golico, kateremu se je posrečilo, da je pobegnil izza zidov zaporov v Begunjah in stopil v vrste partizanov. Žal pa je padel kot borec NOV leto kasneje. V svojih spominih je Niko zapisal, kako je že v jeseni 1941 imel med svojimi sodelavci domala vse stanovce v veliki Kobalovi hiši, kjer je stanoval. Tako omenja Vero Jelinič in njeno sestro Ando, Jaka Rutarja in njegovega brata Matijo, Srečka Šorlija, Lojzeta Lebana, Iva Podgornika, Ferda Repovša in Karla Klaindinstsa.

17. avgusta 1943 sva si proti večeru krepko stisnila roki in se objela z željo, da se bova še videla in res sva se oba živa vrnila, on iz koncentracijskega taborišča Mauthausen, kamor so ga poslali menda novembra 1943, jaz pa iz koncentracijskega taborišča Flossenbürg. Žal pa se mnogi, premmogi, s katerimi smo sodelovali, niso vrnili, postali so žrtve nacističnih zločincev.

ss

PODELITEV DOMICILA BORCEM – PROSTOVOLJCEM ZA SEVERNO MEJO 1918–1919 V OBČINI JESENICE

Na ločenih sejah vseh treh zborov skupščine občine Jesenice 26. oziroma 28. maja letos so delegati sprejeli odlok o podelitvi domicila občinski organizaciji prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919. Domicil bodo podelili v okviru praznovanja letošnjega občinskega praznika.

Na območju občine Jesenice so se v letih, ko se je zaključevala 1. svetovna vojna, zbrale prostovoljske vojaške čete, da zaščitijo Jesenice, hkrati pa je bilo potrebno zaščititi mejo z Avstrijo in Italijo, ki so bile ogrožene. Seveda pa je bila ustanovitvi teh enot predlagala narodnostno in napredno delovanje prebivalstva, ki se je na razpad avstroogrske monarhije pripravljalo, predvsem pa si je prizadevalo, da se vzpostavi na Jesenicah narodna oblast.

Vsa ta napredna gibanja imajo zgodovinski pomen za slovenski narod, zato je bila dana iniciativa, da tudi skupščina občine Jesenice, jesijski organizaciji zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918–1919 podeli domicil, še posebej, ker je bila na Jesenicah in v Kranjski gori ta aktivnost velika, saj je bilo potrebno na meji z vojaškimi enotami zasesti predele, kjer je živel slovensko ljudstvo in te meje braniti pred nenehnim pritiskom tujih enot.

V Sloveniji je organizacijam Zveze borcev – prostovoljcev za severno slovensko mejo 1918–1919 podelilo domicil 14 občin v znak posebnega družbenega priznanja. Te domicile je podelila večina občin v SR Sloveniji, ki mejijo z Avstrijo.

Ko je bila 29. oktobra 1918 proglašena v Ljubljani in v Zagrebu država Slovencev, Hrvatov in Srbov na ozemlju razpadle Avstro-Ogrske monarhije, je na Kranjskem samoumevno prešla oblast na slovenske meščanske politične stranke, ki so od 30. maja 1917 vodile tako imenovano majniško deklaracijsko gibanje in na tedanjo Jugoslovansko socialdemokratsko stranko. Na Kranjskem je bila izjema le kočevska pokrajina, a tudi na Gorenjskem, posebej na Jesenicah, v Trzinu in v Domžalah, ni prišla oblast v slovenske roke brez tihega odpora nemških kapitalistov, tovarnarjev, na Jesenicah Kranjske industrijske družbe (KID), lastnice jeseniške železarnice. KID je imela svoje avstrijskonemške nacionalistične somišljenike na raznih vplivnih, tudi vojaških položajih. Najprej je bilo treba odstraniti »schulvereinsko« šolo z njenim učiteljstvom. Z vojaškega položaja je bilo treba s pomočjo slovenske narodne straže, ustanovljene konec oktobra 1918 od dr. Kogoja, odstraniti visokega oficirja Mullerja in železniškega stajiskega poveljnika. V vprašanih odstranitve avstronemške oblasti je KID tiho, intrigantsko nasprotujoče vplivala tudi na delavstvo. Ravnatelj KID je bil pač nemški nacionalist, inž. Hoffmann s še več drugimi uslužbenci KID, »mojstri«. Jeseniška narodna straža je imela v prvi polovici novembra 1918 opraviti tudi zavračanjem italijanskih poizkusov ustali se na Jesenicah. Intrigantsko razpoloženje inž. Hoffmanna se je jasno pokazalo zlasti v dogo-

kih v začetku maja 1919. To razpoloženje vodstva KID se je po končnih bojih na Koroškem pokazalo tudi v ravnanju z delavci, ki so se v bojih na Koroškem posebno izpostavili.

Kljub temu tihemu nasprotovanju KID in kljub takratni splošni vojni utrujenosti pa je prav iz jeseniške narodne straže izšlo na Gorenjskem razmeroma največ prostovoljcev v bojih na zahodnem delu Koroške pod pokroviteljstvom majorja Alfreda Lavriča, pozneje pa majorja Matije Štefina. Jeseničani so bili med najbolj pogumnimi borci.

V skupini prostovoljcev, ki so v noči od 18. na 19. november 1918 pod poveljstvom Lavriča prekorčili Ljubelj in 19. novembra zasedli Borovlje, so tvorili Jeseničani in to predvsem delavci pretežno večino. Oprt na te prostovoljce je Lavrič 19. novembra 1918 izsilil podpis pogodbe s poveljnikom koroških nemških čet podpolkovnikom Ludvikom Hülgerthom in zastopnikom koroške deželne vlade, da ima slovensko-jugoslovanska vojska pravico zasesti Koroško do Drave.

zahodno od Zilije in Ziljice, vzhodno od Breze in južno od Velikoveca. Če bi slovenska narodna vlada v Ljubljani ta velik uspeh Lavričeve skupine borcev, po večini Jeseničanov, odločno podprla, če bi jo podprla tudi srbska redna vojska, bi koroška deželna vlada, oziroma njeno nemško vojaštvo ne moglo preiti v ofenzivo. Koroška deželna vlada ne bi upala v začetku januarja 1919 te pogodbe odpovedati. Jeseničani pa so se izkazali tudi v bojih 7. in 8. januarja 1919 in v vseh nadaljnjih bojih v ljubeljski skupini, oziroma v ljubeljskem odredu ter pri Podrožci. Pri Podrožci je padel Jeseničan podporočnik Janko Vilman. Tudi del znane alpske čete pod vodstvom Rudolfa Badjura so tvorili Jeseničani.

Upravičeno se more trditi, da so od vseh občin na Gorenjskem dale Jesenice v bojih za svobodo koroških Slovencev in za našo severno mejo razmeroma največ pogumnih, discipliniranih prostovoljcev. Jeseniška občinska organizacija Zveze prostovoljcev borcev za severno slovensko mejo 1918/19 zato upravičeno zasluži podelitev domicila od svoje domače občinske skupščine.

(Utemeljitev napisal Lojze Ude)

NA HRUŠICI SO PRAZNOVALI 28. KRAJEVNI PRAZNIK

Na Hrušici so se od 19. do 27. julija vrstile različne prireditve in športna tekmovanja v počastitev 27. julija – praznika krajevnih skupnosti. Prebivalci so se ponovno spomnili tragičnega dogodka 27. julija 1942, ko so Nemci na Belem polju ustrelili 46 talcev, med njimi največ domačinov s Hrušice.

Letošnji praznik je bil že 28. po vrsti. Tudi tokrat so pripravili pester program, ki so ga posamezne organizacije in društva sprejela in uskladila s koordinacijskim odborom krajevnih konferenc SZDL.

Najprej so 22. julija – na dan vstaje prebivalci odšli na orientacijski pohod na Hruščansko planino v Karavankah. Med potjo so obiskovali več spominskih obeležij iz NOB. Ob njih so se ustavili, jih uredili in se spomnili dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja na tem območju. Zbranim je na Hruščanski planini spregovoril predsednik krajevnega odbora ZB NOV Hrušica Maks Klinar.

V petek, 25. julija, so se v praznovanje vključili mladi gasilci, ki so prikazali večine gašenja in reševanja. Naslednji dan, v soboto, je najprej godba na pihala domačega DPD Svoboda pripravila promenaadni koncert pred domom družbenih organizacij. Sledila je slav-

nostna seja organov sveta krajevnih skupnosti, družbenopolitičnih organizacij in društev, navzoči pa so bili tudi nekateri gostje. Zbranim je spregovoril predsednik krajevnih konferenc SZDL Janko Kavalar. Med drugim je poudaril pomen vsakoletnega praznovanja krajevnega praznika. Pri tem je dejal, da se v teh dneh poveča aktivnost tako organizacij kot društev, ker hočejo vsi z različnimi aktivnostmi obogatiti praznovanje. Izrekel je tudi nekaj kritičnih besed o delu nekaterih organizacij, o premajhni aktivnosti in zavzetosti delegatov in delegacij, ob koncu pa je nekaj besed namenil najbolj pomembnim nalogam v nadaljnjem razvoju krajevnih skupnosti Hrušica.

V nedeljo, 27. julija, na obletnico tragičnega dogodka, so se prebivalci Hrušice v Dragi pri spomeniku talcev poklonili spomenu 46 ustrelenih talcev na belem polju.

V okviru praznovanja je se zvrstilo tudi več športnih tekmovanj. Krajevni odbor ZB NOV je organiziral tradicionalno strelsko tekmovanje za prehodni pokal talca. TVD Partizan pa balinarski turnir za memorial Antona Gasarja, nogometni turnir in tekmovanje v namiznem tenisu.

J. Rabič

V KS PODMEŽAKLJA SE PRIPRAVLJAJO NA PRVO PRAZNOVANJE

Krajevna skupnost Podmežaklja je ena od starejših skupnosti v občini. Na njenem območju živi okrog 1700 prebivalcev. Stuenjena je med vzhodno Mežaklje in reko Savo. V preteklosti so se na njenem območju dogajale pomembne stvari za nadaljnji razvoj celotne občine. Na Stari Savi je bilo nekdanje središče železarstva, pa tudi sicer so bile mnoge dejavnosti skoncentrirane na tem območju.

V KS Podmežaklja so dolgo razmišljali, kateri dogodek iz naše preteklosti bi bil primeren za podelitev krajevnega praznika. Bilo je več predlogov. Nekateri so se zavzemali, da bi za svoj praznik prebivalci izbrali 19. julij, to je dan, ko je leta 1944 Prešernova brigada iz taborišča Podmežaklja mobilizirala francoske delavce. Drugi so se zavzemali za 10. oktober 1941, ko je Cankarjev bataljon izvedel akcijo pri čevljarju Zupanu in odnesel večje število čevljev okupatorju.

Končno pa je na letni konferenci krajevnih organizacij ZB NOV prišlo do zanimivega predloga. Še živeči borci in aktivisti so se spomnili, da je v Podmežaklju že v avgustu 1941 organizirano delovanje Osvobodilne fronte. Spomnili so se, da je bil tedaj na tem območju ustanovljen celo okrožni odbor Osvobodilne fronte za jeseniško in radovljiško območje, prav tako pa je v tistih avgustovskih dneh že delovalo več pododborov OF v Podmežaklju.

Ob zbiranju podatkov so prišli do spoznanja, da te prve začetke Osvobodilne fronte na Jesenicah vse premalo poznamo in cenimo. Nekateri so celo trdili, da podatki, ki so se našli v Podmežaklju, niso zgodovinsko dokazani. Ker pa je precej ljudi, ki so takrat v okrožnem odboru delovali, še živih, je v prejšnjem mesecu prišlo v Ljubljani do sestanka, na katerem se je dokazala zgodovinska resničnost podatkov. V tridnem razgovoru, v katerem so sodelovali Nace STRLEKAR, dr. Miha POTOČNIK ter predstavniki z Jesenic, so ugotovili, da je bil okrožni odbor OF resnično ustanovljen v Podmežaklju v mesecu avgustu 1941. Žal se natančnega datuma ni dalo določiti, zato so se udeleženci omenjenega sestanka soglasno strinjali, da naj ostane za praznovanje kar datum 10. avgust, katerega so delegati skupščine KS Podmežaklja sprejeli že na zasedanju v maju mesecu.

Svet KS je že takrat tudi imenoval odbor za pripravo prvega praznovanja krajevnega praznika. Odločili so se, da bo praznovanje skromno, vendar slovesno.

Zanimivo je tudi, da so se povezali z delovno organizacijo KOVIN Jesenice, ki bo v počastitev praznika odprla svoje nove proizvodne obrate, v katerih bo po otvoritvi razširjena slavnostna seja skupščine KS s kulturnim programom.

V praznovanje je vključen tudi pohod na partizansko Mežakljo v soboto, 9. avgusta. Priprave na vse prireditve tečejo po programu, tako da bo prvo praznovanje krajevnega praznika Podmežaklje 10. avgusta resnično uspelo.

Ob tem velja poudariti še to, da so prebivalci Podmežaklje izbrali 10. avgust za praznovanje zato, da bi s tem ohranili spomin na začetke organiziranega delovanja Osvobodilne fronte v naši občini, kakor tudi spomin na vse borce, aktiviste, zapornike, internirance in izseljence, ki so že leta 1941 vedeli, da delavska Podmežaklja ne bo tipela fašizma in zatiranja, temveč je ponosno in smelo, kot se kovinarjem spodobi, stopila na pot odpora.

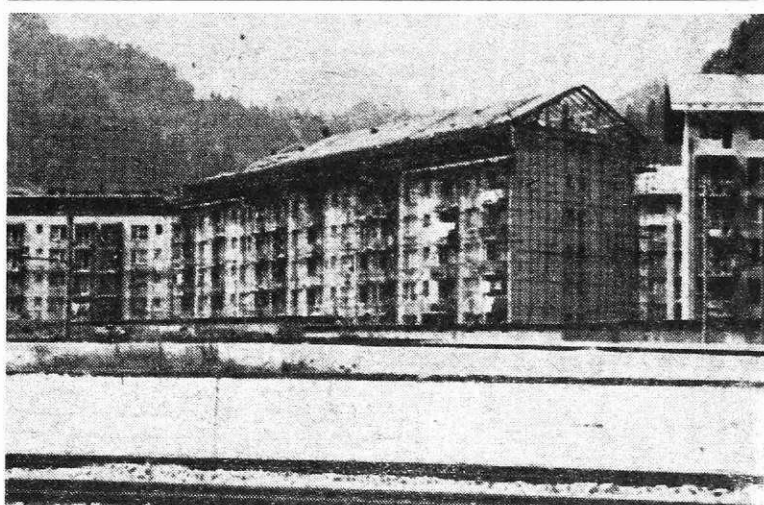
Jesenice so bile namreč pred začetkom druge svetovne vojne eno redkih delavskih središč pri nas, ki so kljub večstrankarskemu sistemu dosegle delavsko akcijsko enotnost in že takoj na začetku okupacije nastopile enotno. Zato je ustanovitev okrožnega odbora OF, katerega so sestavljali člani različnih strank, pravzaprav le logična posledica daljnovidnosti delavskih voditeljev, predvsem pa komunistov, ki so se že pred začetkom vojne zavedali pomembnosti enotnosti delavskih množic.

Prebivalce Podmežaklje in ostale občane vabimo, da se udeležijo vseh prireditev v okviru praznovanja prvega praznika krajevnih skupnosti Podmežaklja.

B. r.

Ob krajevnem prazniku so se prebivalci Hrušice ob 38. obletnici, ko so gestapovci na Belem polju ustrelili 46 talcev, udeležili žalne slovesnosti, ki je bila v nedeljo, 27. julija, ob grobovih talcev v Begunjah. Spominski govor je imel predsednik KO ZB NOV Hrušica Maks Klinar, članice domače dramske skupine so recitirale dve pesmi, godbna na pihala s Hrušice pa je pod vodstvom Štefana Prežlja zaigrala nekaj žalostink. Udeleženci spominske svečanosti so na grobove položili cvetje ter prižgali sveče. (Tekst in foto B. Blenkuš)

Na Cesti revolucije sedaj nameščajo standardno streho na četrti blok pri katerem ravna streha ni držala vode, kot bi bilo treba. Ob tej priliki bodo opravili še druga vzdrževalna dela. (Foto B. Blenkuš)

PRAZNOVANJE DNEVA BORCA PRI DPM V NOVI GRADU-PINETA

Ko smo na predvečer dneva borca razmišljali v počitniškem domu borcev NOV, kako naj bi praznovali 4. julij, se nam je utrnila misel, da gremo med svoje z Jesenic, med učence osnovne šole Tone Čufar in okolice, ki letuje v Novi gradu – Pineta.

Prišli smo k njim, ko so ravno pripravljali program in smo se na vabilo učiteljice Nade Polak in Slavke Gmajnar tudi mi udeležili te proslave. Res smo lepo praznovali, saj so nam to priredili mladi ljudje.

Ko je izzvenela himna Hej Slovani, je tovariš Igor Škrlič prebral odlomek iz knjige Bili so uporni, o težkem življenju internirancev v taborišču Oswiecinu (Auschwitz) v času med drugo svetovno vojno. Vsi smo zavzeto poslušali, kako je okupator med vojno neusmiljeno in nečloveško ravnal z ljudmi.

Dobro mi je znano življenje v taborišču, saj sem sama tri leta

doživljala taborišče Ravensbrück, pa vendar me je stisnilo pri srcu, saj se tega ne da dopovedati in ne pozabiti. Sledile so pevske točke in recitacije, na koncu pa je zadonela pesem: Jugoslavija, Jugoslavija.

Mladi so se zaplesali, mi pa smo se še malo pomudili pri njih, se zahvalili in veseli in srečni odšli v svoj tabor. Bili smo veseli, ker so mladi pripravili praznovanje dneva borca.

Zato se jim na ta način zahvaljujemo, še posebno, ker vemo, da niso pozabili na trpljenje ljudi med NOB, da oni danes lahko lepo živijo. Želimo jim pri delu in nadaljnjem učenju še mnogo uspeha.

Tudi spremljevalci učencev zaslужijo priznanje, da tudi čas letovanja mladih, ki bodo stopili na naša mesta z znanjem in svobodno mislijo, izkoristijo za vzgojo mladih osebnosti.

Ivanka Kozar

OB ZAKLJUČKU JAVNE RAZGRNITVE IDEJNEGA PROJEKTA ZA NOVO AVTO CESTO V KS PODMEŽAKLJA

V ponedeljek, 14. julija, so v KS Podmežaklja zaključili z javno razgrnitvijo projektov nove avto ceste oziroma odseka Hrušica – Žirovnica. V petih dneh si je v prostorih krajevnih skupnosti ogledalo skoraj 300 občanov. Zanimivo je, da so si načrte prišli ogledat tudi prebivalci iz drugih krajevnih skupnosti.

To je vsekakor podatek, ki potrjuje upravičenost javne razgrnitve idejnega projekta. Škoda je le, da v KS Podmežaklju zaradi pomanjkanja časa niso uspeli zagotoviti strokovnjaka, ki bi prebivalcem razložil projekt.

Strnjeni vtisi obiskovalce nam kažejo, da si vsi občani želijo čim hitrejšo izgradnjo odseka avto ceste Hrušica – Žirovnica, ki bi razbremenila sedanjo cesto skozi mesto, ki v poletni sezoni že sedaj komaj požira reko turistov in drugih potnikov, z izgradnjo karavanskega predora pa bo postala pravi zamašek.

Edina pripomba na projekt je bila, da ob sedanjem pomanjkanju stanovanj ne bi smeli rušiti obstoječih stanovanj pod kamnelomom. V njih namreč stanujejo predvsem upoko-jenci, katerim skoraj ne moremo nuditi ekvivalentnih stanovanj.

Druga ugotovitev javne razgrnitve je, da je nujno določiti dokončno traso avto ceste in pričeti z deli. Krajevna skupnost Podmežaklja namreč zaradi širokega rezervata za avto cesto že skoraj deset let zaostaja v razvoju, kajti prebivalci ne dobivajo gradbenih dovoljenj za razširitev stanovanj, pa tudi sicer so negotovi pri vzdrževanju in obnovi svojih hiš. Takšno stanje traja pre dolgo, zato je precej prebivalcev Podmežaklje upravičeno nezadovoljnih. Menimo, da je sedaj čas, da upravni organi skupščine občine Jesenice ukrepajo in pospešijo postopke in tistim, ki jih trasa avto ceste ne zajame, izdajo dovoljenje za gradnjo in adaptacije.

Br.

SEJA IZVRŠNEGA ODBORA SKUPŠČINE IZOBRAŽEVALNE SKUPNOSTI JESENICE

V četrtek, 17. julija, je bila 26. seja izvršnega odbora izobraževalne skupnosti Jesenice. Na seji so obravnavali poročilo o izvajanju programa izobraževalne skupnosti Jesenice in o realizaciji finančnega načrta v prvem polletju 1980. Obravnavali so tudi gradivo, ki so ga sprejeli delegati za 20. skupno sejo zborov skupščine izobraževalne skupnosti Slovenije ter o spremembah osnutka samoupravnega sporazuma o temeljih plana izobraževalne skupnosti Jesenice za obdobje 1981-1985.

POROČILO O REALIZACIJI FINANČNEGA NAČRTA ZA OBDOBJE JANUAR-JUNI 1980

V letu 1980 naj bi se po resoluciji o politiki izvajanja družbenega plana SR Slovenije v obdobju 1976-1980 sredstva za zadovoljevanje skupnih potreb povečala za 16%. Glede na tako usmeritev je bil v februarju 1980 znižan prvotni program za leto 1980 in ustrezno korigirana prispevna stopnja.

V prvih treh mesecih letos je bilo iz obveznih virov (prispevkov iz bruto osebnih dohodkov) združenih 26.390.648 din, kar je za 12,79% več kot v istem obdobju preteklega leta, v prvem polletju 1980 pa je bilo združenih 53.992.164 din, oziroma za 9,50% več kot v prvem polletju lanskega leta.

Glede na to, da se je v preteklem letu prispevna stopnja menjala med letom, primerjava realizacije sredstev za obravnavano obdobje tekočega

leta z realizacijo sredstev za enako obdobje preteklega leta ni realna. Tako primerjava bo realna šele ob zaključku leta.

Bolj smiselna je primerjava združenih sredstev v prvem tromesečju, oziroma prvem polletju 1980 s planiranimi sredstvi za celo leto 1980. Iz te primerjave izhaja, da je bilo v prvem tromesečju 1980 združenih 23,21% sredstev, v prvem polletju pa 47,49% sredstev predvidenih za leto 1980. Po enakomerni dinamiki odpadne na prve tri mesece 25%, oziroma polletje 50% celotnih sredstev, kar pomeni, da je priliv sredstev v obravnavanem obdobju za 2.027.342 dinarjev v tromesečju, oziroma za 2.843.836 din ob polletju pod planom.

Ob enakomerni mesečni dinamiki združevanja sredstev pa bi morali vsak mesec združiti 8.333% planiranih sredstev. Po tem načelu je bilo zaostajanje sredstev za planiranimi naslednje (v 000 din):

mesec	plan sredstev	realizacija	razlika
I. II.	18.944	17.972	-1.894
III.	28.418	26.391	-2.027
IV.	37.887	35.158	-2.729
V.	47.356	44.894	-2.462
VI.	56.836	53.992	-2.844

Iz pregleda lahko ugotovimo, da gibanje prihodkov mesečno zaostaja in je ob polletju že občutno pod planiranimi. Ker po oceni izvršnega sveta skupščine občine Jesenice lahko načrtujemo 10% izpad prihodkov, kar pomeni 11.367.000 din ob koncu leta, bo morala skupščina skupnosti sprejeti ustrezne ukrepe. Obstaja bojazen, da programov izvajalcev ne bo mogoče kriti v taki višini, da bi vzgojnoizobraževalne organizacije brez posledic (izgub) zaključile poslovno leto. Investicijska dejavnost, ki je načrtovana v tem letu, se v tem mesecu zaključuje in bo opravljeno delo treba plačati v skladu s predpisi o poravnavi računov.

Pri pregledu odhodkov so glavna postavka prenešana sredstva vzgojnoizobraževalnim organizacijam. Skladno s pogodbmami z izvajalci del so jim bila sredstva nakazana v višini 43.661.679 din ali 50,08% pogodbenega zneska. Skladno z dotokom sredstev so bila odvedena sredstva tudi za:

- republiške programe v višini 47,81%.

STOPNJE RASTI POSAMEZNIH PRIHODKOV IN ODHODKOV IZOBRAŽEVALNE SKUPNOSTI JESENICE V LETU 1980 V PRIMERJAVI Z ISTIM OBDOBJEM LETA 1979

(v 000 din)	realizacija		%
	I.-VI./79	I.-VI./80	
PRIHODKI:			
iz obveznih virov	49.310	53.992	109,49
pren. sred. pret. leta	6.239	9.259	148,41
udelež. na doh. LB	287	607	211,50
sredstva Izob.sk. Slov.	-	468	-
stanovanjski prispevek	747	1.189	159,17
PRIHODKI SKUPAJ	56.583	65.515	115,78

	Realizacija		%
	I.-VI./79	I.-VI./80	
ODHODKI:			
prenešana sredstva vzgojnoizobraževalnim organizacijam	53.393	43.062	128,96
preneš. sred. za republ. prog.	5.734	6.869	119,79
ostale obvezne dejavnosti	2.155	2.403	111,51
stroški strok. službe skup.	360	418	116,11
stroški skupščine in njen. org.	886	76	88,37
prenešana sred. organiz. in druš.	151	80	52,98
anuitete	595	2.028	340,84
investicije	10.857	7.958	73,30
bančni stroški	212	205	96,70
drugi materialni stroški	3	15	500,00
udeležba pri LB	-	453	-
ODHODKI SKUPAJ	53.546	63.567	118,71
Saldo 30. VI. na žiro računu	3.037	1.948	64,14

Ob ugotovitvi, da so gibanja v gospodarstvu drugačna kot v projekciji, na kateri sloni globalni izračun pridobivanja prihodka skupnosti in ob bojazni, da bo ob koncu leta znašal primanjkljaj več kot deset milijonov din, je izvršni odbor po pooblastitvi skupščine sprejel sklep, da se vsem izvajalcem programa začasno zmanjšajo mesečne akontacije v enaki meri, in sicer za 20%.

SKUPŠČINA IZOBRAŽEVALNE SKUPNOSTI SLOVENIJE

V sredo, 23. julija, so na skupni seji zborov skupščine izobraževalne skupnosti Slovenije delegati razpravljali kar o 17 točkah dnevnega reda. Zaradi pomembnih planskih dokumentov je to gradivo obravnaval tudi izvršni odbor izobraževalne skupnosti Jesenice, ki je sprejel naslednje stališče:

- Glede na razkorak med osebnim dohodkom in gospodarstvu in družbenimi dejavnostmi se je izvršni odbor opredelil za spremembe in

dopolnitve resolucije o politiki izvajanja družbenega plana SRS v letu 1980 (priloga Poročevalca z dne 25/6-1980).

- Prav tako je osvojil tudi osnutek zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v SR Sloveniji. Omenjeni zakon, ki upošteva tri kriterije, je razvrstil manjše število občin in krajevnih skupnosti, ki so še opredeljene za manj razvita območja. S tem bi bili dani tudi pogoji za manjše združevanje sredstev za solidarnostni program.

- Po obravnavi osnutka dogovora o temeljih družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981-1985 (priloga Poročevalca z dne 30/6-1980) so izoblikovane naslednje pripombe:

- 99. člen: Obsega le po zakonu obvezni in zajamčeni program. Določene so izredno minimalne cene, ki ne upoštevajo sprememb v sistemu združevanja sredstev (obveznosti izobraževalnih organizacij za posebno izobraževalno skupnost za vzgojo in izobraževanje). Nikjer v osnutku dogovora ni omenjena celodnevna oblika dela osnovnih šol. Ker v členih, ki sledijo za področja drugih dejavnosti, zasledimo naloge, ki jih zakon izredno ne zahteva, zato bi se moral tudi 99. člen dopolniti s pomembnejšimi zakonsko neobveznimi nalogami na področju izobraževanja, kjer mora celodnevna osnovna šola dobiti svoje mesto.

- 117. člen: Ta člen ne predvideva sprememb v načinu združevanja sredstev, kar je v nasprotju s predlogi iz osnutka samoupravnega sporazuma o temeljih plana izobraževalne skupnosti Slovenije za obdobje 1981-1985, ki predpostavljajo združevanje sredstev prek občinskih izobraževalnih skupnosti in s tem tudi iz bruto osebnih dohodkov za nekatere naloge na področju usmerjenega izobraževanja.

- V razpravi so bili tudi materialni okviri za potrebe izobraževanja v obdobju 1981-1985. V izhodiščih za pripravo samoupravnih sporazumov o temeljih planov in stališč skupščine SR Slovenije je naslednje srednjeročno obdobje je sprejeto, da se morajo sredstva za družbene dejavnosti večati največ za 3,6% letno, pri tem pa so materialni okviri za usmerjeno izobraževanje lahko širši kot 3,6% letno, vendar samo pod pogojem, da je usmerjeno izobraževanje v planiranju svojih dejavnosti usklajeno s potrebami združenega dela.

V prvih osnutkih samoupravnih sporazumov je bila napravljena projekcija sredstev s povprečno stopnjo rasti:

- 6,3% v posebnih izobraževalnih skupnostih in

- 8,00% v občinskih izobraževalnih skupnostih.

zato bo treba te bilance še usklajevati do tistih okvirov, ki so opredeljeni v smernicah. Usklajevanje planiranih sredstev za osnovno izobraževanje bo zaradi prej navedenih dejstev dodatnega programa, zlasti z odlaganjem ali splošnim črtanjem investicij.

- Ob obravnavi osnutkov samoupravnih sporazumov o temeljih plana za obdobje 1981-1985 izobraževalne skupnosti Slovenije, občinske izobraževalne skupnosti in posebne izobraževalne skupnosti je bilo ugotovljeno, da predloženi osnutki planskih aktov podajajo bistvene spremembe glede pristopa, nosilcev, predvsem pa združevanja sredstev za programe. Ugotovljeno je bilo, da predložene planske projekcije ni mogoče primerjati s sedanjimi vrednostmi. Izvršni odbor je smatral, da predloženi osnutki niso primerno gradivo za javno razpravo in predlaga, da se prekvalificira v delovno gradivo, ki bo ponovno strokovno obdelano. Člani so opozorili tudi na postopek. Nevzdržno je, da tako bistveno gradivo obravnavajo le delegacije in konference delegacij, le malokje so uspeli sklicati tudi izvršni odbor. Skoraj vsa gradiva iz tokratnega dnevnega reda bi zaradi pomembnosti morala biti obravnavana v skupščinah občinskih izobraževalnih skupnosti. Takšen postopek pa onemogoča neustrezno gradivo (preobsežno in nejasno), neustreznost roki (občutno prekratki) in neprimeren čas (čas dopustov).

- Pri obravnavi osnutka samoupravnega sporazuma o usklajevanju planov izobraževalnih skupnosti za obdobje 1981-1985 in priloge dodatnih gradiv ob tej točki je bilo ugotovljeno, da gradivo ni celovito in predvsem mestoma prezahtevno. 22. člen sporazuma ni povsem jasn: poenotenje vrednotenja programov v celotni republiki ne glede na razmere v posameznih občinah ali okoljih je povsem v nasprotju s politiko zadnjih let. Ob takih usmeritvah sporazumevanje v občinah v

precejšnji meri izgublja pomen.

V tem sorazumu tudi ni jasno, na kakšnih osnovah in načelih so določeni zneski za oblikovanje sredstev za osebne dohodke in skupno porabo. Posebno nerazumljiv je znesek, da je moč s 4.070 din na delavca pokriti namene skupne porabe. Poprečje v gospodarstvu za leto 1979 kaže 2,5 do 3-krat večje zneske v ta namen.

Ob obravnavi vseh teh gradiv, ki jih je obravnavala skupščina izobra-

ževalne skupnosti Slovenije in jih bo po razpravi še dopolnila, lahko sklepamo, da bo samoupravni sporazum o temeljih planov izobraževalne skupnosti Jesenice za obdobje 1981 do 1985, ki je bil skupaj z ostalimi plani samoupravnih interesnih skupnosti dan v javno razpravo, doživel še korenite spremembe tako po vsebini kakor tudi glede nosilcev, predvsem pa glede združevanja sredstev za programe.

E. Va.

Prebivalci krajevnih skupnosti Blejska Dobrava so 22. julij - dan ustaje, proslavili na Poljanah, kjer je krajevni odbor ZB NOV Blejska Dobrava pripravil proslavo in partizanski dan. Pred tem je delegacija družbenopolitičnih organizacij in krajevnih skupnosti odnesla v radovno venec k spominski plošči padlemu sekretarju okrajnega komiteja SKOJ Janka Reklja, ki je bil krajan Blejske Dobrave. Na proslavi je zbrane v imenu borčevske organizacije Blejske Dobrave pozdravil Ludvik Ambrožič. V kulturnem programu je nastopil domači pevski zbor Vintgar in recitatorji. Delegacija je odnesla venec tudi k spomeniku NOB na Poljane. (Tekst in foto J. Rabič)

V NEDELJO, 3. AVGUSTA, BO SREČANJE IN TEKMOVANJE GASILCEV TREH DEŽEL

Letošnje in to že šesto tradicionalno srečanje in tekmovanje gasilcev treh dežel bo 3. avgusta na Jesenicah v organizaciji občinske gasilske zveze Jesenice.

Začetek srečanja, ki sodi v okvir številnih prireditev ob občinskem prazniku, bo ob 10. uri, in sicer na cesti Cirila Tavčarja na Plavžu, kjer bo tekmovanje v mokri vaji v trodelnem napadu na cilj. Nastopile bodo po tri desetine članov - gasilcev iz jeseniške občine, Kanalske doline - Italija in Ziljske doline, vključno z Beljakom - Avstrija. Jeseniške gasilce bodo zastopali člani gasilskih društev iz Smokučja, Zabravnice ter Podkorena - desetine, ki so se najbolj uvrstile na občinskem tekmovanju. Na koncu bo nastopila desetina, ki bo sestavljena iz gasilcev treh dežel.

Tavčarjevo cesto so izbrali za prirediteljni prostor zato, da si bo to zanimivo tekmovanje lahko ogledalo čimveč občanov.

Po končanem tekmovanju bo ob pol dvanajsti uri parada gasilcev treh dežel od tekmovalnega prostora do športnega parka v Podmežakliji. Tu bo ob približno dvanajsti uri razglasitev rezultatov in izročitev priznanj. Po slovesnosti bo v hotelski hali veselica za vse občane in goste.

Srečanje gasilcev bo vsekakor nov prispevek k nadaljnemu uspešnemu vsesplošnemu sodelovanju prebivalcev teh treh mejnih področij Jugoslavije, Italije in Avstrije.

B.

UREDITEV ZELENIC

V zadnji številki našega glasila ŽELEZAR 19. julija je bil objavljen članek z naslovom ZARADI NEODGOVORNOSTI SO PRIKRAJŠANI OTROCI, nepodpisane avtorja s kratkimi T.K. Z avtorjem tega članka sicer ne bi rad razpravljali, niti ne odgovarjal na njegove enostranske kritike razmer o otroških igriščih v krajevni skupnosti Plavž. Kot predsednik hišnega sveta bloka na Cesti revolucije št. 6 na Jesenicah pa sem dolžan seznaniti prebivalce o očitkih, navedenih v citiranem članku, da so otroci te soseske prikrajšani za brezskrbno igranje in uporabo demontiranega vrtljaka in gugalnice, ki so bile postavljene na zelenici med blokoma na Cesti revolucije št. 6 in 7.

Gugalnice in vrtljak so bili res demontirani lansko jesen in vskladiščeni ter zaščiteni. Po sklepu hišnega sveta in sporazumu z zborom stanovalcev bloka na Cesti revolucije št. 6 pa bodo ponovno montirani in usposobljeni šele takrat, ko bo v celoti zaključena nadzidava in rekonstrukcija blokov na Cesti revolucije št. 7, 8 in 9, to pa predvsem in izključno zaradi varnosti samih otrok. Kljub temu da je gradbišče zavarovano, je namreč še dovolj možnosti, da pri takih gradnjah pride do nesreč, tudi težjih, še zlasti otrok, ki so ničlikokrat prepuščeni sami sebi.

V pojasnilo bralcem navajam, da se v tej soseski krajevnih skupnosti Plavž izvaja rekonstrukcija in delna nadzidava večine blokov - trenutno se opravljajo dela na blokkih št. 8 in 9, pravkar pa so bila zaključena dela na bloku št. 7. Ta dela zahtevajo montažo gruča, postavitev in montiranje žerjave in deponiranje ostalega materiala, potrebnega za to gradnjo. Zato je bilo potrebno, da se v tej soseski bloki, ki so bili v rekonstrukciji, zaščitijo s ograjo. Menim, da drugače biti ne more, ker je očitna »neodgovornost«

izključno povezana z varnostjo otrok, še zlasti, ker očitvidi vemo, kako so se izvajala dela pri doslej izvedenih rekonstrukcijah in le srečnemu naključju je pripisati, da ni prišlo do hujših nesreč. Zato menim, da je sklep hišnega sveta popolnoma upravičen in utemeljen, da se gugalnice in vrtljak na otroškem igrišču usposobijo takrat, ko bodo rekonstrukcije in nadzidava teh blokov v celoti zaključene. Do tedaj pa se bodo morali prizadeti otroci posluževati drugih oblik igranja ali pa se eventualno posluževati pravih dograjenih gugalnic in peskovnika pred stolpnici na Tavčarjevi cesti.

Zato menim, da so vsi izrečni očitki v citiranem članku na račun »nekega« krivca, »ki ga ni težko najti«, neosnovani. Avtor članka ali obstoječih razmer, posebno okrog otroških igrišč na Plavžu, ne pozna dovolj, ali pa skuša na ta način očrniti hišni svet zaradi nekaterih izvedenih del in akcij, s katerimi se pisec verjetno ni strinjal, čeprav so bila dela opravljena v korist in v interesu vseh stanovalcev. Med takimi deli je bila tudi odstranitev preveč nenačrtno postavljenih kolov za sušenje perila na zelenici pred blokom in še več drugih akcij, s katerimi se sicer posamezniki niso strinjali, bile pa so izvedene v interesu večine stanovalcev.

Sicer pa se glede reda in čistote v in okrog blokov popolnoma strinjam, da je to naloga in dolžnost vseh prebivalcev naše soseske, da s svojim pozitivnim odnosom do reda in čistote ter z doslednim spoštovanjem hišnega reda, predpisane s posebnim odlokom skupščine občine, kar največ prispevamo za lepše okolje ter prijetnejše počutje vseh stanovalcev.

Srečko Noč, predsednik hišnega sveta na Cesti revolucije 6 na Jesenicah

ALERGIJSKE BOLEZNI

Danes, ko alergija več milijonov ljudi ogroža zdravje in življenje, ji moramo posvečati več pozornosti kot nekoč. Besedo in pojem alergije je medicinski znanosti že leta 1903 poklonil dunajski otroški zdravnik Pirquet in zdravnikom odgrnil zavese pred doslej povsem neznanim področjem v človeški patologiji. Alergija — s to besedo je Pirquet hotel označiti spremenjeno reaktivno sposobnost. Nekateri ljudje po večkratnem uživanju ali vdihavanju nekaterih beljakovin burno reagirajo s krajevnimi in splošnimi reakcijami. Pravimo, da so alergični. Ob srečanju alergena s protitelesom, ki je navzoč v serumu ali pa vezan na tkiva, se proži burna reakcija, katere neposredne ali posredne posledice so za tkiva škodljive in za organizem dostikrat usodne. To reakcijo imenujemo alergična reakcija, to je vezava alergenov s specifičnimi imunskimi protitelesi.

Alergeni povzročajo v organizmu nastajanje specifičnih protiteles. Alergija je strogo specifična, naperjena samo proti snovem, ki so jo povzročile. Če je kdo alergičen na konjski serum, ni preobčutljiv za goveji ali ovčji serum; zato ju lahko vbrizgamo, ne da bi se pokazali kakršnikoli znaki serumske bolezni.

Alergeni so lahko mnogoštevilni in različni po svojem sestavu in izvoru. Po izvoru so lahko zunanji ali pa notranji. Notranji nastajajo v samem telesu, zunanji pa prihajajo iz zunanjega sveta. Ti so lahko primarni ali sekundarni. Med primarne prištevamo tiste, ki že sami lahko izkazujejo senzibilizacijo (pelod, živalska dlaka). Sekundarni eksoalergeni nastanejo po razgradnji primarnih alergenov v organizmu. Ker kemični sestav alergenov še ni dovolj znan, se večina avtorjev ni odločila za poimenovanje po kemični naravi, ampak po njihovem vstopu v telo. Tako imamo inhalacijske, če jih vdihavamo, ali nutritivne, če jih zaužijemo.

INHALACIJSKI ALERGENI

Večinoma povzročijo alergijo dihal. Praktično so ti inhalacijski alergeni proteinski antigeni živalskega ali rastlinskega izvora. So različne velikosti in gostote ter visijo v zraku. Abramson je leta 1951 omenil, da alergene, ki imajo več kot 30 mikronov premera, izdihamo iz nosu že z različnimi tokovi, manjši alergeni pa prodrejo do sapnika; alergeni s premerom 10 — 30 mikronov (pelod) ostanejo v sapnicah, alergeni s premerom 1 — 3 mikrona pa pridejo v pljučne mešičke; delce s premerom 0,5 mikrona ali še manjše izdihnemo. Biološke snovi, kot pelod, trosi in plesni, so približno iste velikosti.

- a) hišni prah,
- b) živalska dlaka (pasja, mačja, kravja, svinjska),
- c) perje,
- d) posteljina rastlinskega izvora (morska trava, bombaž, konoplja, ličje),
- e) posteljina živalskega izvora (konjska žima, ovčja volna),
- f) cvetni prah trav (pasja trava, rž, lisičji rep, kislica),
- g) cvetni prah dreves (leska, lipa),
- h) plesni (Alternaria, Mucor),
- i) bakterijska vakcina (Haemo-4 philus influenzae, Streptococcus pneumoniae),
- j) monilia albicans,
- k) tobak.

NUTRITIVNI ALERGENI

Lahko so živalskega ali rastlinskega izvora.

- a) jajca,
- b) mleko,
- c) moka (pšenična, koruzna, ječmena, rž),
- d) zelenjava I. (krompir, čebula, peteršilj, korenje, paprika),
- e) zelenjava II. (fižol, grah, špinat, zelje, cvetača),
- f) sadje I. (breskve, grozdje, poma-l ranče, limone, jabolka),
- g) sadje II. (češnje, jagode, mare-lice, hruške, slive),
- h) orehi,
- i) pišča (kava, čaj, kakao),
- j) meso I. (govodina, svinjina, te-7 letina),
- k) meso II. (jagnjetina, perutnina, konjsko meso),
- l) gobe.

Najmočnejši alergeni, ki povzročajo težke oblike alergijskih bolezni, so pršice in pelodi trav in dreves. Razne pršice spadajo med insekte. So majhne čisto mikroskopske dimenzije. Telo je zbit, nečlenasto, glava in zadek so zrasli skupaj, šestkrat vidimo majhne sledove segmentacije. Ustni deli so zbiti v bodala. Odrasle imajo štiri pare, ličinke pa šest parov nog. Pri nekaterih vrstah se spreminja v nimfe. Parazitske pršice so čisto brez srca in organov za dihanje. Nimajo jeter, črevo ima stranske izrastke in Malphigijeve cevke. Spola sta ločena. Razširjene so po vsem

svetu v sladki in prav tako v slani vodi, na kopnem do najvišjih planinskih vrhov, kjer so prava redkost.

Drugi močan in nevaren alergen je cvetni prah, ki povzroča bolezni zgornjih, spodnjih dihal, oči in jih poimenujemo s skupnim imenom polinoza. Ko sveto trave, so v zraku precejšnje količine peloda. Pelodi so v zraku posebej ob sončnih dneh, ko jih najdemo na višini 2000 do 5000 metrov in 40 km od obale. Po dežju jih v zraku sploh ni. Alergena sposobnost peloda je odvisna od njegove kemične sestave. Še vedno pa ni rešeno vprašanje, kateri kemični delci peloda delujejo kot alergeni. Vsi pelodi nimajo alergogene sposobnosti (npr.: pelodi smreke), kljub temu, da ga je v zraku obilna količina, ne povzroča nikoli alergijskih pojavov. Pelod je alergen, če ga raztrosi veter, če ga je obilo, če je lahek, prenosljiv in če prevladuje v določenem kraju.

Alergijske bolezni kot na primer, bronhialna astma in alergijski nahod sta nedvomno alergijskega izvora; v nasprotju z migreno, koprivnico, driskami, ... ki so lahko tudi drugega izvora. Alergijske bolezni se javljajo familiarno. Pri tem se ne podeduje specifično protiteleso; podeduje se le povečana sposobnost za nastajanje specifičnih protiteles. Ameriški avtorji ločijo veliko in malo alergijo. V veliko prištevajo astmo, nahod; k mali pa koprivnico, kontaktni ekcem, alergijo na zdravila, ...

BOLEZENSKA ZNAMENJA ALERGIJSKIH BOLEZNI

Nabrekli (edem) je leta 1912 opisal Schorer kot pomembno znamenje alergije. Sem prištevata tudi podočni edem, kar je potrdil tudi Randolph 1945. leta. Kahn je leta 1927 opazoval bledico pri otrocih s seneno mrzlico. Rinkel in sodobniki so leta 1951 poudarili, precejšnje nihanje telesne teže pri alergičnih otrocih, kar razlagajo z zadrževanjem vode. To ugotavljamo pri otrocih, pri katerih naenkrat izločimo alergogeno hrano, ki povzroča alergijo. Zaradi izgube zadržane vode v telesu ti otroci naenkrat shujšajo.

Alergijske bolezni so lahko na vseh organih: na dihalih (astma, nabrekli grla, alergijski nahod), dalje na prebavilih (vnetje ustnic in ustne votline, trebušne kolike, zaprtje, alergijske diareje, bruhanje in vnetja debelega črevesja).

Na koži je edem, kronična koprivnica, atopični dermatitis, purpura (pojav pikčastih krvavitev v koži in sluznicah zaradi zmanjšane števila krvnih ploščic ali okvarjene kapilarne stene).

Na živčevju je migrena (enostranski glavobol), utrujenost, krči, tremor (drhtavica).

Na očesu je blefaritis (vnetje trepalnic) in konjunktivitis (vnetje očesne veznice).

V krvi najdemo anemijo (slabokrvnost), eozinofilijo (povečano število eozinofilnih levkocitov v krvi) in purpuro.

Na sklepih in mišicah otekle sklepe in v mišicah se pojavijo bolečine.

Na sečilih je pogostna enureza (nehotno bolezensko izpraznjevanje mehurja) in bolečine pri večkratnem uriniranju.

Alergični dojenčki se močno potijo in dobijo po vsej koži vodene mehurčke. Neredko se jim povisa tudi temperatura. Otroka pogosto muči slinjenje, soljenje, katerega spremlja alergični konjunktivitis ali

POVEČAN TURISTIČNI PROMET NA RAČUN PREHODNIH GOSTOV

V sredo, 16. julija, je bila druga seja komisije za turistični promet in informativno službo pri Turističnem društvu Jesenice. Razveseljivo je to, da sta se je udeležila dva nova člana, in sicer Franc Jerala kot predstavnik železniške postaje in Draga Vidmar kot zastopnica trgovskega podjetja Murka.

Na seji so ugotovili, da je vse pripravljeno za dopolnitev tlorisa mesta in za izdelavo novega projekta Jesenic. Pri dopolnitvi sheme Jesenic, ki je nameščena na železniški postaji, bodo sodelovali urbanisti Biroja za urbanizem in stanovanjsko poslovanje Jesenice in Franc Dolinšek. Vremensko hišico, za katero skrbi in je zanjo odgovorna ta komisija, so strokovnjaki RTA TOZD Remontne delavnice pred kratkim popravili in umerili merilne instrumente. Podatki morajo namreč biti natančni, ker jih BUSP potrebuje za razne projekte, meritve in podobno.

Na seji so se dogovorili, da bodo še naprej iskali ustrenejši prostor za informativno službo, in sicer po možnosti nasproti železniške postaje, kjer se izletniki in gostje največ ustavljajo in iščejo informacije.

zamašitev solzevodov (najpogostejše pri otrocih od 18 do 24 meseca starosti). Tožijo tudi o glavobolu, utrujenosti in neješčnosti.

UGOTAVLJANJE ALERGIČNIH BOLEZNI

Družinska anamneza je za alergijske bolezni izredno pomembna. Najprej moramo povprašati po alergijskih boleznih pri prednikih kakor tudi pri sorodnikih. Feinberg je s sodelavci odkril, da pogostejše najdemo alergijske pojave, kadar sta imela le te oba roditelja in sicer v dveh tretjinah primerov. Kadar pa je imel alergijske pojave le eden od staršev, jih najdemo pri otrocih v 50 %.

Za ugotavljanje potrebnih podatkov o alergijski bolezni otroka moramo dobiti poleg že opisane družinske anamneze še kopico drugih anamnestičnih podatkov. Otroška anamneza nam govori o prebolelih boleznih (angine, prehladi). Nalezljive bolezni (ošpice, oslovski kašelj) s svojimi povročitelji pogosto okvarijo sluznico dihal, prebavil in kožo, ter tako onemogočijo vstop alergenov v organizem.

Pri inhalacijski alergiji je pomembno neposredno (ležišče, stanovanje) in širše (klima) otrokovo okolje (starost hiše, vlaga, prenatrpanost prostorov).

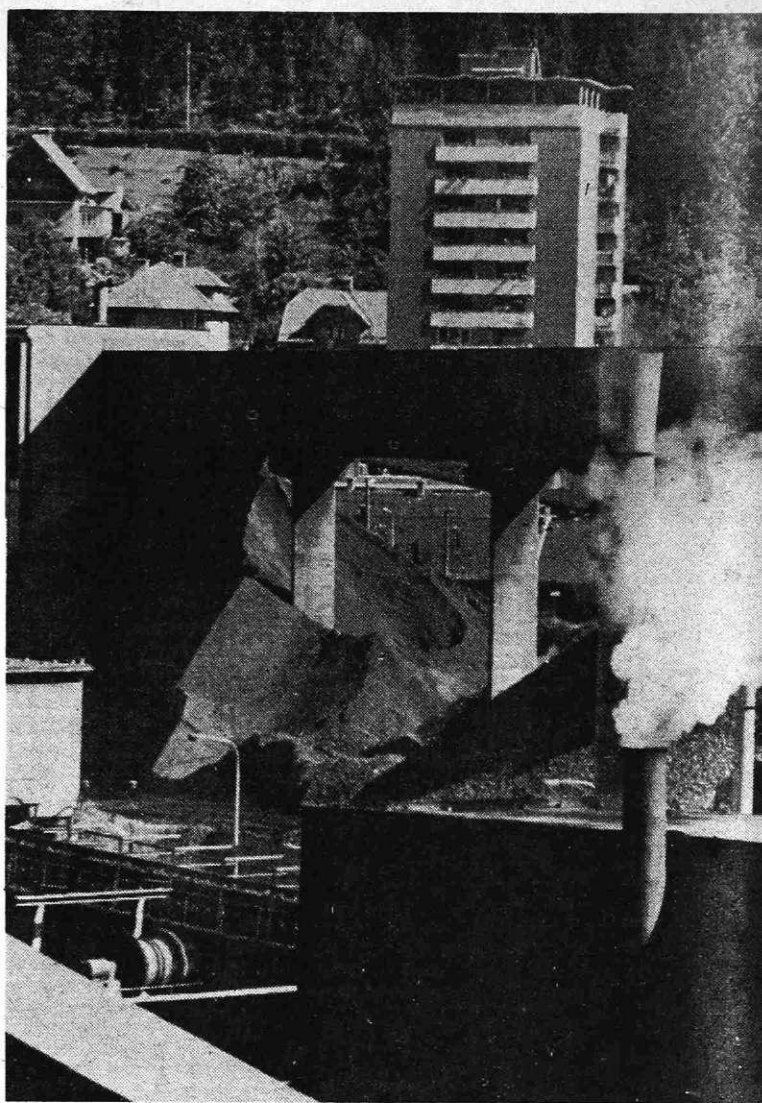
Bolniki sami pogosto omenjajo, da se jim astma poslabša pri hitrih meteoroloških spremembah. Glede letnih časov sta vrhova obolenosti poleti in pozimi. Vpliv kline je izredno pomemben (sprememba — bodisi višinska ali obmorska klima). Psihološki dejavniki igrajo prav tako pomembno vlogo pri nastanku in ponavljanju astmatičnih napadov (vzdušje v družini, veseli in žalostni dogodki, ...).

Tudi za alergika je pomembno, da je primerno hranjen in razvit. Nenehno se ponavljajoče motnje dihal, prebavil in kože lahko poslabšajo alergijsko bolezen. Čim mlajši je otrok tem težje prenaša alergijsko bolezen. V dojenčkov dobi ga mučijo driske, bruhanje, zaprtje in včasih celo nenadno umre zaradi alergije na kravje mleko. Temu se pridruži še migrena, splošna utrujenost — otrok ne uspeva. Vsa ta znamenja pa lahko spremlja še alergija na dihalih. Vsak dan opazujemo tudi obraz, ki je lahko zabuhel, z oteklimi vekami, dvignjenim nosom in zadebeljenimi ustnicami. Oblika prsnega koša je za astmatika izredno pomembna. Astmatiki imajo deformiran prsni koš, ki se razlikuje od zdravega po ugreznitvi medrebrnih prostorov. Zaradi hude astme je lahko prizadeto tudi srce.

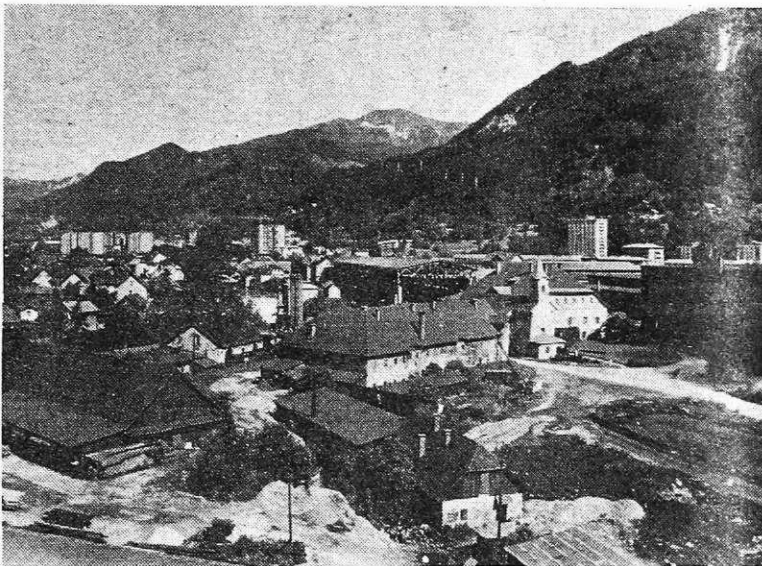
Kot pri vsakem obolenju, moramo tudi pri alergološkem, najprej napraviti osnovne laboratorijske preiskave. Izredno pomembni so tudi specialni alergijski preizkusi, kot so kožno testiranje z ekstrakti alergenov in različnimi eliminacijskimi in provokacijskimi testi. Koža je namreč zelo primerna za ugotavljanje alergije, ker je bogata reaginov in ker spremembe na koži lahko vidimo.

Živimo v industrijskem mestu. Iz dimnikov naše tovarne se vali dim, ki je pomemben dejavnik pri nastanku alergijskih bolezni. Pridružujemo se mu še razni izpušni plini vedno večjega števila motornih vozil. Tovrstne snovi ne spadajo med alergene, ampak dražijo dihalna in potem omogočajo večjo propustnost sluznice za alergene. Skratka — vsa industrijska mesta in vlemesta z močno motorizacijo so zaradi onesnaževanja ozračja škodljiva že za zdravo sluznico dihal, ki jo okvarjajo, da postane dovzetnejša za bakterije, viruse in alergene.

T. R.

Jesenška nasprotja (Foto I. Kučina)

Jesenška razglednica (Foto I. Kučina)

AKCIJO TD JESENICE RAZŠIRITI

V zadnji številki Železarja smo brali o izredno pomembni akciji, ki jo na osnovi družbenega dogovora, ki so ga letos spomladi podpisali predsedniki skupščin občin, ki ležijo ob reki Savi, s katerim se obvezujejo, da bodo občine očistile bregove Save in njenih pritokov, poskušale konkretizirati komisija za izvajanje akcije »lepe rože« in urejeno okolico pri Turističnem društvu Jesenice. Komisija je na svoji seji sprejela zelo konkreten razdelitveni program, s katerim obvezuje posamezne krajevne skupnosti in organizacije združenega dela za očiščenje bregov Save in pritokov.

Komisija je za izvedbo akcije nedvomno vložila veliko truda in iniciativnosti, ki morata dobiti v krajevni samoupravi in v samoupravnih organih organizacij združenega dela ne samo podporo, temveč tudi konkretni odmev. To pomeni nadaljnjo konkretizacijo sprejetega razdelitvenega programa čiščenja bregov. Pri tem pa bodo morali posamezni izvajalci za izvedbo akcije pridobiti za to usposobljene organizacije, predvsem za čiščenje bregov Save, še posebno akumulacijskega jezera. Pri tem mislimo gasilske organizacije, še posebno poklicno gasilsko in reševalno enoto Železarne, ki ima poleg opreme, tudi usposobljene kadre. Navedeno območje je preveč nevarno, da bi se čiščenja lotili neopremljeni in neizkušeni ljudje. Ostali del struge Save je manj nevaren, čeprav čiščenje zahteva tudi ustrezno opremo (škornje, kavle ipd.). Veliko bodo pri tem lahko pomagali organizirani ribiči, ki imajo tudi neposredni interes, da so bregovi rek in potokov čisti. Seveda pa pri čiščenju bregov, pritokov lahko sodelujejo vsi prebivalci.

Nad vse koristna akcija pa bo neuteinkovita, če ne bomo hkrati prepričali in vplivali na zavest tistih naših občanov, ki še vedno mislijo, da so naše reke in pritoki odlagališča za smeti in staro šaro. To se pravi, da akcija ne sme biti enkratna kampanja, temveč mora dobiti stalen značaj, še predvsem pa vzgojni pomen. To pa je tudi naša dolžnost, ki je opredeljena v ustavi SR Slovenije:

»Vsak, ki uporablja zemljišča, vodo ali druge naravne dobrine, mora to delati tako, da se zagotavljajo pogoji za delo in življenje človeka.

Vsako je dolžan varovati naravo in njene dobrine, naravne znamenitosti ter kulturne spomenike.«

Meša SELIMOVIC: Otok. Mladinska knjiga 1979. (Zbirka VEZI.)

Obiskovalci knjižnice, ki si knjig ne izbirajo sami, ampak pričakujejo, da jim boš kaj dobrega svetoval, pogosto izražajo take želje: dajte mi knjigo, ki je polna vzvišenih (ali globokih) misli, tekst, v katerem bom našel izvirne in bleščeče stavke... dajte mi kak psihološko poglobljen roman.

Zdi se mi — čeprav nisem povsem prepričan — da bi nekaterim izmed teh bralcev lahko ponudil pričočo knjigo. Selimović se nam v **Otoku** kaže kot tipičen predstavnik visoke književnosti — pa čeprav v tem tekstu opisuje »male« ljudi. Predvsem ga za to kvalificira pripovedovalčev resnobi ton, pa »rahla privzdignjenost« sloga. V ozadju čutiš hotenje pregledati celotno človeško življenje, prepričanje o večni istih temeljih človekove narave in usode, usmerjenosti v etiko. O Selimovićem velikem predhodniku Andriču je bilo zapisano, da nas, kot vsi veliki pisatelji, uči živeti. Vendar se mi zdi, da je ta pedagoški moment pri Selimoviću še bolj izrazit — vsaj v pričujočem tekstu.

V **Otoku** pripoveduje Selimović o starejšem zakonskem paru, o brezupni samoti, v katero sta se zaprla (ali na katero sta obsojena) upokojeni učitelj Ivan in njegova družica Katarina. To nas malce spominja na G. Garcia Marqueza in na njegov kratki roman **Polkovnik nima nikogar**, ki bi mu pisal, vendar **Otok** ni tako epsko zgosten kot Marquezova kratka mojstrovina. Razen tega imam vtis, da gre Marquez za življenje kot tako, za človeka samega na sebi, za enkratnost neke zgodbe; pri Selimoviću pa so bolj v ospredju ideje o vsem tem, se pravi predvsem večne resnice, ki jih pisatelj spet in spet prepoznava v ozadju človeških zgodb.

Stari Ivan služi avtorju predvsem za to, da lahko ob njem naniza vrsto svojih spoznanj o temeljnih človeških vprašanjih. Roman je, kot pravi spremna beseda (po kateri povzemam to oznako: roman), »sestavljene iz 19 kratkih enot, ki pa vkljub navidezni samostojnosti pomenijo celovito in zaokroženo celoto«. Zdi se mi, da samostojnost posameznih enot ni tako zelo navidezna. V nekaterih izmed teh enot — jaz bi jim rekel kar novele — je stari Ivan dejavni junak, v drugih premišljevalec, v tretji zgolj poslušalec. Ponekod niti to ne: avtorju zadošča, da se je nekaj zgodilo v junakovih sosesčini ali da se je primerilo osebi, ki je z njim v sorodu.

Ne glede na vse to pa bi lahko avtor v vsaki izmed teh novel ali črtic uporabil drugega junaka, osamljenega in revnega starca z bolj ali manj jasno zavestjo o zavlačevnosti lastnega življenja. Morda se zdi, da tu o človeški minljivosti, o iskanju življenjskega smisla, o brezupnih naporih posameznika, da bi prebil oklep samote, dejansko premišljeva avtor (docent in akademik), ne pa upokojeni učitelj Ivan, ki se na stara leta ukvarja z ribištvom.

Pisec spremne besede Nikola Milošević v isti sapi, ko govori o pričujočem romanu, omenja Balzaca in Dostojevskega. Ko da se mu zdi za malo, primerjati pisca **Derviša in smrti** s kom manjšim od njiju. Res so tudi njuni romani polni raznih idej, vendar je za nas pomembno nekaj drugega: vsak roman Balzaca in Dostojevskega je kakor živ organizem, in to je tisto,

kar pri njunem romanopisju najbolj občudujemo. »Celovitost in zaokroženost« **Otoka** pa ne izvira iz organske povezanosti delov, ampak kvečjemu iz enotnega občutja, iz pisateljevega žlahtnega pesimizma, ki prežema vso knjigo, in skozi katerega vidimo človekov tragični položaj v svetu.

Poleg poglavitne ideje o tragični osamljenosti človeka pa je vsaka enota (po mojem: vsaka izmed črtic ali novel) podrejena svoji posebni ideji, in to idejo je razmeroma lahko izluščiti iz pripovedi, saj ne gre za stvari, ki ne bi bile splošno znane. Naj navedem nekaj teh misli.

— Ljudi, ki so prisiljeni živeti skupaj, kot sta to zakonca v tem romanu, pogosto preveva nesmiselna sovražnost.

— Otroci se dandanes usodno odtujijo staršem in rodu, zlasti, kadar prestopijo v drugačno okolje ali kadar se povzpnejo.

— V človeku je večno hrepenenje po ljubezni, po svobodi, po tem, da bi za njim nekaj ostalo; ta težnja pa se v praksi vsak hip izmaliči.

— Nasprotje med videzom in resničnostjo: delfini v nekem poglavju se zdijo očarljivi v svoji

igrivnosti, dejansko pa se pripravljajo na morijo. Na videz kulturno življenje Ivanovih in Katarininih bogatih sosedov je v resnici klavarno. Sožitje, ki sloni na tiranstvu.

— Dobrota malega človeka je varljiva: kadar gre za ideologije, bi tudi mali in dobri človek ubijal.

— Najbolj sovražiš tistega, ki ti v pretirani obliki kaže tvojo lastno bedo — kot stara psica, ki se je na koncu knjige zatekla k zakoncem.

— Pač pa starci kot Ivan malikujejo mladost in uspešnost.

— Tudi dobri in uravnovešeni ljudje znajo biti brezsrčni, kadar hlapčujejo navadam. Primer: stari kmet, ki pripoveduje zgodbo o svojem oslu.

— Čut za človeško solidarnost se prebudi v nas le ob najhujših trenutkih.

V kratkem: vsi tisti, ki pričakujejo od pisatelja, da jim bo nekaj povedal, ob tej knjigi ne bodo razočarani. Selimović ni eden tistih, ki bi jim lahko bralec očital, da ne veš, kaj so hoteli povedati. Seveda pa najlažje sprejemamo in razumemo resnice, ki niso čisto nove, zlasti če so povedane v jeziku, ki ne žali našega ušesa.

Marko Hudnik

ZA OBČINSKI PRAZNIK TRI LIKOVNE RAZSTAVE

V okviru praznovanja letošnjega občinskega praznika, 1. avgusta, bodo v občini odprli kar tri likovne razstave, kar je nedvomno pomemben prispevek likovnih ustvarjalcev iz občine in vse Slovenije k praznovanju.

Na predvečer praznika, 31. julija, bodo ob 18. uri v mali dvorani Delavskega doma na Jesenicah odprli kolektivno razstavo likovnih del članov likovnega kluba **DOLIK** pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice. To je že tradicionalna prireditev jeseniških Dolikovcev ob občinskem prazniku, ki sodi v njihov redni razstaveni koledar.

Za to razstavo je 15 slikarjev predložilo 49 del, od katerih je likovni kritik in umetnostni zgodovinar dr. Cene Avguštin, predsednik Zdrženja likovnih skupin Slovenije, odbral 32 del, kar je 65 % vseh predloženih del. Tokrat se s svojimi deli predstavljajo slikarji (v oklepaju število razstavljenih del): Rudolf ARH (2), Franc BERCE (2), Branko ČUŠIN (3), Marica ČUŠIN (1), Franc DOLINŠEK (2), Janko KOROŠEC (1), Zdravko KOTNIK (1), Janez KOZAMERNIK (2), France KREUZER (2), Pavel LUŽNIK (3), Tine MARKEŽ (5), Tone TOMAZIN (3), Cveto VELIKANJE (1), Cveto ZUPAN (2) in Marjan ŽIDANEK (2).

Razstava, ki jo bodo odprli s krajšim kulturnim programom, bo odprta vsak dan od 9. do 12. in od 16. do 19. ure, razen nedelje, do vključno 13. avgusta.

V soboto, 2. avgusta, bodo ob 17. uri v hotelu Prisank v Kranjski gori odprli razstavo slik nastalih v letošnji deseti planinski slikarski koloniji na Vršču. Kot je znano, je organizator te kolonije Planinsko društvo Jesenice, v sodelovanju z likovno skupino **DOLIK** pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice.

Le dve uri za tem bodo ob 19. uri v avli osnovne šole 16. december v Mojstrani odprli razstavo slik, ki so jih ustvarili udeleženci letošnje prve slikarske kolonije v Vratih, katere organizator je bilo Planinsko društvo Dovje — Mojstrana.

PESTRA DEJAVNOST DPD SVOBODA V ŽIROVNICI

V delavskem prosvetnem društvu Svoboda France Prešeren Žirovnica — Breznica je tudi v letošnji sezoni potekala zelo pestra in živahna dejavnost v okviru dramske in pevske sekcije.

Člani dramske sekcije so se v pretekli sezoni odločili, da ljubiteljem odrske umetnosti predstavijo Jurčičevo ljudsko igro **Deseti brat**. Vaje so se precej zavlekle, tako da je bila premiera šele v začetku letošnjega leta. Pri igri je sodelovalo 23 igralcev, kar je precej veliko število za amatersko dramsko skupino v krajevni skupnosti. Ker so poleg režiserke, igralcev in šminkarjev pri

igri potrebni še drugi sodelavci za opremo odra in razsvetljavo, je pri vsaki predstavi Desetega brata delalo 32 ljudi. Režiserka Julka Dolžanova je za to predstavo izbrala poleg izkušenih igralcev še več mladih, ki so prvič nastopili na odrskih deskah. Z igro Deseti brat se je dramska sekcija dvakrat predstavila doma, gostovali pa so tudi v Gorjah, v Ribnem, na Javorniku, na Bohinjski Beli, v Kokrici pri Kranju in v Mošnjah. Devet predstav si je skupno ogledalo 1000 gledalcev.

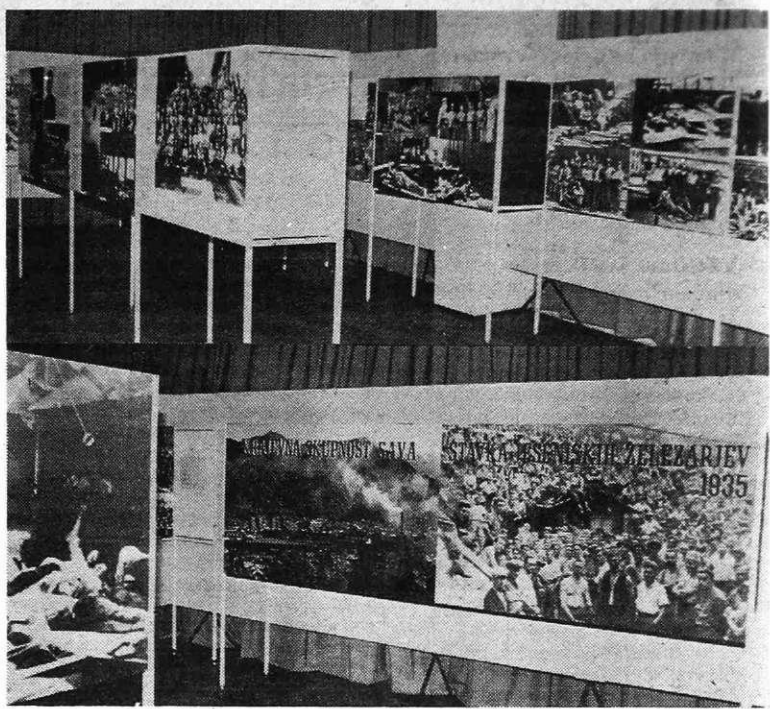
Za to igro je bila precej zahtevna tudi scena, ki je obsegala sedem slik. Za prevoz igralcev in kulis na gostovanja so prizadevnim dramskim delavcem na pomoč priskočili delovna organizacija Murka Lesce in Gasilsko društvo Smokuč.

Tudi pevska sekcija, ki jo predstavlja vokalni oktet, ki je bila v pretekli sezoni izredno aktivna. Oktet je imel v zadnji sezoni 80 vaj in 35 nastopov. Poleg številnih nastopov na raznih proslavah, prireditvah in komemoracijah so člani okteta imeli tudi tri samostojne celovečerne koncerte.

Poleg dela dramske in pevske sekcije je bila v pretekli sezoni razgibana tudi druga kulturna dejavnost v domu na Breznici. Med drugim sta v tem domu gostovali z gledališko predstavo dramski sekciji z Javornika in Ribnega. Nastopil je tudi pihalni orkester Jeseniški železarji, zvrstilo se je več proslav, člani osnovne organizacije zveze socialistične mladine pa so pripravili predavanje o Himalaji.

Ob koncu naj še omenimo, da je zveza kulturnih organizacij Slovenije letos delavskemu prosvetnemu društvu Svoboda Žirovnica — Breznica podelila odličje Svoboda s srebrnim listom za dejavno spodbujanje kulturnega življenja.

J. R.

Iz razstave »stavka jeseniških kovinarjev«, ki jo je pripravil naš tehnični muzej ob praznovanju krajevnega praznika KS Sava (Foto I. Kučina)

POZIV OBČINSKEGA ODBORA ZZB NOV JESENICE

Občinski odbor ZZB NOV Jesenice poziva vse borce, ki so bili v enotah JUŽNOPRIMORSKEGA ODREDA, I. SOŠKE BRIGADE IN V. ter XVII. BRIGADE SIMONA GREGORČIČA, da se v čim krajšem času zglasijo v pisarni občinskega odbora.

Domicilni odbor navedenih partizanskih enot pripravlja knjigo (monografijo), v kateri bodo objavljena tudi imena še živčih, padlih in po vojni umrlih borcev.

Občinski odbor ZZB NOV Jesenice prosi svoje tovariše SLAVKA, doma z Jesenic (več ni znano), ki je bil v februarju 1945. leta ustreljen kot talec na Trati pri Škofji Loki, da se čim prej zglasijo.

Komisija za interniranje, politične zapornike in izgnance pri občinskem odboru ZZB NOV Jesenice nima podatkov o med NOB ukradenih otrocih, zato poziva tiste občane, ki spadajo v to kategorijo žrtev nacizma in tiste, ki so jim primeri ugrabitev otrok poznani, da se zglasijo v pisarni občinskega odbora.

SKUPNOST OTROŠKEGA VARSTVA JESENICE

razpisuje

PET KADROVSKIH ŠTIPENDIJ ZA POKLIC VZGOJITELJICE

Prijave na obrazcu DZS 1.65 sprejema skupnost otroškega varstva Jesenice, C. m. Tita 65 do 10. avgusta 1980.

Prijavi priložite:

- zadnje šolsko spričevalo,
- potrdilo o vpisu v šolo,
- potrdilo o premoženjskem stanju in številu družinskih članov,
- dokazilo o dohodkih staršev v preteklem letu,
- izjavo kandidata, da nima obveznosti do drugega štipenditorja,
- mnenje šole in organizacije ZSMS.

HOJA, SPREHODI, IZLETI IN PLANINSTVO USPEŠNI V BOJU PROTI INFARKTU

Vsem delovnim ljudem in še prav posebej starejšim in upokojencem nudi vedno več prostega časa izredne pogoje za aktivno fizično in psihično rekreacijo ali razvedrilo, ki je človeku današnjega časa še kako nujno in obvezno potrebno, za krepitev in ohranjanje večjega delovnega in ustvarjalnega poleta. Aktivna psihična in fizična rekreacija ohranja človeka, vsakega posameznika in mu zagotavlja daljšo življenjsko dobo. Kakršnokoli aktivno razvedrilo usposablja posebno starejše ljudi, upokojence, da ohranjajo svojo življenjsko vitalnost.

Vsekakor pa morajo biti psihično in fizično razvedrilo, rekreacija ali koristen oddih organizirani, načrtno vodeni in koristno usmerjeni. Za koristno fizično in psihično razvedrilo morajo sprejeti popolno moralno odgovornost organizacije združenega dela, krajevne skupnosti, sindikalne in druge telesnovzgojne in športne organizacije, poleg njih pa morajo skrbeti za starejše ljudi organizacije upokojencev.

Telesnovzgojno razvedrilo in rekreacija pa nikakor ne smeta potekati kampanjsko ali hitiljsko, vadba mora biti redna in aktivna, če si želimo krepiti fizične in psihične življenjske sposobnosti. Človek, deloven ali upokojenec, mora biti nenehno svež in aktiven, odporen proti vsem slabostim in napakam sedanjega časa, v katerem nas zastruplja slab zrak in smo pod močnim vplivom industrializacije, avtomatizacije, motorizacije in potrošniške tekme. V aktivno rekreacijo in odmor moramo vključiti osnovno misel, željo in potrebo po dolgem zdravem življenju in dobrem počutju tudi v starejših letih.

Pri teh prizadevanjih pa imamo v mislih tudi naše priprave v okviru splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite.

Tesno in psihično razvedrilo ali rekreacija vsekakor upočasni proces staranja. Samo nealkoholiki, nekadilci in še prav posebej stalno aktivni športniki ustvarjajo najboljše, idealne pogoje za dolgo, zdravo in odorno življenje. Hoja v naravi, na svežem zraku in soncu, obnavlja življenje. Strokovnjaki v razvitih deželah, gerontologi, ki načrtno proučujejo in zasledujejo življenjske pogoje upokojencev in starejših ljudi, so ugotovili, da je hoja po vrtovih, travnikih, gozdovih, ob potokih, jezerih in rekah najboljša rekreacija.

Vsekakor pa moramo imeti vedno pravi odnos do hoje, nikoli in nikakor v hoji ne smemo pretiravati. Starejši ljudje, upokojenci, nikakor niso bili nikoli dobri in vrhunski športniki, bili pa so veliki in vztrajni rekreativci in hodci, tudi na daljše in večje razdalje. Še posebno v poznejši življenjski dobi se moramo zavedati velike resnice: Kdor počiva, rjavi! Izvedenci svetovnega imena, ki proučujejo »recepte« za dolgo življenje, priporočajo manj alkohola in nikotina, toda čim več aktivnega razvedrila, psihične in fizične rekreacije, telesne kulture in redno dnevno aktivno hojo, sprehod po svežem zraku, vsaj 2 km na dan.

Vse to dviga dobro voljo, zavest odpornosti proti malodušju in kaže pot k dolgem sretnemu in zdravemu življenju. Zato starostniki, upokojenci, pot pod noge in redno dnevno prek vrto, travnikov in rovtov skozi gozdove, ob potokih, jezerih in rekah v gore. Stopite z nami v planinski svet, kjer je toliko lepote, zdravja in radosti. S seboj povabite tudi druge, ki želijo okrepiti moči in zdravje tudi v jesenskih letih življenja.

Uroš

KARNEVAL FOLKLORE LATINSKE AMERIKE

V nedeljo, 17. avgusta, ob 19. uri gostuje v športno kulturni dvorani v Podmežakli na Jesenicah svetovno znani

DRŽAVNI FOLKLORNI ANSAMBEL KOLUMBIJE

Več kot petdeset profesionalnih pesalcev, pevcev in godbenikov pod vodstvom Sonje Osoris bo na prireditvi pokazalo plese iz davne preteklosti Kolumbije, črnske igre, indijske plese ter pesmi in plese Španije.

To bo pravi spektakl barv, ritma in glasbe ob sodelovanju gavčev z mandolinami in kitarami, bobnarjev tam-tam, pevcev solistov in pesalcev.

Ansambel je že gostoval pred tremi leti v Jugoslaviji in požel navdušenje gledalcev v vseh mestih, kjer je gostoval. Vstopnina: odrasli 80 din, otroci od treh let, šolarji, dijak, vojaki in upokojenci 50 din.

Spomnite se navdušenja jeseniških gledalcev ob lanskoljetnem gostovanju ansambla s Trinidada in Tobaga na prireditvi Karneval Karibov!

Vabi delovna skupnost pri SD jesenice

[illegible]

SAMOUPRAVNI SPORAZUM O TELESNI KULTURI IN DELAVCI TOZD REMONTNE DELAVNICE

V programskih izhodiščih komisije za športno rekreacijo pri izvršnem odboru konference osnovnih organizacij zveze sindikatov Železarnarje smo zapisali, da nam je bilo razmišljanje o telesni kulturi in delavci TOZD Remontne delavnice. V programskih izhodiščih komisije za športno rekreacijo pri izvršnem odboru konference osnovnih organizacij zveze sindikatov Železarnarje smo zapisali, da nam je bilo razmišljanje o telesni kulturi in delavci TOZD Remontne delavnice.

Akcija za sprejem samoupravnega sporazuma o financiranju telesne kulture, kulture in drugih družbeno pomembnih dejavnosti, s katerimi bi v Železarnarju dodatno zadrževali 0,3 % planiranih osebnih dohodkov pred razdelitvijo za pokrivanje izredne odškodnosti z dela zaradi telesnokulturne aktivnosti; je prav gotovo eden od pomembnih problemov na področju telesne kulture. Akcija je imela tudi tudi več slabosti, ki so nas vse bolj v oči. Posledice so nam znane in bi nam morale biti vodilo pri načrtovanju podobnih akcij.

S sklopi smo imeli omenjeni sporazumi. O sporazumu smo se delavci TOZD in delovnih skupnosti Železarnarja odločili v referendumu 11. decembra 1979. Referendum ni uspel, saj od 20 TOZD in treh delovnih skupnosti pet TOZD samoupravnega sporazuma ni sprejelo. Skupaj je glasovalo za referendum 54,0 % delavcev, z negativnim izidom pa so glasovali naslednje TOZD:

TOZD Plavž: 47,1 %

TOZD Vratni podboji: 38,3 %

TOZD Remontne delavnice: 49,5 %

TOZD Energetika: 42,2 %

TOZD Transport: 31,8 %

Nekatere TOZD so kasneje referendum ponovile. V TOZD Vratni podboji so na ponovljenem referendumu samoupravnega sporazuma sprejeli, v TOZD Energetika pa ga ponovno zavrnili. V ostalih TOZD ga niso ponovili.

V TOZD Remontne delavnice smo se odločili tako:

PODROČJE	POSPISKU	GLASOVALO ZA	PROTI	NEVELJAVNO	%	
Javornik	117	97	56	41	2	49,6
Bela	77	74	52	21	1	80,5
Jesenice	326	281	149	104	32	60,0
Skupaj	520	452	257	166	35	60,1

Vzroke za neuspeh referenduma najbolje označujejo izjave delavcev, ki smo jih po izvršenem referendumu vprašali za mnenje, zakaj referendum ni uspel:

- Izid je odraz nerazpoloženja do neurejenih dohodkovnih odnosov in pordnjenosti osebnih dohodkov. Delavci se počutijo diskriminirane glede delavcev v negospodarskih.

- Problemi telesne kulture in kulture naj se rešujejo preko NIS, kjer se združuje izbruto osebnih dohodkov že dovolj denarja.

- Ponovljeni referendum bi uspel, če bi se za takšen sporazum odločilo celotno združeno delo v obliki.

- Ljudje niso razpoloženi za takšen odločitev. V izidu referenduma se odraža tudi nezadovoljstvo zaradi drugih problemov.

- Delavci niso pripravljeni delati za druge, oziroma da bi lahko na račun dela nekateri počenjali druge stvari.

- Slaba informiranost in premajhna družbenopolitična aktivnost, ki je za vsak referendum potrebna.

- Odnosnost z dela je že tako velika, da je vsako povečevanje že nerazumno.

- Zaradi zavisti med delavci, ker nekateri izkoriščajo plačano odškodnost pod pretežno športne in kulturne aktivnosti.

- Slaba in netočna informiranje. Delavci niso natančno vedeli, za kaj gre. Sporazumov, objavljenih v Železarnarju, delavci ne berejo.

- Večji del zahtev in predlogov za ureditev dohodkovnih odnosov in osebnih dohodkov, ki jih predlagajo delavci v TOZD, se prepočasi rešuje, ali pa se jih enostavno označi kot nesprejemljive. Pri tem se poraja vprašanje, ali je vsak predlog in vsak sporazum v skladu z zakonom o združenem delu in ali je sprejemljiv.

Tudi vodstvo TOZD, obratovodja in tudi osnovna organizacija sindikata so nerazpoloženi do sporazuma in to predvsem zaradi načina formiranja prihodka v TOZD, ki je odvisen od izvršenih (izdelanih) ur in je premalo stimulativen. V TOZD si prizadevamo vzpostaviti dohodkovne odnose s pridobivanjem dohodka iz skupnega dohodka z direktno vključitvijo v dohodkovno verigo proizvodnih temeljnih organizacij. Zaradi takega načina formiranja dohodka ima TOZD zaradi odškodnosti skupni izpad prihodka in se dolžnost poravnati osebne dohodka odškodnosti športnikom oz. kulturnim delavcem. Samoupravni sporazum bi sicer TOZD prihranil izpad plačanih OD, izpad dohodka zaradi odškodnosti pa bi se vedno ostal. Ta izpad prihodka postavlja TOZD v neenakopraven položaj glede na ostale TOZD, ki formirajo osebni dohodek na drugi osnovi. Iz vsega tega je razumljivo, da TOZD iz

stališča dohodkovnih odnosov ne more zagovarjati tega samoupravnega sporazuma, posebno ne v sedanjem stabilizacijskem obdobju.

Analiza je pokazala, da smo imeli v TOZD Remontne delavnice v letu 1979 640 delovnih dni odškodnosti, ki smo jo odobrili telesnokulturnim delavcem. To pomeni približno 1.024.000,00 din izpada prihodka. Pri tem niti ne računamo izpada zaradi izplačanih osebnih dohodkov v primerih, ko je komisija za delovna razmerja med delavcem odobrila plačano odškodnost. Za se bolj konkretno prikaz navajam stroške, ki jih ima TOZD, na primer, za sedem svojih delavcev, ki jim je komisija za delovna razmerja na svoji seji 21. aprila letos odobrila plačano odškodnost 280 delovnih ur:

- skupen izpad prihodka 56.764,00 din,

- skupno izplačani osebni dohodki: okrog 17.000,00 din,

- celotni stroški: 73.764,00 din.

To je cena, ki jo plačujemo kljub temu, da delavci odvajajo za telesno kulturno skupnost 0,58 % in za kulturno skupnost 0,87 % iz svojih bruto osebnih dohodkov. Poleg tega odvajajo Železarnar 0,1 % sredstev pred razdelitvijo za vzdrževanje športnih objektov.

Pa se vseeno dogaja, da se najbolj množično tekmovalce v športni rekreaciji za prvenstvo Železarnarje - v malem nogometu, odvijajo v nemogočih pogojih, na blatnih in nepravilnih igriščih, razen tega se igralci nimajo kje preobleči in umiti. Na vse to že več let opozarjamo, vendar se nič ne spremeni.

Zaključek bi bil lahko naslednji:

Pereče probleme v telesni kulturi in kulturi je potrebno urediti v občinskem merilu z prispevnostjo stopnjo, ker bo Železarnar verjetno v bodoče vedno manj tolerantna do dodatnih zahtev za potrebe telesne kulture in kulture iz znanih razlogov. Le-te bi morali reševati in načrtovati pristojne samoupravne interesne skupnosti v okviru svojih programov.

V članku sem pravzaprav hotel prikazati dejansko stanje delavcem TOZD Remontne delavnice, ki so zaradi svojega odnosa do sporazuma deležni javnih kritik, saj je kar 15 TOZD in tri delovne skupnosti glasovalo za samoupravni sporazum, kar meče dokaj čudno luč na naše samoupravno odločanje glede na prikazana dejstva. Mislim, da takšen odnos delavcev TOZD vedno ne pomeni negativnega gledanja na probleme telesne kulture, temveč realno presojo in kritični odnos do dejanskega stanja.

Daniel Mori

HUMAR IN SVETINA REPUBLIŠKA PRVAKA

Na letališču v Lescu je bilo v torek, 22. julija, popoldne s svetovno razglašitvijo rezultatov zaključeno letošnje republiško prvenstvo v padalskih skokih za člane in mladince. Tekmovalo je 42 padalcev iz šestih slovenskih AK in LC iz Maribora, Ptujja, Murske Sobote, Celja, Novega mesta in Lesc.

Zadnji dan tekmovalja je bilo na programu drugo odprto prvenstvo Slovenije v skupinskih likovnih skokih s sodelovanjem padalcev iz Osejke in Splita.

Leški padalci so ponovno dokazali, da v Sloveniji nimajo resnih tekmecev za najvišje naslove. Med člani je ponovno postal absolutni prvak Slovenije Maks Humar, ki je zmagal tudi v posamičnih disciplinah, skokih na cilj s tisoč metrov in v figurativnih skokih. V skupinskih skokih na cilj pa je bila prva ekipa ALC iz Lesc obično najboljša.

Prijetno so presenetili mladinci alpskega letalskega centra Lesc, saj so se kar štiri uvrstili med prvih pet, samo Ptujčanu Zmavcu se je uspelo vrniti med Leščane. Med posamezniki je bil obično najboljši Darko Svetina, ki je tudi letošnji mladinski državni prvak. Prijetno pa je presenetil Roman Božič z drugim mestom, ker se ukvarja s padalstvom sele od maja lanskega leta.

V soboto je odprtovala slovenska reprezentanca na državno prvenstvo v Sarajevu z dvema ekipama. V prvi je pet najboljših članov, drugo pa sestavljajo mladinci, ki bodo resni konkurenti članom v disciplini skokov na cilj. Mladinski prvak Svetina je namreč dosegel boljši rezultat kot članski prvak Humar.

V likovnih skokih so tekmovali ekipe s po tremi padalci. Po odskoku iz letala na višini 3500 m poskušajo v prostem padu v času 35 sekund sestaviti kar največ likov

s prepričevanjem za roke in noge. Pri tem je bila daleč najboljša ekipa ALC Lesc v sestavi: Humar, Hrast, Bunčič, ki je v petih serijah skokov sestavila 14 likov, drugo uvrščena ekipa AK Ptuj pa samo 6 likov.

REZULTATI: SKUPINSKI SKOKI NA CILJ - s 1000 m - ČLANI (štiri skoki): 1. ALC Lesc I - 2,10 m, 2. AK Ptuj - 5,12 m, 3. LC Maribor - 7,18 m.

MLADINCI: 1. ALC Lesc I - 3,85 m, 2. ALC Lesc II - 9,31 m, 3. LC Maribor - 15,22 m.

POSAMIČNI SKOKI NA CILJ S 1000 METROV - ČLANI: 1. Maks Humar (ALC Lesc) 0,09 m, 2. Janez Šafarič (M. Sobota) 0,09 m, 3. Janez Vidovič (Ptuj) 0,65 m.

MLADINCI: 1. Darko Svetina (ALC Lesc) 0,05 m, 2. Iztok Jug (ALC Lesc) 1,03 m, 3. Roman Božič (ALC Lesc) 1,03 m, 4. Benjamin Smid 1,11 m.

FIGURATIVNI SKOKI - Z 2000 m - ČLANI: 1. Maks Humar 33,3 sek., 2. Branko Hrast 34,2 sek., 3. Drago Bunčič 34,4 sek. - vsi ALC Lesc.

MLADINCI: 1. Darko Svetina (ALC Lesc) 44,5 sek., 2. Bojan Zmavc (Ptuj) 44,9 sek., 3. Roman Božič (ALC Lesc) 46,7 sek.

GENERALNA CVRSTITEV: ČLANI: 1. Maks Humar (ALC Lesc), 2. Janez Šafarič (M. S.), 3. Branko Hrast (ALC Lesc).

MLADINCI: 1. Darko Svetina, 2. Roman Božič (oba ALC Lesc), 3. Bojan Zmavc (Ptuj).

Ekipa - 1. ALC Lesc I, 2. Maribor, 3. Ptuj. Mladinci: 1. ALC Lesc I, 2. ALC Lesc II, 3. Maribor.

Skupinski likovni skoki: 1. ALC Lesc I 14 točk, 2. AK Ptuj 6 točk, 3. Osejka 3 točke. LM

JESENIŠKI NOGOMETAŠI V SOBOTO S KLADIVARJEM - CELJE

Nogometni Jeseniški nogometni klub pripravlja za jesenski del tekmovalnega leta v zahodni skupini slovenske lige. V soboto, 2. avgusta, bodo ob 17. uri odigrali prijateljsko srečanje z ekipo Kladivarjev iz Celja, ki je v vodstvu vrhunske skupine slovenske lige. Obeta se zanimivo srečanje, ki bo privabilo številne ljubitelje jeseniškega nogometa.

J. B.

ODLOČILA JE RAZLIKA V GOLIH

Zmagovalna ekipa prvega dela prvenstva v malem nogometu TOZD Valjarna blumung-štekel je 14. julija organizirala še tradicionalni turnir v malem nogometu med dinami TOZD.

Turnir so odigrali na igrišču v Lipcah, glavni organizator pa je bil Mehmed Smajić, športni referent osnovne organizacije ZSMS TOZD Valjarna blumung-štekel.

Ekipa so na turnirju pokazale veliko borbenost in žar ter korektnost v igri. Doseženih je bilo veliko golov, videli smo tudi mnogo lepih akcij in strelav proti голу, pa tudi lepih obramb vratarjev.

Prvo mesto in s tem prehodni pokal je osvojila tretja ekipa pred prvo ekipo, ki je sicer imela enako število točk, vendar slabšo razliko v golih. Med dinami so bili doseženi naslednji rezultati:

DNINA I: DNINA II 1:0; DNINA I: DNINA III 1:1; DNINA I: DNINA IV 6:0; DNINA II: DNINA III 1:4; DNINA III: DNINA IV 5:1.

KONČNI VRSTNI RED: 1. DNINA III, 2. DNINA I, 3. DNINA II in 4. DNINA IV.

Husein Kljunić

DAN V DURMITORJU ALI BALADA ZA ADELINO

Jutro. Glavo pomolim iz spalne vreče, sicer živoroče, vendar tokrat lepo beo od slane. Poleg mene spita Mitja in Tomaz. Hladno je. Zvijem se v klobuč in premišljam o večeršnjem dnevu. Zjutraj je deževalo, kmalu nato pa se je pričelo vedrilo. Potepal sem se po Zablaku, kahal kosilo, pisal pisma, razglednice in dnevniki, šel s tovariši na kopanje v hotel Jezero. Večer sem prebil ob prijetnem pogovoru z dvema vojakoma in prijatelji.

Počasi se prikaže sonce in prične topiti slano na spalni vreči. Narava se prebujala in tudi tabor oživi. Tovariši kuštravlj las in zaspanih oči skapljajo iz šotorov. Čakam, da se me ena od deklet usmili in mi prinese kavo. Mitja in Tomaz se prebujata. Pogovarjamo se. Dekle podobno boginji nam postreže s kavo. Čudovito! Srebramo kavo. Valodi priganja. Kmalu bo ura pet. Gremo na turo. Zbiram koncentracijo, da bi zlezl iz spalne vreče. Kakšen napori! Končno mi le uspe. Zunaj sem. Joli, kako je mraz! Lečem dokolenke.

»Sonja! Ali bo kaj z zajtrkom?« vprašam, medtem ko iščem čevlje.

Zbiram svoje stvari in jih tlačim v nahrbtnik. Sonja se potrudila. Salama, sir, kruh, majoneza in čaj. Čevljev se vedno ne najdem. Kje vraga so? V šotoru? Najdem jih v avtomoblu. Se vrv, hrana. Koliko stvari gre v moj mali nahrbtnik! Ves strgan je že. Hitim. Tabor je skoraj prazen. Fantastično so jutro v Durmitorju!

Hodim po asfaltni cesti in poslušam simfonijo dvajsetih smučarskih palic, ki se vlečejo po tleh. Se malo pa bomo stopili v raj. Črno jezero, Medžer, Savin kuk... Hitim naprej. Hočem biti prvi v raju! Ostane sam s spomini. Lokvica, Terzin Bogas... Moja gora izpred dveh let. Prvenstvene smeri. Sonce, sneg in dež, zvezdne noči, mesec in viharji. Polomljen šotor, ognjišče in pečna jagmetina. Z Nevenko v Botanični smeri. Čudovite police, prehodi, težak izstop. Steber Rdečega princa. Dule, Previsi. Noč v steni. Vihar, bliski, sodra, dež in veter. Polzavest. Minute, ure, čas, ki stoji. Končno! Jutro! Megla se redi. Utripajoča luč v taboru. Odgovarjam in stišim. Megla. Fantastično so jutro v Durmitorju, čeprav si moker in te zbeže, čeprav se niti ne veš, kako boš prišel iz stene. Na grebenu te premetava veter in sodra ti bita v obraz. Trdi si od mraza, ki gre do kosti. Zeliš si tople spalne vreče. Opetek se po strmih snežnicah. Nekje za megleno zaveso čutiš šotor, prijatelje. Ko se vrneš, je na njihovih obrazih veselje in skrb. Preoblečeš se in zlezeš v spalno vrečo. Srečen si. Premagali si samega sebe, premagali si steno. Preden zapisiš, sišiš veter in domi na kotorskem platnu.

Spomini dveh let. Hudičev steber. Takrat sem rekel Maretu:

»Danes je natančno eno leto, kar smo bili v Durmitorju.«

Pred dnevi pa sem rekel:

»Danes je življenje za lepoto, po kateri je segal. Vsa, ki ji ljubi gore, bi ga dal. Danes to vem. Tudi to je Durmitor.«

Nasi me dohitijo. Kolona se vije proti Lokvi. Tam so moji stari znanci. Pastir Yoko z družino in ovrami. Kmalu bomo tam. V daljavi se kaže Obla glava. Ze vidim kolibo. Ovece so se v ogradi. Ženska, oblečena v črno, sedi na pručki in molze. To bo Yukova žena. Stopim hitreje. Ze od daleč pozdravljam.

Spozna me. Nič se ni spremenila. Stara je kakih dvajset let, toda sonce in veter sta jo postarala in jih kaže več. Heerka Mirja, takrat je komaj hodila, sedaj pomaga

Triglavskega tempelj naša prva planinska postojanka na Ledinah na južni strani Triglava (2408 m), kjer danes stoji Planika

IVAN ŽAN — ZGODNJI PREDHODNIK NAŠEGA PLANINSTVA (1829—1920)

V skoraj tisočletni zgodovini, od leta 1073, odkar se je prvi pojavilo v kakršni koli obliki ime Mons Triglav, Veliki Triglav, ali mnogo let pozneje, se je v zgodovini našega planinstva v najzgodnejših časih našega planinskega preporoda (1747 do 1819), ki je nadaljeval delo velikega zgodovinarja Ivana Vajkarda Valvasorja, ki je leta 1689 s svojo zgodovino Slava svojemu dnu. Kranjske ves svet opozoril na posebne znamenitosti, zanimivosti in posebnosti ter lepoto in veličino našega planinskega sveta. V Bohinju, našo klasično deželo planinstva so z izrednim, vedno večjim zanimanjem prihajali domači in svetovno znani prosvetitelji, ki se niso bali zlih duhov, bogov, groma in strele, geologi, iskaleci zdravilnih zelišč, rudnih bogastev in posebnih, nepozabnih doživetij. Med prvimi in zgodnjimi: Angličan Josiah Gilbert, GC Churchill, Humphry Davy in mnogi drugi, ki z izbranimi besedami hvale in priznanj niso mogli prebavljati lepote, ki so prebadali megle in oblake in se dotikali samega neba v edinstveni lepoti in veličini.

Sauesurom Julijakih Alp, Balthasarju Hacquetu (1739—1815) in štirim pogumnim Bohinjcem (Luku Korošcu, Matiju Kosu, Stefanu Rožiču in Lovrencu Wilomitzerju), so sledili drugi. Poleg Valentina Vodnika so bili še Valentin Stanič, brata Jakob in Janez Dežman, Henrik Freyer, Mihael Tušek in ne zadnji Franc Hoehenwart, France Kadišnik, dr. Kugy, dr. Tuma

ter številni drugi navdušeni protagonisti našega klasičnega planinstva. Do danes, njih dni so se zvrstili že novi valovi gornikov od Piparjev, Drenovcev, Skalačev do novega vala našega množičnega, rekreativnega planinstva in vrhunskega plezalnega športa in ekstremnega alpinizma, ki je v preteklem letu segel po najvišjih lovori, na stehi sveta Mount Everestu. Na tej stmi in težki poti razvoja našega planinstva, smo večkrat hoteli ali nehoti prežrti in pozabili velikega človeka — Ivana ŽANA, ki se je rodil na pragu Ljubljane, v Sentvidu pred 151 leti, 18. maja, leta 1829. Ta veliki mož je leta 1870 v Bohinjski Srednji vasi stopil v iste stopinje, ki so jih pred njim pred več kot 100 leti hodili v triglavski svet njegovi predhodniki in veliki vzorniki, tovarniki, pastirji, lovci, iskaleci rudnih bogastev, razumniki, prosvetitelji, botaniki in geologi. Ivan Žan je v bohinjski Srednji vasi nasledil Jakoba Dežmana, ki je stopil na vrh Triglava že 2. avgusta leta 1899.

V Bohinju in še posebej v Bistrici, Stari Fužini in v Srednji vasi je našel Ivan Žan na bogato planinsko dediščino in izredno razgibano planinsko turistično življenje. Toda podjetni in razgledani kaplan je razvoju kolo zavrtel hitreje in močnejše. Z novim delovnim in ustvarjalnim poletom je prišel za delo prav tam, kjer so njegovi predniki omagali. Oče Josi Skantar, Šestov je s sinom Lovrencem istega leta iz Ledin skozi Triglavsko vrata, Stopce, bolje zavaroval, nadelal in komarčami opremil planinsko pot na Mali Triglav in dalje na vrh Velikega Triglava po ozkem in izpostavljenem grebenu. To veliko in pomembno delo očeta in sina niso omogočilo večji obisk visoke gore. Na vrh Triglava sta pred 110 leti, leta 1870 obisk brat pripeljala prvo žensko, heerko in sestro Rozaliko Skantar, Šestovo.

Izredno podjetni in razgledani Ivan Žan je navdušeno pozdravil in podprl pripravljenost očeta, sina in heerke, da zgradi na Ledinah, na južni strani Triglava, ki je izredno razgledno, skromen planinski objekt na višini 2408 m. Ivan Žan je v tem videl ne samo velik napredek planinstva v Triglavu, temveč tudi velik korak za razvoj turizma v Triglavu in njegovih vseh.

Razvoj planinstva in turizma se je v letih, ko je kaplanoval v Srednji vasi Ivan Žan, izredno naporeval. Leta 1872 so v Bohinju narodno zavedni ljubitelji Triglava, planinstva in turizma že ustanovili prvo slovensko gorsko društvo, ki so ga imenovali Triglavski prijatelji, ki so kasneje postali Slovensko planinsko društvo, SPD. Triglavski prijatelji v Bohinju so bili ustanovljeni komaj 14 let pozneje, ko je bila v Londonu leta 1857 ustanovljena prva planinska koalicijska organizacija na svetu, Alpine club Angije.

Naši prvi organizirani planinci, Triglavski prijatelji, so bili naša prva planinska organizacija, ustanovljena tri leta pred ustanovitvijo Hrvaškega planinskega društva v Zagrebu (1874) ali 22 let pred ustanovitvijo Slovenskega planinskega društva — SPD — v Ljubljani. Kamniku in Gornjem gradu (leta 1893).

Ivan Žan je bil duša in srce našega prvega gorskega, planinskega društva Triglavskih prijateljev. Pot iz Ledin skozi Stopce, Triglavsko vrata na Mali Triglav in dalje po grebenu na vrh Triglava je bila zgrajena, opremljena s komarčami in zavarovana. Društvo za pospeševanje planinstva in turizma je podjetno delovalo in ustvarjalo skoraj idealne pogoje za zdrav rast, razvoj in vzpon planinskega in vrhunskega, gorskega, planinskega društva Triglavskih prijatelji z Ivanom Žanom in Skantarji je v Triglavu in njegovi soseščini, na Ledinah zgradilo leta 1872 tudi našo prvo, sicer skromno planinsko postojanko, Triglavski tempelj, tam kjer danes ponosno stoji Planika (2408 m). Kocica je bila skromna, prostora v njej je bilo komaj za pol ducata skromnih gornikov tedanjega časa, v njej je bila samo miza, dve klopi in skupno ležišče, pograd s sepmo in slamo. Srednjeveški kaplan Ivan Žan, bilo mu je tedaj 41 let, je bil gonilna sila našega prvega gorskega, planinskega društva, Triglavskih prijateljev. Zaradi njegovega navdušenja in gorečnosti za nagel razvoj vzpon, napredek in zdravo rast planinstva v Triglavu in njegovi soseščini, so ga mnogi imenovali tudi »triglavski komisar«. Njegovo delo je bilo spremljano z veliko zavistjo, neobčljivostjo in celo sovražnostjo. Kmalu je bil premeščen v Bohinjo, Srednje vasi v Skofjo Loko, pozneje pa še večkrat drugam na manj vidna in pomembna službena mesta, v Kolovrat in Rovte. Upokojen je bil že leta 1882, star komaj 53 let.

Za svoje pionirsko delo pri razvoju triglavskega planinstva in turizma ni nikoli od nikogar dobil kakršnegakoli priznanja ali zahvale. Po njegovem odhodu iz Srednje vasi je Triglav v markiratem pogledu osiromašel. Pot je bila slabo vzdrževana in zavarovana, Triglavski tempelj je kmalu razpadel in tudi prvo slovensko planinsko društvo, Triglavski prijatelji se je razšlo. Na ruševinah Triglavskega tempelja so Nemci, Alpinverneri, že leta 1877 zgradili svojo planinsko postojanko Triglav Hütte, pozneje je na temeljih Triglavskega tempelja stala Maria Theresien Hütte, katero je med obema vojnama zamenjal Aleksandrovo dom, danes pa prijazno in gostoljubno vabi ljubitelje gora Planika.

Ivan Žan je umrl pred 60 leti, 26. septembra 1920, tik, skromen in pozabljen tudi od številnih rodov in generacij planincev, ki že preko sto let hodijo po njegovih poteh.

Uroš Zupančič

GORAZI

ČRTOMIR ŠINKOVEC

Polže leto

Dobro leto, polže leto
gob bogato je; presneto,
polži h gobam so pritekli,
modro kimali in rekli:
»Kdo, če polž ne, naj se ženi?
Strici troti so preleni!
Murni mar, ki v svitu lune
brenkajo na stare strune
in so strašni nemaniči.
Ali polži — to smo tiči,
to smo ljudstvo imovito,
kar ni več nikomur skrito;
polž vsak v hišo pelje ženo,
kar povsod je zaželeno.«
Ožene se, so sklenili,
svatovoščino priredili.
Ko so svatje zaplesali,
s hišami so mahedrali,
godli so jim strici murni,
stregli jim komarji urni
in svetile jim kresnice
prav do konca veselice.

Skokica bolha

Zgodilo se je
v temnem lesu,
o kresu
pri črnem gabru:
skokica bolha
je skočila na polha
in da večja je zmeda,
s polha na medveda,
pa na lisico,
hrčku na smrček,
volku na rep,
in spet nazaj na potep,
na hrčka, lisico, medveda
in da še večja je zmeda,
z medveda na polha,
ta se popraska in pravi
nazaj:
»Ena sama bolha,
pa tak direndaj!«

Svatovanje

Sraki dve, dve klepetulji
za zeleni grm sta seli.
Prva [ravi: »Mar ste čuli,
kaj so ptički danes peli?«

Druga pravi: »Kaj ne veste,
da so izbrali si neveste:
sredi hoste pomladanje
bo ženitev, svatovanje!«

Sod masti je polh privabil,
ogenj očka čuk zapalil,
žolne zdolble take sklede,
da ho sit, kdor zraven sedee.

LISTI izhajajo kot priloga tedni-
ka Železar — glasila delovnega
kolektiva SOZD SZ ŽELEZARNA
JESENICE. Ureja kulturno umet-
niški klub pri DPD Svoboda
Tone Čufar Jesenice, glavni in
odgovorni urednik Joža Varl.

Pravljica o Sladki gori

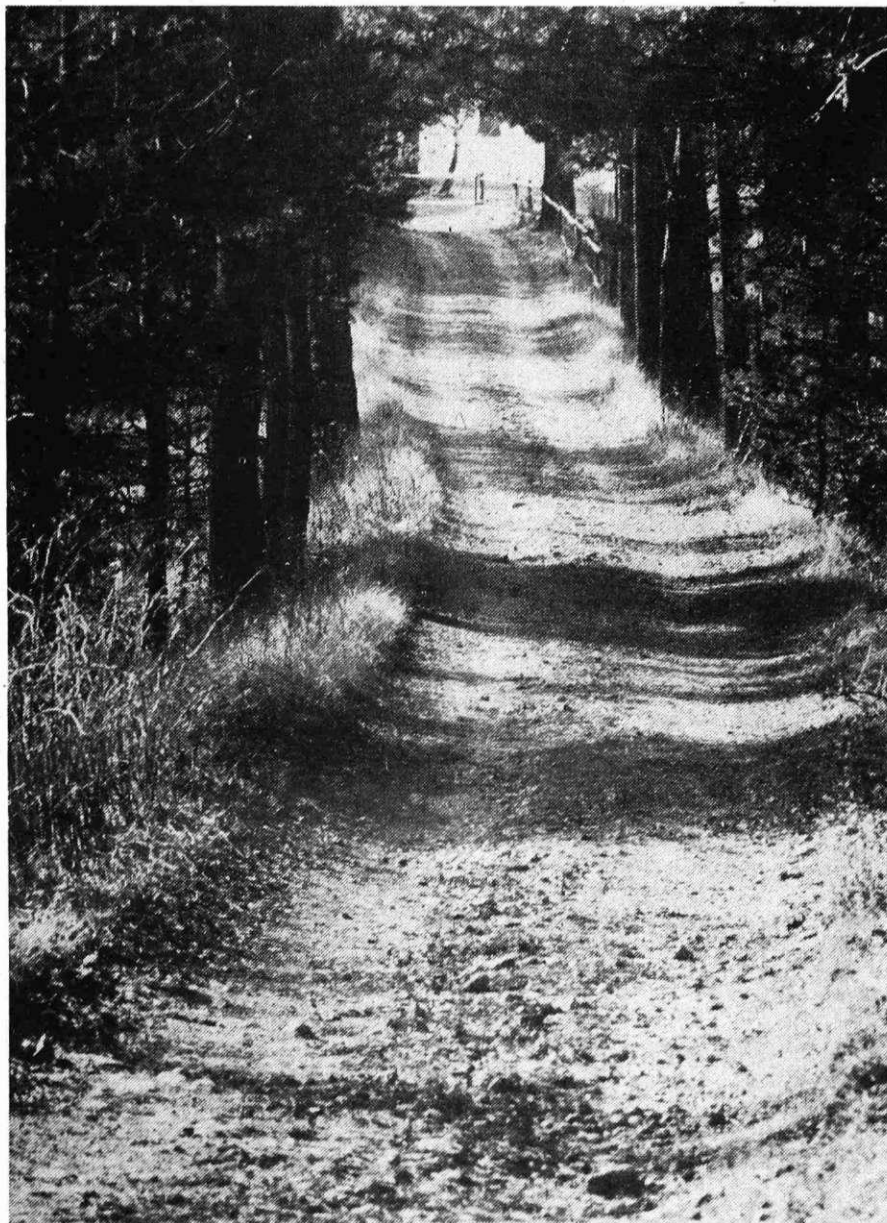
Za devetimi gorami,
za devetimi vodami
Sladka gora dviga se v nebo,
ptice pravljične na njej pojo
pesmi sladke, mlečne in medene
z vej, ki so vse dni zelene.
Sladka gora gora je iz čokolade,
beli se v melinah sladkor kaže,
smetana kot slap v golido pade
in če kdo bi več povedal, ta ne laže,
saj medice polne gorske so kotanje,
s štruklji ograjen je breg potoka
in še jezera — kdor pade vanje,
ta do grla se malinoveca naloka
in krog jezer raste cvet gozdičev
pomarančevcev, banan, rožičev.

Otroci sprašujejo

»Kaj najlepše je v aprilu?«
— Češnje v cvetju sredi jase.
Mladim češnjam v belem krilu
sonce češe bele lase.

»Kaj je čudovito v maju?«
— Češnje zrele, češnje rdeče.
Češnje so podobne mlaju,
vrh na njih je mlade sreče.

»Kdo pa se na češnjah smeje?«
— Vrabci, glejte jih, požrešne!
Vrabcem ni težko na veje,
ni težko jim brati češnje.

Franci Sluga: Pot I

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

JOŠT ROLC

IZ SUŽENJSTVA V SVOBODO

OB 35-LETNICI OSVOBODITVE

Čas vojne, ki mu danes po 35 letih
vrtamo v dno, ni bil dramatičen samo po
svoji krvavi obsežnosti, uničevanju in
nesmislu. Zanj so značilne tudi neštete
človeške drame, komaj dojemljivi zlomi in
veličastni vzponi. Pota usode so naše ljudi
vodila v gozdove, zapore, taborišča in žal
tudi v prepade izdajstva. Tisoči in tisoči so
ostali neznani in pozabljeni. Nikoli se niso
vrnili. Ostali so na bojiščih ali pa so jih
pogoltnili krematoriji. Doživetja preživelih
z leti tonejo v pozabo, kopnijo v vrtincu
razvoja in marsikdo vpraša, ali je zastarela
resnica sploh še resnica. Le tistim, ki so jo
preživel, se je vsesala v meso in kri. Posta-
la je del njihovega življenja in nosili jo
bodo v sebi do konca — do groba.

Mednje sodi tudi 58-letni Franc Fajfar
iz Bodešča, vasice pri Bledu. Na pogled živa-
hen in zgovoren možak, ki dan na dan hiti
v službo, le redko najde čas za takšen
pogovor. Opravila okrog hiše in na polju
mu vzamejo ves prosti čas. Ni samotar, še
zdaleč ne, toda delo mu ne pušča časa za
postopanje. Le ob nedeljah včasih pride na
Bled, stopi med znance. Ob kozarčku se
pomenijo o tem in onem, toliko, da se ve,
da je možak, ki noče delati napotja v ženini
kuhinji. Ima petčlansko družino.

Obotavljal se je, preden je spregovoril o
sebi, češ kaj bi pogreval, saj je že davno za
nami. Slednjič se je omeščal. Ko pa so mu
misli zdrsele v preteklost, se je razvnel,
spominjajoč se najmanjših podrobnosti od
prvih dni okupacije do srečne vrnitve iz
taborišča smrti. Kot bi vzel v roke dnevnik
in listal, listal... Skoraj kot bi bral pre-
tresljivo zgodbo izpod peresa veččega pisa-
telja.

Bilo mu je osemnajst let, ko je propadla
stara Jugoslavija. Poraz in kapitulacija
kraljeve vojske sta ga kot vse njegove
vrstnike močno prizadela in razočarala.
Pusti aprilski dnevi, ki so s svojo deževno
sivino prinesli tako nenadne spremembe v
njegovo življenje, so se mu neizbrisno
vtisnili v spomin kot težka bolezen, iz
katere se je komaj izvlekel. Učil se je klju-
čavničarske obrti pri mojstru Vahtarju na
Zgoši pri Begunjah. Že tretje leto je peščil
vsak dan od doma do Zgoše in se po celo-
dnevnom delu zvečer utrujen vračal. Klju-
bovalno je vztrajal, garal in se trudil, da bi
postal dober rokodelce, kajti tedaj dela ni
bilo lahko dobiti, zlasti ga ni bilo za revnej-
še kmečke fante. Po zgledu starejšega
brata Ivana, ki se je izučil za mehanika, je
vedel, da si bo moral služiti kruh le v de-
lavnici ali tovarni, saj zemlje ni bilo pri
hiši.

Vse se je zgodilo nenadoma. Komaj so
časopisi objavili mobilizacijo in na cvetno
nedeljo z debelimi mastnimi črkami napi-
sano vest o bombardiranju Beograda, že se
je vojaštvo z Bohinjske Bele jelo premikati
proti Ljubljani. Na ljudi je legla tesnoba
mora. Nihče ni točno vedel, kaj se dogaja,
toda vsem je bilo jasno, da se kraljevina

podira. Fantje iz Bodešča, Koritnega in
Ribnega so se zbirali kot zaročniki in mo-
drovali o nastalem položaju. V Ribnem,
kjer je bil sedež občine, so se lepega dne
pojavi tuji vojaki v zelenih uniformah.
Bili so Italijani, ki so zasedli Bled z okolico.
Sprva je fante njihova prisotnost zanimala
bolj kot posebnost, ki si jo je vredno ogle-
dati. Pogled na klepetave in do zob obro-
žene tujce, ki so oblastno postopali po vasi
in ihtavo delali red med radovedneži, se je
kmalu spremenil v prezir in sovraštvo.
Nekateri fantje so posmehovaje komenti-
rali kvaliteto italijanske vojske, čeprav je
bilo vzdusje vse prej kot primerno za kaj
takega. France tistih nekaj dni ni šel na
delo. Pridružil se je skupini, ki je prvi dan
po odhodu vojske vdrila v radovljiško skladišče
orožja, kar je bila tedaj dokaj tvegana
akcija. Skrivaj in hitro so pobrali
orožje ter se po skritih stezah ob Savi vrnili
v Bodešče. Vzel je štiri puške, nekaj tromblonov
in več tisoč vžigalnikov za dinamit. Z
bratom sta vse skrila na dno posušenega
vodnjaka blizu hiše. Ker pa je bilo nevarno,
da pride do eksplozije, še bolj pa, da okupa-
torji naredijo preiskavo, so že prvo noč z
Arhovim Francem, ki je bil Ivanov prijatelj,
naložili »koreto« ter vse orožje
odpeljali naprej v gmajno, od koder ga
je stric Koselj v dogovoru s fanti odpeljal
z vozom v svoje svili na Talež.

S samoumevno zavestjo, da po orožje
kadarkoli prišlo prav, so se bodeški fantje
shajali in strogo tajno preudarjali, kako bi
ga najbolj koristno uporabili. V tok dogo-
dkov je posegla nova okupatorska oblast:
Nemci, ki so zamenjali Italijane. Med
prvimi ukrepi je bil ukaz, da mora prebi-
valstvo nemudoma oddati najbližji nem-
ški oblasti vse orožje, strelivo in vojaško
opremo ter da bo vsak, ki odredbe ne bo
upošteval, ustrelen. France, ki je z bratom
Ivanom in Arhovim Francem skrival orožje,
se je na srečo kmalu povezal s Francem
Torkarjem s Koritnega, ki je kot prvi
aktivist ilegalno prihajal v vas. Povedal mu
je za skrito orožje. Illegalcu se je mladi
France zdel dovolj sposoben tudi za nove
naloge. Tako je začel France zbirati sani-
tetni material in druge potrebščine za
porajajoče se partizansko gibanje na Jelo-
vici.

Ko se je položaj vsaj delno normali-
ziral, se je spet vrnil k delu na Zgošo.
Nemci, ki so prišli v Begunje, so iz graščine
izgnali redovnice ter samostan preuredili v
jetnišnico. Begunjska graščina je tako
postala ena izmed zloglasnih nacističnih
mučilnic na Slovenskem — France je delal
v jetnišnici pri popravilu instalacijskih
naprav v kopalnicah in bil nehoti priča
žalostnim prizorom, ko so Nemci prignali
prve zapornike. Nekateri so v bežnem
pomenku povedali, od kod so, nihče pa ni
vedel, zakaj je zaprt. Bili so preplašeni.

(Nadaljevanje na 2. strani)

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev.: 48/X

Jesenice, 31. julija 1946

MIHA KLINAR

Zapel bi rad

Zapel bi rad ti pesem kot nekoč
ob jutranjem koncertu drobnih ptic
a v jutro smrt reži se iz vrstic
z oglasnih desk, ki jih je slekla noč.

Vrstica za vrstico se vrsti
kot v dolgem črnem žalostnem pogi
Vrst petdeset... A glej na modrem
še sanja sonce z žarki nežnimi.

Rad v sanje bi se vrnil kot domov,
v zavetje nežnih stihov in lepote,
a čas me je postavil v svet grozot,
ubijanja, nasilja in grobov.

Zato ne morem ti kot nekdanj peti
in svojih stihov s sanjami odeti.

(194)

Še lani

Še lani, draga, so dlani mi tvoje
lahko odgnale vsako bol s srca.
A zdaj, odkar ukovan naš svet v ten
ne moreš, draga, sneti mi gorja.

Kakor pod valji me drobi življenje,
da krušim in drobim se v sivi prah.
Čeprav še v srcu nosim hrepenenje,
med kamni kamen zmlet bom na ces

Granitni kamen pal bom času z ram
in ne dragulj, ki bil bi ti v okras:
za cestni kamen me izbral je čas.

Med kamni delček bom na novi cesti
vodeči iz trpljenja v svet prelesti,
kjer družil bo ljudi ljubezni plamen.

(1942)

Zadnje slovo

IZ POSMRTNIC VIKTORJI
GREGORČU

Večer je bil, ko sva se poslovila
in nisva vedela, zakaj bridko
tako bilo je najino slovo,
čeprav sva le o delu govorila.

Kdo slutil bi, da bo pošastna sila
zgrabila tebe z rabeljsko roko
in vse, kar v tebi je nastajalo,
bo s puškami zločinskimi ubila.

O še te vidim, ko po zmrzli cesti
s koraki naglimi si šel domov
in s tabo sanje, misli in načrti:

podobe, nenapisane povesti
o času, ki bo zrasel iz grobov
in dvignil se v življenje preko smrti.

(Konec januarja 1942)

(Nadaljevanje s 1. strani)

Kdaj pa kdaj je Franc izkoristil priložnost, ko ni bilo v bližini paznika, da je spregovoril nekaj besed s posamezniki. Zaupali so mu in ga prosili za drobne usluge. Prenašal je pisma in včasih prinesel komu kaj hrane iz trgovine. Rad je ustregel, če je le mogel. Največ jih je bilo sprva iz okolice Kamnika in Domžal. Nekatere so mu določili za pomoč pri delu. Ker ga gestapovski stražar ni pregledoval, mu je uspelo prenesti marsikateri list — sporočilo svojcem jetnikov.

Oktober 1941 je bil izpuščen, zapustil je mojstra in se zaposlil v kurilnici na jesenški železniški postaji. Okupatorske oblasti so bile čedalje strožje, začele so se aretacije in izseljevanje. Vedno bolj so se širili glasovi, da se v gozdovih zbirajo partizani, ki se bore proti Nemcem. V kurilnici so poostri nadzor nad delavci, ki so nejevoljno izvrševali ukaze nemških predelavcev in se, če so le mogli, pogovarjali o položaju. Posebne delovne vneme seveda ni bilo. Delali so brez volje in počasi. Nemški vrjenc, gestapovski agent, jih je pozorno motril in prisluškoval. Vsi so vedeli zanj in se ga izogibali. Ni mogel poročati svojim delodajalcem, da sabotirajo in namerno lenarijo. Nemška uprava je menila, da je najbolje, če jih čimprej loči in odstrani. Ukrep je bil hitro izveden. Že po nekaj dneh so bili premeščeni v razne kraje na Koroško. Fajfar je bil skupaj z Radnikom z Bohinjske Bele prestavljen v Beljak. Čeprav v tujem mestu, kjer je imel nazivem dosti privržencev in nedeljivo oblast tako nad prebivalci kot nad delavci, so se vseeno tudi tu našli nezadovoljneži, ki se s položajem niso strinjali. Na delovnem mestu je France ugotovil, da je med samimi Slovenci.

Od šestdesetih, ki so delali v železniški bazi, sta bila le dva Avstrijca in en Ukrajinec. Francetu in drugim niti na misel ni prišlo, da bi podvomili o prijateljstvu in iskrenosti novih znancev, še manj pa, da jih tudi tu neprestano zasleduje gestapovski agent. Med delavci je bil neki Tone Jašev — zdaj živi v Leobnu — ki so ga France in drugi imeli za dobrega prijatelja. Bil je Slovenec, rad je veliko govoril in celo spodbujal k sitnarjenju. Nihče ni vedel, da je to le izživljanje in da tako počne po nalogu gestapa.

France je večkrat, kadar se mu je ponudila prilika, pobegnil iz barake in odšel ilegalno domov. Tam se je sestajal s Torkarjem in drugimi domačimi aktivisti. Novice o širjenju partizanstva in doseženih uspehih je sicer zaupno, a ves navdušen pripovedoval kolegom v kurilnici.

Nekega jutra so bile beljaške ulice polne listkov z antinacističnimi gesli. Gestapo je planil. Listki so bili delo naših delavcev. Glavni organizator akcije je bil neki Vidmar iz Kamnika, ki se je pravočasno izognil aretaciji in pobegnil k partizanom.

Plamen upora se je širil po Gorenjski. Vse več fantov in mož je dan za dnem odhajalo v gozdove. Mladostna vnema je tudi Franceta priganjala, da bi se jim pridružil. V dogovoru s terencem in aktivisti Torkarjem s Koritnega je bilo sklenjeno, naj začasno ostane doma, ker ima tako dovolj ugodne možnosti, da lahko veliko pomaga. Orožje, strelivo in sanitetni material je oddal terencem. Obdržal je le puško z nekaj naboji, da bi bila pri roki, ko napoči pravi trenutek. Razumljivo je, da je Jašev odigral svojo vlogo. Ovdal je vse sumljive slovenske delavce, med njimi tudi Fajfarja. Tega se Fajfar spomni, kot bi se zgodilo danes.

Dne 14. avgusta 1942 je bil v kurilnici. Ves zatopljen v svoje delo na lokomotivi niti opazil ni, da ga s tal opazuje predelavec Sinko. »Fajfar, takoj se javi gospodu inženirju Vidcu!« mu je ukazal in odšel iz kurilnice.

Obratovodja Vidic, čeprav slovenskega rodu, je bil zagrizen nemškutar in nacist. France je slutil, da bo nekaj narobe. Vendar se je tolažil s tem, da mu ne morejo ničesar dokazati, razen njegovih pobegov domov. Obotavljajoče je zlezal z lokomotive, obrisal od olja mastne roke in stopil proti kurilniški pisarni. Komaj je odprl vrata, je nekdo zavpil: »Roke kvišku!« Dva širokopleča gestapovca sta ga obstopila z naperjenima pištolama. Pretipala sta ga po celem telesu, iščoč orožje ali propagandni material. France tedaj še ni dobro znal nemško, toda iz govorjenja gestapovcev je ugotovil, da ga imajo za bandita in komunista.

»Sedi!« se je zadržal gestapovec in ga trdo potisnil na stol. Vtaknil si je pištolo za pas in odsekano dejal: »Aretiran si!« Fajfar je nepremično obsedel in s pogledom sledil gestapovcema, ki sta korakala po pisarni in pogledovala skozi okno, kot bi nekaj čakala. Nenadoma je pozvonil telefon. Po kratkem pogovoru, ki je dal slutiti, da se nanaša na aretiranca, se je pred vrati ustavil črn policijski avtomobil.

Agent sta Fajfarja vzela medse in ga zrinila v avto. Odpeljali so se v stanovanjsko barako. Eden je sunkovito premetel posteljo in omaro, drugi je stražil. France je moral delovno obleko hitro zamenjati za svojo. Medtem je vstopil njegov prijatelj Franc Ravnik-Doktor. Gestapovec ga je zgrabil za roko in ga skupaj s Fajfarjem vklenil v lise. Tako so ju gnali na policijo, kjer so ju brez pojasnila pahnili v celico. Tam je bil že zaprt neki Ukrajinec. Ležal je na tleh, prostodušno, kot da se ga nič na tem svetu ne tiče.

Ne Ravnik ne Fajfar nista mogla zaspati. Nemirno sta se prekladala po trdem ležišču, vstajala in se sprehajala po ozki celici ter skušala uganiti vzrok aretacije. Nista vedela, da ju je ovdal Jašev.

Ravnik se je kljub resnemu položaju začel šaliti. »Če drži, kar pravijo naši ljudje, da je petek slab začetek — sva midva, dragi France, nadrsala.« Bil je petek.

Francetu ni bilo do šale. Čedalje bolj ga je skrbelo, kaj bi Nemci mogli izvedeti. »Kaj, če naju zasllišjo zaradi odhodov domov? Lahko nama očitajo, da prinašava novice o gorenjskih partizanih — če je kdo kaj izblebetal...« je ugihal sam zase.

Sele v ponedeljek navsezgodaj ju je poklical policaj, naj gresta z njim. V prazni sivi sobi je za mizo sedel šef zaporov — suhljat gestapovec z jetičnim obrazom. Z zlobnimi, tankimi očmi je meril jetnika od nog do glave. Poleg njega je ponižno stal policaj Lovšin. Gestapovec si je nekaj zapisal v svoj blok in po kratkem premoru začel mirno govoriti. Lovšin je prevajal, vestno, kolikor je znal. Oba sta bila opozorjena, da morata govoriti resnico, ker sicer bo kazen ostra. Začelo se je zaslisevanje. Prvi je bil na vrsti Fajfar.

»Po pravici povej, kolikokrat si brez dovoljenja odšel domov?« je hotel vedeti zaslisevalec. Lovšin pa je prevajal.

»Gospod šef, saj ne vem, zakaj bi bilo v eni sami državi, Nemčiji, potrebno posebno dovoljenje... Saj nihče ni rekel, da se ne sme...« se je sprenevedal Fajfar, da bi gestapovca prelistil.

»Ali si tudi ti slišal za nekakšne bandite ali partizane tam pri vas na Gorenjskem?«

»O njih govore vsi, čeprav jih še nikoli nisem videl.«

»Kaj si priušal od doma? Točno naštej!«

»Sveže perilo, včasih kakšen košček suhega mesa ali kaj drugega za hrano.«

»Nič drugega?«

»Nič!« je odločno potrdil Fajfar in nedolžno zrl v zaslisevalca, ki so mu ponudili živci.

»Kaj kvasiš neumnosti? Menda ne misliš, da imaš pred seboj osnovnošolca, ki se bo pustil plahiti? Opozorjam te — govori resnico!«

MIHA KLINAR

Talka

(REZKI DRAGARJEVI, KI JE UMRLA S PREZIROM DO SOVRAŽNIKOV SLOVENSKEGA LJUDSTVA MED TALCI NA LANCovem)

Ne vežite, morilci, mi oči!
Da konca naj lepoto zemlje zrem.
Planine, polja, hoste in vasi
pobožam naj z očmi prej, ko umrem.

Morilci, vidite svobodo host!
Vsa naša zemlja jim hiti v objem.
Naj moja kri bo seme za prostost!
S krujo življenju rdečo pot odpre.

Če moramo umreti ob koleh,
naj kakor seme pade naša kri
na plodno prst src in vzklaj v ljudeh.

Ne veži z ruto, rabelj, mi oči,
prezir do smrti mi gori v očeh
in ta prezir te, rabelj, umori.

(»Kronika« 1942)

Vlak z jetniki

V večer turobni se prelil je mrak.
Le tu in tam se lučka zasvetila,
boječe v čas krvavi zamežika;
na tirih je obstal jetniški vlak.

Samo za hip in že je ob kolesa
udarjala zlovesčjo pesem smrti.
S teboj obstal ob progi sem potrt
in žalosten kot na jesen drevesa.

Srce mi je preplavila grenčica
in ko je vlak v daljavi onemel,
v dlani sem tvoje skril drhteča lica.

Nemoč spreminjala v obup je srd —
kot da z jetniki bi se vozil v smrt,
v nemočnem sem obupu rablje klet.

(Beljak, jeseni 1942)

Žara s pepelom

V SOŽALJE ŽENI POKOJ-
NEGA JOŽETA ROZMANA,
UMRLEGA V KONCENTRA-
CIJSKEM TABORIŠČU V
NEMČIJI

Pred meseci so Nemci te odgnali
in vse noči sem sama prejkala
od takrat, ko cvetovi so pogнали,
do zdaj, ko bujke so kakor vešala.

Solze začrtale so gube v lica,
saj prebedela v solzah vse noči sem
in tisočkrat se vsaka mi vrstica
je trezala v srce iz tvojih pisem.

Zaman te dni na pismo sem čakala
in žalostna molila pred razpelom
molitev zate v veri iz srca,
naj božja moč bi zla te varovala —

pa so poslali žaro mi s pepelom,
s pepelom tvojim... Kot da ni boga.

(1942)

MARJAN ČUFAR

Utrinki slučajne zavesti

1.
Črevesje noči
polni prazne kozarce.
Peč, ki pri oknu spi
izgublja že svojo zavest.

2.
Rastlinice časa
gorijo
in praprot v zrcalnih
že ugaša.
ko v jutranjem trsu
spreminja mrak
svojo zavest.

Čas je noč, ki pada v dan

Le kje visijo ceniki
do srečnega spanja —
morda na stenah
vseh časov — vseh dob.
Visijo na prsih deklet,
na zavesah iskanja.
V smeju otrok,
ki kot trhel les
pada v grob.

Zakladnica pozabe

Trepalnica spomina,
rdeče gobe spanja.
Očesce iz pepela
želje noge.

Slaščica stvinčnika
ugaša v rji svetlobe.
A čas je sok luči
in sveti na stonoge.

Pigmentacija Aurore

Žejna okna pijejo
svetlobo.
V temnem sodu
luč gori v slovo.
Rjav sok noči
v zelenem ogledalu
kot gora tiho
vzpenja se v nebo.

V megli obrazov

Šum vetra v jadrnih
našega otroštva
in trilobiti sanj
razbiti na čereh.
Modra piramida
v vzdihih spanja
in slina zlatih polžev
na poteh.

Nejasne poteze

Vino namaka
zavese iz spanca
v pozabo.

Sod je kot gora —
iz spužve
iztisnjena sreča.

V mehu pozabljenih
rastejo črne ličinke.

Tramvajev nožice
kot dim
drobencljajo
v to noč.

Rdeče šepetanje

Stebri iz črne zemlje —
spužve zvoka.
Mraz, kot pločevina
me pokriva.
Sveče ugašajo
in tiho spanje
v vitalnih polžjih
hišicah se skriva.

Cvetoča vejica spoznanja Latovščina mojstrov

Kisla sled stopal
v antičnem snegu.
Jagode posluha
za minulim.
Limona, — anus psa,
ki laja v Mesec.
Luč kresnic —
in zemlja nad minulim.

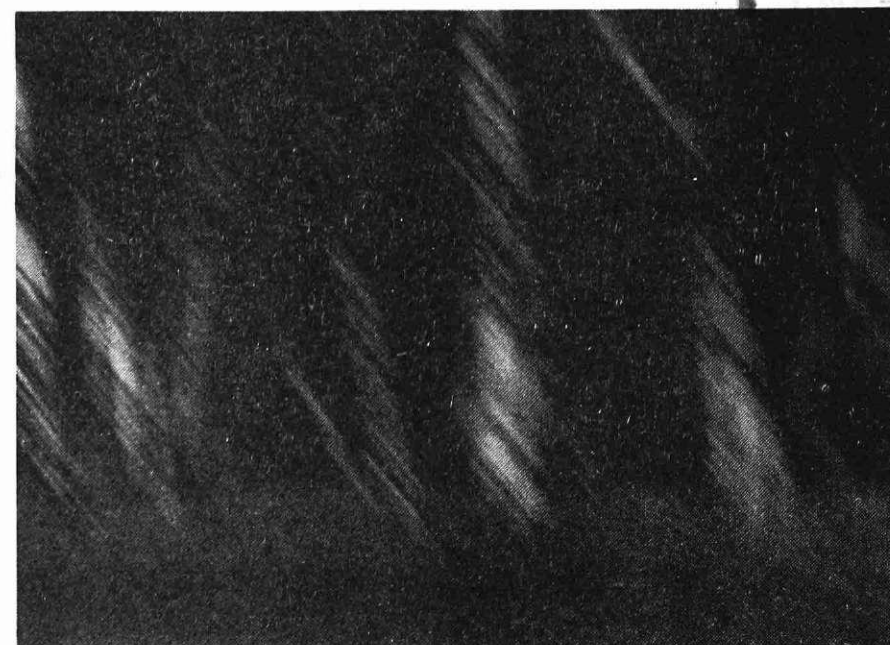
Tiktakanje prizorov

Keramika iz pasjih
kož na steni.
Posthumni hlad —
pinakoid prešustva.
Statično meso
s pokopališča.
Prelesten sok življenja
in tri pike...

Premagan z vedrom prošnji
v komorah narečja.
Zverinice v zrcalu
mi grizejo obraze.
Kanjoni polni vrtnic —
v strupu skrita blaznost.
Danes misel v svet gre —
jutri jaž.

Franci Sluga: Impresija III

Franci Sluga: Impresija IV

Vzravnan je stala ob štedilniku s smehljajem na obrazu in z roko oprta na marmor. V eni sapi nadaljuje, ne da bi dvignila glas: »Atilij, tudi Ernest je dejal, da si lenuh in da ne maraš prijeti za delo...«

»Ali si res to rekel?«

»In kakor vem, je tudi dejal, da si velik lažnivec in da morda nisi niti zaposlen niti kot fakir...«

»Ali si res to rekel?«

»In potem mi je potrdil, kar sem že domnevala: da hodiš slednji večer z Emilijo, da z njo ljubimkaš, medtem ko sem ti jaz služkinja in se trudim z likanjem po hišah, se ti zabavaš z Emilijo... in meni zatruješ, da hodiš na delo... zaman je, če rečeš, da ni res... zdaj... Ernest, ki je tvoj prijatelj in te pozna, mi je vse potrdil...« govorila je z najmirnejšim glasom in jaz sem se prvič prepričal, da sem zaupal in nasedel taki trapi, čisto popolnoma bedasti ženski.

Medtem ko je vtihnila, se mi je približeval on, venomer ponavljajoč: »Ali si res to rekel?« je ona, pograbila likalnik z železom, ki je stal na štedilniku ter ga njemu zalučala naravnost v glavo, toda on je spretno sklonil glavo in se s tem rešil smrti. Kar je sledilo, ne bi znal ne vedel ponoviti. Ona stroga, mirna in bedasta, je venomer segala po težkih in nevarnih predmetih na štedilniku, kot so noži, valjalniki, lonci, in jih meče proti njemu; on pa, po dveh ali treh poizkusih, da bi se ubranil, jo pobere skozi vrata in zbeži. Zbežal sem tudi jaz in pozabil na tleh tista dva ali tri metre svinčene cevi; na stopnicah sem prehitel Atilija ker se je bil prekucnil, videč me je kričal za menoj: »Da se mi več ne prikažeš pred oči, sicer te ubijem.«

Nisem se čutil varnega vse dotlej, dokler nisem prekoračil mosta in se znašel med vrtički na trgu Svobode. Sedel sem na klopec in se oddahnil. Tedaj sem se zamilil. Kje je bilo prijateljstvo, da sem se mogel tako spozabiti. Žal pa mi je bilo tudi Atilija, kljub temu, da je tako opravil z menoj. Od tega dne dalje nisem nikomur več prijatelj.

Iz knjige »Racconti romani«
prevedel Črtomir Šinkovec

ALBERTO MORAVIA

Alberto Moravia je eden najbolj znanih naprednih italijanskih pisateljev. Rodil se je v Rimu leta 1907. S svojim prvim romanom »Ravnodušnik«, ki ga je napisal v svojem 22. letu, je vzbudil zanimanje po vsem svetu, saj je v tem romanu pokazal, kako zna z lepo besedo ponazarjati resnično stvarnost. Odtlej je Moravia napisal več romanov in povesti, v njih pa nepriestransko, objektivno orisal rimsko okolje in življenje. Z ostrim čutom za opazovanje je prodrl v dušo malega človeka. Od njegovih romanov je v slovenščino prevedena »Rimljanka«, ki so jo tudi filmali.

ČRTOMIR ŠINKOVEC

SAMO DVA STA OSTALA ŽIVA

Vseh je bilo osemindvetdeset. Stiskali so se v Feltrinovem hlevu v Jesenici, vasi na vznožju Porezne. Pred hlevom so stali esesovski stražarji s strojnimi. Med njimi so bili tudi domači domobranci.

Ujetniki so ždeli in premišljevali. Danes 25. marca 1945 so doživeli vrh Porezne, kamor so se bili zatekli obkoljeni, po prvih krvavih sunkih »aprilake« ofenzive, veliko tragedijo. Bili so premraženi, lačni in utrujeni. V njih se je nekje globoko v podzavesti oglašalo bridko vprašanje: Ali je bil med njimi izdajalec? Da, nekaj se je šušljalo o načelniku Kosovelove brigade! Je mogoče, da je potajeni gestapovec s podlim dejanjem pogljal toliko dobrih tovarišev v smrt? Morda pa je bila le gosta megla, ki je po mesečni noči zakrila vrh in pobočja Porezne, tista strašna sovražnikova zavez-nica? Megla ga je zakrivala, sovražnika, pred očmi partizanskih straž, da se je nemočen priplazil na vrh, tik pred vhode bivših, na pol podrtih italijanskih obmej-nih utrdb.

Osemindvetdeset ujetnikov v Feltrinovem hlevu je v mislih prehodilo te zadnje dni. Vrtinec ofenzive jih je nagnal v bivše italijanske kasarne v Črni vrh nad Novake. Bili so iz Gorenjskega vojnega področja, s Komande mesta Skofja Loka, iz Skofjeloškega odreda in Delavskega bataljona. Kosovelovi brigadi se je pridružila še godba 31. divizije, številni aktivisti in domačini z živino vred. In ko so prboj na Jelovico Nemci pri Davči odbili, se je z nočjo 23. marca ena skupina odpravila preko Blegoša v Selško dolino, druga pa proti Porezni, Baški grapi in Črni prsti proti Bohinju. Najstarejši v tej skupini je imel že osem križev, najmlajši, sin komandanta Gorenjskega vojnega področja, Krtine, ki ga je mati, partizanka Francka, nosila na rokah, pa je imel komaj štirinajst dni.

Bila je svetla noč in mesečina je odsevala v snegu, ko se je kolona več kot tisočih ljudi počasi pomikala po grebenih v strmino. Načrt je bil čimprej se izviti iz obroča ter se umakniti proti Bohinju. Žal pa pohod zaradi starih in onemoglih ljudi ni potekal po načrtu. Medtem ko je čelo kolone doseglo vrh Porezna kmalu po polnoči, so ga zadnji dosegli tik pred jutranjim svitanjem. Z jutrom pa je vrh zakrila megla in zajel snežni vihar. Kot nalašč so bili tu, sicer vlažni in mrzli bunkerji, kamor so se zatekli utrujeni borci, posedli in se zvrli v dve gube.

Nenadoma pa je nekdo kriknil: »Nemci!« Počitek so presekali rafali in se razbesneli v bitko. V trenutku je nastala velika zmešnjava. Borci so se gnetli ob vhodih in padali pod nemškimi rafali. Za ceno najtežjih žrtev so se skoro po prepadnih strminah Porezna posamezne skupine prebijale skozi obroč. Bilo je ko v živem peklu. Z eno tako skupino se je prebijal kapetan Andrej Zvan-Boris. Toda kmalu je obležal mrtev; ob njem in med mnogimi mrtvimi borci tudi junaška bolničarka Minka. Drugo tako skupino je vodil kapetan

Milke; le-ta se je srečno prebila iz ognja. Skozi ta ogenj se je prebijala tudi partizanka Francka. Otrok je mirno spal v njenem naročju. Ničesar ni vedel o grozoti, o morda največji tragediji, ki jo je doživel IX. korpus. Od več kakor tisoč partizanov se je živih prebilo le nekaj sto, med njimi tudi partizanka Francka s svojim otrokom. Nekaj nad sto se jih je zbralo v grapi pod Poreznom. Še istega večera so se prebili čez Črno prst v bohinjski kot.

Za tiste, ki so ostali v kavernah, ni bilo rešitve. Nemci so jih polovili, zvezane odpeljali v Jesenico ter zaprli v Feltrinov hlev.

In danes, 25. marca je osemindvetdeset ujetnikov preživljalo v Feltrinovem hlevu svojo temno negotovost. Vzpodbujala jih je misel na skorajšnji konec vojne, misel na pomlad in svobodo. Morda jih ne bodo ustrelili zdaj, ko tudi zanje ni več rešitve. Nekateri so se kratkočasili z živino, z nekaj kravami in ovci, pobirali raztreseno mrvo in jo polagali v jasli. Polagoma se je zmrčilo in ujetniki v Feltrinovem hlevu so legli k počitku.

Tudi Stefan, doma iz ene izmed vasi pod Čavnom, se je zavlekel k kupu gnoj, nagrebel pod ležišče stelje ter se zleknil. Kljub utrujenosti mu ni bilo do spanja, preveč ga je glodala skrb. Kaj vse lahko z njimi počno te sive esesovske beštije, ki jih stražijo zunaj s strojnimi? In če si v sili, se oprimeš zadnje bilke. Ali je kakšna možnost na beg, na rešitev. Ne, te možnosti ni! Morda pa je v hlevu kaka rešilna luknja? Kako jo najti v tej gneči spečih ljudi? Zdaj se mu je zasvetlikala nova misel in že je segel z obema rokama v kup gnoj. Z vsakim zamahom je luknja postajala večja. Ni se bilo še zdanilo, ko se je ritenski kakor rak povlekel v jazbino ter za seboj zadelal slednjo sled. Kratek čas nato so v hlev udrli esesovci in odbrali prvih deset ter jih naglali iz hleva. Kmalu so nad vasjo zdrdrali smrtni streli... Tako so v skupinah po deset ustrelili vseh sedemindvetdeset... Kaj se je zgodilo z ujetniki so Jeseničani zaslutili šele, ko so jim krvniki hoteli prodati čevlje svojih žrtev.

Ko se je vse pomirilo in so Nemci odšli, se je Stefan povlekel iz jazbine. Ženske so zastrmele vanj, kot da je vstal od mrtvih. Drugega so našle v kupu postreljenih partizanov. Čeprav ves prestreljen, je bil še živ. Ženske so ga hitro spravile k zavesti, mu prinesle okrepčila ter ga spravile na varno... To je bil samo majhen žarek veselja — dva sta ostala živa — ob veliki žalosti nad šestindvetdesetimi mrtvimi...

Pod Poreznom, med cvetočim drenom in prvim pomladanskim cvetjem, je bilo mrtvaško tiho, ko so ženske z otroci in starčki pokopavale žrtve velikega pokola. Izpod grmovja leske se je smehljaj zlati cvet trobentice, prvih znanih pomladi, velike pomladi, čeprav so v dolini Idrije, po cerkljanskih in šebreljskih vrhovih še vedno divjali pobesneli domači in tuji volkovi...

Julij 1942

Goré vasi. V njih žive plamenice kot v Neronovih časih so prižgane. O dan za dnevom krvavijo rane iz prsi naše zemlje-mučenice.

Srce drobi se v grozi v te vrstice, kakor da nanj ognjena smrt preži. Kot da stojim že sam pred puškami, poslednja groza širi mi zenice.

Ti dnevi so strahota vseh strahot in vendar ne zamre v nas kljubovanje, čeprav nas smrt zalezuje povsod.

O, dokler še krvi smo valovanje in dokler še smo tok podtalnih vod, je v nas še moč za boj in maščevanje.

Balada

V hoste odšel
je mlinarjev sin.

Ob potoku pogorišče
sta hiša in mlin.

A še včeraj, še včeraj
mlin je mlel,
čez staro kolo
je potok pel.

Zdaj mlina ni več
in mlinarja ni,
le veter skozi slepa
okna ihti
in melje pepel.

(1944)

Kajn

PRIJATELJU TONČKU ČOPU, KI SO GA TIK PRED
SVOJIM POBEGOM LETA
1945 ZAKLALI BELOGAR-
DISTI NA TURJAKU

To noč se je misel splazila
skozi rešetke.
To noč sem v mislih pri vas doma
poslednjikrat.
Jutri bom moral umreti.

Mrzla in temna je celica smrti.
Le misel lahko iz nje prodre.
Vsa teža pod strop se dvigne,
se splazi skozi rešetke
in za rešetkami krila razpne.

Misel poslednja slovo je:
Mati, poslednji pozdrav
rad bi v daljave poslal,
dotaknil se tvojih rok,
tako, joj, tako kot nekdanj,
ko bil sem še majhen otrok
in veroval v angele, raj,
veroval, da je bog.

Vem, ti še veruješ vanj,
a jaz sem v trpljenju spoznal,
o vse preveč sem spoznal
in zdaj
od vseh svetopisemskih zgodb
ostal je le
Kajn.

(Kostanjevica na Krasu
avgusta 1945)

V ZBIRKAH NEOBJAVLJENE
PESMI IZ OBDOBJA
1941 - 1954

»Gospod šef, res nisem nikoli prinesel ničesar razen hrane in obleke.«

»Molči, lažnivi pes banditski!« je zagrnel. »Kaj pa listki, komunistični, protinemska propaganda! Kaj pa je tole?« Poudaril mu je listek, SMRT NEMSKEMU NACIZMU... »Kdo pa je to posejal po beljaških ulicah, a?«

France je bil prepričan, da so bili prav ti listki povod za aretacijo.

»Nič ne vem o kakšnih listih,« se je odločno uprl zasliševalcu, kije vztrajal, da mora povedati, od kod so in kdo jih je napisal. »Uhogi Vidmar, če ga dobe,« je pomislil in togotno ponavljal, da o tej stvari nima pojma.

Tedaj je bilo gestapovcu vsega dovolj. Skočil je s stolakot ris in se pogljal priti Fajfarju s kosom papirja. Bila je pismena ovadba, ki jo je podpisal Jasevec. Med drugim je opazil tudi svoje ime in priimek.

»Kaj pa to?« je kričal gestapovec in mahal s papirjem pred njim. »Ali sploh veš, da je dokaz, ki te lahko pripelje pred puško brez tvojega priznanja?« Penil se je od besa in sploh ni čakal, da bo tolmač prevajal. Z drobnimi koščenimi pestmi je tolkel po mizi in se drl, da bi prestrašil Franceta, ki kljub mladosti in neizkušnosti ni niti za hip popustil. Po vsej sili je hotel izvedeti imena vseh, ki so hodili domov in ki naj bi z njim vred pisali in trosili listke.

France se je izmikal, omenil ni niti enega imena. Bil je pripravljen na vse, tudi na najhujše.

Ker po treh urah zaslišanja in številnih klofutah ni spravil iz Francetovih ust ustreznega odgovora, se je gestapovec utrujen sesedel na stol in zasoplo diktiral zapisnik mladi uradnici v uniformi. Kaj je bilo v njem napisanega, France ni vedel. Prepričan je bil le, da mu ne kaže dobro, kajti gestapovec mu je zabíčal, naj še enkrat dobro premisli, ker bo spet zaslišan.

Stražar ga je odgnal nazaj v celico. Ravniku, ki je nestrpno čakal, je podrobno povedal, kako je bilo. Opozoril ga je, kako naj govori, da njune izjave ne bodo različne. Ob dveh popoldne so spet zorožljali ključ. Stražar je prišel po Ravnika. Toda ta se je vrnil že po dobri uri. Tudi njega so spraševali o odhajanju domov, ker je večkrat ušel iz Beljaka na Bohinjsko Belo, povedal ni nobenih podrobnosti in nobenih imen, ki so zanimale gestapovca.

V Beljaku sta ostala še cel mesec, ne da bi se zgodilo kaj posebnega. Nato so ju odpeljali v Celovec v tamkajšnje zapore. V celici je bilo še dvanajst zapornikov. Težko je opisati vse občutke, ki so se ju lotevali v teh zaporih, ker so vsak dan odhajali in prihajali novi zaporniki. Večino nesrečnežev so odvlekli v koncentracijska taborišča, o katerih nihče ni točno vedel, kakšna in kje so.

Po enem tednu, ko so bili na jutranjem sprehodu na jetniškem dvorišču, je k Francetu in Ravniku pristopil visok, škilast gestapovec in jima velel, naj mu sledita. Prignal ju je v prazno celico in ju začel zasliševati. Po petih minutah je Ravnika poslal na hodnik in nadaljeval samo s Francetom. Ker ta ni povedal nič novega, je gestapovec začel rjuti kot žival. Od vsega je razumel le »lump« in »bandit«, ker je ti besedi nenehno ponavljal.

Ravnik je izginil. Franceta se je polastil čuden občutek in podvomil je o prijateljevi trdnosti. Spraševal se je, zakaj so ju ločili in kaj počenjajo z njim. Najbrž so gestapovci hoteli omajati Francetovo zaupanje do Ravnika in ustvariti duševno napetost, da bi ga tako prisilili k popuščanju. Take in podobne misli so mu rojile v možganih, medtem ko je gestapovec kar naprej kričal. Ko je uvidel, da samo izgublja čas, ga je napodil iz celice. Na dolgem hodniku je presenečen naletel na prijatelja, ki ga je žalostno pogledal.

»Bodi pozdravljen, Fajfar, odpuščen sem,« je zašepetal, da ga stražar ne bi

mogel slišati. »Doma povej,« je še ute naročiti France in pod stražarjevim zornstvom odšel v drugo nadstropje.

V Celovcu je France ostal le še teden. Ti dnevi so bili polni negotovosti strogega gestapovskega režima. Gestap Mukl, majhen, plečat tip z nepogrešlj pasjim bičem v roki, je bil trepet jetni Vsako jutro je prihajal v celico, vpi mahal z bičem, kot bi se otepal nadle muh. Večkrat je vdrl v celico tudi s noči v spremstvu oboroženega stražarja prešel zapornike, ki jim je prej velel, vstanejo in se postavijo v vrsto.

9. oktobra 1942 ob petih zjutraj, i trdi temi, je zorožljalo v vratih. Pazen stražarjem je z lista prebral šest imen, i drugimi tudi ime Franca Fajfarja.

Poklicani so nemo stopili naprej, paz pa jih je v parih vklepil v jeklene lisice. Je z grozo prešinila misel na smrt. Že si videli med talci pred naperjenimi pušk ali pa za bodočimi žicami taborišča an odkoder se dotlej še nihče ni vrnil.

Umazani, zmečkani in strgani so me kot razbojnik s paznikom v zgradbo za minalce. Vseh šest so najprej fotografirali jim vzeli prstne odtise — kot kriminalc Brez zajtrka so jih nato vklepane prig po celovških ulicah na železniško post Na peronu je že stal vlak s posebnim gonon, kamor so vstopili jetniki s spr stvom: dva gestapovca v civilnih oble sta bila z njimi. Vlak je zasopihal in kmalu ustavlil v Beljaku. Šestorici se pridružil še nov zapornik — Stane Leni Ljubljane, ki so ga prignali iz beljaških porov.

Jetniki so molče sedeli in se ukvar vsak s svojimi mislimi na težko prihodn ki jim je namenjena. Pogovor je bil str prepovedan. Nihče ni mogel slutiti, kam peljejo.

France je žalostno pogledoval sk okno v bežečo pokrajino. Vlak je neus ljen brzel nad ozkimi dolinami, sk številne predore proti severu. Zdaj že vedel, da so namenjeni v Nemčijo, k jih v najboljšem primeru čaka eno izn koncentracijskih taborišč, o katerih ališal od zapornikov še v Celovcu. Prej čan je bil, da je to njegov konec, kajti tam ni vrnitve.

Po celim dnevu napornega potovar se je okrog osmih zvečer, že v trdem mr al vlak ustavlil v Münchnu. Izstopili so ir dvoredih odšli pred postajno poslopje, k jih je čakal velik črn avto — policije marica. Odrzeli so po zatemnjenem mei in se čez dobre pol ure ustavili. Z groz očeh so zagledali glavni vhod v taboriš Dachau. Ob vhodu pri stražarju je s esesovec, ki je od spremljevalca novih j nikov prevzel dokumente. Ko so jim sn lisice, je prišel ponje človek v zebra taboriščni obleki — kapo, surov nemški k minalce. Kot da ima pred seboj govedo, je nadrl in pogljal v nizko betonsko stavi kjer je bila taboriščna kopalnica. V 50 dolgi in 20 m široki betonski hali so bile i stropu vodovodne cevi s prhami, ob ste pa grobo izdelane lesene klopi. Kapo nekaj zakričal in nekdo od jetnikov prevedel, naj prekleta golazne umaza počaka do jutra v kopalnici. O kakš hrani niti črhnil ni, čeprav cel dan ni dobili niti grgljaja. Ugasil je luč, dobro z klenil vrata in odšel.

Do onemoglosti utrujeni in lačni jetni so se zvalili na klopi, kot bi jim bilo vseen kaj bo z njimi. V temačno kopalnico skozi majhna zamrežena okna pod stropo v enakomernih presledkih svetil reflekte France ni mogel zaspati. Že ob pet zjutraj ga je iz dremavice zdrami množično govorjenje, kot bi prihajalo semnja. Stopil je k oknu. Tisočglava mn žica taboriščnikov v zebastih oblekah je na velikem dvorišču zbiral v vrst Ostra nemška povelja in psovke

(Nadaljevanje na 4. strani)

(Nadaljevanje s 3. strani)

priganjale ljudi, ki so se pokorno in nezainteresirano pomikali na zborna mesta — »apelpatz«.

Taboriščniki so se zvrstili kot vojaki, iz vsake barake posebej. Kapoži in esesovci so jih preštevali in klicali po številkah. Ko je bilo to opravljeno, so poročali esesovci »raportfirerju«. Vsaka baraka je imela svojega esesovca, ta pa za vsako sobo starešino, ki je bil tudi jetnik-kapo. Posamezne skupine so se nato odpravile na določeno delo.

V kopalnico je prišel kapo. Novince je takoj ostrigel, nato so se skupali in oddali razcapane obleke. Z velikega kupa jim je nato razdelil taboriščne zebrašče, ki so jih strahovito smrdelo. Kde ve, koliko ljudi jih je že nosilo in koliko jih je umrlo v njih. Dobili so tudi lesene čokle. Hudo neprijetno jim je bilo, ko so se v novih capah postavili v vrsto. V hladnem jutru so drgetali od mraza.

Dobili so vsak svojo številko in rdeč trikotnik. Fajfarjeva je bila 37256. Na jetniških bluzah so opazili različne trikotnike. Šele kasneje so zvedeli, kaj pomenijo. Politični kaznjenci so imeli rdeč trikotnik obrnjen navzdol, vojaški obrnjenega navzgor. Židje šestokrako zvezdo, Čigani so dobili črne trikotnike in kriminalci zelene. Skoraj vsak kapo je bil zaznamovan z zelenim, kar je pomenilo — obsojen na dosmrtno ječo.

Tri tedne so nove jetnike izolirali v karantenskem bloku — baraki št. 15, ki je stala poleg barak za kaznjence, ki so že skušali pobegniti. France je med njimi opazil nekatere, ki so na prsih nosili tablo z napisom »Spet sem tukaj!«. Pogled na ponižanega človeka je bil mučen, toda sčasoma so se navadili v taborišču še hujših prizorov. Vsakega pobeglega ali nediscipliniranega jetnika je čakala kazenska četa. Vsem, ki so prišli vanjo, je trda predla.

V karantenskem bloku so kapoži in esesovci učili novince taboriščnega reda, pravil, vojaških činov itd.

Jetnike je na delo razporejal poseben urad, tako imenovan »arbeitsamt«.

Delovne skupine so delale cel dan, od šestih zjutraj do šestih zvečer, razen ob nedeljah, ko jim je bilo dovoljeno, da lahko pišejo pisma, če so seveda po razporedu bili na vrsti. Življenje taboriščnikov je bilo odvisno od razpoloženja raznih kapojev in esesovskih starešin. Kapo si je lahko marsikaj privoščil, nemalokrat celo smrt jetnika, če ga je vzel na piko. Lahko ga je nemilostno pretepal, sramoval in poniževal, ne da bi komu odgovarjal. Franc je bil priča takemu početju, ko je nekega večera v hodniku barake sobni starešina zbral na tla 67-letnega Mariborčana in ga toliko časa stiskal z nogami za vrat, da je izdihnil. Med kapoži je bilo veliko nemških homoseksualcev, ki so si za svoje perverzne potrebe izbirali mlade jetnike, največkrat mladoletne Poljake in Ruse. Če so se drznili upirati, so to plačali tudi z življenjem.

Jetniki so naglo pešali, ne le zaradi napornega suženjskega dela, marveč in predvsem zaradi izredno slabe prehrane. Zjutraj so dobili grenko črno kavo, ki je bila prej podobna umazani vodi kot kavi. Opoldanski obrok se skoraj nikoli ni spreminjal — juha iz rdečega zelja in gnile kolerabe. Večerja je bila enaka obedu, le da so zvečer dobili kruh za naslednji dan. Vsako omizje (8 jetnikov) je prejelo priznasto štručko, ki so jo med seboj delili sami. Za delitev so si omislili svojevrstno tehnično iz dveh palčic in sukanca, s katero so do miligrama natančno razdelili vsakemu enak del te sive snovi — kruha. V taborišču so poleg lakote in mraza zadajale velike preglavice tudi uši in stenice.

Mladi Franc si je pri svojih 74 kg teže, ko je prišel v taborišče, težko mogel za-

Franci Sluga: Breze I

misлити, da bo v nekaj mesecih shujšal za več kot 20 kg.

Najprej je delal v skupini skupaj z dvanajstimi sojetniki pri izkopu jarkov za polaganje kablov, nato pa pri gradnji velikih garaž. Ne glede na vreme, dež, sneg in mraz je moral vihteti kramp in lopato in če je le malo zastal, ga je že oplazil kapo s palico ali s tem, kar mu je bilo pri roki. Vsakega, ki je na delu omagal, so najprej pretepli. Če to ni pomagalo, ali se je od slabosti zgrudil, zanj ni bilo več rešitve.

Dne 11. novembra 1943 je iznenada prišel ukaz iz komande taborišča, da je med drugim odrejen za transport tudi Franc. Zgodaj zjutraj se je na dvorišču zbralo kakih 400 jetnikov. Večina je imela — kot on — kovinarski poklic. Po dolgotrajnih formalnostih so premažene jetnike zvrstili v kolono in jih gnali na železniško postajo. Zgnetli so jih v živinske vagonne in vlak je krenil na sever. Po dolgih štirih dneh prevažanja, kdo ve, po katerih progah in krajih, so se 14. novembra zvečer ustavili nekje blizu Berlina. Transport je prispel v taborišče Sachsenhausen. Ob pogledu na to ogromno taborišče so se jetnikov začele polasčati še hujše skrbi. Vsi so bili prepričani, da bo zdaj z njimi konec.

Vso noč so morali stati pred ogromno taboriščno kopalnico, drgetali so na mrazu in čakali, da so prišli na vrsto za kopanje, parjenje in preoblačenje v druga, nič manj umazana in strgana jetniška oblačila, kot so jih imeli na sebi še iz Dachaua. Vsi so dobili nove številke. Tokrat si je Franc prišil taboriščno številko 52144.

Vsa nadaljnja procedura je potekala natančno tako kot ob prihodu v Dachau pred dobrim letom: najprej tritedenska karantena, učenje taboriščnega reda, eksecir in končno razpored po delovnih skupinah. Franc ni ostal v matičnem taborišču, temveč je bil kot ključavničar odrejen v Oranienburg, kjer je bila podružnica Sachsenhausna. Tu je dobil razpored za delo v tovarni letal Heinkelwerke. Vsi delavci v tej tovarni, razen predelavcev in mojstrov, so bili jetniki. Tovarna je bila sredi taborišča, med barakami, zavarovana z močnimi žičnimi ograjami, v katerih je bil električni tok. Imela je 9 proizvodnih hal. Franc je bil razporejen v četrto halo, kjer so izdelovali letalska krila. V vsaki hali je delalo najmanj tisoč jetnikov, ki so jih poleg oboroženih esesovcev nadzorovali nemški civilni mojstri in sefi. Skrbeli so, da je proizvodnja nemoteno in hitro potekala. Da bi vse prisilne delavce vsaj malo stimulirali, so najboljšim dodeljevali za nagrado raznobarvne kupone, s katerimi so si lahko nabavili v taboriščni kantini kakšno malenkost, na primer: pismo, korenje, repo, zelje in podobno. Kljub temu s tem niso dosti pospešili produktivnosti.

Vsak najmanjši prekršek jetnikov, ki so ga ugotovili nemški mojstri in sefi, so starešine skrbno zapisovale in poročale komandi matičnega taborišča v Sachsenhausenu oziroma odgovornemu esesovskiemu oficirju, ki je bil nekakšen sodnik za prekrške. Ta je odredil vrsto in višino kazni, ki jo je kršilec moral ob nedeljah, potem ko je dobil pismeni poziv, prestopiti v

ALBERT MORAVIA

PRIJATELJSTVO

Marijaroža je dvojno ime, in ženska, ki je to ime nosila, je bila dvojna, tako po telesu, kot po značaju. V obraz je bila debela, bela in rdeča; široka kakor polna luna, nesorazmerna z vitkim telesom; spominjala je na tiste vrtnice, ki se imenujejo kapusnice, prav tako so zgoščene in debele kot zeljate glave. In kakor hitro jo zagledaš se domišliš, da bi se iz podobnega obraza zlahka napravila dva. Ta njen obraz je bil poleg tega vedno miren, smehljajoč, angelski; povsem nasproten njenemu značaju, ki je bil, kakor sem ga občutil na lastni koži, ves hudičev. In prav zato sem dejal, da je dvojna tudi njena morala.

Nekoč sem ji dvoril na vse mogoče načine: spočetka previdno, dostojno in vljudno, nato, ko sem spredel, da tako ne bom uspel, vsiljivo in nasilno. Često sem jo čakal kje v najtemnejših kotih stopniščnih ploščadi, da bi jo poljubil na silo, toda vselej se me je otrsela s komolci in za zaključek še z zaušnico. To me je seveda razjezilo tako, da sem sklenil biti napram njej nejevoljen in užaljen; sklenil sem, da je ne bom več niti pozdravil in da se bom od srečanju z njo obrnil stran: še več, delal se bom kot da jo sploh ne poznam. Mislim sem si, da jo bom naposled le prisilil do ponižnih prošnja in moledovanja, da me bo s solzami v očeh za prosila in mi zatrjevala, da me ljubi: toda nič. Pripravil jo bom vsaj do obupanosti enkrat za vselej. Ali, ko sem bil na tem, da jo pošljem k vragu, me je, coprnica, zopet pritegnila z besedico, z očmi, ali kretnjo. Pozneje sem doumel, da ženski pomenijo častilci le toliko, kolikor ogrlice in zapestnice, okrasje, med katerim po možnosti izbira, ne da bi ga odložila. Toda ob tistih pogledih in kretnjah sem vselej mislil: »vendar se za tem nekaj skriva... to je dokaz«. Nenadoma pa sem zvedel, da se je ta sova zaročila z mojim najboljšim prijateljem Atilijem. Novica me je razkačila iz več razlogov: predvsem, da mi tega ni prej povedala, da me je, meni nič tebi nič, vodila za nos in potem, zakaj z Atilijem: jaz sem jo namreč z njim spoznal; tako me je, ne da bi slutil, postavila pred dejstvo.

Toda jaz sem zvest prijatelj in prijateljstvo mi pomeni vse. Marijaroži sem želel vse dobro; od trenutka, ko je postala Atilijeva zaročenka, je bila zame sveta. Ona bi bila rada nadaljevala z zapeljivanjem, ali izmikal sem se ji na vse mogoče načine, in ji naposled nekega dne tudi jasno povedal: »Ti si ženska in prijateljstva ne razumeš... glej, odkar si zaročena z Atilijem, meni pomeniš toliko, kot da te ni... ne vidim te in ne slišim... si razumela?«

Tam pa tam, se zdi, da mi je dala prav. Navzlic temu, da je nadaljevala s spogledovanjem, sem se odločil, da je ne bom pogledal več in da bom pri tem tudi vztrajal. Kasneje sem zvedel, da sta se poročila in preselila k njeni sestri, bolniški strežnici. In ker je bil Atilij vsakih deset, vsaj devet dni brez posla, si je našel delo pri nekem proizvodnem podjetju, medtem ko je bila Marijaroža še nadalje uslužbena kot likalka na dneve. Te novice so me iz gotovih razlogov celo pomirile, čeprav sem že vnaprej vedel, da gmotno ne bode na dobrem, in da v tem zakoncu ne bo posebne sreče. Toda kot pošten prijatelj v zadevo nisem hotel vtikati nosu. Prijatelj je prijatelj in prijateljstvo je sveto.

Sem klepar in seve, kleparji hodijo iz hiše v hišo in takó potujejo jih doleti marsikaj, česar si ne bi želeli. Nekega dne, ko sem korajšil nekam zaradi popravila, s torbico z orodjem čez ramo in z dvojnimi svitkom svinčene cevi okoli komolca, zaslišim klicati svoje ime: »Ernest!« Okrenil sem se in glej, bila je ona. Na pogled prav taka kot nekoč, s tistim debelim, bedastim obrazom, mirmim in potuhnjenim na kačje

živem telesu, z napetimi boki in okroglimi dojkami, se je prebudilo v meni nekdanje občutje, da sem obstal skoro brez sape. Vendar sem mislil: »Prijatelj si... zadrži se kot prijatelj.« Suho sem ji rekel: »Dokler ne umremo, se še vedno lahko srečamo.«

V roki je nosila cekar, navrhan s tem kar je bila nakupila: z zelenjavo, in z zavojčki v rumenem papirju. Smehljaje me je vprašala: »Me nisi prepoznal?«

»Če pa sem ti dejal: dokler ne umremo, se še vedno lahko srečamo.«

»Zakaj me ne bi spremil domov?« povzame. »Prav danes zjutraj sem ugotovila, da se je pri lijaku, v kuhinji pokvarila cev... spremi me, daj!«

Dejala sem ji odkrito: »Če gre za neko popravilo, grem...« In vrgla mi je enega tistih pogledov, s kakršnimi mi je svoj čas mešala glavo in nadaljevala: »Pa bi mi pomagal nesti cekar...« In tako sem obložen kakor osel, s torbico z orodjem s svinčnimi cevmi in z navrhanim cekarjem stopal za njo, ki me je prehitela.

Hodila nisva kdovekak dolgo, zavila sva še v prečno ulico in vstopila skozi hišne duri, podobne vhodu v podzemsko jamo; nato sva se povzpela po vlažnih, temnih in smrdelih stopnicah, da se jih je bilo sramovati. Nekje sredi stopnic se ona nenadoma okrene in mi smehljaje pravi: »Se spominjaš, kilokokrat si name prežal na stopnicah, v temi... kako sem se te prestrašila... ali si že pozabil?« Strogo sem ji rekel:

»Marijaroža, ne spominjam se ničesar... spominjam se samo, da sem Atilijev prijatelj in da cenim prijateljstvo nad vse drugo.« Ona pa odvrnila v zadregi: »Kdo ti je dejal, da bi mu ne mogel biti več prijatelj?«

Naposled sva vstopila v stanovanje: v tri podstrešne sobice, z okni na dvorišče, ki je bilo črno in brez sonca kakor jašek. V temno kuhinjo je prihajala svetloba skozi okence v vratih, ki so vodila na majhen balkon s straniščem. Marijaroža je sedla na enega izmed stolov, se razkoračila in si v predpasnik nasula fižola za luščenje; jaz pa sem položil torbico na tla in pokleknil k lijaku, da ga popravim. Nenadoma sem ugotovil, da je cev naginita, da jo bo treba nadomestiti z novo in jo opomnim: »Glej, tu bo treba namestiti novo cev... jo boš mogla plačati?«

»In prijateljstvo?«

»Hm, dobro,« ji rečem z vzdihom, »nametil ti jo bom zastoj... hoče reči, v zameno za poljub.«

»In prijateljstvo?«

Ugriznem se v ustnico in mislim: »prijateljstvo na dvojen rez;« toda ne črhnem. Vzajem klešče in odvijem tesnilo, prav tako naginito kakor cev, snamem cev in potegnem iz torbice aparat za spajkanje, prilijem bencina — vse v največji tišini. Prav v tem hipu pa zaslišim, da me ona vprašuje: »Si v resnici Atilijev prijatelj?«

Okrenem se in jo gledam: bila je mirna, s spuščeni vekami, s priliznjenim nasmehom in pazljivo na fižol. In dejal sem ji: »Zakaj pa ne...«

»Teda!«, nadaljuje ona mirno, »morem s teboj govoriti, odkrito... prav od tebe, ki ga dobro poznaš, bi rada zvedela, če so nekatere moje domneve o njem pravilne.«

Počakam, naj bi se govorila: poleg tega pa urejam plapolajoči plamen. In ona povzame: »Na primer, se ti ne zdi, da posel, ki ga on opravlja, ni kdovekak... je nosač...«

»Hočeš reči: fakini...«

»In biti nosač — je to kakšen poklic... vztrajam na tem, da bi se izučil za bolniškega strežnika... potem bi ga moja sestra morda vrhila še na polikliniko...«

Končno sem namestil novo cev. Vzajem aparat in ga neodločno držim v roki. Skoraj brez misli sem jo vprašal:

»Želiš, da ti povem resnico, ali si morda željna samo laskanja?«

»Resnico!«

»Beh, sem Atilijev prijatelj, a to me ne zadržuje, da ne bi opazil njegovih napak. Predvsem je lenuh.«

»Lenuh?«

Vzamem košček cinka, se z aparatom približam in začnem s spajkanjem. Plamen je bučal in da bi preglasil šumot, dvignem glas: »Da, lenuh... draga moja, navaditi bi se morala na moža pohajkovača... jaz sem delavec... on ni, njemu godi pozno vstajati, pohajkovati, iti v kavarno, brati časopise s športnimi novicami, se pogovarjati o njih... da praviš fakini, nič drugega... pa naj bi bil bolniški strežnik... to je predgovoren posel... ne, ne on ni za to sposoben.«

»Toda jaz«, povzame ona, »še vedno s tistim mirmim refleksivnim glom,« nisem niti prepričana, če je sploh kje zaposlen... pravi, da hodi na delo... denarja pa doslej še nisem videla... domišljam si, da me je že kdaj pa kdaj nalagal... kaj ti rekel na to?«

»Nalagal!« sem dejal brez pomisleka... »sploh je največji lažnivec kar jih poznam... on ti vse kaže v drugačni luči... kako se laže, potem pa bodi mirna...«

»In prav o tem sem razmišljala... toda, če ne hodi na delo, kaj vendar le počenja? Ne morem verjeti, da ne dela ničesar drugega kakor da pohajkuje in hodi v kavarno... nekaj že mora biti... vedno odhaja s tako nestrpnostjo, vedno je tako zaposlen.« Povzpne se in vzame na mizi lonec v kateri vsuje izluščeni fižol. Gledal sem jo od zgoraj izza ramen: smehljajočo, mirno, jasno. Čez trenutek povzame: »Veš, kaj mislim? verjetno ima neko žensko... ti, ki ga dobro poznaš, mi moreš povedati, če je res?«

Glas v moji notranjosti me čedalje močneje opominja: »Pazi se, Ernest, da ne boš padel v past.« Toda naj je bila mržnja močnejša od previdnosti, naj se je še tako izblebela o svojem možu, naj je morda začela znova upati vame, nisem mogel storiti manj kot odgovoriti: »Pravim, da imaš prav... ženske so njemu vse... lepe in grde, mlade in stare... kaj tega nisi vedela?«

Medtem sem končal s spajkanjem. Upihnem varilni aparat, otipam s prsti, če se je cink že strdil, nato začnem z angleškim ključem navijati matico vijaka. Zdajci povsem mirno rečem: »Da, nekaj sem vedela, toda nič točnega... zdaj pa pomisli, kaj sem si domislila... on se sestaja z Emilijo, s tisto deklino z rdečimi lasmi, saj jo poznaš, zaposlena je bila v isti likalnici kakor jaz... kaj rečeš k temu?«

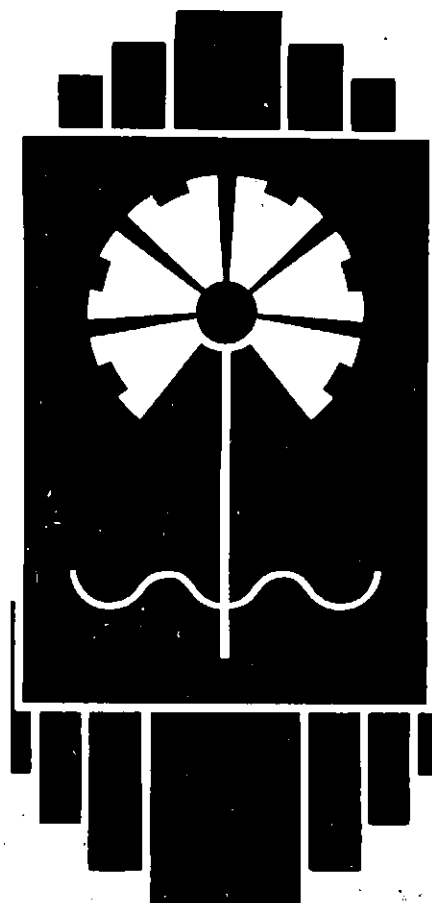
Polagoma se dvignem na noge: tudi Marijaroža se je dvignila, prvdignila krilo, da ne bi raztresla stročja, nato je vzela lonec stopila z njim k lijaku, in ga postavila pod pipo ter odprla vodo. Potihoma stopim za njo, in jo, vitko, primem z obema rokama, rekoč: »Da, res je, slednji večer vidim Atilija ko čaka nanjo pred likalnico, nato pa jo spremi domov. Zdaj veš vse, kaj še čakaš?«

Komaj vidno se je okrenila in s smehljajem dejala: »Ernest, ali nisi dejal, da si mu bil prijatelj? Pusti me!«

Kljub temu sem jo skušal objeti, toda ona se mi je spretno izvila iz rok in dejala s trdim glasom: »Opravil si s popravilom... zdaj je boljše da odideš.« Ugriznem se v jezik in rečem: »Imaš prav... ampak ti si mi zmešala glavo... lepo bi bilo od mene, da bi se bil vedno spominjal, da sem Atilijev prijatelj in da si ti njegova žena. Tako sem rekel in osramočen pobral orodje, hotel še pozdraviti in oditi toda prav v tem trenutku se odpro kuhinjska vrata in na pragu se pojavi Atilij. Ves zadovoljen me je prijateljsko pozdravil: »Zdravo Ernest!« Odgovoril sem mu: »Marijaroža me je prosila, naj ji popravim cev... zdaj je popravljena: namestil sem novo cev.«

»Hvala,« reče on in se mi približuje: »Najlepša hvala...« V tem hipu pa je spregovorila Marijaroža mirno, a tako glasno, da sva se oba obrnila: »Atilij...«

(Nadaljevanje na 30. strani)

Osnutek grba

(Nadaljevanje s 27. strani)

Nagelj krasi prsi udeležencev raznih manifestacij tako političnih — kongresi, volitve, zborovanja, obletnice — kot gospodarskih — otvoritve raznih sejmov, zgraditev in otvoritev večjih gospodarskih in drugih objektov — kulturnih in turističnih.

Z nageljni čestitamo ob življenjskem ali delovnem jubileju k opravljeni maturi ali diplomu.

Av gust Senoa je po obisku groba našega največjega pesnika dr. Franceta Prešerna v Kranju leta 1857 napisal povest in ji dal naslov: KARANFIL SA PJESNIKOVA GROBA. V njej med drugim lahko preberemo naslednje zanimive odlomke:

— »Cvjetaše karanfil dižuči žarke, rumene zvezdice k nebu...«

— »Ako pogleda s neba na svoj grob, veselit će ga to, da na njegovom grobu žive ruže i karanfil...«

Nežica v tej povesti pravi:

— »Čekajte — zaustavite se — ponesite si spomen sa pjesnikova groba! Evo Vam karanfila — čuvajte ga, bar čete se sjećati poslije mnogo godina Prešernova groba!«

Nežica, ki je utrgala nagelj in ga dala Šenoji pravi:

— »Tu ti ne cvatu gospodski tulipani i georgine, tu cvate samo ruža i karanfil — samo kranjsko cvijeće! In Senoa je pravil ta nagelj z groba v knjigo Prešernovih pesmi.

Gorenjski balkoni in okna s kovanimi mrežami so in še danes s svojimi visečimi nageljni pomenijo simbol Gorenjske.

Tudi narodna pesem ni pozabila nanj, ko pravi: »Navzgor se širi rožmarin, navzdol se nagelj vije...«

Nagelj je tudi etnografski motiv v ornamentih, predvsem na vezeninah, ki predstavljajo pravo narodno zakladnico s to motiviko in so tudi posebnost, ki na ta način povezuje preteklost s sedanostjo.

Nageljn cvet je znan tudi izven slovenskih meja in je znan kot simbol, ki pomeni Slovenijo in še posebno Gorenjsko.

LIKOVNI IZRAZ IN POMEN STILIZIRANEGA NAGELJNA: Valovnica v podnožju kot stilizirana vitica pomeni dinamiko — valovanje — življenje v najširšem smislu. Tako zajema tudi, seveda simbolično, samoupravni sistem, ki izhaja iz osnove (baze) širše občinske skupnosti in se njegove silnice in interesi prepletajo ter vključujejo v splošno rast — steblo — ki vodi premočrtno, organizirano proti središču, to je občinskemu središču, ki ga simbolično predstavlja manjši krog. Ta krogec pravzaprav predstavlja v konkretnem primeru, tudi zgodovino Kranja, kot gorenjske metropole. Beseda CERN (CERN, CREINA) pomeni središče, jedro, svetišče, iz katerega se je Kranj razvil kot središčno mesto. Beseda CARNIUM pravzaprav pomeni isto, le da so Rimljani s to besedo poimenovali trgovsko središče. CAR pomeni trgovino, potujočega trgovca ali trgovca na splošno. Beseda je staroperzijska. Tudi Karavanke so iz istega pomena in dobesedno označujejo gore, prek katerih je potekala »pot trgovcev«.

Krogec tudi simbolizira občinsko središče, kjer se vsi interesi združujejo, dosežejo družbeno širino, se razcvetajo in spet potekajo nazaj med volivce, v bazo — občinsko skupnost kot sadovi te skupnosti.

Šest cvetnih listov naj bi simbolično predstavljalo šest glavnih dejavnikov: politično dejavnost, gospodarstvo, kulturo, šolstvo, zdravstvo in šport. Zobati robovi cvetnih listov, ki cvetu nakazujejo silhueto zobatega kolesa, bi nekako predstavljali kranjski industrijski bazen.

Valovnica v vznožju osnutka grba lahko pomeni še staroslovansko ornamentalno linijo, ki je značilna za predmete, ki so bili najdeni tudi v okolici Kranja. Nasplošno pa je valovnica tudi simbol današnje dobe — dobe elektronike. Tako ima lahko valovnica kar trojni simbol.

OKVIR ROBOVE PLOSKVE: Okras in čuvarje grba pa predstavljajo same čiste ploskve, ki simbolizirajo naš čas. Danes je čas ravnih ploskev, kock in kvadrov, ki dominirajo na vseh področjih — arhitektura, industrijsko oblikovanje, slikarstvo, kiparstvo. Prevladujejo letališke piste kot ena glavnih značilnosti nove dobe, avtostrade, tovarniške hale, kontejnerji, blokovski stanovanjski sistem, pohištveni elementi..., vse do otroških igrac — lego kock. Glavna in najširša perspektivna ploskev, ki leži pod grbovo ploskvijo, pomeni naše slovensko brniško letališče, ki je v kranjski občini. Ostale ploskve so nanizane ena do druge na enoten in zaokrožen estetski izgled, v skladu z opisanimi pomeni.

PRIPIS: Na kranjski razpis so, »zanimivo«, prišli še trije osnutki za grb z osnovo nageljna, od katerih pa nobeden niti približno ni ustrezal temeljnemu zakonitostim grba, poleg seveda še drugih osnutkov. Opisani predlog ni prišel niti v ožji izbor, niti avtorju niso rekli hvala, čeprav je vanj vložil veliko znanja, časa in truda, poleg stroškov. Komentar si bo vsak ustvaril sam, te napake pa v naši občini ne bi ponovili.

LJUDSKA PRIPOVEDKA

O ZIDANJU CERKVE

Pred več sto leti je bilo v Bohinju ljudi komaj za eno župnijo. Pa so se dogovorili, da si postavijo vsi skupaj cerkev na vrhu Senožeti, v sredi med Zgornjo in Spodnjo dolino. Fužinarji, bistriški in izpod Hudčevega mostu, so skovali krampe in lopate, Jerekarji so jih nasadili, Česnjani pa zvozili na Senožeti. Bitenjci in Nomenjci, Studorci in Poljci so lomili kamen, kuhali apnenice in sejali pesek. Koprivnikarji in Gorjušci so podirali les. Pomagali so jim tudi Rovtarji, Podjelci in vsi drugi. Ves Bohinj, stari in mladi, so prijeli za delo, in vsak otrok je vedel povedati: »Čez leto dni bo cerkev stala«. Toda...

Kar so med tednom v tlaki za temelje izkopali, je bilo v nedeljo

zjutraj na grob zasuto, orodje pa preneseno s Senožeti na Ravni nad Srednjo Vasjo. Vse do zadnjega krampa in lopate. Po vaseh je zašumelo. Sama od sebe je zraala govorica, da je svetnik kakor s prstom pokazal, kje hoče, da mu zidajo cerkev.

Pa so Bohinjeci možvali, ugibali in se prepirali; končno je zmigalo mnenje, da se cerkev svetega Martina postavi tja, kamor jim je bilo na omenjeni način nakazano — na Ravni. Saj nazadnje: kako naj bi pa iz Zgornje doline hodili k maši, kadar nastopi voda na Blatih? Morebiti okoli in okoli Bohinja?

(Vir: J. Jalen, Previsi, 81 ss.)

matičnem taborišču. Za manjše prekeške — pogovarjanje na delovnem mestu, izmišljanje disciplinskih predpisov, manjša tatvine hrane in podobno — je bila najpogostejša kazen 25 udarcev po zadnjici. Za tovrstno kazen je jetnik moral v matično taborišče, kjer so imeli v ta namen posebne prostore in priprave, s katerimi so ravnali poklicni kriminalci — rablji. Nesrečniki, ki jim je bila določena poniževalna kazen 25 udarcev, so bili pripeljani ob nedeljah dopoldne v prostor, kjer je bila posebej za to izdelana miza z vdolbinami za roke in noge. Žrtev je moral leči na mizo na trebuh, vtakniti ude v vdolbino, nakar so jo z močnimi pasovi pritrdili. Močan rabelj je s palico udrihal po zadnjici in štel. Ko je končal, je potegnil hlače z zadnjice in po ranah presojal, ali je norma izpolnjena ali pa jo je treba povečati, kar se je največkrat tudi zgodilo. Po opravljeni turturi je žrtev hladila zbičani del telesa v mrzli vodi, da bi zaradi oteklin in poškodb naslednji dan ne izostala z dela.

Francja je prvič doletela takšna kazen po nekem alarmu, ker se je med bombardiranjem skrivil v odprtino letalskega krila in po znaku za prekinitev alarma zaspal. Drugič pa je bil enako kaznovan, ker je iz kuhinje izmaknil nekaj krompirjev.

Taborišče Sachsenhausen je bilo po svoji obsežnosti, vključno s podružnicami, eno največjih in za jetnike najtežjih, v katerem je vladal najstrožji taboriščni red. Istočasno je bilo namenjeno za šolanje in pridobivanje ustreznih kvalifikacij esesovskemu taboriščnemu osebju, ki se je s tamkajšnjo prakso usposabljalo za svoje krvoločne naloge v drugih koncentracijskih taboriščih širom po rajhu. Kader za taboriščno službo — od stražerjev, starešin, do poveljnikov in rabljev — je bil izbran iz pripadnikov enot SS, pretežno kriminalcev in ljudi z najgršimi lastnostmi, med katerimi so bili tudi izdajalci raznih narodnosti — celo Slovenci. O tem se je Franc moral na žalost sam prepričati, kar ga je zelo mučno prizadelo.

Nekega nedeljskega popoldneva, ko je s svojimi tremi tovariši Slovenci pobiral smeti na dvorišču poleg žice, jih je med glasnim pogovarjanjem nenadoma poklical esesovec, ki je bil na stražarskem stolpu v neposredni bližini. Urno so pritekli pred stolp, obstali mirno, v vojaški držji in, kakor je bilo predpisano, sneli kape.

»Od kod ste doma?« je nenadejano vprašal v čisti slovensčini stražar, kar je Franc in tovariša presenetilo in malce vzradostilo, saj so prvič slišali esesovca, ki govori slovensko. Vsi hkrati so povedali, od kod so, še vedno stoječ mirno in pokorno, kot je predpisano v taboriščnih pravilih. Bili so sami Gorenjci, s katerimi se je Franc največkrat družil.

»Od kod ste pa vi?« je Francetu samo od sebe ušlo, kot bi za hip pozabil, da ima pred seboj esesovca.

»Iz Škofje Loke,« je odgovoril odsekano in ne preveč ljubezljivo.

»Kako pa se pišete?« se je spet Franc že malo opogumljen zaletel, kakor da bi želel pridobiti novega znanca.

»To pa zate ni važno!« ga je osorno zavrnil in se zravnaval, zavedajoč se svojega položaja stražarja in verjetno tudi posledic, če bi izdal svoje ime.

Jetniki so takoj vedeli, da imajo pred sabo izdajalca, s katerim niso hoteli imeti nobenega opravka, zato so se obrnili in brez besed izginili. Iz izkušnje so vedeli, da ni dobro hoditi preblizu takšnim in podobnim tipom. Nekeč je stražar poklical jetnika in mu skozi žično ograjo dal steklenico, da mu prinese vode. Nesrečnik je ubogal, napolnil steklenico na bližnji pipi in stekel nazaj. Ko se je dotaknil žice, da bi podal steklenico stražarju, ga je ubil električni tok.

Takšnih in podobnih tragedij je bilo nešteto. Ljudje v zbebrastih oblekah izza bodečih ograj niso bili več ljudje, marveč

resnično samo številke. Usoda se je marsikdaj pogrnala celo s tistimi, ki so bili sami privrženci in vneti zagovorniki Hitlerjevega novega reda. V Sachsenhausenu so izginili tudi vsi tisti, ki so preveč vedeli o vseh podrobnostih industrijskega uničevanja in onesposabljanja ljudi. Franc se spominja skupine esesovskih prostovoljcev, tridesetih Hrvatov, ki so ob izvrševanju svojih dolžnosti na zasedenem francoskem ozemlju zboleli. Kot rekonvalescenti so bili premešeni v Vršac, od tam pa v Sachsenhausen kot navadna delovna sila v tovarni. Ker so se upirali, sklicujoč se na svojo privrženost ustaški ideji in Hitlerju, so jih slednjič oblekli v zbebraste obleke. Nekateri med njimi niso mogli prenesti razočaranja. Sodili so si sami ali pa so doživeli isto usodo, kot tisti, ki so omagali. Vse do zadnjega je požrlo taborišče. Ista usoda je doletela osebe v krematorijih in mučilnicah. Tako so nacisti poskrbeli, da ni bilo prič njihovega zločinskega početja.

Jetniki iz Slovenije so se kmalu spoznali med seboj. Do poznanstev je prišlo ob prostih nedeljah, ko so se lahko srečali na dvorišču. Sprva neaupljivi drug do drugega so sčasoma lahko ocenili, kaj kdo misli in če ni provokator. Že ob prihodu v taborišče je Franc imel srečo, da je v sprejemni pisarni, kjer so vpisovali nove jetnike, naletel na domačina iz Kranja, nekega Logarja, ki je bil pisar in je dobro poznal taboriščne razmere. Opozoril ga je, naj se izogiba mariborskih nemškutarjev Rudija Hartza in Avgusta Mohorja, ki sta prispela v taborišče zaradi kriminala, kljub temu pa nosita rdeči trikotnik kot politična krivca. Bila sta starešini barake in zelo dobro zapisana pri komandi taborišča. Imela sta celo več besede kot marsikateri esesovec in prenekateri jetnik je umrl zaradi njiju. Stalno sta bila Slovencem za petami, jih navajala na provokatorska vprašanja o partizanih, Rusih itd. V nasprotju z drugimi kapoji in starešinami sta bila oba dobro rejena. Ker so ju jetniki kmalu spregledali, so se ju stalno izogibali.

Po velikih porazih nemških zavojevalec na ruski fronti decembra 1943 se je položaj jetnikov toliko omilil, da so že lahko v določenih presledkih prejeli od doma pakete z živili. Do takrat ne Jugoslavlani, ne druge slovanske narodnosti, ne Židje niso bili deležni posredovanja Rdečega križa, kot npr. jetniki zahodnoevropskih držav.

Skupina devetih Slovencev, v kateri je bil tudi Franc — spoznali so se ob nedeljskih srečanjih — se je trdno povezala in izbrala za svojega vodjo najstarejšega, Staneta Tratnika iz Podgrada pri Celju. Ta mož je bil izredno razgledan, razsoden in pošten. Verjetno je imel tudi sam ilegalno povezavo s kakšno odporniško skupino ali posameznikom, za kar iz razumljivih vzrokov nihče v skupini ni vedel. Ob vsakem sestanku je poročal o položaju na frontah in dogodkih v domovini in v svetu, bodril in spodbujal tovariše, če se jih je polasčalo malodušje in se dogovarjal o nalogah, ki jih čakajo. Dogovarjali so se o načinu medsebojne pomoči s hrano in zdravili, če bi kdo omagal. Vsak paket, ki ga je prejel kdo iz skupine, je bil kolektivna last. Prevzel ga je Tratnik in vsebino razdeljeval vsakemu enako ali pa tistim, ki so bili najpotrebnejši, da so lahko vzdržali. Izdelali so tudi načrt za pobeg iz taborišča, ki naj bi ga uresničili ob bombardiranju. Zaradi splošne zmede in velikih žrtev v Oranienburgu in v taborišču se načrt ni posrečil, ker je bila skupina preveč razbita. Posamezni pobegi pa so bili že vnaprej obsojeni na neuspeh. Zato so sklenili, da bodo vztrajali do prve priložnosti in potem skupaj ušli. Tratnik jim je svetoval, kako naj sabotirajo na delovnem mestu. V proizvodnih halah so, če so le mogli, poškodovali ta ali oni del pri stroju, površno ali napačno izdelovali posamezne dele letal in namesto tega iz kosov aluminija, pleksi

stekla in drugega materiala izdelovali ne uporabne predmete: cigaretnike, okvirčke, vžigalnike in podobno. Te iz so nato skrivaj menjavali z jetniki d narodnosti, zlasti Francozi, za hrano, tobak. Tobak in sol sta imela enako nost. Vse reči so menjavali po meri količini vsebine enega cigaretnega pa. Za tri cigarete tobaka si dobil obrok k. Ta menjava je bila ustaljena praksa jetniki, ki je marsikatega strastnega dilca stala življenje, ker je svoj kruh menjal za tobak ter zato omagal i lakote umrl.

Dober mesec pred osvoboditvijo uspelo enemu izmed članov skupine netu Radeju, da je dobil razpored za d kopalnico, kjer so delali nemški kaznj Tam se je seznanil z nekim Hansom, bil velik nasprotnik nacizma in zau nemške ilegalne odporniške organizi Imel je celo radijski sprejemnik, s kat je redno sprejemal poročila z bojišč. R je vsak dan prinašal novice o približev Rdeče armade in drugih pomembnih godkih, ki jih je prejemal od Hansa.

Skupina si je omislila nov načrt: razdelila naloge, ki bi jih opravili v prii osvoboditve taborišča. Osnovna misl bila, da se prebijejo proti domu sku bodisi z vlakom ali drugim prevo: sredstvom, v skrajnem primeru tudi. Bili so prepričani, da ta srečni dan ni daleč. Vseh se je jela polasčati ner in neučakana želja, da bi končno lahko bodno zadihali in se vrnili domov. T esesovci kljub neizglednemu položaj očitnemu porazu rajha niso niti r popuščali. Nasprotno. Med jetniki s raznesla grozljiva novica, da namera nacisti pobiti vse jetnike, še preden Rdeča armada prodrla do taborišča. N sikdo je vzel to grožnjo tako resno, d ohupal.

Znano je, da so v tem taborišču na v posebnih, močno zastraženih bara izdelovali tudi denar, predvsem so p rejevali tujo valuto (dolarje, funte, švicarske frankle). Jetniki, strokovnj isci imeli nobenega stika z drugimi jet in so živeli v strogo tajnih okoliščin vendar so tudi nje ob koncu vojne po Ogronom denarja in drugih vrednost predmetov so nacisti potem potopil jezerih severne Nemčije.

21. aprila 1945 je sredi noči zavla med prebujenimi jetniki splošen prep Esesovci in kapoji so kričali po barakal podili preplašene nesrečnike na zbo mesto, kjer so se v največji nag formirale kolone za evakuacijo.

Vsak je lahko vzel le dve odeji z l šča, na dvorišču pa je dobil še kilogram štruce kruha in košček margarine. strahovitom bobnenju topov bližajoče Rdeče armade so se v pospešenem ma pomikale dolge kolone več kot 30.000 gl množice jetnikov in celotnega ose taborišča proti zahodu. Panika je z: tudi dotlej hladnokrvne in mogočne esovce, ki so hodili kot stražarji in pri njali vse bolj omagujoče taborišč. Nihče od njih ni vedel, kam gredo in ki dolgo bodo hodili. Jasno je bilo vsem le da morajo čimprej iz nevarnega obmoi ki ga bodo prejkoslej dosegle sovjet čete.

Kmalu so bile vse ceste in poti po beguncev, ki so se v splošnem neredu za mešati s kolonami jetnikov. Civilno pr valstvo je vleklo s seboj razna vozila, vrha naložena z najnujnejšimi življe skimi potrebščinami in hrano. Med tov njaki, osebnimi avtomobili in konjsk vpregami so se motovili vojak, žens otroci in jetniki, toda esesovci jih n spustili z oči. Zganjali so jih v sv kolone, jih pretepali in suvali do o mogočnosti. Kljub kritičnemu stanju niso i za hip popustili v svoji surovosti. Ma

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)

kateriga jetnika, ki je zaostal ali pa krenil iz kolone na njivo, da bi pobral kakšen pozabljen krompir, zelje ali repo, so takoj pokosili z rafali iz brzostrelk. Mnoge so raztrgali besni policijski psi. Popotnic je hitro zmanjkalo. Nekateri so ves kruh in margarino pojedli že prvi dan, drugi, ki so bili dovolj preračunljivi, so jo skrivaj hranili dva ali celo tri dni.

Franc je bil stalno v skupini devetih Slovencev in svojega najboljšega prijatelja, s katerim je bil ves čas v taborišču — Ukrajinka Simona Buvaka. Ta se niti za hip ni ločil od njega. Skupaj sta delila vsak grizljaj in si na vsem dolgem pohodu pomagala. Ker je Franc kmalu opešal, ga je Simon podpiral in dobesedno vlekel naprej.

Štiri dni so skoraj brez prestanka hodili po neizmernih gornjenemških prostranstvih skozi brezpotne gozdove in polja, omagovali in umirali.

Tudi tisti, ki so jih vodili, so že izgubili orientacijo. Sploh se ni vedelo, kdo usmerja pohod. Tako se je že drugega dne zgodilo, da so hodili cel dan in pozno v noč in spet prišli na isto mesto, od koder so bili krenili.

Po štirih dneh se je v koloni raznesla novica, da so obkoljeni s prednjimi ameriški četami. Esesovci so jih pognali v ogromen gozd, kjer so kakor mrtvi popadali na vlažna tla pod košatimi drevesi. Nihče ni vedel, niti razmišljal, kaj bo z njimi, kje jih čaka smrt ali svoboda. Do smrti onemogla in sestradena množica jetnikov, tesno obkoljena s stražarji, je štiri dni, od 26. do 30. aprila, zaman čakala rešitve. Vsak trenutek je kdo izdihnil. Brezmočno, kakor ovce, ki jih je napadlo krdo volkov, so se stiskali v gruči pod gostimi bukovimi drevesi, odeti v tanke premočene odeje. Veliko odev so zaradi slabosti že na poti odvrgli. Od nekdaj se je razširila vest, da je v bližini voda, potok, ki je zaradi deževja ves moten in da esesovci dovolijo piti. Obvestilo je komajda malo zdrnilo od izčrpanosti malodušne nesrečnike. Le tu in tam se je s težavo dvignil kdo od odpornejših med njimi in z aluminijastimi vojaškimi menažkami ali praznimi konzervnimi škatlami krenil skozi gost spalin stražarjev proti potoku. Ker so drugi videli, da bi kazalo slediti prvim, se je kmalu zganilo na stotine ljudi ob potoku. Kmalu se je po gozdu začel širiti nekakšen spodrhušen nemir in govorjenje, kot bi se množica prebujala iz dolgega spanja. Vedno več je bilo tistih, ki so prinašali vodo v svoje skupine in jo delili onemoglim, ki niso mogli vstati. Mnogim so zaman ponujali dragoceno tekočino, kajti bili so negibni. Umrlj so, ne da bi tovariši opazili.

Naslednjega dne so od nekdaj pripeljali na kamionih večjo količino po kilogram težkih konzerv pašete. Kapoži so razglasili, da bodo delili na vsakih sto ljudi po eno konzervo, se pravi na vsakega po en dekgam. Kot ponoreli so se vsi hkrati pognali proti mestu, kjer so stražarji in kapoži zaman delali red in delili hrano. O kakšni disciplini in redu ni bilo več govora. Množica se je obupno prerivala in se mndrala kot podivjano krdo divjih živali, da je marsikdo tudi v tej gneči obležal na tleh. Le najmočnejšim in najspretnejšim, če so imeli v rokah nož ali kakšno ost, s katero so si izsilili pot, je uspelo priti do konzerv. Nič niso pomagale kletve, prošnje ali pesti slabotnih, pa tudi ne udarci s puškinimi kopiti in strelji v zrak, s katerimi so hoteli esesovci krotiti pobesnelo množico. Tu je veljal zakon močnejšega.

Francu, ki je od izčrpanosti in grize popolnoma obupal, se ni posrečilo preriniti skozi gsto gnečo. Njegovemu zvestemu prijatelju Simonu pa je s silo in spretnostjo to le uspelo. Ves opraskan je pridiral k njemu in tovarišem. Z obema rokama je stiskal k sebi dragoceno, težko priborjeno

Franci Sluga: Breze II

konzervo in jo kot največji zaklad postavil mednje. Kmalu se je okoli njih zbrala velika skupina tistih, ki so želeli dobiti vsaj svoj dekgam. Z največjo težavo so si razdelili vsebino in jo s konci noža rezali kot neboljeni otroci.

V teh grozljivih štirih dnevih postanka v gozdu je za vedno obležala skoraj polovica vseh ujetnikov. Pomendrani kot mravlje, ki se nihče ne zmeni zanje, so ostali v položaju, v kakršnem jih je zatekla smrt. Življenje človeka ni bilo vredno počenega groša. Slišati je bilo strahotne pripovedi. Obupanci, ki se jim je od lakote in trpljenja pomračil um, so z mrlčev rezali meso. V dvajsetem stoletju, na najvišji stopnji civilizacije, je nacizem izsilil ljudožerstvo.

Toda gorja in groze še ni bilo konec. Esesovci so preživeli spet gnali naprej. Spet so se nepregledne kolone trpinov jele pomikati proti zahodu v smeri Lübecka in Hamburga. Dež in veter sta bičala uboga bitja, ki so se medsebojno podpirala, da bi vsaj zdaj, ko je bila svoboda na pragu, obstala na nogah. Vse ceste, poti in kolovozi so bili zatrpani z zapuščenimi vozili in ničvredno opremo, ki so jo odvrgli bežeči Nemci.

Poleg vozil in razpadajočih živali so vse križem ležali mrlči. Zavezniška letala so uničevala ne samo umikajočo se poraženo Hitlerjevo armado marve vse živo. Pilotom pač ni bilo mogoče razlikovati pisane množice vojakov in civilnega prebivalstva od jetnikov, s katerimi so se pomešali v upanju, da bi laže ušli. Iz vseh smeri so se kot neskončne kače plazile nove in nove kolone jetnikov in jetnic iz raznih drugih taborišč, se spajale v ogromno reko in spet odhajale, kamor so jih gonili esesovski biriči. Tu so se srečali z znanci iz Ravensbrücka in izginjali v negotovih smereh neznanih usod. Le solze in slabotne kretnje košenih rok v pozdrav so spremljala takšna srečanja, ki so vsem preživelim podzavestno ostale v spominu na golgotu v tuji osvojeni krajini.

2. maja se je sachsenhausenska kolona po neskončnem tavanju blizu Schwerina spet znašla v ogromnem gozdu. Jetniki so opazili, da je vedno več nemških vojakov in esesovcev brez orožja. Posamezniki, ki se niso mogli skriti osem jetnikov, so začeli v največji naglici snemati svoje našive in znake z bluz in kap ter se preoblačiti v stara civilna oblačila, ki so jih kdove kje pobrali. Takoj je bilo videti spremembo. Nemci so se vse bolj posevčali sebi in vedno manj jetnikom, dokler niso neopaženo

izginili. Tudi jetniki so kot prerajeni zaživeli, saj se je kot veter raznesla vest, da so že v zaledju Američanov. Najurnejši, ki so bili manj slabotni od drugih, so od nekdaj prinašali razne vreče in zavoje, ki so jih pobrali z vozil beguncev. Kar verjeti niso mogli, da so svobodni.

Spet so bili ljudje. Človek ni bil več številka. SVOBODA in ni več suženjstvo! Kar preveč darov življenja, ki je bilo še pred dobro uro ničvredno. Nekateri so umrli od sreče.

Tudi Franca bi prevelika sreča skoraj ugonobila. Napol zavesten je padel v objem svojega dragega prijatelja Simona, ki mu je prihitel sporočiti novico. Dolgo so tekale solze sreče, preden je France našel moč za tisto magično besedo, ki je prišla iz njega kot dih: svoboda!

V tem bratskem objemu je Franc dojel veličino in plemenitost duše mladega Ukrajca Simona Buvaka iz kijevske oblasti. Brata, še posebno tako navezana, kot sta bila Franc in Simona, se nikoli ne moreta pozabiti ne glede na prostranstvo med žitno zlato Ukrajino in zeleno Slovenijo.

To je bilo njuno zadnje srečanje, ki jima je poleg radosti svobode prinesla tudi bol slovesa. Simona je moral k svojim Ukrajincem, ki so se kot vse narodnosti zbirali in pripravljali na odhod v domovino. Dolgo sta se poslavljala in si zagotavljala, da bosta kakorkoli našla čas in priložnost za srečanje v svobodni domovini. Ta velika želja v Francu tudi danes ni nič manjša. Bolj kot lastnega brata bi ga spet želel videti. Trdno je prepričan, da mu bo to uspelo, če je le njegov Simonka živ.

Po prvih presenečenjih so se polagoma ljudje začeli umirjati in trezno premišljevati o nadaljnjih ukrepih. Osvobojeni ujetniki so se zbirali po narodnostnih skupinah in izbirali svoje vodje, ki so navezali stik z ameriški oficirji. Najprej je bilo poskrbljeno za bolne. Med ujetniki je bilo precej civilistov, bržkone tudi esesovcev in vojakov, ki so se preoblekli. Sprva niso zbijali večje pozornosti, ker so se jetniki preveč ukvarjali s svojimi zadevami. Le tu in tam je bilo slišati, da so Rusi in Poljaki našli med civilisti znane nacistične zločince, ki so jih v navalu ogorčenja in maščevalnosti takoj likvidirali.

Francetova skupina — ostalo jih je sedem — se je odločila, da čimprej krene proti Lübecku, kjer bi se povezala z drugimi jugoslovanskimi ujetniki, ki so se v tem mestu zbirali za odhod v domovino. Čeprav izčrpani so se kot prerajeni podali na pot čez polja in gozdove. Ob nekem kolovozu v predmestju Lübecka so naleteli na zapuščen vojaški tovornjak, pokrit s plahto. Takoj so ga spremenili v začasno bivališče in na krajšem posvetu določili, kaj bo kdo delal, da bi popotovanje potekalo čimbolj organizirano. Tratnik je še naprej ostal vodja, Franc pa je bil intendant, ki je skrbel za nabavo hrane in najnujnejše opreme za bivanje. Te zdaj ni bilo težko dobiti na številnih vozilih. Od nekdaj so privlekli vrečo krompirja in drugih živil ter si na ognjišču poleg kamiona skuhal obedi. Bilo je prvič, da so se po dolgih letih stradanja pošteno najedli kuhane hrane.

Po nekaj dneh takšne romantike, ki so jo bili prisiljeni uživati, so jih obiskali civilni predstavniki mesta Lübeck in jim sporočili ukaz zavezniške komande, da se morajo vsi zgledati v tamkajšnjih nemških vojašnicah, kjer je zbirališče vseh osvobojenih taboriščnikov. Veseli so šli v mesto in kot številni njihovi tovariši raznih narodnosti prispeli v dokaj zapuščen in zanemarjeno vojašnico bivše nemške vojske. S posredovanjem ekip Rdečega križa so brž opravili vse formalnosti glede vpisa podatkov in razporeda po sobah. Takoj je bilo poskrbljeno tudi za sanitarne in higienske ukrepe.

O GRBOSLOVJU IN »IZIGRANEM« OSNUTKU

Ker ta čas v jeseniški občini resno razmišljajo o občinskem grbu, kot trajni označbi naše industrijsko turistične občine, in ker o tem obstaja poseben nauk, objavljamo gradivo, ki ga je v zvezi z natečajem za grb občine Kranj leta 1978 obdelal in pripravil eden od predlagateljev osnutka grba — BRANKO ČUŠIN, član likovnega kluba DOLIK pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice. Njegovo gradivo dokazuje, da se je takega dela potrebno lotiti z vso odgovornostjo in velikim znanjem, ki pa sta lahko, zaradi različnih »kuhinj«, kakor se je to tudi zgodilo Čušinu, izigrana.

KAJ JE GRB IN KAJ MORA VSEBOVATI

Grb je trajna označba posameznih oseb, družin, združenj, političnih in cerkvenih ustanov ter organizacij, izražena z likovnimi sredstvi, po posebej za to določenih pravilih. Po opredelitvah heraldike — grboslovja, ki se ukvarja s proučevanjem nastanka, razvoja in umetniške izdelave grbov od prvih pojavov grba v 11. stoletju do danes, mora biti grb sestavljen iz treh obveznih delov in sicer:

GRBOVE PLOSKVE, tako imenovane grbovnice, ki so v preteklosti skoraj vedno imele obliko bojnega ščita in sicer zato, ker je bil ščit prva ploskev v času križarskih vojn, na katerega so naslikali simbol. Ščit pa že sam po sebi simbolično predstavlja moč in obrambo pred sovražniki. Oblika ščita pa izhaja še iz pradavnine, ko so razpeli na lesene palice živalsko kožo, ki je služila za ščit in za razgibana oblika »meha« še danes prija ljudskim očem.

Seveda danes ne moremo več operirati s tako obliko grbove ploskve, ker tak ščit danes ne obstaja več in je ta oblika kvečjemu aktualna še pri modnem oblikovanju žepov pri konfekcijskem oblikovanju oblek.

Razumljivo je, da grbova ploskev za današnjo rabo mora biti sodobna in kakor je razvidno iz skice — osnutka, se je predlagatelj Branko Čušin odločil za čist pokončni pravokotnik, ki s svojo neokrnjeno površino in čistim stabilnim likovnim izrazom predstavlja suvereno, zaokroženo in kompaktno enoto naše samoupravne socialistične družbe. Pravokotnik v navedenem pomenu predstavlja tudi delček v mozaiku naše celotne družbe in s tem nakazuje njegovo povezovanje — nizanje v celoto. Ta pravokotnik pa predstavlja tudi ščit in sicer v tem pomenu, da dobro organizirana socialistična samoupravna skupnost, v okviru občine, zagotavlja najboljšo obrambo pred sovražniki našega samoupravnega socialističnega sistema. Pravokotna ploskev je tudi sicer najbolj značilen lik sedanosti. Ta grbova ploskev je danes osvobodjena oblika ščita in mora biti odraz sedanosti.

Grbi naših republik in državni grb imajo prav tako zgradbo po heraldičnih pravilih in je grbova ploskev svobodna oblika omejena s klasjem, hrastovimi listi, tobakovimi listi in podobno, vendar je grbovnica!

LIK — ZNAK NA ŠČITU — SIMBOL: Po grboslovnih pravilih so na grbovi ploskvi, grbovnici imenovani, lahko dvojne vrste likov in sicer:

— geometrijske razdelbe grbovnice (francosko pieces honorables, nemško Teilungen),

— naravni liki (francosko charges communes, nemško natürliche oder gemeine Figuren)

Predlagatelj je za osnutek kranjskega grba izbral na lasten način stiliziran nagelj. Ta lik spada med rastlinske like, čeprav je stiliziran. Pa tudi sicer je lahko umetni lik na grbovnici. Izbira nageljna in njegova stilizacija je originalna zamisel avtorja Čušina.

HERALDIČNI LIKI, KI SO POSTAVLJENI NAD GRBOVO PLOSKOVS SO TUDI OBVEZNI DEL GRBA in morajo označevati poreklo lastnika grba in njegov stan ter družbeni položaj. To zahtevo preneseno v današnji čas je avtor rešil na ta način, da je označil to kot okrasje današnjega časa, ki ga označujejo ploskve kot letališče, ki je eden glavnih elementov sodobnega življenja, potem pa še ostale ploskve nizanane v zaporedju, ki simbolizirajo skladje teh ploskev in tudi soodvisnost (podrobnosti v obrazložitvi osnutka).

Po grboslovnih pravilih ne sme biti nobenega napisa na grbovni ploskvi, ampak ob grbovnici v obliki napisanih trakov, zastavic in podobno. Naše državne grbe sklepa grbovo ploskev peterokraka zvezda, rojstni datum nove Jugoslavije pa je na traku, ki povezuje žitno klasje.

UTEMELJITEV IDEJNEGA OSNUTKA GRBA ZA OBČINO KRANJ

GRBOVA PLOSKEV — ŠČIT — OBČINSKO POLJE: Na osnovi temeljnega značaja in pomena naše socialistične samoupravne ureditve, je simbol občine zasnovan kot pokončni pravokotnik, ki s svojo neokrnjeno površino in čistim stabilnim likovnim izrazom predstavlja suvereno, zaokroženo in kompaktno enoto naše samoupravno organizirane družbe. Pravokotnik v navedenem pomenu predstavlja samostojen delček v mozaiku naše celotne družbe in nakazuje s tem njegovo pove-

zovanje — nizanje v celoto. Pravokotnik predstavlja tudi ščit in sicer v tem pomenu, da dobro organizirana socialistična samoupravna skupnost (občina) zagotavlja najboljšo obrambo proti vsem vrstam sovražnikov našega socialističnega samoupravnega družbenega sistema.

Na ta ščit — pravokotnik je postavljen simbol, na poseben način stiliziran nagelj, ki ima dva izraza in pomena in sicer: nagelj kot rastlina — cvetlica in pa čisto likovno izrazni pomen. Oba se med seboj pogojujeta in smiselno dopolnjujeta.

SIMBOL NAGELJNA KOT RAST-LINE — CVETLICE: Nagelj je rastlina iz širše družine nageljnov (Caryophyllaceae) in jih je okoli 250 vrst. Rastejo v glavnem na območju Mediterana. Že od nekdaj so bili privlačni zaradi lepote obarvanih cvetov in lepega vonja. Naš gorenjski ali slapeči nagelj pa je doma v alpskih predelih in kot tak se je zasilal v življenju naših prednikov in ohranil svoj posebni značaj in pomen vse do danes.

Tako nas nageljnov cvet dobesedno spremlja od zibelke do groba. Nesemo ga novorojenim in materam v pozdrav veselemu dogodku in kot čestitko k rojstvu novega življenja. Ob izteku človekovih dni polagamo šopek nageljnov na gomilo kot izraz spoštovanja in priznanja pokojniku za vse kar je koristnega in plemenitega naredil v življenju. Simbolizira neko vrednoto v najlahtnejšem pomenu. (Tudi pesem poje... nageljnov kranjskih šopek na grob).

Nageljnov cvet pomeni nekaj pozitivnega: cvet — razcvet — napredek — uspeh — dosežek v najširšem smislu, zato ga tudi uporabljamo v tem pomenu na raznih področjih našega življenja.

Tako je bil in je še obvezen pri narodni noši, dekle ga daje fantu kot znak ljubezni in naklonjenosti. Imajo ga novoporočenci in svatje na ohceti. Fantje na naboru se ponašajo z njim.

Naše osvoboditelje — partizanske borce smo pozdravili z njim ob koncu vojne in na ta način izpričali največjo simboliko kar jo nagelj ima — ZMAGO.

Rdeč nagelj je spremljal napredno delavsko gibanje med obema vojnama, z njim v gumbnici so in praznujemo praznik dela — 1. maj.

S šopkom nageljnov smo vedno pozdravljali našega dragega predsednika Tita, kadar je prihajal v Slovenijo in na Gorenjsko.

(Nadaljevanje na 28. strani)

Franci Sluga: Impresija II

blago. Njihova politika je bila dolgo časa previdna, ker so se bali, da ne bi izzvali tamkajšnje prebivalce in le-ti ne bi sami poskušali vdreti v Italijo. To vrsto politike odraža tudi dejstvo, da so leta 113 p. n. št. celo pomagali Norikom v vojni proti plemenu Cimbrov: V bitki pri Noreji, najverjetneje Neumarkt na zgornjem Štajerskem so bili skupaj z Noriki poraženi. Sicer so bili Cimbrji prvo pleme ali ljudstvo Germanov, ki je prispelo v Jugovzhodne Alpe. Vendarle pa se vidi iz poročil grškega zemljepisca Strabona, ki je živel in pisal v zadnjem stoletju pred našim letostetjem, da so italjski trgovci že pred osvojitvijo naših krajev hodili globoko v notranjost našega ozemlja in s tem prinašali za Rim pomembna obvestila o poteh, ki so vodile preko njega. Rimska oblast v naših krajih se je namreč skoraj od začetka našega letostetja omejevala zgolj na ozek pas ozemlja v Primorju. Tedaj so bile v rimski oblasti v današnji Evropi poleg Italije še Galija (današnja Francija), Hispanija (Španija) in na vzhodu Grčija ter ves vzhodni del Balkanskega polotoka. Na kopnem je bila povezava med temi kraji ne le težka, ampak tudi nezavarovana. Vsekakor je bilo to tedaj eno najslabotnejših mest v obmejnem področju rimskega imperija. Sicer pa je bilo to dejstvo le eden od vzrokov, zaradi katerih so Rimljani hoteli osvojiti področje Vzhodnih Alp in zahodnega Balkana. Pomembna pa so bila prvenstveno naravna bogastva, zlasti rudniki. Krona vsemu pa je bila ekspanzivna tendenca v rimski politiki. Rimljani so namreč vse novoosvojene pokrajine, z izjemo matične Italije, spreminili v brezpravne, do skrajnosti izkoriščene pokrajine, ki so jih imenovali provincе.

Državno mejo so Rimljani najraje oprli na velike reke, ker je bilo tako najlažje le-to braniti pred sovražniki. Vzhodno od Alp so imeli v tem smislu le tri možnosti: meje ob Savi, Dravi ali ob Donavi. Že prvi rimski cesar Avgust je na začetku svoje vladе (35–33 p. n. št.) odločno posegel na vzhod z namenom dokončno osvojiti ta področja. Pri tem je pokoril Dalmate v današnji osrednji Dalmaciji, Japode med Senjem in Sisacem in s tem dosegel Savo. Tem dogodkom so v rimski državi sledile razne notranje homatije (državljanska vojna) ki so za dve desetletji prekinile ekspanzijsko politiko na Vzhodu. Ko so leta 16 p. n. št. v letro vpadli Noriki in Panonci, se je Rim odločil, da dokončno reši vprašanje vzhodne meje. To je pomenilo nova osvajanja. Osvojen je bil Norik (le-ta je imel v okviru rimske države poseben status), Recija in Vindelicija (dandanašnja Švica) in celotno ozemlje do Donave v vsem njenem toku. V severni Evropi pa so mejo naslonili na reko Ren. Velika bremena, ki jih je novo osvojenim področjem naložila rimska država, predvsem pa novačenje v vojsko proti Germanom na ozemlju med Renom in Labo, je leta 6 p. n. št. sprožilo velik upor v Panoniji in Iliriku, to je na zahodnem delu Balkanskega polotoka. Ta upor je povzročil veliko krizo v rimski državi in le-ta je z ogromnimi napori uspela težave premagati. Njen obstoj je bil tedaj v veliki nevarnosti in tudi ekspanzivna politika je tedaj izgubila svojo radikalno ost. Proti upornikom so poleg redne vojske, ki je bila namenjena za pokoritev Germanov, mobilizirali tudi že odslužene veterane in celo del sužnjeve, ki so si s tem pridobili svobodo. Mir je bil dosežen šele po treh letih – leta 9. Tudi ozemlje na Vzhodu je tedaj dokončno pripadlo rimski državi skupaj z naravnimi zaporami na današnjem Krasu. Naslednji korak je bil urbanizacija in romaniziranje novo osvojenih pokrajin. Treba je bilo te predele politično-upravno razdeliti v province in ustanoviti upravo ter oblast. Mejo Italije je ob tej priliki Avgust potisnil (pri tem imamo v mislih Italijo kot del, in to

privilegiran, rimske države) do reke Rače v Istri. Tako sta segali italjski provinci Vene-cija in Histria do hribov pod Karnskimi Alpami, grebenov Julijcev Snežnika, Učke in reke Rače. Večino Vzhodnih Alp je obsegala t. i. »cesarska« provincina Norik, ki je šele za vladе cesarja Klavdija (41–54) izgubila naslov »kraljestva«. V njen okvir so spadale dandanašnja Spodnja in Zgor-nja Avstrija južno od Donave in zahodno od današnjega Dunaja, vzhodna Tirolska, Koroška in večina Štajerske. Ostala, kasneje slovenska zemlja je po tej razdelitvi pripadla provinci Panoniji: Gorenjska od Karavank, Dolenjska in vzhodni del Štajerske s Ptujem in po-rečjem Rače ter vse ozemlje v Panonski kotlini.

Pri razdelitvi ozemlja zunaj Italije so si Rimljani očitno prizadevali, da so prilagodili meje provinc zemljepisnim značilnostim ozemlja. Tako je Norik za-vzemal v glavnem gorato področje Vzhod-nih Alp, Panonija pa ravninske predele do reke Donave. Pridružitve Ljubljanske kotline k Panoniji so povzročile najverjet-neje vojaške potrebe. To ozemlje je zaradi varnosti zahtevalo vojaško posadko, Norik pa je bil »cesarsko« klijentalno kraljestvo in zato v njem ni smela biti nastanjena redna vojska. Zato je bila današnja Go-renjska odcepljena od Norika, kamor je dotlej spadala in bila pridružena Panoniji.

Vse te pokrajine skupaj z Recijo v Alpah, Dalmacijo (med Jadranskim mor-jem in Savo na zapadnem delu Balkanskega polotoka), Mezijo (porečje reke Morave v Srbiji in med gorovjem Balkan in spodnjo Donavo v severni Belgariji) in Trakijo (ozemlje med gorovjem Balkan in Egej-skim morjem) so bile združene v večjo upravno enoto Ilirik. Po delitvi države v zahodno in vzhodno rimsko državo v 4. stoletju je to ime ostalo onim pokrajinam med njimi, ki so pripadle zahodni polovici. Tudi potem, ko so se v teku leta stoletja n. št. posamezne province v upravnem pogledu osamosvojile, so ostale našete pokrajine povezane v enoto pri plačevanju carine. Na mejah Ilirika se je pobirala t. i. »iliriska carina« (portorium Illyricum). Taki carinski postaji sta na kasnejših slovenskih tleh izpričani po najdenih napisih pri Zabnicah v Kanalski dolini in pri današnjih Trojanah, ko se je meja Italije s priključitvijo Ljubljanske kotline tja pre-maknila.

Ljudska pesem

Mačkam

*Kaj pa ti po vrtu laziš
muca tiho kakor tat?
Mar li ti na ptice paziš,
rad zavil bi k t'eri vrat?*

*Mačke res ste vse hudobne:
brez srca in brez vesti;
klati, jesti ptičke drobne,
to vas najbolj veseli!*

(Vir: Zapisano po pripovedovanju A. Le-gata iz Zabreznice)

Ljudska uganka

*V hišo pride dvojnoga,
na rami vse trinoga.
Pod mizo leži štir' nogā.
Dvojnoga vrže trinoga v štir' noga.
Kaj je to?
(čevljar – čevljarski stol – pes)*

(Vir: zapisano po pripovedovanju A. Le-gata iz Zabreznice).

Eno glavnih upravnih središč te carine pa je bilo v današnji Ptuj (Poetovio). Ta carina je zajemala tako promet Ilirika z drugimi pokrajinami rimske države kakor tudi promet z barbarškimi pokrajinami onstran meje rimske države.

Ilirik je bil sprva, z izjemo Norika, dodeljen k t. i. senatskim pokrajinam. To pa je trajalo le kratek čas, ker je prešel v zvezi s posledicami velikega panonskega upora leta 11. n. št. v cesarsko upravo. Izjema v tem razvoju uprave je bil Norik, ki je kot »kraljestvo« pripadel takoj spočetka cesarju, in to kot njegova »hišna« posest. Upravljalni so ga »hišni« ne pa vojaški ali državni upravitelji. Šele v drugi polovici 2. stol. je bil za vladе cesarja Marka Avrela (161–180) izročen v na-vadno državno upravo.

Pokrajinska uprava pa ni bila vseskozi in v vseh stvarih v rokah iz Rima poslanih, oblastnikov. Vsaj deloma so soodločali v njej tudi prebivalci provinc sami, seveda pa ne vsi. V glavnem so bile province razdeljene na »mesta« (civitates), ki jim je bilo dodeljeno večje ozemlje (ager) v okolici, vendar pa čisto omejeno v skladu z nekdanjimi mejami posameznih plemen. Ta delitev v mestne okolišje je vsaj ponekod dopuščala še vedno tudi življenje in obstoj slabih ostankov plemenske samouprave. Rimska mesta so postala delno že starejša domača naselja, ki so dobila pravice rimskih mestnih naselbin, deloma pa so Rimljani taka mesta ustanavljali na novo. Mesta so se po svojih pravicah delila v kolonije in municipije. Kolonije so se imenovala mesta, ki so dobila rimsko državljsko pravo. Njihovi svobodni prebivalci so torej bili »rimske meščani« (cives Romani) in so imeli glede ženitve in trgovine ter glede volitev državnih urad-nikov iste pravice kot prebivalci Rima. Municipiji pa so dobili samo pravice z Rimom zvezanih mest v Italiji. Njihove pravice glede ženitve in trgovine so bile omejene, pač pa so imela samoupravo. Mesta so imela urejeno upravo po vzorcu mesta Rima. Na čelu le-te sta bila dva sodnika (duumviri iure dicundo). Tema sta pomagala dva edila (nadzornika javnega reda), blagajnik (quaestor) in člani mestnega sveta (ordo decurionum), ki so vsako leto iz svoje arede volili te uradnike.

Mestni okraji pa so sodelovali tudi pri upravi province kot celote. V vseh provincah so namreč sodelovali pri upravi tudi t. i. zbori poslancev mestnih okrajev, ki so odločali predvsem o razdelitvi davkov med posamezne sestavne dele pokrajine, pred-lagali pa so tudi razne prošnje in pričo-be na cesarja. Ti zbori so imeli na pol verski značaj. Načeloval jim je namreč svečenik pokrajine (sacerdos provinciae), ki je upravljal premoženje svetišč, verskih bratovščin in podobno. To velja za ves čas do 4. stoletja, ko ga je zamenjal krščanski škof s svojo versko organizacijo.

Na osnovi navedenega razvoja rimske upravne politike v novoosvojenih pokra-jinah moramo predpostaviti, da je bil leški nagrobni napis postavljen v čast in spomin Marku Lartidiju Dribalu in njegovi soprogi Cezarini Severi, ki sta bila italjska priseljence. On je najverjetneje pripadal rimskemu upravnemu aparatu, dasiravno to na spomeniku ni omenjeno, kar je ponekod običaj. Skromne antične najdbe (ostanki zidov, talnega mozaika in grobovi) v okolici in na mestu leške cerkve nam verjetno izpričujejo obstoj manjšega nase-lja ali večje podeželske kmetije (villa rustica). Posebno podeželska posestva so bila tedaj dokaj pogost pojav in so bila last članov rimske uprave kamor so se ti navadno za stalno preselili po upokojitvi.

Pomen in vloga Lesc v antičnem ob-dobju zaradi slabe raziskavanosti dandanes še ne moremo pravilno vrednotiti. Nagrob-ni kamen pa moramo prišteti v sklop sicer maloštevilnih epigrafskih spomenikov v bližnji okolici (Radovljica, Bezunje, Poličje)

Dobili so svoje pento in zavezniške uniforme, čeprav ponošene, vendar še kar dobre, ki se niso dale primerjati z njihovimi taboriščnimi oblekami.

Že prvi dan jih je obiskal kapetan Zivković, jugoslovanski oficir za zvezo, ki je pripravil transportne skupine za po-vratak v domovino. Večina se ga je zelo razveselila. Nепrestano so silili vanj z vprašanji o razmerah v Titovi Jugoslaviji in težko čakali, da bi se tudi sami prepričali o vsem, kar jim je pripovedoval o osvobodjeni domovini. Toda med ujetniki v vojašnicah je bilo tudi precej vojnih jetnikov bivše kraljevske vojske. Po sobah so začeli nastopati agitatorji, predvsem oficirji bivše jugoslovanske vojske, ki so prepričevali Jugoslovane, naj se ne vračajo domov, češ da jih čakata v domovini komunistično nasilje in anarhija. Skoraj nihče od jetnikov ni hotel nasesti sovražni propagandi, ki so jo na žalost zavezniki dopuščali. Vsem je bil edini cilj – domovina.

Naključje je hotelo, da so se med jetniki tudi v tem okolju našli posamezni zločinci, ki so spadali pred sodišče. Tako je nekega dne Franc opazil na dvorišču vojašnice veliko skupino jugoslovanskih jetnikov, ki so se gnetli okoli nekega osebnega avtomobila. Tudi sam je pohitel h grupi, misleč, da bo zvedel kaj v zvezi s po-vratkom. Tedaj pa je zagledal v odprtem osebnem avtomobilu z jugoslovansko za-stavo dva uniformirana oficirja Titove Jugoslavije s peterokrako zvezdo na kapi. Sprva ni mogel verjeti svojim očem – bila sta zloglasna taboriščna zlikovca iz Sachsenhausna, polbrata Hartz in Mohora, mariborska nemškutarja, ki sta slovenskim jetnikom prizadejala ogromno gorja. Franc je hitro obvestil svoje tovariše, da sta na dvorišču oha zločince v jugoslovanskih oficirskih uniformah, kar je vse prav tako kot njega silno presenetilo. Eden od njih je stekel k avtomobilu in brž potegnil ključ iz avta, drugi pa so ju obstopili, dokler niso prišli ameriški vojaški policisti in ju aretirali. Na zahtevo Slovencev so ju za-slišali in zaprli v tamkajšnji zapor, tabo-riščnikom pa so obljubili, da jima bodo sodili v njihovi prisotnosti.

Zločince sta še nekaj dni ostala v zaporu v kletnih prostorih, potem pa ju je na lepem zmanjkalo. Američani so trdili, da sta pobegnila in da ju bodo že našli in kaznovali. V resnici pa so ju izpustili.

V lübeških vojašnicah so si vsi osvo-bojeni jetniki kmalu docela opomogli. Hrana je bila zadostna, da so se jim spet povrnilo življenjske moči. Dobili so posebne dovolilnice, s katerimi so lahko hodili po mestu in obiskovali kino pred-stave. Čas pa so se vsem, tako tudi Francu vlekel neizmerno počasi. Od doma ni prejel še nobenega pisma ali kakršnegakoli sporočila, da bi vedel, kaj je z njegovo družino, ki je bila izseljena zaradi brato-vega odhoda v partizane. Kapetan Zivković si je vsestransko prizadeval, da bi s pomočjo Rdečega križa kaj zvedel in da bi se vsi čimprej vrnili v domovino. Toda na izpolnitev te velike želje so morali čakati polne štiri mesece.

Sele 31. avgusta je napočil tisti dolgo pričakovani trenutek, ko je prišel ukaz, da se lahko vkrcajo v tovorne vagonne in odpotujejo. Za razliko od voženj, ki so jih v živinskih vagonih prestali kot ujetniki, so se tokrat vozili razmeroma udobno. Bilo je poskrbljeno za sedišča in ležišča ter zadostno popotnico. Pot domov je trajala več kot štiri dni. Na obmejni avstrijski postaji Področja so presedli v jugoslo-vanske osebne vagonne in se odpeljali v Kranj. Od tam so po dveh dneh končno odšli vsak na svoj dom.

Težko je opisati občutke teh ljudi, ko so po treh dolgih letih trpljenja in groze spet svobodno hodili po svoji osvobodjeni zemlji.

ČRTOMIR ŠINKOVEC

OD IDRJE DO VIPAVE PO NEKDANJH POTEH

Spomini – vedri ali trpki – so najbolj zasidrani spremljevalci človekove zavesti. Kakorkoli in kadarkoli smo doživeli kaj izrazitega, nevsakdanjega, se je to izredno doživetje vraslo v naše podoživljanje kakor brazgotina, tako da se čisto vračamo v mislih na kraj in čas doživetja. Radi pa tudi dejansko obiščemo ljudi in kraje, ki so v zvezi z doživetjem, ki je globlje pretreslo naš duševni svet.

Spomini. Že nešteto krat sem si na tihem zaželel prepotovati tiste nekdanje, partizanske poti od Idrije do Cerknega in Vipavske doline, poti po ravnem in strmem, mimo samotnih, a gostoljubnih hiš, med skromnimi njivami in bujno razcvetenimi senožeti, skozi skrivnostno šumljajoči Trnovski gozd, demonsko molčev v snegu. V spomin se je vtisnila zlasti pot v zimskem času, v snegu in mrazu, ko si utrujen in sestradan hodil od Mrzle rupe dalje in je izza grmov čestokrat prežala smrt, pa si srečno minil sneg in nevarnost ter se zdrav zazrl z Otlice. Predmeje ali Krnice na Vipavsko dolino, ki se je kot deklški smeh topla širila od Razdrtega do Gorice. Da, to pot doživljajo še danes tisoči in tisoči partizanov, ne spominjajo se s trpkostjo prestanega gladu, utrujenosti in smrtnih nevarnosti. Vse to je zatonilo v pozabi. Svetlejšje pa živijo v njihovem spominu tisti dobri ljudje po samotnih hišah, tisto priarčeno gostoljubje, ko je človek začutil človeka v istem trpljenju in hrepenenju po miru in svobodi. Da, taka je bila pot od Cerknega do Vipave skozi hribovske vasi in dalje, kjer smo v vipav-skih vaseh najčesče našli hežen počitek in kruh.

Z nekdanjim tovarišem in prijateljem Matejem – po poklicu je zgodovinar in etnograf – sva se ustavila visoko pod Razpotjem. Globoko pod nama je ostala gostoljubna Idrija, mestece, stianjeno med dvoje zelenih gričev, razpotegneno ob reki. Matej ne bi bil zvest svojemu poklicu, če ne bi spomota čebrijal: »Kaj praviš, ali je Idrija dobila ime iz latinskega »hidrargi-um« ali iz grškega »hydor«?

»Vrag si ga veda, sem dejal. Preveč sem užival sončen dan v jesenski pokrajini, da bi se trafil...« To je stvar tvojega poklica, menda boš že vedel...« Kazno je bilo, da mu zgodovinska žilica ni dala miru. Bolj sebi kot meni je odgovarjal na svoja vprašanja: »Verjetneje iz »hydor«, kajti ob dolnjem toku Idrije, tam, kjer je danes Idrija na Bači, so imeli nekaj stoletij pred našim štetjem svojo naselbino ilirski Japo-di. Ime Idrija, to je voda, se je pozneje udomačilo za vso dolino, koder teče ista reka.«

V bregu na levi se je sončila domačija, vsa obkrožena od zrelih jablan. V rebri se je pasla živina, iz skednja je prihajal srčej šum. Ko sem opazil za kozolec monotonno stopajoče vole okrog vitlja, sem ugotovil, da mlatiojo... Za voli so se poganjali otroci in se obežali na ojnico.

»Se spominjaš, Matej, kako sestradana sva prišla pozimi leta 1944 v to hišo? Se spominjaš očanca, ki nama je dal kuhanih suhih hrušk, mleka in kruha?«

»Kazno je, da zdaj gospodarijo mladi. Tedaj ni bilo otrok...« je pripomnil Matej, ki je začel znova razpredati: »Veš, ljudje so se bili zatekli v te pustote pred grofom in kugo, s Tolminkesega in od Škofje Loke. S seboj so pripeljali družino in živino in

se vsaj za nekaj let rešili tlak robovanja. Le povsem odtrgani od svi-lahko živeli kot svobodnjaki. V n-rejšem urbarju tolminske grofije je-sano, da je bilo sončno pobočje od Ce-ga do Ledin naseljeno že v dvanaj-stoletju. Zanimivo je, da se številne-nje košanji in kmetiji odteje pa do dan-mnogo spremenilo. Gorenja Mlaka, d-nja Spodnja Idrija, je leta 1377 šte-kmetije; od naselij pa v urbarju i-imenovan le Cerkljanski vrh. Cel-Masor.«

»Hudimana, Matej, mi boš naj-glavno z zgodovino.« sem pohodumuš-se je cesta prevesila z Razpotja proti-nam. »Matej, sem dejal, »zdaj poslu-mene!«

»No, dobro! Pripoveduj!«

»Glej, po tej poti sem zadnjič ho-učiteljem Dragom Pustiškem 24. febr-1944. Pozno zvečer sva se oglasila župniku Žagarju v Ledinah, Postreg-nama, kakor je vedel, da se postreže-nemu partizanu. Ko sva povečerjala, i-je dejal:

»Danes sem pokopal že osemindv-tega partizana, očeta osmih otrok. N-so bili obkolili vas in... Svetujem v-da gresta prenočiti v Mrzli vrh.« Up-vala sva opozorilo in v jasni mrzli feb-ski noči krenila na pot.

Naslednjega jutra sva se poslov-gostoljubni hiši. Poslovila sva se od m-deklet – bogve, kje so danes in kaj po-V Koritah sva bila z Dragom na-sklicala okrajno učiteljsko posvetov-Potekalo je v najlepšem redu. Ko s-popolodne vračala čez Mrzli vrh, se je D-ustavil in zazrl proti daljni Ljubljai-pripovedoval o svoji mladi ženi ter o-letnem sinčku. Ljubljana je ždela v da-ko dežela sanj. Na ovinku sva še »i-kurirja. »Ni nobene nevarnosti.« je č-Stopila sva še deset, dvajset korov-Možaka, ki sta pri Likarju v Javorju-dolu žagala drva, sta dajala s kretn-rok neka znamenja... za hišo sva op-vojske.

»Nemci!« sem šepnil grozljivo in s-pod obronke v sneg.

»Partizani!« je dejal Drago. »Da,so!« Besedo je presekala hrliž. Oglašil-»šarec« in Drago je obležal na okrvanem snegu. »Šarec« mu je onemel v-tople besede o mladi ženi in dveh let-sinčku.«

Med pripovedovanjem naju je do-star voznik. Na koleslju je vozil kote-kuhanje žganja. Ustavil se je in z Mat-sva prisledla. »Sadja imamo letos še-prerej.« se je pohvalil. »toda kupcev ni-ljudi ni, da bi iztisnili mošt. Zato pa ho-žganja.«

»Zakaj pa sadja ne sušite.« je vpi-Matej.

»Hm, kdo bo sušil? Ljudi ni, ne sušj-Pomagamo si, kakor si vemo in zna-j-V Ledinah je zavil proti desni, a m-sva vzela pot pod noge proti Mrzl-vrhu, po tisti zadnji Dragovi poti.

Sele z večerom sva vstopila v nek-d-partizansko prestoniko – Cerkno, nama je že ostal Otalež in Plužnja

(Nadaljevanje na 8. str)

(Nadaljevanje s 7. strani)

Lazec; strm svet ob Idrijci, porasel s sadnim drevjem, grmičjem in gozdovi. Po rebreh so razstresene domačije in vasi. Skopa zemlja je tod, z žulji ji je treba iztrgati plod. Toda ljudje so marljivi in polni zdravja, prav prcvate korenine, zaraščene v zemljo. Na plodni zemlji v ravninah tarnajo, tukaj delajo. Delajo, drugače bi si ne mogli zgraditi 56 m dolgega in 34 m širokega Zadrúžnega doma. Še poprej pa so zgradili porušeno in požgano vas. Požigali so Nemci. In v Plužnjah se stara Grudnovka, ki bo kmalu učakala sto let, ni hotela umakniti iz goreče vasi. Ko je njena hiša gorela že v gornjih prostorih, je ogenj sama pogasila. Zanimiva žena ta Grudnovka. Mladost je preživljala v času, ko še ni bilo žveplen, ko so tobakarji uporabljali še gobo in kresilo, ko so si predice svetile s treskami. Najbolj gosposko dekle je tedaj nosilo obleko iz doma tkanega platna, jedlo domač bobov, ovsen, ržen ali koruzni kruh.

»Kaj se hoče, čas teče naprej,« je dejala kot v opravičilo, ker je tudi njej prava črna kava najljubša hrana.

»Da, čas teče naprej, sva z Matejem začutila tudi v Novakih. Pred kratkim so za vedno vrgli med staro šaro smrdljive petrolejke in karbidovke ter jih nadomestili z elektriko.

»To je naš prvi povojni uspeh!« so zatrjevali možje. »Imaš to čudovito luč v hiši in hlevu, žene ti motor in stroje.«

To sva slišala v vaški krčmi ob vinu in beseda je bila odkrita. Na električno luč še čakajo izrazito partizanske vasi, kot so n. pr. Šebrelje, Krnice, Masore ...

Večer sva prekramljala z znanci v zadrúžni gostilni v Cerknem. Pred nami je bila razgrnjena trpka zgodovina zadnjih dvajsetih let, odkar so zagospodovali fašisti, ki je organizacija TIGR imela tu svoje ljudi. Tu so bili prvi zametki svobode v kraju, kjer je bilo nič koliko bunkerjev, strojničnih gnezd, minskih polj, žičnih ovir ter blokov na cestah in prelazih. Tu so širili svobodno misel: Jaka Platiša-Franc, Jaka Štucin-Cvetko, Jože Primožič-Miklavž in drugi. Že ob koncu leta 1942 je bilo v vseh 32 cerkljanskih vaseh organizirano osvobodilno gibanje. Da, Cerkno, partizanska prestolnica. Med nami je sedel človek, ki so ga obsodili na smrt zaradi večjega prvega partizanskega napada na Primorskem, v Zakrižu pri Cerknem. Dva meseca je prebedel v samici v bivši vojašnici v mrazu in gladu, tam, kjer je danes Elektro-gospodarska šola, kjer so zbrani učenci z vseh štirih strani domovine. Ta šola je edina te vrste pri nas. Ima svojo termoelektrarno, hidroelektrarno ob potoku, ki izvira v strminah 1632 m visokega Porezna. Pripravljajo pa tudi svoj Dieslov agregat ... Med nami sedi človek, ki je pomagal organizirati tisto Partijsko šolo, katera je bila v Cerknem izdana in je zaradi izdajstva izgubilo življenje 47 njenih gojencev, samih mladih ljudi, ki so kot prestreljeni orli padli na zemljo ... Med nami je mož, ki je v skalnatih soteskah Pasice pri Novakih pomagal zgraditi bolnico »Franjo«, drag in svetel spomenik na najtežje dni zgodovine našega naroda. In končno je bilo med nami dekle, ki je sodelovalo pri rojstvu prvega partizanskega gledališča, gledališča, ki je preromalo pot od Istre in Gorenjske do Režije in Benečije. In ko se je nit pogovora že trgala, se je oglašil stari profesor in resno povedal, da Cerkno tudi nekoč ni bilo tako pod nič, saj je svetu dalo slavnega matematika Franca Močnika, čigar matematični učbeniki so še danes v veljavi.

Za nama je ostal spomenik sredi trga, spomenik matere iz Čepleza, ki deli kruh

lačnemu partizanu in jo je upodobil kipar Stane Keržič. Sonce je že kukalo izza Ble-gaša. Z Matejem sva se vzpenjala proti Ravnam. To pot sva ubrala na njegovo željo: videl bi bil rad rojstni kraj Franceta Bevka. V brežini ob stezi se je grel starec, vlekel čedro in trl iz leskovih palic vitre.

»Koše bom pletel pozimi,« je mežikal. »Ja, nekaj je treba vedno delati. Kmet je odvisen od zemlje, neba in ljudi. Kadar se v oblakih odprejo pipe, ne znajo nehati curljati, kadar začne žgati sonce, izžge še grivo, ni kruha ne sadja. Ja, letos je kljub deževju še kar dobra letina.« Še o marsičem nama je pripovedoval, preden sva se poslovila. Zdel se mi je kot živa podoba iz Bevkovih kmečkih povesti. Njegove misli sem razpredal po svoje: »Njive so po večini v strminah, obdelujejo jih z motikami, gnojijo z gnojem, prinesenem v košu. Hudič je tako delo! Strojna obdelava zemlje v teh strminah sploh ni mogoča. Ugodnejši so pogoji za živinorejo; porok za to so dobri pašniki. Sočna paša je zlasti na Otavniku in na vzhodnih pobočjih Porezna. Kot se po starih zanemarnjenih sadovnjakih vidi, je sadjarstvo s starinskim načinom oskrbovanja pravi pastorek. Kje so drevesnice in vzgoja plemenitih vrst, kje čiščenje zanemarnjenega drevja, kje gradnje sadnih sušilnic? Več pa je kotlov za žganjekuho.«

Polagoma sva se vzpenjala po strmini proti Ravnam. Odnekod z vzhodja je prihajal glas kravjih zvoncev, z vrha se je utrgal vrisk. Na presedljaju se je razgrnil pred nami svet pod Poreznom-Ravne, Zakriž, Orehek in Bukovo. Ko je zavel mimo naju duh pastirskega ognja, sva si oddahnila. Paglavci, ki so pekli tepke in krompir ter pasli nekaj cikastih krav, so se nekam v zadregi spogledovali. Prizor me je spominjal na mladost. Vsaj za trenutek bi se jim bil rad pridružil, toda pot do Bukovega ni tako kratka in časa ni bilo na pretek. Žal, ga ni bilo, kajti Porezen naju je vabil z vso svojo mikavnostjo, z lepim razgledom, planinsko kočjo in floro. V srce so padle grenke kaplje ob spominu na zadnje dni marca 1945, ko se je bila na vrh Porezna zatekla od sovražnika utrjena in sestradana Kosovelova brigada. Po izdajstvu so jo obkolili Nemci ter zajeli okrog 100 partizanov. Odvlekli so jih na Jesenice in jih postrelili.

Nad Bukovim je osamljena Kojca, nad Orehkom so baje nekoč kopali svinec. Pred najinimi očmi se je odprla kot na dlani Baška grapa, grapa prikazana v filmu »Na svoji zemlji«. Iz Nemškega rovta je bil doma Simon Kos, kmečki fant, obsojen na drugem tržaškem procesu na smrt in ustreljen skupno s Tomažičem in tovariši. Nad rutarskimi vasi mogočno vladajo vrhovi Gradice in Črne prsti: pod goro Koblo se izgubi vlak v 6399 m dolgi bohinjski predor. V davnini je držala cesta od Soče in Baške grape čez Bukovo v Škofjo Loko. Zamenjala jo je šele cesta ob Idrijci.

Med tem razmišljanjem sva se počasi spustila po ovinkasti in globoko v strmine Kojce zarezniki poti proti Zakolci. Tik pred vasio so odcepi bližnjica čez klanec v dolino, mimo kmeta Korenina do Bevkove rojstne hiše. Da, v takih preprostih kmečkih hišah se je rodila večina naših velikih mož. Spomnil sem se Vrbe, Muljave, Vrhnice, Vrsnega. Kako so si podobni po uboštvu ti domovi! V srcu so se mi oglasile Bevkove besede: »In čudovito je bilo narejeno, da so šle vse poti, ki jih je bilo treba hoditi s tovorom, navzgor, nobena ni šla navzdol in niti po ravnem ne. — Počasi sva hodila po klanecu in kamenju, kot otroška glava debelem, in merila čas po soncu in senci v nasprotnem bregu, kamor sva oprtala koše, ne prej in ne pozneje, naj je še tako rezalo v ramena in peklo v prsih ... Šla sva navadno z materjo sama. Ob plotovih so bile jagode, na plotovih črne robidnice, lešniki, polh in veriverica, vrba in srobot, kačji pastir in kušar, vsa sladkost

in groza pred kačami, ki so se gtele v skalah. V jeseni pa so bili orehi in sladke drobnice, kruh ubogih menda od pamti-veka ... To so spomini zimskih večerov in bajk o strahovih, prve abecede in molitve, smeha in joka; spomini na kuhinjo, izbo, hlev in kozjak. Potem na klanec in steze, na leskovje, cvetice in koprive, na prvi krompir, na zadnje lesnike in drobnice v jeseni. To so še dalje spomini na hrepene-nje po skorjici kruha in na radost jesenskih dni, ko so veje sipale plodove na tla, spomini na koš, ki mi je opletal po petah, in na bremena, ki so mi silila čez glavo ...

Da, v tej hiši, iz katere je gledala iz vseh opažen revščina, stiskajoč se pod slamnato streho, se je rodil revnemu čevljarju oče »Kaplana Martina Čederma-ca«, oče cele skladovnice knjig, ki z ljubez-nijo govore o našem trpečem človeku, o njegovi radosti in bolečini. In ta človek, ta zemlja je Bevkova najvišja lirčna pesem, najčistejši akord njegove umetniške besede. Tej zemlji in temu človeku je Bevk ostal zvest tudi v najtežjih dneh boja za svobodo. V duhu vidim dečka, ki se je igral in trpel po tej košenici, za hišo ob veliki skali, ob živahnem potoku pod hišo, kako je s pobočja Kojce zahrepenel v svet. Danes živi v hiši vdova po pisateljevem bratu Jožetu z osmimi nedoraslimi otroci. V tisti zimi, ko je bilo snega za pet zim, kakor pravijo ljudje, je omagal gospodar na poti iz doline nekaj sto metrov od hiše.

»Čudovit je ta svet, svet, da bi ga človek objel! Še bolj čudoviti so ljudje, priklenjeni z vsem ognjem srca na to dobro zemljo,« je vzklilnik Matej, ko sva se vračala v Cerkljansko dolino, v nekdanje središče osvobodjenega ozemlja, po ozki in senčni soteski proti Želini, kjer se izteka Cerkljanska v Idrijco, po poti, koder je nekoč hodil Peter Kupljenik, protestantski pridigar. V 18. in 19. stoletju je tod cvetela rezbarska obrt. Zastopnikom tega ljudske-ga umetniškega čustvovanja so bili učitelji mojstri Šubici iz Poljan.

Šebrelje so poldrugi kilometer dolga vas na ozkem in dolgem hrbtu. Kraj je dokaj ugoden za živinorejo in sadjarstvo. V Spodnjih Šebreljah v jami pri Divjih babah so imeli partizani barake in bunker. Odtod so opazovali gibanje sovražnika v dolini ob Idrijci.

O Šebrejčanih sem slišal že marsikatero šegavo zgodbo. Sploh so Šebrejčani na Tolminskem to, kar so Ribničani na Dolenjskem. Šegavi in veseli so, vsaj nekoč so bili, kot pravijo stari ljudje. Nič šegavosti in smeja pa ni bilo v besedi Ko-žuškovega Miha, zgovornega 85-letnega starca, ko nama je pripovedoval:

»Komaj enajst let je poteklo, ko so SS-oddelki požgali našo vas. Napad na te kraje se je začel 8. junija 1944, a naslednje-ga dne so bile sovražne sile že gospodar cerkljanskih vasi. V dveh urah se je dvig-nilo pod nebo sedem strahotnih plamenov in tri dni je ležal po grapi dim požganih vasi: Šebrelj, Pluženj, Lasca, Jagršč, Reke, Otaleža ter razstresenih domov po Maso-rah, Krnicah in Šebreljskem vrhu.«

Nemški vojaki niso samo požigali,« je nadaljeval Miha. »S posebno naslado so pobijali starce in otroke. Od njihovih strelav je padel slepi harmonikar Andrej-ček. Nikoli ni videl belega dne, zvezd, človeka in zveri. Zdajci ni mogel verjeti, da je teh SS zveri strah tudi slepec. Padel je, čeprav nikomur ni nikoli skrivil lasu. Vrhunc vseh grozodejstev pa je bilo ob-glavljenje dveh parizanov Vojkove brigade pri Sedeju na Krnicah. Z žico zvezana sta stala v veži in z bajoneti so ju zbadali v život in oči. Do smrti izmučena so odvlekli pred hišo in jima na čenčnem parobku odsekali glavo. Medtem ko se je telo valilo po bregu, so pobrali glavi krvniki in ju

JANEZ METERC

RIMSKI NAGROBNI NAPIS IZ LESC

Na prvem mestu moramo poudariti, da s področja dandanašnjih Lesc poznamo zgolj slučajne naključne najdbe arheološkega značaja, ki nam le v fragmentih odkrivajo skrivnosti preteklosti. Tudi sicer so te najdbe malo številne in skromne. Tako poznamo iz prazgodovinskega obdobja sporadično omenjene ustrezne najdbe (J. Pečnik, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 14 (1904) 126 ss., J. Kastelic B. Škerlj, Slovanska nekropola na Bledu, Dela SAZU 2 (1950) 12 s.), ki nam brez sistematičnih raziskav za sedaj služijo le kot kazalec oz. dokaz za naseljenost tega področja že v prazgodovinskem času. Tudi rimskodobne najdbe so slabo dokumentirane. Po skromnih pisanih podatkih vemo, da so bili med hišami šteje 92, 94, 96, 117 118 najdeni ostanki zidovja, kos talnega mozaika in verjeno grobovi (M. F. von Zois, Illustrierte Reise — und Bäder-Zeitung 23 (1908) 644 s.). Na južni strani Lesc, v smeri proti Radovljici, je neki kmet pri delu našel jeseni leta 1858 zakladno najdbo 800 bro-nastih in 50 srebrnih rimskih kovancev, ki jih je kasneje prodal kovaču (Hitzinger, Novice 17 (1859) 161 s., H. Costa, Mitt, der Zentr. Komiss. 4 (1859) 280 ss., Pichler, Repertorium II (1879) 165 s.). Ta rimski denar sodi v čas Diocleciana (284 — 305) in njegovih naslednikov iz 4. stoletja. Iz istega področja najverjetne izhajajo tudi grobovi, ki jih omenja starinokop Jernej Pečnik (J. Pečnik, o. c., Petru /Valič, Arh. vest 9—10, (1958—1959) 14 s.). Vse te najdbe so registrirane s pisano besedo in jih dandanes ne moremo več vzeti v roke in na novo preceniti. To pomeni, da so zgodovinski viri sekundarnega značaja. Edina, od danes ohranjena rimskodobna najdba, ki je po času odkritja tudi najstarejša (prva polovica 18. stoletja), je kamniti nagrobni spomenik, ki ga nekateri (P. Petru, Varstvo spomenikov VIII (1962) 208 s.) pripisujejo nekemu emonskemu dekuronu, to je članu mestne uprave. Vsekakor je to zanimiva in za Gorenjsko pomembna ter dragocena najdba (Corpus inscriptionum Latinarum III 3888 10799, B. Saria, Carinthia I 132 (1942) 99 s.).

Leta 1735 so Marijino cerkev v Lecah pod vodstvom tedanjega benediktina Georgiusa Sigefridusa de Coppini obnavljali in pri temeljitem delu, kajti cerkev so tako rekoč popravljali »od temeljev«, našli pri temeljih vzdani omenjeni nagrobnik. To se je zgodilo 5. maja 1735 in najdbo je omenjeni benediktin zabeležil na zadnji strani med noticami v Protocoll des Kaysserliche Beneficy B. M. ind S. Catherinae zu Lees de anno 1726 — 1732 item Urbarium manuale ab anno 1740, ki ga Arhiv Slovenije hrani v zbirki urbarjev (1%68) (Ana Šašel, Arh. vest. 25 (1974) 233 ss.). Zapis pravi, da so cerkev začeli popravljati pod patronatom radovljškega župnika Sebastijana Pogačarja in o nagrobniku pravi sledeče: Penes ecclesiae fundamenta sequens monumentum reper-tum est, et inde non porocul parienti insertum: D. m. s. /M. Lartidio Dribalo et Caeserinae Severe parientibus pientissimis duo fratres posuerunt (preprosti prevod se glasi: Pri temeljitem popravilu cerkve je bil odkrit sledeči spomenik, ki v svojem napisu pravi sledeče: Bogovom in manom Marka Lartidija Dribala in Cezarine Severe, staršem, postavila brata — sinova, ki ju spoštujeta.). Tako je zapisal tedanji benefi-cijat. Pričujoči zapis je odkril arhivar Arhiva Slovenije J. Kos. V svojem zaključ-

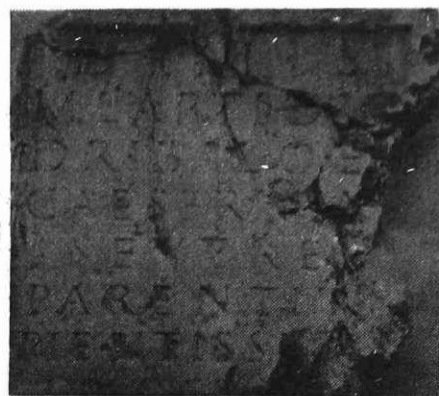
nem delu urbar oz. kronika opisuje obno-vitvena dela in ponovno posvetitev cerkve, kar se je zgodilo 24. avgusta 1743. Nagrobnik so po tedanji navadi vzdali v cerkveno steno, kjer je ostal do leta 1965. Po konzervatorskih posegih so ga nato vzdali v južno steno kranjske župne cerkve sv. Kancijana (Petru, o. c.).

Glede na to, da je bil ta nagrobnik odkrit časovno zelo rano, je seveda vzbujal določeno pozornost in so ga sočasni pisci v svojih zapisih in prizadevanjih upoštevali. Poleg izvornih zapisov in virov ga prvi sistematično vrednoti A. T. Linhart Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen südlichen Slaven Oesterreichs I. ki je bila natisnjena leta 1788 (omenja pa ta nagrobnik na str. 437). Za njim ga je v Laibacher Vochenblatt povzel Valentin Vodnik leta 1818 (števe 43). Nek nepoznan oz. neimenovan pisec, ga je registriral in delno ovrednotil v prilogi revije Wiener Jahrbücher der Litteratur — 46 (1829) p. 45 s. Članek je nastal na osnovi registracije v registru Kunsthistorisches museum na Dunaju. Korošec Alfonz Müllner, kustos Deželnega muzeja v Ljubljani, pa ga je na novo publiciral v Mittailungen des Historischen Vereines für Krain 18 (1863) 76 s. ter v delu Emona (1879) 263 nr. 129 s. skromnimi podatki. Vsi navedeni podatki o registraciji nagrobnika omenjajo tudi njegove mere Le-te pravijo, da kamen, ki je bil vzdian v leško cerkev meri 73×56,4 cm. Seveda je uradna arheološka publicistika spomenik tudi zabeležila in sicer dvakrat. V znameniti publikaciji Theodorja Mommsena Corpus inscriptionum Latinarum je objavljen v dveh variantah. Najdemo ga pod številkami 3888 in 10779. Dvakrat je bil objavljen zato, ker prvič (zapisala sta ga O. Hirschfeld in A. Frankfurter) ni bil natančno prebran V tem smislu je odloči-len vsekakor zapis benediktina Coppinija, vendar pa je tudi v njegovem zapisu treba videti smisel tedanjega časa, kajti on ga je zapisal v latinščini in smislu, ki je bil takrat v rabi in ki je nudil ustrezno logiko. V začetku sedemdesetih let pa so v Državnem arhivu Slovenije ta zapis odkrili in na njegovi osnovi je mogoče, seveda v primerjavi z originalom, tekst nagrobnika razbrati. Le ta pravi:

D (is) m (anibus) s (acrum)
M (arco) Latridio Dribalo et
Caeserini Severe
parenti [bus]
pientissi [mis]
duo fra [tres]
posuerunt

Iz navedenih podatkov oz. virov je mogoče razbrati, da je bil obravnavani nagrobnik najden leta 1735 ob temeljih cerkve, ko so le-to temeljito popravljali in bil nato, v sklopu istih del v steno cerkve vzdian. V zvezi s tekstom napisa je očitno treba zaključiti sledeče: benediktin Coppini besedila samega ni zapisal natančno po vrsticah, kot so le-te na nagrobniku, ampak je v smislu tedanje latinske sintakse besede smiselno grupiral. Sam kamen je bil na desni strani manj poškodovan in na spodnji strani bolje ohranjen kot danda-nes.

Izredno pomembno oz. bistvenega po-mena pa je časovna opredelitev leškega nagrobnika. Pri tem moramo upoštevati, da gre za naključno, slučajno najdbo brez dokumentacije, skratka za grobno najdbo

brez ohranjenih pridatkov, ki so navadno za časovno opredelitev odločilni. Glede na napisno formulo, način izdelave in obliko-vanja črk in na splošno pojavnost samih nagrobnih spomenikov iz kamna, je najverjetneje treba staviti leški nagrobni spomenik v čas na prelom 1. in 2. stoletja n. š. Kulturno-zgodovinsko je je treba staviti v čas prvega viška oz. razcveta antičnega provincialnega življenja na visokem Gorenjskem ali v zgodnje obdobje ville rustice, ki je bila odkrita pod zaselkom Rodine. Ta datacija in časovna opredelitev ni sigurna v merilu dandanaš-njih norm, ampak je postavljena na osnovi primerjalnega vrednotenja in izkušenj. Seveda je prisotna v veliki meri možnost, da nova odkritja mero in vsebino vredno-tenja spremenijo, vendar le v smeri dopol-nitve in izpopolnitve našega znanja in vedenja.

Na splošno vzeto na današnji Gorenj-ski, posebno v njenem severozahodnem delu, ne poznamo mnogo rimskih nagrob-nih pisanih spomenikov. Dandanes ne moremo najti pravilno mero med njihovo eventualno splošno redkostjo, ki bi jo mor-da lahko formulirali kot lokalno posebnost in med stopnjo raziskanosti arheološke in nenazadnje same zgodovinske preteklosti pri nas. Najdba je nedvomno pomembna in zanimiva, ker, če prevzamemo opredelitev P. Petruja (Petru, o. c.), da gre za spomenik nekemu emonskemu meščanu, lahko določimo v veliki meri tudi kulturno-zgodovinski pomen, ki nam ga to dejstvo nudi. Pri tem pa moramo predvsem upošte-vati splošne politične gospodarske in kuturne razmere v tedanjem rimskem imperiju in individualni razvoj rimsko-dobne Emone in njenega zaledja, t. i. agra. Važno vlogo igra tudi tedanja politična situacija in notranja ureditev (meje).

Ko so Rimljani v začetku 2. stoletja p. n. š. zavzeli celotno Padsko nižino do Alp so dosegli naravno mejo Italije. Nezavzeta in v tuji lasti pa so ostala severovzhodna vrata — vhod od vzhoda v Italijo. Da bi se vsaj nekoliko zavarovali, so Rimljani leta 181 p. n. š. ustanovili Aquilejo in si leta 178 podvrgli Istro, od koder so ji še naprej napadali Histri. Leta 171 so Rimljani upustošili tudi ozemlje Japodov v današnji Liki. Proti koncu 2. stol. p. n. š. so se boji z bližnjimi in daljnimi sosedi obnovili. Tedaj so Rimljani premagali keltsko pleme Tauriskov, ki je živel verjetno tudi na današnjem Go-renjskem (leta 129 p. n. š.) in Karne iz Posočja (leta 115 p. n. š.), dvakrat pa so prodrli tudi v notranjost Balkanskega polotoka (119 in 83 p. n. š.) do Segestike oz. Siscie ali današnjega Siska. Samo nasel-bino so sicer zavzeli, niso pa mogli premagati in pokoriti domorodce — ilirsko-keltska plemena.

Vzporedno s prodiranjem proti vzhodu so Rimljani širili svoj vpliv tudi proti severu v tedanji Norik, kamor so že zgodaj hodili trgovci po železo, sol, zlato in drugo

(Nadaljevanje na 26. strani)

(Nadaljevanje s 23. strani)

resnici pa se z njim ne dogaja nič, prav nič. Naivnim bralcem, ki so brali »Viharno morje« — tak je namreč naslov mojega literarnega prvenca — se je mogoče zdel njegov junak junaški in romantičen — čeprav je v resnici nadvse klavarna figura. Vse to živopisano, razburljivo življenje, ki naj bi ga živel, teče mimo njega kot film, v katerem ne najde nobene vloge zase. Od nikogar ljubljen, brez žene, brez otrok, brez prijateljev na tem svetu, brez strehe nad glavo, brez trdnih tal pod nogami — v čem je torej njegovo junaštvo? Ne da ni junak — niti človek ni več. Zablodela žival je, odvržena steklenica v morju, llat, ki ga nosi veter, kamor se mu pač zljubi.

Toda, naj bo tak ali drugačen, v tej vroči in neprijazni Afriki ga ne smem pustiti na cedilu. Že tako je dovolj osamljen in ubog — kljub vzvišeni predstavi, ki jo morda goji o sebi. Spravil ga bom nekako nazaj v Evropo, sem si rekel, v Marseille, denimo, potem pa naj si pomaga, kakor ve in zna. — Mene ne zanima več!

Kakšen užitek mi je bilo pluti s tem fantom po širnih svetovnih oceanih, ko sem se verjel vanj in mi je bil prijatelj! Toda kakšna muka mi je bilo deliti z njim palubo in kabino zdaj, ko se je moje toplo čustvo do njega ohladilo! Ves naslednji dan sem preždel za pisalnim strojem in v vsem tem času sem spravil skupaj komaj poldrugo stran, pa še to sem zvečer strgal in vrget v koš. In potem sem znova začel — zgolj iz obupa in jeze nad samim seboj, nobena nova luč me ni razsvetlila. Težke megle so se zavlekle vame, se mi lepile na pljuča, mi legale na kri. Z globokim vzdihom mučenika sem zavrnil hrbet in pogledal skozi okno: tema, noč. Povlekel sem svečo, ki mi je silila iz nosu. Zakašljal sem. Prižgal sem električni kahalnik, ga postavil na tla in si nad njegovo razbeljeno ploščo ogrel od dolgotrajnega sedenja premražena stopala. Zavrel sem si čaja, ga precedil v skodelico in ga pil z veliko sladkorja in veliko ruma. »Fant!« sem si rekel po tretji skodelici, »tako ne bo šlo več naprej. Kaj za vruga se siliš s tem blesavim praskanjem po papirju, če nisi rojen za to? Vzemí vile in pojdi kidat gnoj v hlev, če ne znaš pisati. Oglasi se na Vodovodu in vprašaj, če rabijo koga za kopat jarke. Tudi pri Gradisu bi te bili veseli, močan hrbet imaš in trpežne roke — kakor nalašč za vozit malto in razbijat beton. Ali pa pojdi nazaj na barko, kot si že nekoč bil, piketat in piturat in puščaj, da ti spet kakšna govna oficirska serjejo na glavo — če nisi sposoben za kaj drugega! — In sam bog v nebesih ve, da res nisi.«

Tako je minilo nekaj dni, jaz pa sem še zmeraj trmasto verjel v čudež, da bom junaka svojega pustolovskega romana le nekako uspel spraviti iz nevarnih afriških voda brez tifusa, malarije, gonoreje in hujših psihičnih travm. (Čeprav sem se zraven ves čas poigraval z mislijo, da bi mu kratkomalo zavil vrat in ga vrget morskim psom.)

Čudež bi se skoraj zgodil. V desetem poglavju sva z Leonom Sotlarjem priplula skozi gibraltarska vrata (ves čas so naju pozdravljale sirene mimoidočih ladij), v enajstem poglavju pa sva nazadnje le vrgla sidro v toliko željenem in vroče pričakovanem Marseillu.

O ne, ni dosti manjkalo, pa bi zares nasedel temu poceni triku, s katerim sem v svoji veliki želji za uspehom skušal oslepiti samega sebe. Ko sem postavil piko na koncu zadnjega stavka v romanu, in sem začel ves tekst na novo pretipkavati in piliti, se mi je zazdela vsa stvar tako neodpušljivo plehka in za lase privlečena, da sem dokončno obupal nad svojo pisateljsko kariero in se odpravil za dva tedna k sorodnikom na primorsko podeželje. Čez dan sem kidal gnoj in pomagal orati (*vidiš, fant, to je pravo delo zate!), zvečer pa sem zahajal s stricem Lucijanom v vaško gostilno, mu velikodušno dovolje-

val, da mi je plačeval za pijačo in ga potem ponavadi pozno ponoči mrtvo pijanega vlačil domov. V pijanosti mi je govoril grde reči o svoji ženi, o svojih sosedi, o kmečki zadruzi, o državi, v kateri živi. Trepljal sem ga po ramenih in ga tolažil, največkrat tudi jaz ne povsem trezen in da bi ga spravil v dobro voljo, sem mu včasih povedal kakšno zabeljeno — in po možnosti izmišljeno — pomorsko štorijo, ali pa kakšen star vic, za katerega sem se nadejal, da ga ljudski glas še ni zanesel v deveto vas.

Že navsezgodaj zjutraj me je prebujalo kikirikanje petelinov, godrnjavo kokodajsanje neprespanih kokoši, ropotanje stričevega traktorja na dvorišču. Umival sem se z mrzlo vodo pri koritu pred hišo, zajtrkoval na oku ocvrta jajca, ki sem jih bil še topla izmaknil kokošim iz gnezd, medtem ko so opravljale jutranjo toaleta, zraven pa še mleko in domač, v krušniku vzhajan in s pepelom cepljen kruh. Potem sem šel pomagat na njivo ali v hlev, ob slabem vremenu pa sem stikal po podstrešju, alj pa sem v hiši poslušal tranzistor in bral Conradovega Lorda Jima, ki sem ga skupaj še z nekaj drugimi knjigami prinesel s seboj iz D. Bolj kot sem bral ta roman, bolj prav se mi je zdelo, da sem naredil črto čez svoje literarne ambicije. Kaj bi delal sramoto slovenski literaturi, sem si mislil, saj jih je že tako preveč, ki ji jo delajo. Bolje da dobre knjige berem, kot pa da slabe pišem. — Prav na dnu te sprijaznenosti pa je še zmeraj ostal kanček grenkobe. In bolj ko sem bral Lorda Jima, več grenkobe je bilo in manj miru v meni. Če Conrad lahko, če drugi lahko, zakaj pa ravno jaz ne bi mogel? me je greblo.

Takoj ko sem obrnil zadnji list v knjigi, sem zmetal svoje stvari v tobro in se s prvim vlakom vrnil nazaj v D. Gospodinji sem plačal sobo še za en mesec vnaprej in se zaklel, da se ne ganim nikamor, dokler ne bo v romanu vsaka besedica in vsaka vejica tam, kjer mora biti.

Ta moja odločnost pa je bila sila kratkega veka. Ko sem se znašel iz oči v oči s posalnim strojem in svojimi papirji, mi je srce spet padlo v hlače. Saj to, kar sem zmašil skupaj, komaj zadošča za spodoben potopis, še zdaleč pa ne za roman, sem si mislil. Kako naj neki zgleda roman brez vodilne misli, brez fabule, brez dramatičnih konfliktov med osebam, brez vsega torej, kar dela neko pisanje živo, zanimivo in branja vredno? In vse te silne pustolovščine mladega Leona Sotlarja bodo pri količkaj zrelih in inteligentnih bralcih vzbudile komaj kaj več zanimanja kot razpored ladijskih prostorov in sestava

jedilnika. Saj se tudi Lord Jim klati po svetu od pristanišča do pristanišča, ampak on preleto dobro ve zakaj in tudi njegov avtor ve. — Leon Sotlar pa je že od vsega začetka slabič in izgubljenec, nikogar ne zapušča in nikamor se ne vrača, v nobeno bitko ga ne vodi pot, da bi se iz nje mogel vrniti zmagovalec ali poraženec; zanj je tako in tako že vsaka bitka že vnaprej izgubljena. Kaj sem mu koristil s tem, da sem ga pripeljal v Marseille? — in kaj sem koristil sebi? Njemu, Leonu Sotlarju, je že tako in tako popolnoma vseeno, po katerem delu zemeljske oble preklada svoje kosti. Nobena lepa panorama, nobena blaga klima ga ne more več odrešiti. Vseeno mu je, ali živi v Spodnjem Kašlju ali v Honoluluju, v Sahari ali v Indiji Koromandiji. Vse en drek mu je, ali se cipari z zamorko, Eskimko ali Dalmatinko: vse en drek mu je, ali se upijani z viskijem, tequila ali tropinovcem — samo da se upijani. Ne ve, od kod, ne ve, kam, ne ve, zakaj, pa tudi sprašuje se ne o tem. Ne zna se ne veseliti ne žalostiti, prav vseeno mu je, kje in kako bo končal svojo pot. Nič več ga ne more vreči iz njegovega smrtnega ravnotežja, kaj bi mu še naprej ponujal srečo pri kartah, kaj bi mu nastavljal ženske po vogalih, kaj bi mu ponujal prijateljstvo in ljubezen, ko pa ju ni vreden, kaj bi si še naprej izmišljal pustolovščine zanj, ko pa ga samo utrjujejo.

— In s kakšno muko sem ga spravil v Marseille, tega ničvredneža, koliko časa in koliko papirja sem potrošil zanj! Ne, ne, nič ne bo s tabo, bratec, kar lepo nazaj v Afriko te bomo poslali, ne boš nam tukaj pohujševal otrok in izzival mirne meščane k pretepom in k hazardu. Pustili te bomo pijanega pod kakšno palmo, naj pridejo ponoči cestni razbojniki, naj te do mrtvega s kolom po glavi in naj ti poberejo vse, kar imaš — kaj dosti gotovo nimaš. Naj te raztrgajo hijene, naj ti krokarji izkljuvajo oči. Boljše usode si tako in tako ne zaslužiš.

Med valje sem vtaknil nov list papirja in še tisto noč sem roman končal; — ravno ob pravem času, še preden je truplo Leona Sotlarja začelo zaudarjati. S krokarji in hijenami sem mu sicer prizanesel (predvsem iz objektivnih razlogov, saj bi bilo težko verjeti, da bi se po predmestju Dar es Salaama potikale hijene), zato pa sem nadenj poslal precejšnje količine mravelj in muh. — Pohitite, mravljičice in nažrite se tega mladega belega mesa, dokler ga ne najdejo in ne odpeljejo črni tanzanijski pogrebci s črnim mrtvaškim vozom! Nažrite se njegovega mesa in izpljunite njegovo dušo!

Edo Torkar

MILAN TEPINA

Naš res

Kaj je
Res —
ali to
je naš bes
ali
ljubezen,
ali tisti
del zgodovine,
poln boja,
za vse
dobro
domovine
skozi
tisočletje
za poletje
naše dobe —
ali tiste
znane nam
tegobe
iz knjige
ali tiste

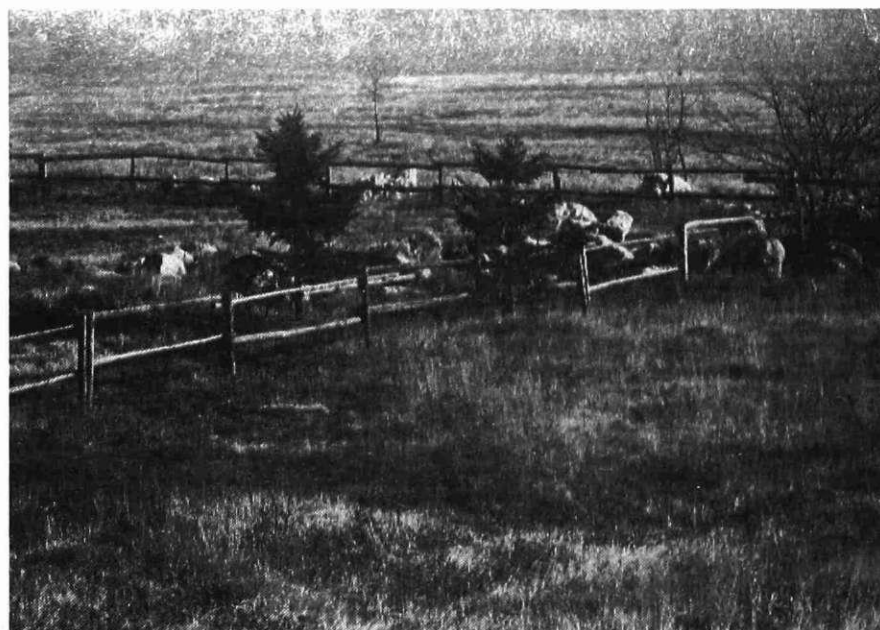
brige,
ki nam
izročilo
naših dedov
ve povedat —
ali je tisto
Res,
kar nam
v jutru sine
da z večerom
ne mine,
da mi del
svo zgodovine
naše ljube
domovine.

Brez teže

Telo je
brez vsake
teže,
ko v grob
svoj leže,
nič več
ga ne veže,
je brez
vsakega
bremenja,
popuste
zemeljska
vsa stremena,
a duša
plove
v stoletne
snove.

Moja roža

Moja roža
ni
iz vrta,
je beseda
iz srca
odprta —
roža oveni,
srce pogreni.
Moja beseda
ni zvita
kot trta
pač pa
je odkrita —
trta
vince poraja,
beseda moja
ponagaja,
vince dušo
priveže,
beseda nežna
bol razveže.

Franci Sluga: pašnik I

odnesli v hišo na mizo. Njihov fotograf je mirno fotografiral, kakor da se ni zgodilo nič hudega.

»Neverjetno mnogo hudega so v teh krajih prestali ljudje.« je dejal Matej, ko sva lezla proti Oblakovemu vrhu, ki pod stenami Hudournika povezuje hribovje tostran Kanomlje z vojskarsko planoto.

Strmina pa taka! Dolenci se šaljijo z brezinci, češ, da morajo kosce privezati in kokoši obleči pumparice, če nočejo, da se jim jajce ne potunka v dolino.

»To še ni vse«, sem dejal Mateju. »Najhujša je bila aprilaska ofenziva. Tedaj se je od vseh strani zlila v te kraje krvoločna drhal: Grki, Spanci, Vlasovci, laški fašisti, domobranci, troje vrst četnikov — vseh je bilo nad 40.000. Švabi so jih poslali v te kraje kot sedem egiptovskih nadlog.

Franci Sluga: Pejsaž I

Med njimi je bil naš Kajnov rod, ki omadeževal roke z bratsko krvjo. F vali so dekleta, celo dvanajstletnega. Možu so ukazali naj odkoplje ro so jo nalašč tako nastavili, da je m prvem dotiku raztrgala na dvoje. (so pometali v ogenj šestčlansko d med njimi dveletnega in enega tri starega otroka... Dva šestnaj domobranci sta na česti iz Voja Idrijo postrelila 30 ljudi, večinoma ki so pred zločinci zbežali v gozd. življenje polagoma briše vrzeli za mi in prerašča grobove.«

Neki ljubitelj planin je nekoč de niti na Gorenjskem ne pozna lepšega kakor je Vojsko. Leži na 12 km od planoti zahodno od Idrije in je p moraki višini (1090 m) najvišja v Primorskem. Po mnenju zdravnikov zelo zdravo podnebje, po mnenju pla zelo lepi razgledi na Julijske in Kar planine, po mnenju smučarjev pa na nejša smučišča za tek, slalom in sm planoti so mešani gozdovi s tru pašniki in njivami. Domačini radi vedujejo o partizanskih časih, o dobi hudem, o sovražnikovih požigih in u. Tod čez je bila med prvo svetovno potegnjena zadnja, peta avstrijsk rambna črta. Tudi od zadnje vojne n niso zacemente. Ljudje z veseljem kra o načrtih, z nasmehom o združnem ki ga še nikjer ni, o hotelu, ki se posrečilo zrasti iz tal.

Gospodarstvo se vendarle pola krepi, kljub temu, da se živinoreja, i nosnejša gospodarska panoga, še ni p opomogla. Pridelka v tej višini res n nekaj — razen krompirja. Ljudje se pamtikeva največ preživljajo z go stvom in si žele več razumevanja v pogledu.

Se o tem in onem radi pripoveduj svoji skromnosti zamočene velike žrtve, jih utrpeli med vojno. Niti ne ome kako so žene in dekleta iz oddaljene V skozi Trnovski gozd nosila težka bre v snegu in smrtni nevarnosti. Sede hoda je treba za to pot spočitemu, a so nosile, da so nasitile lačne otro partizane. Vendar: ponosni so na te dekliski pevski zbor, ki je bil največ časa partizanstva, a ni bilo o njem sane skromne vrstice, čeprav je nastop osvoboditvi celo v Beogradu. Ponosi da je bila v tem kraju največja partiza tiskarna »Slovenija«, kjer se je »Partizanski dnevnik«. Mnogo t pripomb pa slišiš, da je pokopališče, počiva nad 250 partizanov in med narodni heroj Stjenka, brez najman spomenika. V zadoščenje jim je, da vsaj deloma obnovili dvakrat požar dvakrat bombardirano vas. Pred le dobili še elektriko, luč. In to je veliko.

Po melinah in vratolomni poti previdno stopala proti Mrzli rupi. Nek pust kraj z nekaj kmetijami, kjer se je sikaj pomembnega odigravalo v najtežjih dneh. Slamnate strehe so do izginile, z njimi pa počasi izginja tud klic krovcev. Vendar sva z Matejem neki obcestni bajti opazila streharj pravcato posebnost za Mateja etnoj Predpogoj za slamnato streho je tr na poseben način »švrkana« ržena sl ki jo ob mlačvi povežejo v »škopr Pravijo, da je slamnata streha najb ker skoznjo ne prodira mraz ne tople nevarna je zaradi požara.

Stari strehar Boštjan je pripoved »Preden začnemo delati slamnato st moramo privezati z vrvmi na s »odrnico«, ki služi streharju za hoj strehi. Slama se veže s trtami, čez slan se položijo »pritiskayke«, to so dolg eni strani otesane bukovke al leskove p

(Nadaljevanje na 10. st

(Nadaljevanje z 9. strani)

Vrh strehe se pritrdi z »vrhovnic«, medtem ko se slame zaopazi s »perutjo« — pasom iz trdo povezane slame.

Boštjan ne bi bil strehar, če ne bi pohvalil: »Slamnata streha je trpežna in traja do 30 let, večna pa je, če jo v zatišju obraste mah. Včasih so bile vse hiše krite s slamo, razen gosposkih, ki so bile krite z eternitom ali pločevino.

Kmalu od Mrzle rupe dalje proti Hudemu polju sva v globokem gozdu. Spodaj v grapi je bila nekoč bolnica »Pavla«, še dalje v Beli je bil smrtno ranjen narodni heroj Vojko. Trebuško dolino, kjer je bil 25. decembra 1943 ustanovljen IX. korpus, je pokrival meglen mrč in a sivino zastiral Kobilico in Cepovan, znamenit partizanski kraj. Pod Kobilnico tostran so leta 1772 postavili tovarno za steklenice iz črnega stekla, v katerih so razpošiljali vipavska vina. V tej grapi so baje ob koncu 18. stoletja kopali tudi srebro. Vse okrog in okrog naju veličasten dih gozda. Pot, ki po dolgem seka gozd pod vzhodjem Golakov z edinstvenim razgledom na Jadransko morje, mimo Smrekove drage do Velikih Lazov. Tu so 15. septembra 1944 izvolili delegati Pokrajinski narodno osvobodilni odbor. Tu se cesta razcepi na tri veje: leva pelje na Predmejo, desna na Lokve, naravnost pride do Nemcev. Ti kraji so mnogo trpeli v oktobrski »požigalnici« ofenzivi l. 1944. Nedaleč od tega zaselka je rasla 400 let stara in 46 m visoka »debelca jelka«. To največjo in najstarejšo jelko v Evropi je 7. decembra 1952 podrla burja. Njen premer v prani višini je meril nad 2 m, lesa pa je imela nad 60 kubikov. Kaj vse je vršalo mimo nje! Turki in punji, vojne in druge nesreče. Mimo so hodili partizani in črne srajce. Stiri sto let je rasla, da je dožvela svobodo, 12 m je bila višja od najvišjih dreves. Klonila je pod udarci kraške burje in se udala zakonom narave.

In poslej ni več take velikanke v Trnovskem gozdu.

Prav tako je grmovje in drevje, le za spoznanje višje in oh potni od Nemcev do Krnic, odkar sem tudi zadnjič hodil. Koliko krčevitih holjev in majhnih tragedij, koliko uničenih mladih življenj je padlo to jeseni 1944. Gozd šumi v odgovor in ptice pojo. Kaj vse bi bil lahko še storili ti mladi ljudje, ki so padli za svobodo! Padli so za svobodo in storili so največ, zgodovino.

V bridki misli se je pred nama odprla Vipavska dolina. Tik spodaj so Titovljevi kraji, kjer je 2. novembra 1944 padel najhrabrejši primorski partizan, Azerbejdžanec iz Bakuja, Megdi Gusjenov-Mihajlo. Zanj ni bilo nič nemogočega. Bil je mojster svoje vrste. Nad tisoč sovražnikov je uničil, ustvaril ruski bataljon in postal med primorskimi ljudstvom legendarni junak. Nižje v Brežinah pod Razovcem je padel 16. avgusta 1942 komandant prvega primorskega, Gregorčičevega bataljona, Jože Lemut-Saša. Na desni je raztresena Predmeja. Od 183 hiš je bilo požganih 157. V nekaterih so zgoreli tudi njihovi prebivalci. Vse pod nama pa dolina sonca, cvetja in veselih ljudi. Kakor z lepoto je postlana med Cavnom in Krasom, kot z belimi travkami so zvezane s cestami vasi, potoki, grički, brajde in njive. Vse se svetli pod sončnimi alapovi in se božajoče preliva kakor pesem življenja. Nad njo pa od pamtveka bedita Nanos in Caven. Na Nanosu je bila 18. aprila 1942 prva borba primorskih partizanov, na njegovem temenu je Vojkova koča in več vrst redkega rastlinstva. V daljini, iz tesne Soške doline priteka pri Gorici srebrenkasta Soča in se vsa blesteča vijuga po furlanski nižini. Onstran pa leži Kras z bori in Trst in morje...

JOŽE KOŠIR

SPOROČILA: DACHAU ALI SVOBODA JE SONCE V ČLOVEKU

(OD UVODA DO 29. SPOROČILA)

UVOD

Kadar sem srečen, sedem in dolgo, dolgo pišem.

Tako je potem kakor danes. Čutim se, vse mi prihaja naproti in lepo, lepo mi je zabiti noč s pisanjem spominov, pa naj pišem o trpljenju, pa naj pišem o svobodi, ne vem, res ne vem, kako naj bi se drugače izrazil — lepo mi je. Včeraj je bil pri meni Tina. Slišala sva na sprehod. Sneg je škripal pod nogami. Rekel je: »Jože, a ne, kako je svoboda bogata?«

V lesketu njegovih besed je polzela banalnost, tista-primitivna-narejena-prizvojenost... obogatena v lastni neumnosti, izlegla iz lastne ničevosti. Uh!

Čutil sem, da se ne bo nikdar izvele. Zandar je žandar.

Ja, hodila sva tako, po snegu in med nama je bila svoboda; v meni je bila in še med nama.

Tičal je vame, hlepel je po njenem vonju.

Nič mu je nisem odstopil, pa naj je še tako računal na najino skupno otroštvo.

V njeni navzočnosti, v svobodni navzočnosti, ki sem jo skrbno hranil in čuval pred njim, je bilo čuti, ali bolj rečeno slutiti, lahen, čisto lahen, komaj zaznaven drget (zato sem se še holj ovil a šalom). Bilo mi je grozno spričo njegovega sprenevedanja.

Kaj, če ne bo prenehal? Sem se spraveval.

Kaj, če bo šel dalje, če bo izsiljeval kot takrat, tridesetega junija enainatridesetega v gostilni pri Noču na Javorniku?

Zadiral sem se globlje v šal in čutil sem najini duši, ki sta se prežemali v radostnem valovanju ter me prosili, naj bom neizprosna, naj ne odpustim.

»Kaj mi imaš povedati, Tina?« sem se odrezal, kajti begalo me je spoznanje, da bo v hipu vse razbito.

»Govori, Tina. Besnim. Jaz ti svobode ne morem dati. Glej, povsod okrog tebe je, a izdal si jo. Tina, ne zavidaj mi, sicer pa se nikdar nisi trudil. Nisi je iskal. Z najinim besednim dvojemom ne bo nič. Mene ne moreš še enkrat potolči. Ko bom umiral, bom miren. Vedel sem, da boš nekega dne prišel in čeprav se mi je zdelo ogabno iti s teboj, sem, kot sam vidiš, bil pripravljen končati s tem.«

Tina, bivši žandar, pomočnik nemških policajev, me je pogledal v oči, zaškrtnal z zobmi, pljunil predme, se zasukal na petah ter pokončno, kot da bi požrl sabljo, odmaknil proti Jesenicam.

Jaz in svoboda sva še nekaj minut gazila anežne kristale, dihala sveži zrak, slednjič sva se umirila ter neomadeževana stopila proti domu.

Vem, napisala bova, vse bova lepo zapisala.

Nisem velik.

Nisem močan.

Nisem heroj.

In tudi sablji nisem požrl.

Vem, ruševinast, izžet, zgaran... SVO-

BODEN

Jaz in moja svoboda veva, koliko sva trpela.

Jaz in moja svoboda veva, kako smo trpeli.

Jaz in SVOBODA veva, kako bova povedala, vsem, prav vsem bova povedala: SVOBODA JE SONCE V ČLOVEKU.

Kadar sem srečen, sedem, zakurim ogenj v mojem ognjišču, gledam jezike plamena, poslušam prasketanje bukovih drva in dolgo, dolgo v noč pišem.

Pišem.

Pišem — ohranjam svobodo.

Sedaj vem, kako velika je, kako občutljiva, zvesta, nezvesta, kako prežaljšiva, trdoživna, neizprosna, težko dosegljiva, dragocena. joj... vem, kdo si — SVOBODA.

1. ZAPIS

30. junij 1941.

Vročje je, a kljub vsemu je dan prelep.

Delam.

Delam v gostilni pri Noču.

Kmalu bodo prve češnje.

Delam, pleskam in slikam.

Rad slikam, verjemite, slikam najrajši.

Lepo je razmišljati, fantazirati ob slikanju, oh vonju po apnu.

Popoldne je že, zato me hirt pokliče k mizi.

Tam so skupine.

Tam so razdeljeni svetovi.

Besede so kratke, skorajda neslišne.

skrivnostne, poljudske.

Pogledi so mrki, predse uprti.

Sedem, jem in oh jedatci je vse še bolj drugače.

Kujem neke verze v sebi:

*So mi ljudje res to, kar so?
In jaz, mar biti smem, kar sem?
Kaj vse je v nas, kaj vse še ho —
ko takšni se srečujemo,
ko takšni prežaljšujemo
se v mimohodih spet in spet!*

Dobro, še za Toneta, našega Čufarja bi bilo dobro, prepričan sem.

Zopet delam, zopet v pozno popoldne.

Mrak se prepleta s temnimi slutnjami in moje lepe, bele stene niso nič več jasne.

Vstopila sta — siva, težka, ohorožena, polna gorja, antičloveka, glasnika smrti, trpljenja, nesreče, hiriča svobode: gestapo in naš Tina z njim.

»Kje je Viktor! Kje se skriva Viktor Arzenšek?«

Gostje se spogledajo.

Moj čopič obstane.

Tu in tam oko čez mene gre.

Nihče ne ve, kje je Viktor.

Gestapo in sluga odideta, črnosiva, težka, ohorožena.

Ljudje so vedeli, da je Viktor pri meni.

Ljudje so vedeli, da Viktor dela v železarni.

Ljudje so vedeli, da je Viktor predan delavski borbi.

Odhitotal sem se proti domu.

Viktorja smo našli pri sosedu.

»Zdravo prijatelj! Če se ne vrnem, če se ne vrnem, izroči stvari moji mlajši sestri, siroti, jaz sem njen varuh.«

trm. Natanko vem: z njim ne bi mogla več, tudi če bi se on spremenil. Zdaj pa se vprašujem, naj bom z njim, kot gospodinja, da bo navzven videti vse kar najbolj spodobno. Peter pravi, da veljamo pred ljudmi kot srečna družina. Naj zaradi videza zakopljem vse, kar bi še lahko doživela. Razkrilo se mi je, da nisem hladna ženska. Razumeš?

Oče je pokimal. Tudi njemu je bilo hudo. Helena je čakala, kaj bo odgovoril. Dolgo je premišljal, potem pa je s hripavim glasom povedal:

»Helena, ti najholye veš, ti čutiš. Kar zadeva mene, vse bom sprejel z razumevanjem. Če ne z navdušenjem, z razumevanjem vsekakor.«

Planila je k očetu in ga ginjena, vznurjena objemala in stiskala.

»Ti moj dobri oči, ti vse razumeš.« Neja je spravila spat, potem si je prižgala televizijo, natakala pijačo, gledala in premišljala. Naj pove Petru? Že takoj? Ali bi počakala? Le kaj se bo spremenilo, je ugotovila. Le muke se bodo nadaljevale.

Kot bi Peter nekaj zasluhl. Trudil se je, da z najmanjšim razlogom ne bi pospešil njene združenosti, ki jo ni mogla skriti.

»Sedi, Peter,« je odločno rekla in z dlanjo potolkla po mehkem naslanjaču. Pomignila je proti steklenici. »Natoči si. Morda boš lažje prenesel, kar ti bom povedala.«

Gledala ga je, kako je prestrašen sedel. Natočiti si pa ni upal.

»Peter, imam ljubimca. Zelo mi je všeč, zelo sem zaljubljena. Sklenila sem, da se bom ločila. To te prosim — ne delaj mi težav. Ločiva se sporazumno.«

Peter je najprej zardel. Potem je videla, kako mu oči jezljivo bliskajo. Kar vrglo ga je iz naslanjača. Prišel je bliže, z drhtečimi rokami.

»Ne dam pristanka. Ne bom se ločil. Zaradi otroka. Mi veljamo za spodobno družino. Lahko pa ljubimkaš. Imaš moj pristanek. Edino to bi prosil: obzirno, na skrivaj. Zaradi ljudi...«

»Iz spodobnosti,« je v brezumju kriknila Helena in se poglala proti njemu. Bila ga je s pestmi v prsa, a se ni branil. »Zaradi tvoje prelete spodobnosti. Vse je dovoljeno, samo da je ohranjen spodoben videz. Ločila se bom! Če boš pletenčil, bom povedala vse. Lahko mi verjameš, da ne bo zvenelo zelo spodobno, kar bom povedala.«

Zaznala je sovražstvo v njegovih očeh. Zdaj bo udaril, morda ubil, je pomislila. Saj je vseeno. Napravi naj kar hoče. Le to, kar jo je dušilo, ne bo potrajalo. Ona bo presekala, če on ni sposoben.

»Helena, dam ti popolno svobodo. Samo... ne ločite. Ohraniva to, kar sva z muko zgradila,« je prosil Peter. Nenadno je bil ves skrušen, solzav. »Lepo prosim, ne uniči tega, kar sva dosegla.«

Kaj, priamuknjeni pepec? To, da imaš moškega...

»Saj tudi tebi dovolim! Res. Niti besedice ne bom počital, ne ho zdrav.«

Gledala ga je s pomilovanjem. Arhitekt, izobraženec, Zazdelo se ji je, da ga prerašča za visoko goro. Peter pozna oblike, jih zna polepšati, ne razume pa — življenja. In drugače čuti. Ostro, trdo, neizprosno mu je hotela zabiti spoznanje v spomin.

»Ti misliš, da sva oba približno na istem. Bila bi, če bi ti ljubimka z žensko ali če bi jaz ljubimka z žensko. Naroče je to, da so nama obema všeč moški. Naroče je to, da sva različnih spolov. Počni kar hočeš, Andrej. Tudi jaz bom. Našla bom moškega, s katerim bom lahko srečna.«

Peter je še rotil, govoril, si izmišljal razloge. Helena pa je bila neizprosna. Vse predloge je zavračala. Kolikor bolj obupno si je Peter prizadeval, da bi jo prepričal, naj se premisli, odloži svoj sklep, toliko trdnjeja je bila njena odločenost, da bo prtrgala z mučnim življenjem, s spodobnim zakonom, kot je to želel Peter. Slutila in verjela je, da mora biti neke moški, ki je drugačen, ki jo bo ljubil kot žensko in mu bo lahko to ljubezen polno vračala.

EDO TORKAR

UMRI V DAR ES SALAAMU, ALI OBRAČUN Z NEGATIVNIM JUNAKOM

Po petih mesecih, ki sem jih bil preživel v tujini (deloma kot gastarbajter, deloma kot turist plitvih žepov), sem se v začetku aprila 1978 naselil v D. Pri neki postarni vdovi v predmestju sem si poiskal podnajemniško sobo in ker sem imel prihranjenega nekaj denarja, sem sklenil, da se ne lotim nobenega rednega dela, dokler ne napravim zadnjega beliča. Ta sklep se bo marsikomu zdel lahkomišeln, toda mogoče bom deležen večje dobrohotnosti, če povem, da si teh neplačanih počitnic nisem vzel zato, da bi pohajkoval in zganjal neumnosti, pač pa z mnogo resnejšim namenom: hotel sem namreč napisati roman. — Ne kakršnokoli brezvezno štorijo, pač pa pravi pravcati pustolovski roman, z eksotičnimi prizorišči, razburljivimi pripetljaji in vsem, kar pač spada zraven. No, ne bi vam zdaj pravil vsega, vsekakor pa naj bi bil roman tak, da bi bralci ob njem zahrepeneli po daljnih krajih in pustolovskih doživetjih, bralke pa naj bi se vse po vrsti zaljubljale v glavnega junaka in si zaželele z njim še in še ljubezenskih slasti.

Pisanje mi je sprva šlo z lahkoto od rok. Že po treh tednih sem dokončal sedem poglavij, kar je zneslo šestdeset tipkanih strani; kar precej, še zlasti, če vzamem v obzir dejstvo, da dotlej v svojem življenju nisem napisal še nič drugega kot nekaj slabo ocenjenih šolskih prostih spisov in nekaj v solzah utaplajočih se verzov na temo »življenje-trpljenje-hrepenenje«, ki sem jih kot pubertetniški pošiljal v Ekspress popravljalnico pesnic in pesnikov v Anteni. — Na srečo mi jih niso objavili, tako da sem potem s tovrstno produkcijo nehal.

Sredi oamega poglavja pa je kar naenkrat naredilo -pk- in mojega pisateljskega zanosa je bilo konec, kot bi upihnil svečo. Da se je to zgodilo, so vsekakor morale obstajati neke skrite notranje prepreke — v »novi? v meni namen? — katerih vzroki so bili preveč zapleteni, da bi jih mogel kar čez noč razvozlati in odpraviti.

Skratka — roman mi je obstal in basta. — Kot trmast osel sredi ceste, na katerem lahko zlomiš palico, se mu dobrikaš s sladkorčki, ga brcneš v rit, pa bo samo trapasto buljil predse v tla in v najboljšem primeru stisnil iz sebe kakšen zategel rig kot v posmeh tvojemu brezupnemu prizadevanju — premaknil pa se ne bo nikamor.

Ta nesreča se mi je pripetila v trenutku, ko se je glavni junak romana Leon Sotlar nekega vročega, še bolj pa vlažnega popoldneva s kokosovim orehom v roki sprehajal po Dar es Salaamu (ja, prav tam, dragi bralci!), zaškrbljeno ozirajoč se navzgor proti nebu, kjer so črni oblaki in oddaljeno grmenje napovedovali skorajnji nastop tropске nevihte. Hkrati je napeto razmišljal o tem, ali naj se še kar naprej brez cilja klati po mestu, ali naj počaka večera in si gre v bar poiskat kakšno cipico, ali naj se po najbližji poti pobere nazaj v pristanišče, kjer je privezana njegova ladja. Zares neprijetna zadeva: moj junak ni vedel ne kod ne kam, jaz kot nepristanski opazovalec in zapisovalec njegovih dogodivčin, pa se tudi nisem smel preveč vtikati v njegove privatne probleme in odločati namesto njega. Neprijetna zadeva, skrajno neprijetna — da, tudi zaradi tega, ker sem svojemu mlademu junaku pritak-

nil tudi precej avtobiografskih potez in mi je bila vsled tega njegova usoda še posebej pri srcu.

Tako lepo sem napredoval — zdaj pa je očitno kazalo, da bo šlo vse po zlu: roman in njegov junak. Nekaj dni zapovrstjo sem drsal s copati po sobi, skrbno izogibajoč se pisalni mizi in papirjem, ki so bili nametani po njej. Odmikal sem zavese in pogledoval skozi okno v zelenete vrtove sosednjih hiš, listal po starih revijah in časopisih, ki so se prašili na omari, drobil med zobmi bonbone in piškote (zmeraj sem bil mahnjen na sladkarije), si kupal čaj na malem sobnem kuhališču, ga zalival s prekomernimi količinami ruma — junak mojega romana pa je še kar naprej postopal po razbeljenem asfaltu Dar es Salaama, prekladal kokosov oreh iz roke v roko (branjevki, od katere ga je bil popoldne kupil na tržnici, je pozabil reči, naj mu ga prereže, sam pa tudi ni imel noža s seboj) in si otiral znoj z obraza. Vse, kar sem v tem zagatnem položaju mogel storiti zanj, je bilo to, da sem ga posadil v senco pod palme ob cesti in ga tako vsaj malo obvaroval pred vročim afriškim soncem, ki ga je tako neusmiljeno kluvalo v glavo in mu grozilo skuhati možgane v hrano za psa. (Ta metafora se mi pa ni posrečila, kaj?). Vsej dobri volji navkljub pa mi ga nikakor ni uspelo obvarovati pred vsiljivimi tropskimi žuželkami, pa tudi ne pred malimi razcapanimi zamorčki, ki so stegovali predenj svoje koščene ročice, moledujoč: »Change, sir! Give me change!«

— No, lepa reč! Posadil sem ga, ubožca, pod palme, da bi se malce oddahnil, pa sem ga očitno postavil z dežja pod kap. Brž spet na noge, moji mladi junak! Domislal se že enkrat, kje in kako boš preživel večer, dostojno junaki vlogi, ki sem ti jo namenil!

Junak pa ne bev ne mev, ne na levo ne na desno, ne naprej ne nazaj. Kar sedel je pod tistimi prekletimi palmami v Dar es Salaamu in se zbežgano mežikajoč v sonce (kot kaže tudi z nevihto ne bo nič) nastavljal prezirljivim pogledom -mimoidočih domačinov. (»Hej, tujec, ne strši naših otrok s tem svojim neumnim belim obrazom!«) Kar sedel je in sedel, se lenobno otepel muh in še naprej prekladal tistiAMENTANI kokosov oreh iz roke v roko — da bi ga zlojed!

Povejte mi, kako naj zdaj najdem izhod iz slepe ulice, v katero sem zašel s tem svojim pisanjem? Kako naj najdem izhod za mladega mornarja na vročem asfaltu Dar es Salaama, medtem ko pod mojim oknom avtomobili brizgajo deževnico na pločnik, medtem ko mi ledenijo noge v copatah in mi kaplja voden smrkelj iz nosu in mi od mraza otrpli prsti na rokah udarjajo napačne tipke na pisalnem stroju? Kje naj najdem moč, da bi junaka z lahkotno roko preko vseh ovir popeljal zmagovitemu happy-endu nasproti?

Kot da so se mi šele zdaj odpre oči! Kako prazne in pušne so pravzaprav vse te daljne ekstatične dežele, ki sem jih kanil opisati, kako ničeve so vse te sijajne pustolovščine, ki se jih tako velikopotezno loteva moj junak. Že, že res, da pije kot žolna in preklinja kot Turek, res da iz poglavja v poglavje nenehno dokazuje trdoto svojih pesti in svojega tiča in da sploh ne omenjamo njegove nenadkriljive spretnosti pri kartah in biljardu. — V

(Nadaljevanje na 24. strani)

(Nadaljevanje z 21. strani)

Dvorana, ljudje, vse je zaplesalo pred očmi. Domov grem, je sklenila. Zabave niso zame. In ti moški. Precej bi...

»Kdo bi si mislil, da tako lepo plešeš,« ji je rekla Marta, starejša uslužbenka, ki so jo mučile krčne žile. »Kar zavidam ti.«

Najraje bi zavpila, naj se preneha norčevati, ko je opazila v Martinih sivo vodenič očeh nekakšno oddaljeno žalost. Spomin. Ni je dražila, ampak je občutila resnično bolečino.

Morebiti pa res, je začela Helena vzbujena premišljevali. Saj z Andrejem se res nista zapletala med plesom. Prav lahko nista sta se vrtela. Previdno je zaobrčala glavo. Andrej je zamišljen strmel v mizo, potem je dvignil kozarec in izpil. Tudi Helena ga je posnemala. Domov ne grem, si je rekla. Plesala pa ne bom več.

Prvi ples je kujavo gledala v mizo, potem pa jo je Marta pokarala.

»Neumna si, ker ne plešeš. Na tvojem mestu bi se vrtela vsa noč. Če bi le kdo prišel pome in me zaprosil za ples.«

Na mojem mestu, ja, je z bridkostjo pomislila. Kdo pa je še na mojem mestu? Obupaha je znova izpila vino. Potem je gledala plesalce. Razživel so se. Osupnila je ob pogledu na starejšo moške, ki so podjetno, brez zadrege poskušali ujeti gihe modernih plesov. Bili so nerodni, smešni, vendar, kot je lahko razbrala iz njihovih sijočih obrazov, zelo srečni.

Prišel je poprosil starejši uslužbenec, ki pa ji je očitno hotel pokazati, kako spreten plesalec je. Izmišljal si je vse mogoče korake, zasuke, Helena pa v plesu ni uživala. Ples ni lep zaradi gibov, različnih korakov in obratov, lep je zaradi tihe govornice in občutij dveh ljudi.

Ko je ob naslednjem plesu zagledala Andreja pred mizo, kako jo v zadregi vabi, se ji je razkrilo, da je to ves čas pričakovala. Ni se več branila stiskov, morda je celo ona spodbujala Andreja, ki je iz zadrege prehajal v razposajenost.

»Ne zameri, vendar... tako si me zbežala,« je v zadregi začel Andrej in jo mehko, proseče gledal. »Premišljam, kaj bi napravil hudo napak, a ne uganem.«

Vino ji je odplaknilo precej zadrege, sramu, pa je zato kar odkrito povedala:

»Napaka je v meni. Nič si ne očitaj. Očitno je tako: karkoli napraviš, bo narobe. Pa ne zaradi tebe.«

Pustila ga je s tem dvoumnim odgovorom. Naj premišlja. Morda bo uganil? Če se mu ne bo posrečilo, si vsaj ne bo očitaj. Ravno je, kot se mu je zdelo prav. Če pa je ona v stiski, tega ni kriv Andrej.

Kako premišlja? Zakaj hoče razumeti, se je precej boljše volje spraševala. Le kaj bi imel od tega, če bi razumel? Sama se je prižela k Andreju. Čutila je, kako je trznil. Nalaga se sklonila glavo in začela mrmrati melodijo, ki ji je bila znana iz radia.

»Helena, najboljši nenavadna ženska si, kar sem jih spoznal.«

»Zelo preprosta. Morda celo preveč. Le malo bolj nesrečna, kot bi bilo prav,« je kislno odvrnila in se skušala nasmejniti.

Kakršenkoli je že bil razlog, Andrej je postal boljše volje. In podjetnejši! Natanko to ji je ustrezalo. Če smo na zabavi, se zabavajmo! Naj bo prijetno.

Kot bi se te želje izpolnjevale. Vino, ples, navihan pogovor, ki naj bi odstrljal tančice skrivnosti, prilagajanje, vse to je odganjalo zadrege in predsodke. Zato se ob Andrejevem vprašanju, če bi šla še v bar, ni toliko začudila povabilu, kot jo je zanimalo, kako bi to lahko uresničila. No, z Andrejevim avtomobilom v motel, kjer so še plesali.

S tem, da sta bila z Andrejem brez znancev, med tujimi, so odpadle še zadnje zadrege. Raslo pa je hrepenenje in tihe želje. Zdaj sta plesala že močno prižeta drug k drugemu. Ples, glasha in nekaj tretjega. Bilo je lepo. Za hipec je Helena premislila škoda, da ne bo potrajalo. Zakaj bo tako kmalu minilo?

Z vinom je bila zmerom previdna. Predsodki mamine vzgoje? Zdaj je trkala z

Andrejem, se veselo hahljala. Enkrat jo je celo zgrabilo, da bi vrisnila. S povečeno glavo se je krobotala, da se ji je telo stresalo v prijetnih krčih.

»Prismoda sem, ne zameri, Andrej. Večje primode se nisi srečal. Zdajle sem malo opita. Preveč. Odmisli in in pozabi.«

Nežno, vendar precej močno jo je Andrej stisnil in poljubil. Naslonila je glavo na njegove rame in boleče mrmrala znano pesem.

»Helena, ti si najbolj ljubezniv pijanec, kar sem jih srečal. Najbolj ljubeč!«

»No, vsaj nekaj,« je omamljena dahnila. Zbirala je pogum. »Sem tudi ljubka ženska? Sem ženska?«

Stresel jo je. Ni hotelo. Karkoli bi napravil, vse bi sprejela naklonjeno, zadovoljna. Skoraj srečna.

»Tako strašno me mika, a ne upam predlagati,« je rekel Andrej in humorno zastokal. Čakal je na njen odgovor. Helena pa ga je samo stisnila. »Bi res lahko?«

»Pa dajva,« je odvrnila. »Greh ni. Upajva, da nama bo lepo.«

Bilo je. Helena se med vožnjo domov ni mogla natanko spomniti. Pa bi tako rada. Vsako najmanjšo podrobnost bi si rada vklesala v spomin. Neslo jo je: čutila je prijetno omotico. Prej še srečno predajo. Hotela je, da bi trajalo dolgo. Če ne more, naj bi ostalo v spominu. Globoko, večno! Kako je bilo vse drugače: z željo, predajo, z izpolnjenjem! Brez strahu, napetega pričakovanja, neizpolnenih želja, da bi bilo. Predvsem pa brez očitkov in spraševanja, kaj je bilo, kaj je napak, da se ne izpolni, kar je vsajeno globoko v njej. Naposled se je izpolnilo!

V kuhinjo je stopila brez kančka zadrege. Skoraj zmagoslavno. Peter, ki si je pripravljaj zajtrk, je zaobrnil glavo, jo nekaj hipov napeto gledal, potem je nadaljeval z mešanjem. Ko je bil molk že predolg, je zamrmral:

»Si se prijetno zahvala?«

»Tako mi je bilo lepo, kot še nikoli,« je odkrito povedala.

Pripravljena, da se brani pred očitki, je čakala, da bo Peter začel očitati. Za veliko manjše stvari je divji očitaj. Povedala mu bo, kaj se je zgodilo. Predvsem pa — da ji ni žal! Tudi nekaj maščevanja je bilo v tem. Ampak zdaj tega ne občuti tako močno. Sreča jo preplavlja. Čeprav je bila enkratna, jo bo branila. Peter pa se je močnejše sklonil nad štedilnik in nekam ohotavljivo prikimal. Tako torej, tudi ljubosumen ni več. Sicer pa, zakaj bi bil, se je domislila. Ljubosumen si, kadar imaš občutek, da ti kradejo nekaj, kar ti je drago in meniš, da mora pripadati samo tebi. Ona pa, saj mu je samo žena. Pravzaprav le — gospodinja. Seveda, pod okriljem srečnega zakona?

Odpavila se je v kopalnico, pod prho. Ogledovala si je posledice neprespane noči na obrazu. Niti ne prehudo, je ugotovila. Dobro sem to prenesla. Sicer pa, saj jih nimam niti trideset.

V službi je opazila nekaj muzajočih pogledov. Razumela je njihov pomen, nekoliko ji je bilo neprijetno, hudo trpela pa zaradi tega ni.

Prav vzburljivo je bilo, kadar se je srečala z Andrejem. Pozdravila sta se vljudno, skoraj hladno. In ravno v tem je bil zarotniški užitek. Drugi le slutijo, kaj se je zgodilo. Midva pa veva. Ampak to ni poglavitno. Midva sva doživela in še čutila vse lepo.

Čakala je, kdaj jo bo Andrej spet povabil. Gledala ga je vse bolj žalostno, pričakujoče. Tudi Andrejev pogled je bil vse bolj boleč. To bi še razumela, ni pa mogla preboleti izmikavanja. Ko ji je bilo prehudo, je v trenutku, ko sta bila z Andrejem na hodniku sama, strastno šepnila:

»Kdaj se spet dohva, Andrej?«

Kako nesrečno jo je pogledal. Zakolobaril je z očmi, zavzdihnil, dolgo premišljal, potem pa s težavo povedal:

»Pogovorila se bova, Helena. Morava se pogovoriti. Če ti je prav, se dohva ob petih Pri vitezu.«

Zdaj ga je ona pogledala začuden. Ob petih in Pri vitezu? Torej le pogovor. Pravzaprav izgovor, pojasnilo: »Ne zameri, zgodilo se je na zabavi. Pijana sva bila. Neprišteva. Zato morava zdaj, trezna, prenehati.« Kimnila je in se naglo zaobrnila.

Potem je dolgo zamišljena strmel v papirje pred sabo. Tako torej... končano! Spozaba. Prijeten utrinek, ki polepša z dolgočasno življenje.

Na sestanek ne bom šla, je sklenila. Kaj bi hodila. Razloži tako ali drugače, ničesar s tem ne bo spremenil. Končano! In tako lepo se je začelo. Zdaj je bilo tudi boleče, vendar še zmerom vzburljivo, pričakujoče. Življenje ji je napolnilo s hrepenenjem.

Doma je bila Helena še zmerom odločena, da na sestanek ne bo šla. Toda proti peti uri jo je zmoglo. Naglo se je preoblekla, potem je trepetala, če ne bo ujela avtobusa, zamudila in kaj bo potlej? Ni vedela. Le srečati se je hotela z Andrejem, se z njim na samem pogovoriti. Tudi s tem bo zadovoljna. Z bolečino!

Andreja je zagledala, kako se nestrpen oziroma proti vratom. Torej le ni vse končano. Hrepeni kot jaz, je srečna pomislila.

Sreča pa je plahnela, ko je gledala njegov obraz, oči, ki so bile trpeče. Smeš boleč in zadržan. Ni več strpela in je odkrito vprašala:

»Povabil si me na sestanek. Povej, iskreno, neizprosno: kako je z nama?«

Andreju je bilo hudo, to je precej ugotovila. Tako dobro nihče ne more hliniti bolečino. Posebej pa to ne bi uspelo veseljaku.

»Helena, kar bom povedal, bo zate huje kot zame. Zgrabilo me je, hotel sem ljubimkati. Ljubimkal bi naprej, vendar je — prehudo. No, to ni prava beseda. S tabo bi hotel živeti! Natanko vem, če bi se še nekajkrat dobila na samem, se ljubila, bi se ločil. Tudi o tem sem že premišljeval. Vendar, dvojce otrok imam. Sam sem si ju želel. Prijetna, ljubezniva otroka. Naj otroka trpita, da bom jaz srečnejši? Naj svojo srečo zgradim na njuni bolečini, jima zagrenim mladost, morda vse življenje? Ne morem. Helena, pa bi rad. Najraje bi živel s tabo. Če bi bilo mogoče, tale hip bi te odpeljal in nikoli več izpustil. Sam... ne smem. Zaradi otrok!«

V njegovih očeh je opazila solze. Kaj bi to podaljševala in se mučila, opravičevala.

»Andrej, bilo mi je prelepo. Ostal bo spomin. Lep. Razumem te in prav je tako. Kljub drugim željam in bolečini. Pozdravljen, Andrej!«

Vstala je, videla, kako osuplo jo gleda, kako premišlja, če bi jo zadržal. Vendar Helena se je obračala stran od spomina na veliko srečo in naglo zapustila gostilno.

Doma jo je čakal oče s sinom Nejcem. Otroci, ja. Ona bi vzela Nejca s sabo v novi zakon. Andrej svojih otrok ne bi mogel. V tem je razlika. In Andrejeva žena. Ni vedela, kakšna je. Vsekakor pa drugačna od Petra.

Oče jo je dolgo gledal, potem je odkrito vprašal:

»Helena, kaj je s tabo? Zadnje čase si zbegana, nesrečna. Se ne moreš odkrito pogovoriti z mano?«

Strmela je v očeta in premišljala. Odkrito, z njim? Nikoli se ni z očetom pogovarjala o ljubezni, zakonu. Celo o Petru ne. Tu in tam, namig, pikra beseda. Vendar, kdo bi jo bolj razumel. Ali vsaj skušal razumeti.

»Oče, s Petrom in mojim zakonom je zelo narobe. Ne bom razlagala, kako je z njim.«

»Slutim,« je vskočil v besedo oče, potem prikimal, da bo le poslušal in naj pripoveduje naprej.

»No, če slutiš, prav. Z nekom sem ljubimkala.«

S strahom je pogledovala očeta, ki pa ni trenil. Sprva ni mogla krotiti začudenja, potem bi se mu najraje zahvalila. Saj razume, zakaj mu nisem že prej omenila?

»Veš, po tem ljubimkanju se mi je razkrilo, kako čudno, boleče je bilo s Pe-

trici. In še si dejal z nabrčanimi v roki. »Boril se bom na Mežakliji, za boljšo, res boljše življenje.«

Ah, Viktor, pozneje, v Begunjah sem zvedel, da si padel, od nemške krogle si padel, zadet v hrujo si padel, da, s Korenom sta padla 1. avgusta enainštiridesetega leta... sta padla, v borbi... za... svobodo.

Nista je dala, o Viktor, tudi jaz sem umiral zanj.

Veš, še isti dan so prišli, po mene so prišli.

»Vi ste Hameršak? Jože Hameršak? Takoj z nama, na policijo: samo malo vas bodo zaslislali. Orodje? Oh, ne skrbite za te malenkosti, saj boste takoj nazaj...«

V meni se je svet podiral.

Noge so me izdajale.

O, Ti ne! In ti naj bi bil Slovenec?

O, Tine! Zakaj pehaš v pogubo nas, o Ti ne, koliko ste jih pokazali? Ti ne, kaj si dobil za informacije, podatke, Ti ne!!!

Za pisalo mizo sedi mlad gestapovec. Sprašuje in kaže fotografije.

Tajim, zanikam vse, kar nastavi.

»Priznajte, vemo, priznajte in šli boste domov...«

Strmel sem ob tolikih ovadbah.

Oni pa je izgubljal potrpljenje, igral se je s predmeti za pretepanje, s pištolami in me rotli: »Človek božji, bodite vendar pametni in mi lepo odgovorite na vprašanja. Torej, priznajte, da ste govorili na tem in tem shodu, pri Jeleni, to in to, pa bo vse dobro. Žena, družina vas čaka...«

O, Viktor, zakaj nisem šel s teboj?

O, Viktor, vrtil se mi, jaz tega človeka ne slišim.

»Zakaj tajite? Poglejte argument, tukaj je vse, točno, do minute točno označeno...«

O, Viktor, ko bi malo prej vedel, ko bi vedel, da naši... ko bi vedel, da vse vedo, o Viktor, ničesar ne čutim.

Govoril sem, da govoril sem temu človeku nekaj o domu, da delam in živim le za svoj dom, da mi je politika malo mar...

On pa je skakal, mahak po mizi, se napihoval, napihoval.

Za španske borce sem bil agitator, organizator, jaz? O, Viktor.

Ti veš, da sem za gibanje, a nisem človek, človek kot ti, ki si bil vedno v prvih vrstah.

Na goltanec mi je nastavljal samokres.

Nisem klonil.

Verjetno sem bil v šoku, pri družini ali pri tebi, Viktor.

»Marsch Windische hund!«

Po tem pozdravu se je prikazal naš Tina in mi prevedel: »Naprej.«

Številke kleti se ne spominjam.

Spominjam se precejšnje družbe znanih tovarišev.

Za menoj so prignali Zumrovega Franceta, ne dolgo za njim Sušnika, Azmanovega Karla, tudi ženske so bile. Mici Vovkova z Jesenic, Marija Zumer, slednja je bila pred leti zaprta v Glavnjači.

Hrano smo dobili iz tovarniške Kazine.

Do prvega julija smo imeli mir pred norci.

Niso nas topli.

Vedeli so, zakaj nas niso topli!

2. ZAPIS

1. julija so nas odpeljali v Begunje.

Med Vrbo in Zabreznico smo srečali tovariše, ki so jih peljali na Koroško, v delavno taborišče Krauth.

Na kamionu smo sedeli kot pribiti.

Nihče ni smel spregovoriti.

Spremljali so nas trije Nemci z brzo-strelkami.

Na križišču, kjer smo zavili na begunjsko cest, me je stisnilo v duši.

Kdaj?

Še bolj smo se pogreznili vase.

S strahom sem pogledal dolge vrste zamreženih oken in ne vem kdaj je avto-

mobal obstal pred glavni vrati, ki jih je stražil nemški vojak.

Znetali so nas na tlak, preštel, odgnali skozi velika kazniška vrata v notranje dvorišče — ko smo se vzpenjali po stopnicah v stavbo, o Viktor, bilo mi je, kot bi ne bil.

Med velikimi hodniki, oboki so klopotali naši plašni koraki, bila je tiha, nedoumljiva groza.

V prvem nadstropju so nas postrojili in sledil je belegschaft.

Dodeljen sem bil sobi št. 1.

Ko je vojak zaklenil vrata, sem stekel k oknu. Okno je bilo nad cesto. »Lahko smo srečni,« sem dejal tovarišem.

Soba je bila velika in visoka.

Posteli je bilo malo, na njih smo ležali starejši.

Kadar je prišel stražar, je moral sobni (starešma) na vso moč kričati: »Achtung.«

Obstati smo morali na svojih mestih, obrnjeni k stražarju, nato je sobni raportiral.

Ta achtung se je ponavljala minuto za minuto, zdaj tu, zdaj tam, achtung je bil dih gradu. Še sedaj, po tolikih letih, achtung!

Zvečer, ko smo legli, smo se tiho pomenjkovali.

Prvi so upali, da bo vojna kratk zopet...

Upali smo, da je nemški fašizem smrtno napako ob vdoru v S. Rusijo.

Govorili smo o vsem, celo vice pravili, da bi le čas hitreje mineval pa smo pogledovali skozi okna, kje: še nekakšno življenje, kjer se lahl čas prikaže kak svojec s paketom.

Ko pa so se svoji vračali domo je postalo težko, zelo težko: kos pot drobil med prsti, čeljusti niso mlele je silhueta izginila v noči.

Bile so tudi novice, ki iz njih po: bilo nič, a bile so in dobro so dele. nekoč prišli z novico, da pridejo padalci, da se utegnejo spustiti na l nas rešiti...

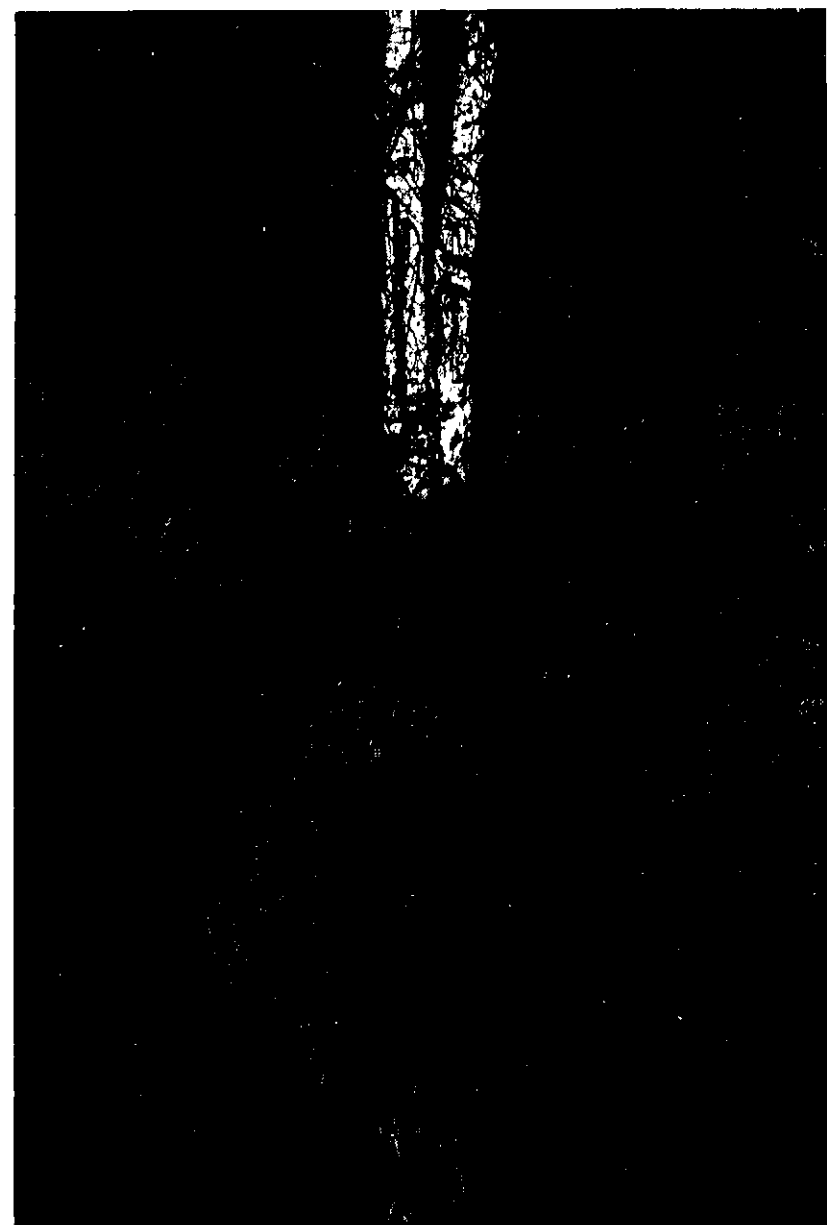
Skratka, dogajalo se je marsikaj.

Kuhale so nam kaznijske (tune). Pred lakoto so nas reševali.

Morali smo telovaditi, početi razni stvari, ali boljše bi mi bilo, če bi lahl v kakem kotu in premišljeval svojo u.

O, Viktor in ti, mati svoboda, vse nekako že prenašali, toda nekega di Dragi padli prvi streli in je padlo pr talcev.

(Nadaljevanje na 12.)

Franci Sluga: PejsažII

(Nadaljevanje z 11. strani)

Nekega jutra se odpro vrata, pokličejo Nočevega ata z jeseniških rovt, pokličejo našega ata — ni se vrnil.

Tako so odpeljali še štiri tovariše (ne spominjam se imen, dnevnik, ki sem ga pisal tu, mi je pozneje v Dachau zgorel). Po usmrtitvi petih tovarišev so nas še isti večer (na hodniku) postrojili. Razobesili so plakate. Čitali smo, kaj se je zgodilo s tovariši.

Rekli so nam: »Vedite, da ste talci in ako banditi napravijo kakšno neumnost, ako ubijejo kakega Nemca, boste dali svoja življenja. Danes smo jih ustrelili pet, drugič jih bomo deset, dvajset, petdeset, če bo potrebno!«

Poslej so bili dnevi neskončnost.

Nekega dne stražar zakriči moje ime: »Jože Hamersak!«

Zastal mi je dih.

Po vsem telesu sem začutil mravljince. Spreletela me je nepopisna groza.

Misli so se bliskovito menjale.

Nekje iz mene je reklo: »Hier.«

»Komm.«

Za njim sem odtaval iz sobe. Bil sem pijan.

Na hodniku se je obrnil in pogledal moje opotekajoče telo:

»Sind sie mauerer?«

Ne, ni smrt, ni še smrt! »Javohl,« mu odvrnem ter pravičnim zadiham.

»Aber richtiger mauerer?«

»Ja mauerer bin ich...« mi je odleglo, ker sem vedel, da gre v vsej stvari zgolj za delo in ne za kaj drugega.

Pozneje, na komandi, so mi pojasnili zadevo. Šlo je za popravilo vodnjaka: »Če nam vodnjak dobro popravite, vam bomo dovolili govoriti z ženo. Kako bo šlo? Popravite, popravite, marsikaj vam homo spregledali...«

Kakšna »prilika!«

V nedeljo je bil vodnjak že popravljen in preverjen.

Držali so obljubo. Z ženo sva bila na vrtu, celo uro sva govorila. Zvedel sem marsikaj.

Zvečer so zopet krožile novice o Rusih, ki da so baje zavzeli Beograd.

Kadar smo zaslišali avione, smo si želeli, da bi bili ruski, da bi se iz njih spustili padalci...

Nismo se pozabili prvih talcev, ko so nekega dne spet začeli zbirati žrtve.

Pet so jih odpeljali v Lesce, tam so jih streljali.

Spominjam se Hrastek Franja, brivca pri Demaku, spominjam se Mohoričevega Antona, oba z Javornika, z mojega Javornika.

Pet talcev so pobili na Beli, rekli so, da za pokopališčem. Podgornika, Kragulnika, Stražkarja, Šavlija, petega, se ne spominjam.

Tako so nam minevali dnevi in smo čakali.

Včasih sem dobil kakšno zidarsko delo.

Včasih sem govoril z ženo, na skrivaj.

Nekega dne so nas slikali: kriminalce, razbojnike, vsak od nas je dobil schutzhafzettelt v podpis.

Na tej rdeči listini so bili naši podatki, naše karakteristike.

Na mojem lističu je pisalo, da sem zloglasni komunist, agitator, nevaren protidržavni element, skratka vse naj, naj. In tja »naje« smo morali prav vsi podpisati, pa naj smo bili to ali ne. Toda, pomembno je bilo ohraniti celo kosti, vsaj še nekaj časa, dokler bo pač šlo, kdo ve, kaj vse se lahko pripeti (Rusi?), da, cele kosti, četudi smo si s tem aktom podpisali smrtno obsodbo.

Kamenčke, ki smo jih na skrivaj nabrali na dvorišču, smo uporabili za uteži drobnim pismom, ki smo jih skoz okna spuščali svojcem. Toda, gorje, če si prišel v roke zelenim!

Preis je bil največja zverina. Vedno je prežal na nas, če te je dobil v doseg, ti puškino kopito ni ušlo.

Med nami je bil zaprt neki Opán. Vsi smo se ga zelo bali, njegove, ovadbe so pomenile več kot Preisovo kopito.

3. ZAPIS

Prišel je čas odhoda iz Begunj. Odpeljali nas bodo v Nemčijo.

Torej, Viktor, Begunje sem preživel. Napisal sem pesem zate, 23. avgusta.

Peljali so nas skozi Kranj, stojimo tu, na Jezerskem (zaradi gumi-defekta). Takole ti pišem na grob:

*Svoboda, mlada mati, mlada mati,
nosiš sina si pod srcem,
skrivala ga v naročju gnajne;
svoboda, mlada mati, lepa mati,
daljne, sinje tvoje so poteze,
vsak jih izmed nas poljublja,
vsak tvoj sin se v njih osvešča...*

Ali pa ta, Viktor! Poslušaj to pesem:

*Zopet sem tu, na kraju spomina.
Ubijam črvice solze in se grizem.
Ptiči gredo tam čez,
na krilih sanjajo svobodo;
k tvojim nosim, k tvojim hostam,
k tvojim idealom.
Kdaj bo mir, tvoj mir, moj mir, naš mir?*

Peljemo se čez Železno Kapljo proti Celovcu. Trinajst nas je, trinajst zastraženih. Med nami sta dve ženski: Žumrova, Vovkova.

Pot je dolgočasna. Žalostna.

O rodna gruda, rodno moje vse!

Prijatelj, ali veš, koliko jih umira ta hip? Za domovino, za svobodo!

Goreče obzorje blešči nad rodno grudo, v nas odmeva njen čas.

Kam?

Kam, kam za vraga naj denem žalost?

Bratje, kje, kje za vraga naj se spočijem od vsega?

Kam naj ležem?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Kam?

Videl sem visoko bodočo žično ograjo, po njej je strašila elektrika. Videl sem dva metra globok jarek, pa na zunanji strani zopet jarek poln vode. Na severni strani sem videl visok betonski zid...

Stal sem in strmél v ta zverinjak. Nenadoma me je od zadaj, ne vem kaj, tako silovito »lopnilo« čez ušesa, da sem videl dva, tri lagerje.

»Aufgetz sau hund!«

Nekdo od naših mi zakliče: »Beži!«

Podvizal sem se in dohitel skupino. Preveč sem radoveden.

V poslopju zunaj lagerja smo oddali naše »schutzhaftzette«. Ponovno so nas popisali ter nam dali lističe, na katerih je pisalo: schutzhaf kriminal polizei Veldes.

Listki so bili označeni s številkami (27.626).

Brivci so nas obrili, ostrigli do gola.

Zopet so nas slikali, nato so začeli kričati: »Antreten, fünf zu fünf, sau pakasch!«

Odrpli so glavna vrata.

Vstopili smo v taborišče.

»Mützen app!«

Padale so batine.

»Erflichte banditen!« so noreli SS-ovci.

Tu so nam pobrali še zadnje stvari.

Pojedel sem kosček kruha in sladkorja, le to sem še hranil pri sebi.

Torej smo jedli, metali klobuke, prstane, ure, glavnike, svinčnike... vse, vse na kup. Morali smo se do golega sleči!

Gnali so nas v kopalnico.

Dobili smo novo perilo, obleke iz modro-belih prog, prevelike, premajhne, ni bilo pomembno, takrat. Še gumbov ni bilo, hlače smo držali v rokah. Nazadnje smo dobili lesene cokle.

Po tej zmešnjavi so nas odpeljali na zang block št. 9., tam nas je sprejel blokovski starešina, Tirolec Guttman.

Začela se je rekrut abrichtunga.

Najprej so nam razdelili številke, tiskane na krpah, tikane s črnim tušem.

Prišli smo si jih na levo stran bluze, isto številko smo si morali napisati na desno hlačnico... Po tem smo sedli v krogu in blokovski nam je držal »šolo«.

»Ali veste, kaj ste sedaj vi?«

Cébre, sem si mislil.

»Vi nimate pravice do življenja! Ne do hrane! Kamen ob cesti je več vreden kot vi vsi skupaj, jasno! Tukaj vlada pokorščina! Tukaj vlada poslušnost! Tukaj ni Boga in ne milosti! Vaša najbližja domovina je tamle, vidite, krematorij! jasno...«

Po tem pozdravnem nagovoru je dobil vsak porcijo zelja. Težko smo jedli.

V spalnicah so bili dvonadstropni pogradi...

6. ZAPIS

Začelo se je. Trikrat na dan antreten! Zatem štetje, raport komandantu, arbeit-komando vor meir... Zatem je moral vsak v svojo komando, kajti ob sedmih smo morali biti na delu. Vendar smo še pred tem imeli vsak dan vaje: Durch decken, auf decken, seide richtung... Gonili so nas kot jarce: Eins, zwei, drei, Mützen app, mützen auf! Nočmal... Pa udarci po rebrih, po glavah — sau hund... Pri vsakem korakanju smo morali peti: Madagaskar, Blaudragonar... Pa zopet delitev hrane, joj! Sobni, ki je delil »hrano«, nas je tolkel s korcem po glavah. Pri vsaki delitvi je bilo nekaj ranjenih, nekaj še bolj lačnih. Pa zopet šola, pa petje, pa vaje. V ušesih je donelo: eins! zwei! drei...

Zborno mesto je bilo pred blokom weise. Postrojili so nas po deset, nato smo morali korakati kakor kraljeva garda, v cokolih. Pravzaprav to niso bile cokle, bili so leseni natikači. Marsikdo je trpel hude bolečine zaradi teh cokol. Če ti je cokla zdrsela z noge, je nisi smel pobrati, moral si držati korak. Ah, nekdo je coklo pobral, s tem je naredil zmedo v vrstah, porušil se je ritem stroja, joj! z desne in z leve so planili po

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

naš stubači in blokači ter neumnosti

Franci Sluga: Impresija I

Peter se je trudil, da bi odobrovoljil Nejca. Šele, ko mu je dovolil, da lahko riše z njegovimi svinčniki, je sin pozabil na darilo.

Pričakovano darilo bi tudi Helena pozabila. Ni pa mogla iztrgati spomina strahotnih besed... Zaljubljen sem se... V koga?

Strahotnemu razočaranju in ponižanju se je pridružila zbežnost. Kako naj se vede v spalnici? Dotakniti se Petra ne more, to je čutila. Čuden odpor in strah, da se bo zgodilo nekaj strašnega, če se moža le dotakne, se ji je zagneznil v telo. Žalostna je pogledovala novo, prozorno srajčico, ki jo je kupila in hotela z njo presenetiti moža. Ni je mogla obleči. Nenadno se ji je zazdelo, da se možu ne sme pokazati v spodnji oblecki, da mora skrivati telo, ki nikomur ne pripada. Čakala je, da bo v spalnici tema, potem je tiho odprla vrata in smuknila v posteljo. Na Petrov globoki vzdih, ko se je očitno žele pogovarjati, se ni zmenila. Zadrževala je dihanje in trepetala.

Napetost je počasi minevala. Začutila je nekakšno izvotljenost, odvečnost. Ne bo poslej z možem le delila spalnice, skrbeli zanj, ko vendar... Pregeljala je te misli in se spomnila Nejca. Prvih sprememb, ko se začelja novo, bridko obdobje v njenem življenju, sin ni opazil. Kako dolgo mu bo ostalo skrito? Bosta s Petrom zmogla to igro? Bo uspela zatreti čustva in jih hkrati hliniti, da drugi ne bi opazili?

Nekaj mladostnih prijateljic ji je zavladalo zakon. Prišle so na obisk, videle opremljeno stanovanje, kup imenitnih stvari. Peter je še rad omenjal, kaj nameravata kupiti. Če je bila za hip sama z njim, največkrat pa ob slovesu, so večino zavzdihale: »Ja, lepo tebi. Imela si neverjetno srečo. Izobraženega moža, ki dobro zasluži, ima smisel za dom in je tako prijeten v pogovoru.« Kaj je od tega ostalo? Smisel za dom? Kak dom neki? Prijeten v pogovoru? Nesmisel, saj se s Petrom najraje ne bi več pogovarjala! Vsaka beseda bo nova muka. Pogovor bo le sporazumevanje za opravila, nekakšni znaki v besedah, kaj morata opraviti. In vse to naj igra?

Moram, moram, je po daljšem premišljanju sklenila. Zaradi sina, Nejca! Naj bo med nama karkoli: sin ni prišel po svoji volji na svet! Zelela ga je, rodila; rada ga ima. Zaradi njega mora potpeti. Le zaradi njega bo to poskusila. Bom zmogla, se je spraševala? Moram, moram, si je govorila, dokler ni nesrečno zaspala.

Zmogla je. Vsaj napor in bolečino, ki jo je dušila. Ni pa uspela skriti. Počasi je

spoznala, da se njeno obnašanje je razlikuje od prejšnjega. Sprva so jo prijateljice vpraševale, če je bolehnata, ker je videti zelo blede. Ko je odgovorila, da se slabo počuti, so ji po vrsti svetovale, naj gre na temeljiti zdravniški pregled. Drugega bi morali temeljito pregledati, se je potihoma jezila. Najbrž pa to ne bi zadostovalo. Saj je Peter bil v bolnici, na pregledih. In s čim se je vrnil?

Izgovarjala se je, kakor je najbolje znala, hlinila, da bo ravnala po svetih, obljubljal, da bo šla na pregled. Potlej je začela lagala, kaj so ugotovili zdravniki. Sefinja jo je poklicala in vprašala, če morda ni zadovoljna z delom, če bi želela spremembo. Ponudba ji je dobrodošla kot izgovor. Na novem delovnem mestu pa je splošno le manj mislila na svoje težave. Ko pa je delo zadovoljivo obvladala, so se bolečine povrtnile.

Nov, hud udarec jo je prizadel. Uganila je, da gre Peter na zmenek. Slutila, da z njim, čeprav je Peter tako gostobesedno razlagal, da mora na poslovni sestanek k prijatelju, ki bo odpotoval v tužino.

Ta noč je bila pošastna. Poskušala je razmišljati o drugih stvareh, vendar so ji misli begale k Petru. Kaj počne, kako to more? Zakaj ji ni tega prej omenil, namignil? Razočaranje se je prevračalo v odpor, sovraštvo. Lahko bi ji omenil, saj je moral slutiti. Nenadoma tega ni čutil. Saj tudi drugi možki ne začutijo nenadoma.

Iz knjig, ki jih je zadnje čase skrivaj brala, je zvedela veliko podrobnosti, ki pa ji niso razjasnile, kako se je to lahko zgodilo. Predvsem pa ni našla odgovora, ki ga je najbolj iskala: kako ravnati? Psihatri in seksologi so opisovali zgodbe resničnih ali umišljenih ljudi. Včasih se ji je zazdelo, da si sami izmišljajo zgodbe, vprašanja, da lahko potlej nanje odgovarjajo. Vseeno so naslikali toliko primerov, da so se v njeni domi šljiji zvarili v čudno popačenost, ki je ni mog

Petrov zgrajajoči pogled, ki jo ni hudo prizadel. Čemerna se je hotela zamotiti v kuhinji.

»Neje je še pri starših?« je zaklical Peter.

Stopila je k vratom, da bi videla, če si je morda sina zares zaželel, ali vprašuje, da bi nadaljeval s sitnarjem. Posumila je v drugo.

»Oče ga kmalu pripelje. Mislila sem, da bi se želel najprej pogovoriti z mano.« je rekla in se skušala nasmehniti. Ni se ji dobro posrečilo, pa je zato izzivalno nadaljevala. »Po treh tednih, ko nisva bila skupaj, sem mislila ... No, ti že veš.«

Glava mu je padla na prsi. Boleče je zastokal, da jo je spet presunilo. Le kaj je to z njim? Morda mu pa delam krivico? Bolan je, že dolgo. Prej ni slutil pa je bil šibak. Saj se je trudil. Velikokrat je prav čutila, kako se trudi in trpi, da bi prikril slabosti, ki so ga rade obhajale.

Vrnila se je v dnevno sobo, prisledla na široki, oblazinjeni stol in položila roko preko njegovih ramen. Nalahno ga je stisnila k sebi in mu sočutno šepetala.

»Ne skrbi, Peter. Saj ni tako hudo, kot si misliš.«

Visoko je dvignil glavo in jo osuplo pogledal. Potem se mu je pogled zmrčil. Jezljivo jo je premeril.

»Ti pa veš. Hujše je, kot lahko slutiš.«

Še hujše? Da ni ... rak? Ne! Morda so ga le prestrašili? Vseeno tudi zaradi umišljene bolezni lahko hudo trpi. Ti, Peter, nesrečni, je tiho zahtevala. Objela ga je, v brezumju poljubila.

Strmela je vanj. Zakaj jo je grobo odrinil? Lovila je njegov pogled. Tega ni zdržal. Divje je kriknil.

»Kaj zijaš, prekleto. Zakaj siliš vame? Pusti me v miru ...«

»Ampak ... Peter. Hotela sem ...«

»Vem, kaj si zmerom hotela, kaj si zdajle želiš. Prekleto dobro vem. Da te bo za nekaj časa minilo, ti precej povem. V bolnici sem srečal nekoga. Zaljubljen sem se vanj ... Ja, zaljubljen! Zdaj pa zijaš in se kremži!«

Zaobrnila se je v stran, stopila k oknu in gledala na ulico. Ni mogla doumeti strahotne besede. Kaj bi bilo lahko še hujše? Smrt? Morda? Če bi dolgo mislila nanjo. Zdajle ... Le kako je mogel?

Počasi se je vračala k mizi. Zdrsnila je na stol in gledala Petra. Ni je mogel pogledati: le strahotno se je mrsčil.

»Kako to misliš ... Zaljubljen?« je vprašala.

»Tako, kot sem povedal. Bi me rada zdaj mrcvarila, da bi se zvijal in razlagal. Kaj morem? Začutil sem in še zmerom čutim!«

»Do mene ne čutiš ničesar več? ... Želiš, da grem?«

Planil je z naslanjača in skočil pred njo. Dvignil je roko, obraz je imel spačen v bolečini in jezi.

»Samo poskusi karkoli, da me osramotiš.« je divje zagrozil. Preteče je mahal z roko. »Če poveš enemu samemu človeku, potem ne jamčim za sebe. Lahko se zgodi. Le dobro premisli, kaj se lahko zgodi!«

Da bi me ubil, je pomislila. Morda? V hipni razkačenosti, brezumju? Zaradi izgubljenega ugleda. Kako si je prizadeval, da bi ljudje dobro mislili o njem. Včasih se je prav spakoval, da bi se jim prikupil. Ampak to je bila najbrž le ena stran značaja. Druga je bila nesrečna, divja.

Dvignila je pogled, Peter pa je v grozi razprl oči. Napel se je v bolečini.

»Prekleto!« je siknil. Potem je še dvakrat tiše dodal: »Prekleto! Prekleto!«

Zasovražil me je, močno, je uganila. Ampak saj mu nisem napravila nič takega, kar bi lahko dalo povod? Zatrešla je z rameni in se odpravila v spalnico. Vrgla se je na posteljo, razklenila roke in tako obležala.

Bo potrajalo? Kako bo to sprejela? Se bo uklonila njegovi grožnji? Kaj pa lahko

napravi, če ima otroka? Pred ljudmi so doslej veljali za vzorno družino. Prijateljice so ji celo očitale: »Lahko imaš lepo opremljeno stanovanje, ker ti mož, arhitekt, vse uredi.« Res je napravil načrt. Natančno, do centimetra je določil, kje mora stati posamičen predmet, tako, da je sprva imela vtis, kot bi bila na razstavi. Potlej se je temu privadila. Le Petrovi varčnosti se ni mogla. Čudna zmes skoposti in razsipništva. Pri hrani in drobnih izdatkih skrajno varčevanje, da so potlej lahko kupili drag avto, barvni televizor, filmsko kamero. Seveda, v tako vzorni družini ne sme biti niti sence slabosti.

Ampak vse to je videz. Prijetno, če ne zahteva prevelikega odpovedovanja in bolečin. Kako pa bo z njima? In ta ... možki?

Ni si mogla zamisliti, kako je to ... zaljubljen v možkega? V nekaterih namigih je nekaj malega ujela, a nikoli ni skušala zvedeti kaj več. Tudi knjig, ki so pisale o ljubezni, stiskah, erotiki ni brala. Na očitke, da je erotično neprebujena, je odgovarjala z nasmehom. Temu ni posvečala pozornosti. Z mano se o ljubezni ni pogovarjala, očeta ni upala vprašati. Prav tako ne prijateljic. Slutila je, da se dogaja veliko lepih in čudnih stvari, a ona je hotela živeti za družino. Za tri ljudi in je to ni zanimalo. Nenadno pa je udarilo prav njo? Kaj pa če je to — najhujše?

Kako more biti Peter zaljubljen v možkega, če še do nje nikoli ni čutil prav močne ljubezni? Velikokrat se ji je zazdelo, kako se ljubi s prikritim odporom, naveličanostjo. Bolj zaradi nje, ker slutiti, da tako mora, ne da bi mu bilo lepo. Zmerom si je prigovarjala, da je tak zaradi nje, ker je bila najbrž res še neprebujena ženska.

Peter je bil njen prvi in edini možki. Ne samo, da se je omožila nedolžna, kar je strašno osrečilo njeno mamo. Bila je nekaj dni nedolžna tudi še kot žena. Pozneje ji je Peter razložil, da je bilo to zaradi obzirnosti. Naj se zgodi na poročnem potovanju, ko sta bila sama.

Morda je bila prav ta obzirnost usodna? Pred Petrom je poznala še Borisa. Bil je visok, močan fant, športnik. Kako jo je poljubil in stisnil! Takrat je vztrepetala. In potlej, ko je predlagal, se je prestrašila. Nekaj dni se ga je vztrajno izogibala. Ko je ugotovila, da jo Boris vztrajno zasleduje, je povprašala mamo. Zvedela je, da sodi Boris med moške, ki bi radi osvajali ženske, da jim gre samo za ljubimkanje, da so takšni zahtevnejši slabi možje, nezvesti in prepustajo breme družine ženi, oni pa se zabavajo s prijatelji. In celo, prijateljicami!

Peter je bil pravo nasprotje. Vljuden, precej je bral, veliko je vedel, celo o stvarih, ki so posebej zanimale ženske. Med razdobja skrajne pozornosti in ugaljenosti, so se vrinjali trenutki združenosti, ki pa jih je pripisovala njegovi zavzetosti za delo. Ne samo, da se je Peter trudil v službi, zmerom je risal tudi za druge. Tako sta prej kot njene vrstnice lepo uredila stanovanje, prej sta imela imenitne stvari kot drugi. Najbrž so bili prav ti drobni cilji, ko je Peter zmerom naprej videl, preračunal, kaj bosta kupila vzrok, da je spregledovala čudno obnašanje, ki jo je zdaj začelo vznemirjati.

Je bilo s Petrom že ves čas drugače, kot bi moralo biti? Ni mogla verjeti, da bi bila ta ugaljenost, želja po kar najboljšem vtisu, tudi želja po hvali, nekaj, kar je kazalo na čudne navade, porojevalo odpor, ki ga je kazal pri ljubljenju. Sicer pa, kako more to vedeti. Le nekaj čuti. Morda napak? Pravzaprav se ve, če je lahko še drugače. In kako je to drugače, če tega ni doživela?

Ni se zaobrnila, čeprav je zaslišala, da je prišel v spalnico. Čudno se je napela in zatrepetala, ko je prisedel na posteljo.

»Helena, oprostite za grobost«, je rekel Peter s skrušenim glasom. »Tako sem nesrečen.«

Hotela se je obrniti, a se je le napela. Res pošastno trpi, je to močnejše od njega?

Le glas se ji je zazdel tako čuden. Morebiti pa ga poslušam s predsodki, si je govorila. In mu delam krivico.

Naglo se je obrnila. Ne, pogled ni bil pravi. Besede mehke, z željo, da bi pomirile, poteze obraza pa zbrzdane, ostre.

»Ne razumeš? Hudo je človeku, kadar čuti drugače, kot želi. Tebe imam še zmerom zelo rad.« je zbežan zatrdil Peter. Vztrajno je kimal z glavo, krčevito krilil z rokami. »Tebe ... edino!«

»Pa oni?« je zatrepetala Helena. Udušila je krik. »Kako je z njim?«

Široko je razklenil roke, se boleče nakremžil. Povijal je oči, tudi usta so mu čudno zadržele. Stisnil jih, je nekaj časa tiščal skupaj, kot bi se bal, da bodo drhte. »Saj ho prešlo. Zgodilo se je nenadoma. Buhnilo kot plamen. Najbrž je to telo, odganjal sem. Saj veš, da sem skušal odganjati.«

»Nič ne vem.« je kriknila. V njej se je razraščalo ogorčenje. Ni hotela le razumovati, bolečina je bila prehuda, pa je morala tudi poočiti. »Do danes nisem ničesar vedela! Z besedico mi nisi omenil. Niti kot možnost.«

V obraz je nalahno zardel. Kot bi mu vzburjenje pognalo kri v glavo in povečalo pritisk.

»Ko pa nisem vedel. Slutnje sem preganjal. Z največjo bolečino. Vse z željo, da ne bi prizadel tebe, ki si bila tako razumevajoča.«

»In zdaj.« je ostro vprašala Helena. »Zdaj, ko je buhnilo. Praviš ko si začutil?«

»Bodi razumevajoča.« je skrušen zastokal. »Kot si bila.«

»Če pa midva nisva več, kar sva bila.«

»Se zmerom smo družina! Pred ljudmi veljamo za srečno družino. Ne bova vendar zaradi nesporazuma razbila vse to, kar sva s pritegovanjem zgradila?«

Osupla je strmela v Petra. Nekomu se je zmešalo. Ali res ne razume, preplitvo čuti ali pa jo ima za trapo?

»Gradila sva kot mož in žena, kot zakonski par, z vsem, kar sodi k zakonu. Ti mi sporočaš, kaj se ti je zgodilo, vztrajaš na tem, jaz pa naj bi trpela in razumevala? To pričakuješ od mene?«

»Prosim, prosim, prosim! Če le zmoreš.«

»Ne!« je ostro odvrnila.

Zvonec je pretrgal nadaljnji razgovor. Skočila je s postelje, hotela k vratom, a jo je Peter ulovil za roko in zadržal.

»Naj oče malo počaka.« je dahnil Peter in jo proseče gledal. Močno ji je stiskal dlan, da ni mogla osvoboditi roke. Gledala ga je divje, sovražno. Petrov stisk pa ni popuščal. Potem je boleče kriknila. Stisk je popustil. Helena je pohitela k vratom.

Nejc je mimo nje stekel v spalnico, oče pa jo je vesel pogledal. Njegov nagajivi smeh je kmalu zamrl. Pokimala je očetu in ga povabila v dnevno sobo. V tem je Peter pripeljal kujavega Nejca.

»Oči mi ni prinesel darila.« je razočaran zamrmral Nejc.

»Kupim ti ga, jutri ga kupim.« je obljubil Peter in skušal stisniti Nejca, ki pa je zbežal k dedku. »Ne, še danes ti ga kupim.«

Helena je strmela v Nejca in očeta. Kako se je sin Petru odtujil, je začudena premišljala. Je tudi otrok zaslučil? Ni, si je rekla. Le na očeta se je medtem močno navezal.

Pripravljala je očetu narezek in poslušala Petra, ki je pripovedoval, kaj so ugotovili zdravniki. Oče se je trudil, da bi zbujal vtis, kako ga zanima Petrovo zdravje. Helena je predobro poznala očeta; hitro je ugotovila, da radovednost hlina. To je oče že potrdil: ni hotel poskusiti zrezka, ampak se je izgovoril na opravke in se začel poslavljati. Šla je z njim do vrat, kjer ji je oče na hodniku šepnil: »Majhne težave?«

»Se zgodi.« je dvoumno odvrnila Helena. »Saj razumeš, dalj si oženjen kot jaz.«

Oče ni pokimal, ampak je zamišljen našobil usta. Podjetno ji je pomežiknil in se zaobrnil.

ma? Stubači in blokaci ter neustajljeno udrihali.

Bloki so bili grajeni v dveh vzporednih vrstah, bilo jih je štirinajdeset. Prva bloka z desne strani sta bila revir, v prvem bloku na levi pa je bila kantina ter v naslednjem arbeitsinsatz. Torej trideset blokov za nas, heftlinge, kakor so nas imenovali Nemci. Bilo nas je devetsto. Na zbornem mestu smo bili postrojeni tako, da nas je bilo moč videti z vseh strani, tam so nas dvakrat šteli. Torej trideset blokov, trideset pisarjev, trideset komandantov je zapisalo točno število jetnikov ter se napotilo k raportführerju in le ta k lagerkomandantu, ki je stal ob strani ...

Sledila je komanda: »Augen grad, mü-tzen auf!«

Vsaka napaka pri izvršitvi povelja je bila takoj vidna in tisti blok je bil kaznovan. Po več ur so vadili isto komando, le da so jih to pot »vadili« SS-ovci: »Marsch, marsch hinlegen, aud marsch, marsch hinlegen ...« po blatu, po lužah, s pomočjo SS-ovskih pesti.

Včasih sem tako prišel v blok izmučen, blaten. Sedel bi, a sem moral čistiti obleko, to bi padalo, ko bi je ne očistil, potem pa znova: »In die Bett.«

Pa večerja? Nič? Gorje mu, ki bi kaj omenil!

Apel za zbor je bil ob šestih, opoldan in ob sedmih zvečer.

Zvečer se jim ni nikamor mudilo. Bilo je mučno. Ob devetih smo bili vsi v posteljah, le tisti, ki so jih odbrali za čiščenje tal so delali v noč.

Dež nas pri delu ni smel ovirati.

Hudo je bilo pomladi in jeseni, vse dneve je deževalo. V blok smo prišli mokri. Zjutraj smo oblekli mokre cunje. Obleka na nas je zmrzovala. Prišle so bolezni. Ljudje so umirali (pozneje so jih vozili v krematorij).

Noči so bile prepojene s hudim kašljanjem in stokanjem.

Groza nas je objemala.

O hrani ne bom zgubljal besed.

25. septembra

je bilo, kot se spominjam. Šli smo na odprti blok št. štirinajst.

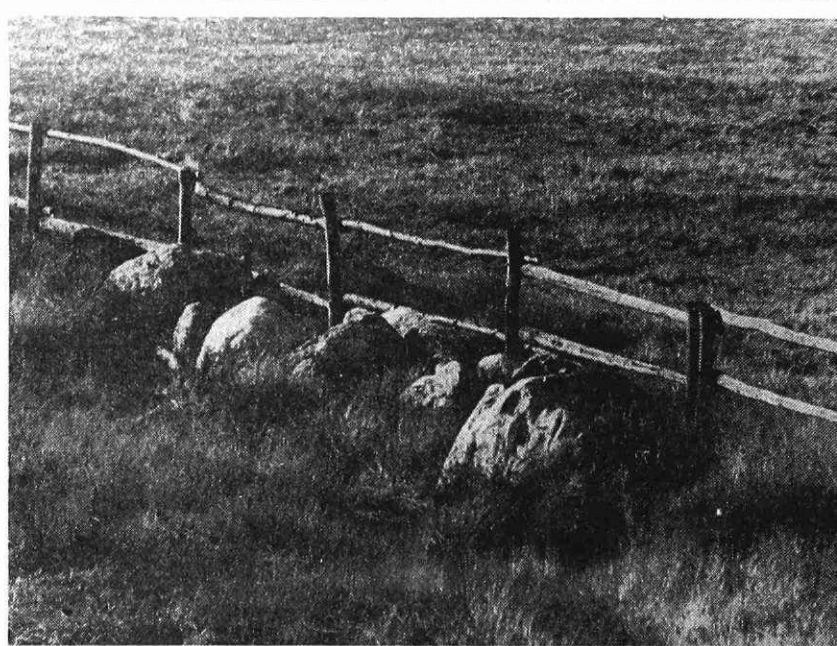
Nismo bili več rekruti, ali kaj nam je to pomagalo, smo bili pač novici. Tolkli so nas na vsakem koraku. Ako bi bil rad izvedel zakaj, je priletelo še bolj trdo in boleče. Vsak star pripornik si nas je privoščil, pa kapo, esesovec, vsi so nas bili, dokler nismo spoznali novega režima in tako nekoliko bolj popazili nase.

Naj povem, da je imel vsak blok štiri oddelke. Vsak oddelek je bil opremljen z jedilnico in splanico. Stranišče in umivalnico sta uporabljala po dva oddelka. V jedilnici je stala velika lončena peč, ob njej je bilo razpostavljenih šest miz. Ob steni so stale omare, označene s številkami (schpinde), na vsaki omari je bil stolček z isto številko. V omarah smo imeli skodelico, lonček, krožnik, jedilni pribor, brisačo, milo in pa samo po eno pismo, ostalo smo morali sežgati. Nikjer ni bilo enega samega madeža. Pod je bil zlikan, lahko si se videl v njem.

V kotu jedilnice je imel svojo mizico in posteljo sobni starešina. Tepel nas je in posval za vsako malenkost. Pozneje so si ti ljudje izbirali pomočnike; njih so potem opozarjali, koga je potrebno preteptati. Seveda so pomočniki svoje posle opravljali le v prostem času, drugače so delali z nami ter nas ovajali sobnemu. Krvi je bilo, joj, krvi! Sadizem brez primere.

Ob petih zjutraj smo z deskami likali postelje. Sledil je zajtrk, kava brez sladkorja, grenka, črna voda, brez kruha, nato antreten zum appel, po deset in deset, s pesmijo na zborni mesto. Naše petje je bilo zveriskim tuljenjem zgubljenih v puščavi.

V sobo ni smel nihče (tako nisi dobil dela).

Franci Sluga: Pejsaž III

Na cesti je bilo še strožje. Skrivali smo se v umivalnici, stranišču ... Včasih nas je kapo zalotil, joj, batine, krvave batine.

7. ZAPIS

Kakšnih osemdeset korakov zahodno od našega taborišča je gospodaril krematorij s posebno komando, ki je transportirala mrljice k pečem.

Delali so vse dneve.

Peči so se mi zdele kot velikansko, vedno odprto žrelo, ki melje noč in dan in ki brez prestanka golta nove in nove žrtve.

Takrat ko smo mi prišli v taborišče, je bil krematorij v leseni baraki. Sedaj je to popolnoma nova reč (1942. l.), moderna reč, dolga kakšnih sto metrov.

Nikdar nismo imeli prilike izvedeti za število peči ali za število žrtev te strahote. Tudi s taboriščniki, ki so bili prisiljeni svoje sotrpine sežigati, nismo prišli v stik. Vedeli smo le, da dolgo časa ne vršijo tega dela, da ne zdržijo in da kaj kmalu končajo v peči tudi sami. Krvniki so nato med nami iskali nove in nove in tako se je ta prekleti krog nadaljeval kot neskončne moreče sanje.

Svojcem so pošiljali pepel, čigav, tega nihče ne ve. Kadar jih je priganjal čas, takrat so upepeljevali le na pol (včasih so štedili s koksom).

Na severni strani taborišča je bila velika zelenjavna plantaža. Marsikdo je od tam pretihotapil kakšno čebulo, drobnjak, česen, a kazni za podobna dejanja so bile nepopisne.

Imeli smo tudi drevede na koncu blokov, pa gredice z vrtno travo. Na gredicah so rasla po tri drevesca, tanka, visoka, jagledi smo jim rekli.

Na vzhodni strani taborišča je stalo ogromno poslopje. Tam je bila taboriščna kuhinja, ogromna kopalnica, kotlarna, shramba, stolarna ... po posebni oddelek za lupljenje krompirja, pa pralnica, pa skladišče ...

Za tem poslopjem so se skrivali bunkerji.

Za tem poslopjem so bila trojna vešala z betonskimi podstavki.

Tu je bilo strelišče.

Tu je bila tudi baraka za nemške kaznjence, pobegle vojake ...

V kopalnici so bile v stene vzdane kljuke. Tam so obežali za roke in pretepali. Klavnica. Včasih je viselo čez dvesto taboriščnikov. Dotolčene so vozili v krematorij.

Z bikovkami so zelo radi tolk dolgem lesenem stolu. Bali smo se: kljuk, krematorija. Opisal bi to prete z bikovko, to sekanje, to, vendar, morem, ne zmorem ponoviti »zahav«, si jih privoščili, če se jim je le zahotelo

8. ZAPIS

Noč je. Ležim.

Mislil na vas, ljubi moji.

Med življenjem in smrtjo tako z zrele jagode.

Rad bi ležal med travami, le za svobodo, da se prepričam v resnico, p

potlej znova odidem v to životarjenje.

In ti, Viktor?

Tako mlad si bil.

Tvoj močni život se je bal za ne

nike.

za očetovo ime,

za zemljo pradedov.

Kdo ve? Morda si slutil naše trplje

Kdo ve?

Ali svoboda ve? Ali samo hoče?

Bili smo rdeče delavstvo.

Med nami so krožile delikatne misli.

Spominjam se, ko si mi pravil o k

delavcev,

o ljubezni: do domovine, do gib

svobode.

Spominjam se te prstenega, železi

ali pa čisto prosojno gledaš skozi sivine.

Znal si reči: poznam človeški prol

čutim ga, čeprav se mi prašna zave

pogledih vlačim v pljučih in v krvi.

Znal si reči: Saj vsi zijamo tja gor,

tam se včasih najdemo za mir.

Ne ti, ne jaz,

vsil bomo zmogli trinoge.

O, Viktor, tu je trpljenje, tu je

ločnica, tu so sirene človeka!

Nekdo se smeji?

Smrti znoj je to.

Žultave roke so to, vedno takšne,

trde!

Umiram od žalosti, ki me zastruplja

Vsi smo zbrani: marljivi, dobri, pa

ni, manj pametni, pregrešni, hudobni,

tovilasti, mrhovinasti, v ekstazah, on

ljeni od neštetihih prilik: tu smo, v ne

smislu trupla.

Nebo so nam vzeli, nebo, z zvezo

vred.

Tu smo, v svetu na robu razuma!

Tu smo, kjer ni grobov, kjer ni sveč.

(Nadaljevanje na 14. st.)

(Nadaljevanje s 13. strani)

Za nas imajo plamene, raznoharvne, prepojene s sluzastim gnevom bedakov, zločincev, monstrumov.

Sicer poznamo tudi zasebne svobode, tudi tukaj, ko ti stopicajo v glavo, res ne veš, kam rineš, kaj se greš.

Zivljenje te zmerja z bedakom.

Včasih ne veš, da si!

Včasih tvegaš sebe.

Včasih moraš loviti sence neskončnosti po iluzijah sluzi in strahu. Brodnik si, pred neznanim, lebdečim nad srcem.

Včasih se ti prikaže s v o b o d a.

Kje si, moj mir, te bom našel: potlej?

Kaj če te za vedno zgubim?

Bratje moji.

Ljubi moji! Ne, nočem da bi vedeli,

kako mi je:

(Smrti, klanje, norišnica, zla, ječanje,

vpitje ptičjih obrazov, mučenja, sadi-

zem,

tabor izničenja, obsedene igre z ljudmi,

doneče tja do podzvesti, sovraštvo,

streljanje, stradanje,

bolezni, tlaka in zopet in vedno in

povsod mrličji...

Trupla nakladajo...

Vse je zamazano, krvavo, bedno, iz-

mučeno, izsesano, raztrgano,

uteklo, dotolčeno, dotolčeno...

Ne, ne Viktor!

Ni samo igra besed.

Niso bile zgolj skladovnice trupel!

Bilo je več!

O, misli, kako naj vas prepodim?

Trajanje počastnih zgrešenosti nas

hoče dotrajati, žre naše misli, naše živce,

žre zlata polja upanja.

Kdaj bomo želi?

Bodo želi?

Oprostite, fantaziram. Vsakdo ima po-

mol, svoj pomol solz.

Ta svet je žrtev v nesrečnikih.

Vsako upanje ostane samo, dogoreva z

ognjem... čas pa nas vlačijo za nos!

Zamišljam si, koliko ljudi umira ta hip?

Zdi se mi, da je vse mrtvo.

Mrtev sem.

Kako naj spim m r t e v!

Ljudje! Ljudje, kaj naj storim —

m r t e v?

Drugič spet, ko ležim,

vidim goreče obzorje

in svet je groblja

in svobode ne vidim, nikjer, iščem,

gledam, kje naj počijem?

Morda, morda na drugem soncu? Ali

lahko? Vendar, rodni kraj je le rodni kraj,

čprav sem samo zidar, pleskar, slikar,

čprav sem le delček poeta — rodni kraj je

le rodni kraj in bil sem lutka na trgu

revolucije...

Vsak dan nove muke.

Norci, da, norci se sami izničujejo.

Dnevi so morilski bes fašistov, kaos

zakonitosti.

Stojte, ljudje! Kaj je vse to? (Tako se

prehujam iz sna.)

Ljudje pa gremo.

Ljudje pa gremo proti robovom zavesti.

Ljudje pa gremo z neskončno lju-

beznijo; v naročje smrti,

v naročje svobode gremo.

Vsi jo slutimo; ob predvečerih

drami v nas zanos in življenje.

O, hlapci, gorje!

Nevidna roka vas davi.

Mrličje ste na poti idealov.

Čujem, o čujem: hlapci, gorje!

Kateri vrag vas je obsedel?

Le kaj je v vas norost? Ah, krvosei,

besen gnus je v nas!

Še kamen, tisti kamen ob cesti to ve,

še ptica ve,

še ptice vedo, ptice, ki so tod gnezdele.

Smrti same smrti riše oko, za tebe, za

pobite brate.

Noč je.

Zopet ležim, o, ko bi mogel zaspati.

9. ZAPIS

Delamo nasipe.

Z rokami pobiramo blato iz ribnika.

Pobijajo nas s krampi.

Včasih nam uspe kakšna sabotaža.

»Zremo« pomije.

Sosed, Poljaka, so pobili z lopatami.

Videl sem mladega Rusa s krampom v

prsih. Tako je stal še nekaj sekund, dokler

mu ni privrela kri iz ust...

Zopet vozimo blato.

Joj, to kričanje.

Ljudje pljuvajo zobe, lomijo jim ude.

Spoznal sem, da je moje življenje od-

visno od tega, v kateri skupini sem. Sreča je

na moji strani, za sedaj.

Danes so tračnico pomaknili še bolj na

rob ribnika, tako naj bi imeli manj dela z

ravnjanjem. Blato, vozovi, ljudje, vse, vse je

zletelo čez rob v vodo. Nič ni pomagalo —

tepli so me.

Kri mi je tekla čez obraz, nič ni

pomagalo, tolkli so še in še, me zadnjič

zgrabili ter me kot crkovo vrgli tja dol

med železje, ki je štrlelo iz blatne vode.

Preplašen in pobit sem se lovil, požiral

vodo in se plazil iz ribnika, oni pa so me

čakali, me ponovno pretokli, me ponovno

pograbili ter vrgli nazaj: »Tu sau hund.

Hast noch nicht krepieren!«

Potem nisem čutil ničesar več. Spo-

minjam se le, da se je vsa stvar še enkrat

ponovila, da so mi grozili, da mi je neki

SS-ovc držal pištolo na tilniku, ko sem

ležal tam, blaten in krvav. Obdolžili so me

za težko sabotažo. Ko sem povedal, da sem

Jugoslovian, so še nekaj časa udrihali po

meni. Bil sem prekleti pes. Sam sebi sem se

smilil, v mislih sem se kar naprej poslavljaj

od svojih dragih.

Naveličali so se.

Niso me čisto pobili.

Naslednji dan sem se skrival, potikal po

taborišču.

Pravzaprav nisem bil sam. Bil sem z

Aleksandrom, ki ga nisem utegnil pobliže

spoznati. Drugi dan sem ga iskal zaman.

Bil je lep, visok, črnolas in živ, tako živ.

V umivalnici mi je pomagal, obšla me je

trenutna slabost. Potem je govoril, mnogo

je govoril. Govoril je o poeziji. Bil je poet,

poet brez ene same pesmi. Rekel mi je, da

se mu je šele tukaj odprlo in da šele sedaj

vidi lepote sveta. Njemu se moram zahva-

liti, da sem se pozneje navdušil za poezijo

(bral sem vse od kraja, pišem še vedno, a le

zase). Spoznal sem svet, v katerem fizično

trpljenje ni igralo prve vloje.

O, Aleksander, pomagal si mi in ko sem

sédal na poličko, si stopil predme, govoril,

mršil bočne lase ter mahal z rokama:

Poezija je najvišja umetnost! Poezije ne

prabavi noben krematorij, noben Hitler!

Poezija je v vseh dimenzijah! Brez nje člo-

veštvo ne more eksistirati! Poezija je naj-

čistejša svoboda. Ljubiti moramo rodne

besede, videti njih organizme.

Kadar rojevamo pesem, jo moramo po-

lagati na papir kakor mati novorojenčka!

Vsaka beseda ima velik pomen! Z njimi

moramo biti pazljivi, nagonso pazljivi! O,

besede, o bitja, o kristalne čaše, ki vas

nisim v prsih, o napoj, o pesem, ki si do-

vršenost uma, ki se ogleduješ v ogledalu

stvarstva! Ljudje, ki vidjo pesmi, so vrtnar-

ji duha. Poezija, poezija, o ti, tenkovestna

glasnica galaksij! Vem, zakaj so ljudi tako

zgodaj odvrnili od tebe, vem! Da bi ne bili

srečni! Da bi ne bili sanjači! Da bi ne bili

mislili s svojim vesoljstvom! Vem, vem,

ljudje so dobri, nekoč bodo razumeli poezi-

jo, svobodno bodo razumeli, takrat ne bo

prostora za nasilje...

Da, tako je fantaziral Aleksander.

Kakšen človek! Imel sem občutek, da me

nosi k tedaj še neznanim svetovom. V

tistem dopoldnevu mi je povedal več, kot

mi je povedalo moje življenje.

10. ZAPIS

Potikal sem se okrog arbeitzeinzatza.

Zvedel sem, da gredo nekatere (srečne) ko-

mande tudi po več sto kolometrov daleč na

delo (ause komande). Ta dan si še nisem

upal stopiti preblizu, zagotovo bi me tepli.

Dnevi so bili polni pričakovanja.

Premišljeval sem in premišljeval in bolj kot

sem mislil, bolj sem bil prepričan, da je

edina rešitev delo na zunanjih deloviščih.

O apelih vam ne bom pripovedoval,

omenim naj le primere, ko smo vse noči

stali na zbornem mestu, da nas je zeblo, da

nas je pral dež...

Nekega dne sem se opogumil ter stopil

na arbeitzeinzatz. Tam sm slonel in čakal.

Nisam bil sam.

Esesovci in pisarji so zbirali ljudi ter jih

razmeščali po skupinah.

»Was bist du in ziwi!«

Potrebovali so petdeset mož, med njimi

dva soboslikarja in pleskarja ter pet zi-

darjev!

Slišati je bilo o »eni dobri komandii«.

Odločil sem se. Prerinil sem se v prvo

vrsto, moral sem postati nadležen, sicer me

ne bi opazili. Dobil sem nekaj zausnich,

nekdo me je sunil pod rebra, izgubil sem

zob, pa mi ni bilo mar, nič več nisem čutil,

da le pridem iz tega pekla.

Vodja skupine me je tretjič spregledal,

stopim še korak naprej.

Katere narodnosti?

Jugoslovian, Slovenec, maler und an-

schtreihar!

Gleda me, meri, moja številka se mu zdi

previsoka...

»... zie gutte maller?«

Ja, gutte, gutte!

Obrnil se je k pisarju, pisar piše mojo

številko, zaživel sem. Vedel sem, da takšne

komande niso naklonjene nam, Slovanom.

Prednost so imeli Nemci.

Popisani smo se vrnili v bloke. Nestrpno

smo čakali trenutek odhoda. Med tem

časom so nam zamenjali perilo, obleke,

prešli smo številke, dobili smo čevlje z

leseni podplati.

Petnajstega oktobra je prišla po nas po-

licija. Poslovil sem se od svojih tovarišev

(le ti so mi odsvetovali mojo odločitev).

Peljali smo se proti zahodu.

Bil je to pravi, pravcati izlet.

V Haidenhaim smo prispeli ob sedmih

zvečer.

Nastanili smo se v neki baraki.

Dobili smo pravo, pravcato večerjo.

Imeli smo svojo spalnico, jedilnico, umi-

valnico, stranišče, tudi peč smo imeli.

Igrali smo šah, kartali, seveda v pro-

stem času in v prostem času sem bil lahko

sam!

Delali smo dvanajst stanovanjskih hiš,

za oficirje.

Pred nami so delali francoski jetniki. Mi

naj bi delo dokončali. Zidarji so ometavali,

vzidavali okna, mi smo belili. Ostali so

kopali jaške za vodovod, za kanalizacijo.

Petega maja 1942. smo začeli graditi

strelišče v gozdu.

Duhal sem gozdni zrak!

Poslušal sem ptičje petje.

Kmalu bi bil pozabil na Dachau.

Kmalu bi bil pozabil, da sem jetnik.

Kmalu bi ne opazil, da nam nalagajo

vse več in več dela.

Delali smo od petih do osemnajstih.

Nalagali smo kubične vozove, ki jih je

vlečnica odvekla na hrib, tam so zemljo

sproti izravnavali. Ves sistem je tekkel kot

ura. Lopate in krampi so peli. Pri vsakem

vozu je bila skupina treh taboriščnikov.

Normirali so nam šestdeset voz na dan.

Nekega dne, ko smo imeli brotzeit, smo

izvršili sabotažo, misleč, da si bomo oddah-

nili vsaj za nekaj ur. Na vlečni napravi smo

popustili zaviralnik. Vozovi, ki so bili že

tik pred ciljem, so začeli drseti nazaj v do-

lino. Drveli so vse hitreje. Nastal je hrup,

zatem ropotanje železja, strašna zmeda.

Nič nismo dosegli.

iz doline neposredno pod nami. Torej so bili že v mestu Hammelburg. Iz naših oken proti jugu in vzhodu se še ni nič videlo. Na enkrat smo zaslišali strele in regljanje strojníc v neposredni bližini. Skočili smo k oknom: prek travnikov so se valile cele vrste tankov. Iz blokov zahodno od nas smo slišali vpitje in klicanje, kakor 27. mar- ca. Močan plamen je siknil v nebo, gorela je »Panzerhalle«, ogromna lesena remiza za tanke, kjer smo mi imeli gledališče in druge kulturne prostore. Nemške zaščitne enote, ki so se umikale proti vzhodu, so še streljale. Krila sta jih valoviti gričasti teren in gozdiki!

Opazovali smo vse z naših oken, kot da bi bili na gledališki predstavi. Bili smo pijani od veselja, nihče ni mislil na svojo varnost. Ravno tako tovariši v blokih, ki so med streljanjem leteli trumoma tankom osvoboditeljev nasproti. Na srečo žrtev ni bilo, nihče ni bil ubit, pa tudi težko ranjen ne. Bilo pa je precejšnje število lažje ranje- nih.

Lep spomladanski popoldan se je na- gibal k večeru. Končno smo bili svobodni! Naenkrat smo se vsi stisnili k rezervnemu oknu sohe. Pred našim vhodom spodaj je stala cela skupina džipov in drugih posebnih vozil, vsa z oznako Rdečega križa. Bilo je sanitetno vodstvo oklopne divizije, ki nas je osvobodila. Prišli so obiskat ranjence od 27. marca in dr. Daniča ter se mu zahvaliti za vse, kar je s svojimi ljudmi naredil za ameriške ranjence. Vedeli so že in izražali priznanja za požrtvovalno to- varišstvo, ki so ga jugoslovanski ujetniki izkazali svojim ameriškim kolegom. Ni mi pa znano, če so že tedaj vzeli s seboj ameri- ške ranjence, med katerimi je bil tudi zet generala Pattona.

Komajda so obiskovalci odšli in se naši vrnili v poslopje, je spodaj odjeknila eksplozija. Najbližji tovariši so skočili k oknu, toda spodaj ni bilo kaj videti. Potem so ugotovili, da je manjša granata udarila v zemljo nasproti vhoda, eksplodirala, drobci pa so izljudnjali posodo in zbili okna desne pritične sohe.

Pozneje smo po sledi ugotovili, da je manjši nemški tank na umiku, skrit v bližnjem gozdu, videč najbrž gnečo pri vhodu, oddal svoj zadnji strel in ravno na bolnico! Na srečo malce prepozno. Nihče ni bil ranjen, niti v zadeti sobi

(Nadaljevanje s 17. strani)

ročni vozički, naloženi z vso mogočo kramo, cule, pešči. Vse je hitelo v smeri jugovzhod. Od začetka se je vse zdelo nekako neodločno, počasno, tiho, potem pa se je z vsako minuto stopnjevalo. Iz naše sobe smo, kot iz balkonske lože, vse to z zdočenjem opazovali.

Sproti so prihajale sveže novice: da je fronta zahodno od nas prebita, da en klin napreduje naravnost proti nam, da se fronta ruši, da naša komandantura zažiga dokumente in arhiv, da je »Abwehr« — oficir, znani kapetan Kempf izginil in podobno.

Vedno bolj razločno in bližje prihajajoče streljanje topov, eksplozije in trušč so nam potrjevali, da vse skupaj ni utvara in domneva, temveč stvarnost. Ne vem, koliko je bila ura. Na kosilo nihče ni mislil. Še manj, da bi šel v kakšno zaklonišče. Dejansko jih v tem taborišču sploh ni bilo.

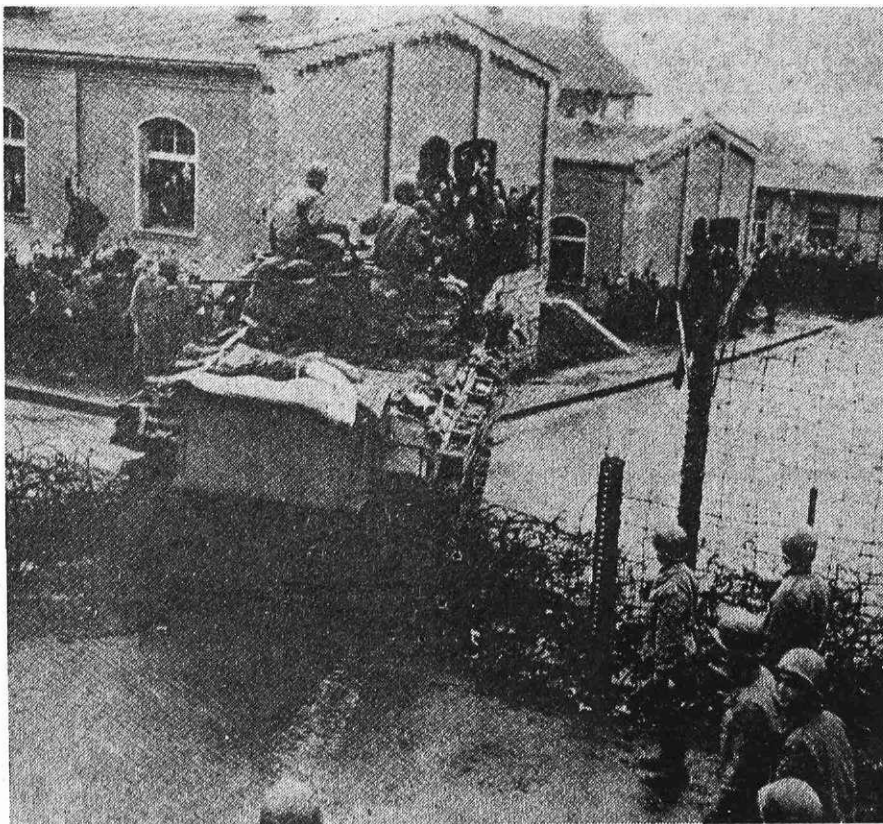
Ceprav je naša soba zavzemala cel lev bok od stropa in imela okna na tri strani, je poslopje ležalo tako, da nismo mogli videti, kaj se dogaja. Cestišča proti jugovzhodu so bila že prazna. Rekel bi, da je začasno nastalo zatišje in potem smo slišali hurovsko vpitje in klicanje. Nekdo je naglo odprl vrata sobe: »Pridite hitro dol! Tanki so že v taborišču! Objemajo se z Američani in z našimi! En tank pa je že pred našo kuhinjo!« Ne vem, kako smo stekli dol in prišli do ogromnega tanka. Iz odprte kupole je do pasu molela orjaško grajena postava mešanca. Ne vem, kaj je bil po činu. Podajal nam je roko in nudil cigarete in se smehljaj, dokler smo ga mi pozdravljali, vriskali in se objemali z ameriški kolegi iz bolnice. Nepozaben trenutek!

Ko smo se umirili, nam je bilo razloženo, da niso predhodnica glavnine, temveč bolj udarna izvidnica, da imajo nalogo vzeti s seboj nazaj ameriške ujetnike, ki so sposobni za transport in da mi brez skrbi počakamo, ker nas bo kmalu dosegla in rešila glavnina armade. Videli smo, da so se Američani v sosednjem bloku naglo pripravljali na odhod, mi pa smo počasi šli v svoje sobe.

Bil je lep zgodnjepopolnanski večer. V poznih urah je kolona Američanov odšla proti zahodu. Pripovedovali so, da se jim je pridružila manjša skupina Jugoslovancov, med njimi en generalštabni inženirski major, ki je dobro poznal topografijo taborišča in okolice. Polegali smo v popolni tišini in temi. Praznina in negotovost! Sepetalo se je, da so se nemški oficirji taborišča predali našemu starešinstvu. Toda kmalu se je začelo na zahodu bliskati in so zagrmeli topovske salve in eksplozije. Spraševali smo se, kaj naj to pomeni? Ponoči je začelo mirno deževati in kmalu smo pod okni zaslišali premik vojaških vozil in kolon. Rezki glasovi so nas prepričali, da je to nemška vojska. V temi so švigali svetlobni snopči ročnih svetilk, pred eno naših bolniških barak smo slišali neko prerekanje in potem je bilo zopet vse tiho. Trdno sem zaspal. Zjutraj sem pogledal skozi okno. Bilo je žalostno, deževno jutro in okoli naše ograje je zopet korakal nemški stražar, premočen in utrujen. Torej »jovo na novo«!

Spodaj v pritličju pa je bilo zelo živo. Tovariši, ki je prišel v sobo, je sporočil, da v umivalnico ne moremo, ker so tam nosila z ameriški ranjenci. Spustil sem se počasi v pritličje. Tam sem pretresen zagledal na nosilih našega orjaka iz tanka. Verjetno mu je granata odbila nogo na polovici stegna. Menim, da je izkvravel, predno so ga prinesli k nam. Stisnilo me je okoli srca, da me je začelo dušiti. Junak!

V operacijski sobi spodaj je dr. Danič, jugoslovanski šef — zdravnik s svojimi pomočniki erno operiral. Bolničarji so odnašali vedra s krvavo vodo in jo izlivali v lijak pred vhodom v poslopje. Žalosten sem počasi po stopnicah prišel v našo sobo.

Osvoboditev ujetnikov iz vojaškega taborišča v Hammelburgu

Kmalu smo bili o vsem obveščeni. Šlo je za »huzarski podvig«, v stilu komandosov. Fantje so se želeli postaviti z osvoboditvijo ujetnikov, še posebno, ker je bil med temi tudi zet njihovega komandanta armade Pattoha. To dejstvo je bilo splošno znano in ni bila nobena tajnost! Prebili so se skozi fronto 70 km globoko in kakšno zmedo so naredili v nemškem zaledju, smo deloma sami videli.

Baje so kmalu po odhodu Američanov oficirji nemške komande taborišča naredili z našim starešinstvom tiho »primopredajo« ujetništva. Nemci so iz začasnih ujetnikov postali zopet svobodni in naša komanda, mi pa zopet ujetniki. Molčanje in usluga za uslugo! To nam je v naslednjih dneh dobro prišlo. Sicer pa moram priznati, da so bili razen nekaterih izjem, večinoma skupno s komandantom taborišča, starim generalom von Geckelom, do nas korektni.

V ordinacijski sobi smo se zopet srečali z ameriški kolegi. Bili so bolj mirni kot mi. Tolažili so nas: »Ne jemljite si vse preveč k srcu. To je vojna! Nekaj se posreči, nekaj pa ne. Toda kmalu bomo svobodni in siti!«

Zvedeli smo, da nemci ponoči niso dopeljali vseh ameriških ujetnikov, ker so jih precejšnje število jugoslovanski tovariši skrili v svojih barakah.

Nastopili so mučni dnevi, polni napetega pričakovanja. Naš nemški bolnišnični intendant, starejši možakar, nam je vsake-mu odmerjal po predpisih natančno na

gram bore porcije sladkorja, kakor po navadi. Svet se lahko podre, toda red mora do konca biti!

Na naši strehi so začeli slikati znamenja Rdečega križa (bolnišnica). Na ujetniških barkah pa so iz belih rjuh postavljali črke POW (vojni ujetniki).

Nemce to sploh ni motilo. Nasprotno! Za našo »varnost« so zažele skrbeti še njihove vojne enote, ki so zažele postavljati ob ograji taborišča protitankovska gnezda in topove. Enega tik pod našim oknom! Ko je komanda taborišča na intervencijo naših zdravnikov naprosila poveljujočega oficirja, da spoštuje ženevsko konvencijo o bolnišnicah, je mož uvidevno rekel »gut« in je premaknil top za deset metrov bolj naprej. Namen je bil jasen: imeti pri odporu naše taborišče za hrbtno. Toda v odločilnem trenutku je vsaj top pod našim oknom ponoči izginil.

Američani so vzeli taborišče v klešče. Grmenje topov se je pomikalo iz zahoda vedno bolj proti severu, tako da smo ga končno slišali od severovzhoda. Nekaj podobnega se je dogajalo tudi na jugu. Ostali smo torej v nekakšnem žepu.

Šestega aprila, ravno na četrto obletnico nacističnega napada na Beograd in Jugoslavijo, pa se je začelo. Ne daleč, zahodno od nas, močno streljanje in trušč nista hotela nehati. Pozneje smo zvedeli, da so nemške enote v Gemundenu, nekaj 15 km od Hammelburga, nudile trdovraten odpor. Potem pa se je stvar začela pomikati. Ostre strele in eksplozije smo slišali

Osem ur smo »skopovali« in razmetavali material, postavljali vozove na tračnice in ker vlečnica ni bila takoj uporabna, smo morali vozove porivati z rokami.

Sabotaže niso odkrili.

Nekega dne smo izračunali, da je bila »firma Rapp iz Ulma« oškodovana za dvatisoč kubičnih metrov materiala.

Takih doživljajev se rad spominjam. Včasih smo se jetniki med seboj stekli. Včasih si imel dobrega predelavca (civila s pištolo), včasih pa te je kakšen zagrizen nacist tako raztreščil, da si se iskal tam naokrog.

Pozimi smo hodili v mesto odmetavati sneg. Vse je bilo prazno in zapuščeno. Ljudje so se plazili po ulicah. Po tovarnah so delali naši, Ukrajinci, Poljaki in drugi. Včasih smo poslušali radio, nemško propagando.

Kadar smo šli na delo in kadar smo se vračali, smo morali peti.

Delali smo sedem metrov globok odtočni kanal. Delali smo v najhujšem mrazu.

Spominjam se nekega Birkerja, socialdemokrat je bil, sovražnik nacizma, vedno me je zagovarjal in mi pomagal, a žal so bili takšni ljudje redki, pa naj so bili tudi komunisti. Najprej so bili Nemci in niso razumeli mednarodnega delavskega gibanja.

11. ZAPIS

29. oktobra 1942 smo zapustili Haidenhaim. Peljali smo se nazaj, v Dachau.

Družnost! Družnost slovenski fantje! V sobi sem spoznal novega prijatelja, Jožeta Kranjca, starega proletarskega aktivista. Povedal mi je, kako je v domovini. Goltal sem njegove besede in od tistega časa se nisva več razdvojila.

Sledile so nove »komande«. Teden dni smo prebili v Münchnu. Tam sem zbolel, poslali so me nazaj v Dachau.

Po okrevanju, mislim da novembra, sem bil ponovno dodeljen komandi, ki se je vsak dan odpravljala v München. Mi smo imeli hrane dovolj in lahko sem pomagal prijateljem v Dachau.

Tako so nas prevažali do decembra, doživljal sem hrombne napade, bil sem v njihovem zaklonišču in na tistem uvažal, ko sem opazoval zaskrbljene nemške obraze. Torej usode le ni moč predvideti. Zima je bila zelo huda.

Da, nekako tako je bilo kot sedaj, minus osemnajst stopinj. Morda hoste razumeli, zakaj sem si naredil tako velik kamin.

Spomnil sem se groteske! Zamislite si nas, ki smo bili človeške cebre, razcapane, zgarane, zamislite si nas na ulicah!

Peli smo, racali z lesom po tlaku in bili v mislih, da, morda sem bil v mislih ravno ob tem kaminu, ki sem si ga sezidal v svobodi! Zamislite si nas neke v Münchnu, joj, kako so nas ti ljudje gledali! Ženske so pljuvale na nas. Najbolj me je bolelo, ko me je neki otrok zadel s kamnom. Požrl sem slino. Zajokal bi nad tem svetom. Tresel sem se. Pozabil sem peti, zamudil sem korak... Na vratu sem začutil gumi-jevko...

»Verfluchte bandit!« Spodneslo me je, z obrazom sem padel na led.

Otroci so se smejali.

12. ZAPIS

V pozni jeseni tega leta so zamenjali lagerkomandanta. Pital se je Weis. Dovolil je pošiljke paketov. To je bil velik dan za nas. Mnogo življenj so rešili paketi. S paketi je prišel denar in včasih si je človek upal pogledati v taboriščno kantino (o

stvarih in o hrani, ki so jo tam prodajali, ne bom zbujačal besed).

Večkrat smo, na skrivaj, »na« bloku, prirejali mitinge, zabave s petjem, z recitacijami. Tja smo vabili tovariše drugih narodnosti, tovariše iz ostalih blokov, o katerih smo vedeli, da so zanesljivi.

Imeli smo slovensko pevsko društvo! Pevovodja je bil Valentin Hartman iz Pliberka.

Nastopala sta tudi priljubljena pevca bivšega ljubljanskega radia: Jožek in Ježek.

Prirejali smo partizanske skeče. S svojimi partizanskimi pesmimi in recitacijami sta nas razveselila tudi ruska tovariša: Viktor Klenko in Ivan Safonov iz Moskve.

Pri takšnih slovesnostih smo gostili goste iz naših paketov. Tako smo razvijali skupnost, bratstvo med narodi, prijateljstvo, bilo nam je lažje. (Tudi kadili smo ob takšnih prilikah.)

Zima je bila, kot sem že dejal, huda. Dodeljen sem bil komandi baulager I.

Jaz in Kranjc, Kranjc in jaz. Poučeval me je o razvoju narodnoosvobodilne borbe, o pomenu raznih akcij, ki naj bi jih izvedli v taborišču.

V dnevih hude lakote sva skupno tolažila najina prazna želodca: kako je bilo doma lepo, kako bo doma lepo, toplo, kako bo žena prinesla na mizo skledo lepo dišečih žgancev, štrukljev. Kadar je bilo najbolj hudo, smo se vedno tolažili s toplim domom, s toplim ognjiščem.

S Kranjcem sva v tistem mrazu pričela sabotirati. Takoj, ko smo pričeli z delom, sva se skrila za skladovnice desk ter govorila in govorila: največji mraz nama ni prišel do živega.

Marihorčan, mislim, da mu je bilo ime Majhen, naju je neprestano zalezoval, a z njim nisva hotela kontaktirati. Politično je bil zelo oddaljen od naju. Pozneje so je izkazalo, kako prav sva imela, kajti že čez nekaj mesecev je bil izpuščen iz Dachaua.

Ko sva tako prezimovala, prezebala, presabotirala nekaj dni ter obujala spomine na očeta, ki nama je večkrat prinesel ročko vina iz svoje kleti, sem začel počasi in previdno načrtovati pot, ki bi me pripeljala v kakšno notranjo komando. Spoznal sem Pintarja iz Marihora in Pintar mi je odprl vrata, ki so vodila v oddelek, kjer smo krpali nogavice. Bil sem na toplem.

Naslednje leto, spomladi, se je pojavila v taborišču epidemija tifusa. Sledila je stroga zapora taborišča. Nihče ni smel nikamor. Mislim, da je prišla komanda za karanteno 10. januarja 1943.

Ljudje so ležali pred bloki in se končili, kmalu sem bil med njimi.

Z namišljenim glavobolom sem si priboril nekaj prostih dni. V tem času smo organizirali šahovski turnir. Zmagovalec je bil obdarjen s cigaretami! To smo igrali! To je bilo zgubljenih živcev! Prvo nagrado je dobil Bohinjc, jaz sem bil sedmi, sodnika turnirja sta bila Zumer in Suligoj.

Spominjam se, zelo dobro se spominjam, kako sem se tiste dni naslajal ob spominih na rano otroštvo. Spominjam se, kako sem se spominjal mojih prvih želj, moje prve, največje in najbolj zgodnje in najbolj neizpolnjene želje, da bom postal mlinar, ko odrastem. Še sedaj mi je toplo, če se spomnim, kako živo mi je bilo vse pred očmi: jaz, majhen fantek in pravilni mlin, ki ga poganja gozdni potok. In mlinski kamen in moka! Joj, kar zadišalo je. Bil sem bel, vse je bilo bélo, silhueta mlina je bila bela in gozdna pokrajina je bila bela. Ne vem, zakaj sem se pozneje odločil za zidarski poklic? Morda zaradi železarskih Jesenic, tja mlin resnično ne sodi. Vendar — tista moka... Koliko dobrega in toplega kruha je dišalo po mojem sanjarjenju.

13. ZAPIS

Mi smo imeli srečo, kaj pa ostali? Vcepljali so jim viruse malarije, t kolere...

Ljudje so umirali v nepopisnih kah. Krematorij jih je goltal noč in dan. Prijatelj Kranjc je bil med njimi, v so mu malarijo.

Po neverjetnem naključju je prišel Ljudi so sterilizirali.

Na njih so delali poskusne operacije. Ker niso imeli zadovoljive hrane, ker takšnih operacijah izgubili mnogo niso okrevali, podlagli so od slabosti mrlili so.

Kakor konjski mešetarji so nam podovali zobovje.

Kdor je imel v ustih zlato, ta ni živel.

Karanteno so preklicali 17. marca. Še kakšen teden sem se izogibal. Kmalu so pričeli z gonjami: »Au sau hund!«

Sledile so nove komande, nova postava.

Med nami je bil Čeh, inženir No. Še sedaj ne vem, kako je prišel do pisja, do zemljevida Evrope! Z njegovo močjo smo zasledovali potek bojev na fronti. Ob vsakem planišeg ausgeru smo neznansko uživali.

V naši komandi je bil tudi to Ferlež, človek poln poleta, energije, mizma in novic; delavno mesto, kjer zidali, je imenoval kar po vojaško —

Bili smo stari, prekaljeni tabo mački. Naš kapo, pa naj je bil še tako ali zverinski ali pazljiv, nam ni prišle. Toda kmalu, prekmalu so začeli stavljati nov transport za Kempton sem med odbranimi. Ne vem, zakaj si bali.

Zopet me je stisnilo. Nisem vedel, kako naj se izmu (kam naj jo pobrišem)?

Ob nekem trenutku sem imel občut da bom uspel. Noge so me nesle k skuti ki je imela »schoning« (proste dni), ve sem imel strašno smolo. Moje počelo opazil pisar iz arbeitzeinzatza: »Tu pakasch!«

Bil sem v strašnem precepu. Sprijemam se španskega bezga, na bezeg mislim takrat, vem zakaj? Ne vem, zakaj je pisar obšel, zakaj meniso topli?

Moja duša je zaman skopnела. Z srečo, sopotnica moja, ne zavri me.

Tristo so nas nabrali, odgnali te klenili v kopalnico. V kopalnici sem, že zadnji pogum, odprl okno in zbežal blok.

Drugi dan me je rešil neki Čeh, blo ni pisar. Po njegovu in po Ferleževi za sem se ponovno znašel v naši stari mandli.

V tistem času sem zvedel za Franca Resmana, umrl je v Matthau. Srečal sem tudi znanca iz Be rojaka, Franceta Ravnika. Prispel v Buchenwalda. Bil je invalid, zato s namestili v invalidskem bloku. Bil je hudo »zdelan«. Poslej smo Jeseničani heli zanj. Tudi Ravnik je trdil, da se r konec vojne. Bil je »pionir« jeseniške vinarske, proletarske organizacije, b velik borec delavskega gibanja, zato n bilo verjeti.

V mnogih komandah so pretepali do smrti. V odstotkih bi stvar izgledala kako takole: od šestdesetih (če jih je t štela komanda) taboriščnikov se ji vračalo z dela osemdeset procentov, c so bili polomljeni ali pobiti. V taboriš jih prinesli ali privlekli njihovi soti. Naslednji dan jih, navadno, ni bilo ve deti. V mislih smo se jim poklonili.

Iz »revirja« so prihajali flegarji — ničarji in jim zabadali smrtonosne i cijc.

(Nadaljevanje na 16. st)

ZAČETEK ORGANIZIRANEGA KOMUNISTIČNEGA GIBANJA NA JESENICAH

Mnogi jeseniški socialisti so mu v tem času še vedno popolnoma zaupali in ne samo njegov najbolj zvesti sodrug Anton Zugwitz. Anton Kristan je vendar že takrat – decembra 1917 – na X. strankinem zboru udaril po tistih, ki so trotili neresnico o ruskih boljševikih: »... omenjam tudi boj zoper boljševike na Slovenskem. Kakšna je stvar? Meščanska revolucija v Rusiji se je izvedla na ramah delavstva. Ko so delavci videli, da hočejo meščanske stranke izriniti nad revolucijo, so prišli boljševiki in razvili proletarski program in program miru; meščanski listi trosijo neresnico. Meščanske stranke pa na Kranjskem in drugod po Slovenskem ter Avstrijskem niso drugačne kakor v Rusiji. Ali ni v referatu o organizaciji in taktiki JSDS govoril o tem Melhior Čobal, ko je govoril o Majniški deklaraciji Jugoslovanskega (meščanskega) kluba poslancev: »Gotovo je to, da nas za mnjenje o deklaraciji pred objavo formalno ni nihče vprašal. Bistvo deklaracije ima pomen, toda druga pot bi bila primernejša. Jugoslovanski poslanci bi bili morali nastopiti v parlamentu za demokratizacijo

(Nadaljevanje s 15. strani)

Krematorij je postajal vse bolj in bolj grozljiv.

Če si se tem ljudem zameril, si lahko napravil križ čez ta svet.

Če je koga od njih motil tvoj obraz, da gledali so celo po obrazih, si lahko napravil križ čez ta svet.

Videl sem kako so na neki komandi priporniki našli material na samokolnice. S polno samokolnicami so tekali gor in dol. Tekali so tako dolgo, da so popadali, nato so jih obdelovali kapoži. Pohitili so jih skoraj do smrti, odvlekli so jih v občestni jarek.

Revir in vse najboljše komande so bile zgolj za Nemce, za protekcionaske.

Politično je bila v Dachau zelo pisana družina: politični so imeli rdeče oznake, kriminalci zelene, krivoverci so bili voljočasti. Judje so bili rdečermeni. Vendar govorj tistim, ki so jih imeli v oblasti zeleni. Bilje so strašni ubijalci, strašni mučitelji.

Poljaki so delali kot norci. Nas so priganjali k delu – rabetaj skurve sin! Bili so veliki sovražniki komunizma. Ovajali so nas za vsako malenkost, a zopet ne vsi, ne mislim tako, tudi med njimi so bili pošteni narodnjaki, tvorci prihodnje oblasti, komunisti. Da, da, a vendar, ne morem mirno dejstva, ki je dokazano, kako radi so bili kapoži, blokači, pisarji, celo morilci so bili med njimi in pazili smo na to, kako delamo, kaj in kdaj in kje govorimo. Neki nemški tovariš mi je pokazal Poljaka, ki je bil v Matthausenu za krvnika. Tam je obesil na stotine ljudi. Tudi tukaj je rinil naprej, ovajal nas je komandoführerji, da politiziramo.

Nekega dne smo se spravili nanj. Dolgo smo ga topli. Prosil nas je, naj ga pustimo pri življenju. Tolčki smo, joj, kako smo ga stolkli. Pozneje se nikdar več ni obregnil ob nas. Zaradi podobnih ljudi nisem maral Poljakov: danes vidim drugače, vem, da ni tako, a se še vedno ne morem znebiti določenih vtisov. Šlo je za življenje, za smrt.

(Se nadaljuje)

in nedvomno bi imeli na svoji strani češke in nemške ter druge socialne demokrate in taka močna družba v parlamentu bi bila utegnila izvajati demokratizacijo in tudi avtomatične težnje, zlasti sedaj, ker ustroj države čuti nam potrebo reforme in tej potrebi nasprotujejo le vsenemci in veliki kapital pri nas in Ogrji na oni strani Litave. Tako se je pa, žal, razvil nacionalen šovinizem, ki otežkočuje obje: demokratizacijo in avtonomijo. Zavedati se moramo že sedaj, da pride po vojni reakcija, razočaranje, in če ne zmaga demokracija, ne bomo imeli najlepših časov.

Od takrat je minilo že dobrih devet mesecev. Polemike po tem zboru – zlasti polemike o slovenskem narodnem vprašanju in o stanju v avstrijski 'internacionali' so odkrivala, da JSDS in prav tako tudi močnejše socialnodemokratske stranke (zlasti najmočnejša nemška) – torej avstrijska 'internacionala' ni enotna, niti ni sposobna uresničiti družinskih sprememb, kakršne so pričakovali oh sovjetskem vzgledu delavci. Na tako možnost ni bilo glede na razmere v naših večjih in zato odločujočih socialno demokratičnih strankah niti misliti, je 1. oktobra 1918 zatrijeval v »Napreju« Rudolf Golouh.

Toda »sodrug Gh.« je po pisanju strojnika I. K. iz Trbovelj v tistem času menil, da ho za socialistični prevrat družbe, treba priprave in boja še celih stoletij. In vendar je glede razmer, ki so vladale v avstrijskih demokratičnih strankah, imel v navedenem članku prav. Te razmere so po Golouhovo onemogočale rešitev socialnega in v zvezi s tem tudi narodnega vprašanja po boljševiškem zgledu. »Rešitev narodnega vprašanja je sedaj zadeva vseh strank, meščanskih in socialističnih, in za ene kakor za druge je nujni predpogoj, da se boj konča z zmago naroda.« Je Golouh podprl sodelovanje JSDS z Narodnim svetom meščanskih strank, o čemer naj bi 6. oktobra 1918 razpravljala jugoslovanska socialistična konferenca v Zagrebu. Z ustanovitvijo Narodnega sveta po Golouhovem mnenju ni bilo Jugoslovanski socialno demokratični stranki več mogoče izven te institucije nadaljevati njenega dotedanjega samostojnega narodnega boja. »Kako ločiti naše narodno delo od dela Narodnega sveta, ki tvori skoro celokupno organizacijo naroda?« se je spraševal in menil, da se v meščanskem Narodnem svetu skupni boj in skupni cilj krjeta: »Polovičarska politika ni spričo tako važnih vprašanj in v tako usodepolnih časih dopustna. In kakor je bilo doslej pri nas, tako zmorejo morda tudi hrvaški in bosanski sodrugi nadaljevati svoj boj paralelno s bojem meščanstva, dvomim pa, da bi se mogli držati te oblike tudi potem, ko dobe svoj vrhovni narodni odbor.«

Bosanski socialni demokratje so se v tem času že prištevali k zimmerwaldski internacionalistični liniji. Kakor je znano, so se v evropskih socialnodemokratičnih strankah vojujočih se držav izoblikovale manjšinske opozicije proti vojni politiki večinskih vodstev in hotele ostati zveste sklepom kongresov II. internacionale v Stuttgartu, Kopenhagenu in Bazlu o skupnih obveznostih socialistov vseh dežel v boju proti vojni imperialistični politiki vladajoče buržoazije evropskih držav. Na pobudo italijanske socialistične stranke, ki je zavzela protivojno stališče ob vojni napovedi Italije 23. maja 1915 Avstro-Ogrski,

in na pobudo dela švicarskih socialistov so se 8. septembra 1915 zbrali predstavniki 8 manjšinskih opozicij strank II. internacionale v Zimmerwaldu v Švici, z namenom, da obnovijo pretrgane stike med socialističnimi gibanji na osnovi mednarodne in razredne delavske solidarnosti in začno mednarodno gibanje za mir brez aneksij in kontribucij ter na osnovi samoodločbe narodov. Na tej konferenci je sodeloval tudi Lenin s komisijskimi, ki so tvorili takomenovano zimmerwaldsko levico. Toda tudi med to levico je zavzemala edino pravilno in do kraja dosledno stališče do vojne samo boljševiška partija. Boljševiki so niso ogrevali samo za pacifizem in pacifiistično propagando miru, marveč za aktivno revolucionarno borbo za mir tja do strmoglavljenja oblasti imperialistične buržoazije. Druga mednarodna socialistična konferenca 'zimmerwaldske' smeri pa se je vršila od 24. do 30. aprila 1916 v Kienthalu v Švici. Ob tem času so se skoro v vseh deželah izločile skupine internacionalistov, ostreje se je začrtal razkol med internacionalističnimi elementi in 'socialnimi šovinisti', ki so podpirali vojno politiko buržoazije vojskujočih se držav. In kar je glavno – množice so pod težo vojne in njenih nadlog same krenile v levo. Tudi pri nas je bilo tako. Preprosto razmišljanje strojnika I. K. iz Trbovelj se skoro enako, po vsebini pa popolnoma sklada z Leninovimi mislimi, čeprav jih I. K. takrat še ni mogel poznati. To je bil glas množice, ki pa ga socialnodemokratični voditelji niso hoteli slišati in so ga celo brzdale. Niso bili voditelji Leninovega kova, ki je prav v naraščajočem revoltu množice začutil možnost za revolucionarno akcijo in zmago socialistične revolucije v pretvorbi imperialistične vojne v državljansko, poraz lastnih imperialističnih vlad v vojni in organizacijo nove Internacionalne, teza, ki jo je zastopal Lenin v imenu boljševiške partije v Kienthalu in ki naj bi prišla tudi v kienthalski manifest, a je delegacije še niso sprejeli. Tretja 'zimmerwaldska' konferenca je bila 5. septembra 1917 v Stockholmu na Švedskem in ugotovila neplodnost mirovni prizadevanj vladnih socialistov, ki se v Stockholmu niti sešli niso, v splošnem pa je bila le malo pomembna spričo okolnosti, da so dva meseca kasneje proletarske mirovne težnje z boljševiško revolucijo prešle od papirnatih zimmerwaldskih izjav v dejansko mirovno akcijo sovjetske vlade. Drugod pa so – in tako seveda tudi pri nas – razmišljali po starem, oziroma svojo socialnodemokratsko politiko razvijali ne v skladu s težnjami revoluiranega delavstva in nezadovoljnih delovnih množic, pač pa v skladu z razmerami, ki so nastajale po eni strani po volji cesarja Karla, ki je v obljubami o prenovi Avstro-Ogrske v federacijo nacionalnih držav hotel ohraniti monarhijo in doseči sporazum z ameriškim predsednikom Wilsonom v tem času antantnim državnikom št. 1, po drugi strani pa že s prilagajanjem slutenemu antantnemu diktatu centralnim silam, na katerega so se na pr. v Avstro-Ogrski že 2. oktobra 1918 javno in popolnoma odkrito naslonili češki poslanci v dunajskem parlamentu, ko so se izrazili: »Niste nas hoteli pripustiti k mirovnim pogajanjem, zdaj pa boste imeli na mirovnih pogajanjih češke zastopnike, imeli jih boste proti svoji volji, in sicer predstavnike češkoslovških brigad.

(se nadaljuje)

SPOMINI NA OSVOBODITEV TABORIŠČA HAMMELBURG

Ujet sem bil kot rezervni artilerijski poročnik, vodnik za zveze prvega divizion prvega polka težke artilerije, skupno z divizionom na maršu proti Zborniku, nekaj kilometrov pred Lešnico v Mačvi 14. aprila 1941, od nemške oklopne enote, ki nam je prišla nasproti.

Po nekaj prehodnih taboriščih sem se z večino tovarišev znašel okoli 20. maja 1941 v taborišču Oflag XIII-13, Nürnberg – Langwasser, ki so ga Nemci namenili kot glavno taborišče za jugoslovanske ujetnike oficirje.

Taborišče smo podedovali po francoskih oficirjih, ki so jih postopno evakuirali domov ali pa v druga taborišča. Zapustili so nam kulturno dediščino: v vsakem bloku po eno barako urejeno za razne prireditve, klavirje, base, note, knjige in vse to, kar se v vojni pri naglem premiku ne jemlje s seboj.

Taborišče je bilo sestavljeno iz sedmih »blokov« po okrog 14 barak, v katerih je bilo prostora približno za 1000 ljudi. Vsak blok je imel lastno kuhinjo, vodstvo itd. Ležalo je na pusti pešeni ravnini. Borovci kot edina drevesa so bili izven taboriščne ograje.

Tukaj smo ostali dve leti in doživeli vsa huda bombardiranja Nürnberga, ki tudi taborišču niso prizanesla. Imeli smo nekaj žrtev in večje število ranjencev in zadetih barak, ki so zgorele z vsem borbim imetjem ubogih »KGF« (»Kriegesfangene«).

Po dveh letih bivanja v Nürnbergu so se Nemci spomladi leta 1943 odločili, da naše taborišče Oflag XIII-13 z vso upravo, organizacijo in inventarjem preselijo v nam neznanu mesto Hammelburg. Na veliko žalost tovarišev, sovjetskih vojakov in oficirjev, ki so – okoli 1000 mož – zasedali zunanji VII. blok. Bratsko smo jim pomagali v vseh pogledih, posebno pa s hrano, ko smo od leta 1942 dalje lahko prejemali pakete od doma.

Hammelburg je bil majhno starinsko mestoce v ozki dolini reke Saale (Mainfranteen) s precej strmimi pobočji. Na južni strani doline, nekaj sto metrov višje, na valoviti planoti, obdani od gozdov, polji in pašnikov, je bil velik vojaški poligon, z vsemi pripadajočimi napravami in strelišči za urjenje moštva in prekušnjo orožja, z barakami za moštvo, vilami za oficirje, domovi, menzami itd. Tu je bilo zelo čedno urejeno, s parki in asfaltiranimi cestami, tako da je bila okolica daleč bolj prijazna kakor okolica Nürnberga.

En del kompleksa z zidanimi in lesenimi barakami ter kuhinjami za moštvo je bil obdan s tipizirano ograjo iz bodeče žice in razdeljen v »bloke« in tako pripravljen za novi »dom«. Življenje je postalo bolj znosno. Imeli smo drevoreda lip in topolov, cvetno grmovje in ptičke! Kdor je bil več let zapornik, ve, kaj to pomeni. Prinesli smo s seboj isto oznako taborišča: Oflag XIII-13.

V jeseni leta 1944 je prišla novica, da bomo morali izprazniti en del taborišča, ker bodo prišli ameriški oficirji. To je pomnilo, da bo določena skupina naših moraliti kam drugam. Očitna tendenca pri izbiri oseb za odhodno skupino pa je sprožila veliko kritike in razburjenja. Kazalo je, da so žal tudi nekateri med nami pozabljali na tovarištvo in nujno enotnost in imeli prste vmes pri odbiranju skupine.

Proti koncu jeseni so en ali dva bloka zasedli ameriški oficirji. Menim, da jih je bilo v začetku okoli 700. Niso imeli ničesar, torej »novinice«, ujeti pri Nijmegenu, ali v nemški brezupni protiofenzivi.

Pri nas so bile tedaj življenske razmere že močno poslabšane. Pomanjkanje hrane je bilo vsak dan huje. Zaradi znanega razvoja dogodkov in vdora sovjetske armade na Balkanu, je bila praktično od avgusta 1944 dalje pretrgana vsaka zveza s Srbijo oziroma z vzhodnimi deli Jugoslavije. Zaradi zahodne fronte in vedno huje stiske na nemških železnicah je usahnil tudi dotok darilnih paketov Rdečega križa. Sem in tja je še prišel kakšen paket iz Slovenije in pisma, pogumna, spodbudna, ki so omenjala »skorajšnje snidenje... Kakšna bratska podpora in zvestoba!

Hrane ni bilo, toda kot stari ujetniški mački smo imeli dosti druge hrane. Začeli smo z organizirano zbiralno akcijo za Američane in vsak je priložil, česar sam ni nujno potreboval: od krtač za čiščenje zob do perila, nogavic in drugo. Nemška uprava je akcijo odobrila in naše poverništvo se je povezovalo s starešinstvom Američanov. Bili so prijetno presenečeni.

Ker zavezniki tudi njim niso mogli ničesar poslati, so Nemci želeli Američanom nazorno pokazati, kako smo mi praktično rešili nekatere probleme. Nekega dne se je v spremstvu nemškega oficirja pojavil ravno v naši sobi starešina ameriških oficirjev, polkovnik Goode s svojim pribočnikom. Pokazali smo napravico z žiletko »la Gillatine« za brezhibno razrezovanje cigaret na tretine, »okovane« ustnike za kajenje tretin »brez ostanka« in tehnično dovršene pečice iz konzervnih skatel, na katerih smo lahko s kroglicami, narejenimi iz nekaj listov časopisa, skuhalii kavo ali čaj za dve osebi. Nekaj takšnih izdelkov smo jim tudi darovali. Začudil se je, da nas veliko poleg nemščine obvlada tudi angleščina!

Zveze z Američani so postajale vedno bolj čvrste in organizirane. Kontakt smo vzdrževali z njihovimi ilegalnimi nočnimi obiski skozi žično pregrado med blokii, kar je enega tudi stalo življenje.

V našo sobo je prihajal pribočnik ameriškega starešine, simpatični plavalas kapetan, ki je znal tudi nemško. V civilu je bil odvetnik v New Yorku. Se smo našli kakšen konček cigarete in požirek kave. Glavni cilj obiskov pa so bile informacije. Imeli smo vzorno organizirano obveščevalno službo. Vsak večer po »apelu« in odhodu Nemcev iz »blokov«, so zaupniki barak dobili v konspirativni agenciji, ki je koristila vsa dostopna, dovoljena in nedovoljena informacijska sredstva, dnevni bilten v diktatu, ki so ga potem prebrali v svojih barakah. Na primer, vesti londonskega BBC smo sprejemali preko radio-aparata, ki so ga Nemci v nešteti preiskavah zaman iskali po naših barakah, iz enostavnega razloga, ker je bil v pisarni samega nemškega konandanta taborišča ter je v njegovi odostnosti delal ilegalno za nas po principu »cigareta je zlatot«. To smo seveda zvedeli šele po osvoboditvi. Na zemljevidih, ki smo jih imeli, je bil sproti z zastavicami označen položaj fronte na vzhodu in zahodu.

Pozimi 1944/45 je v naše taborišče prispela skupina mornariških in kopenskih

oficirjev Slovencev. Ker so odklonili pristop k Rupnikovim dobrobrancem, so jih najprej imeli zaprte na ljubljanskem gradu, potem pa odpeljali v Dachau. Tam so jim končno priznali status vojni ujetnikov ter jih pripeljali v naše taborišče. Menili so, da je sicer pri nas neprimerno več avobode, vendar pa, da bi bili obroki kruha v Dachau večji. Rad sem se shajal z njimi, žal pa sem imena pozabil.

V tem času lakote in stiske pa se je zgodilo nekaj, kar je vredno zapisati. V bližini našega taborišča je bilo taborišče naših vojakov, ki so večinoma delali na kmečkih posevkih. V skladišču so imeli še nerazdeljeno količino paketov Rdečega križa. Ker so vedeli za naše borno stanje, je njihovo poverništvo ponudilo našemu, da nam odstopijo celotno količino, s pogojem, da jim vrnemo cigarete iz paketov, ker teh drugače nikjer ni bilo dobiti. Ponudbo smo s hvaležnostjo sprejeli in enoglasno sklenili, da pakete bratsko razdelimo z Američani. Vojaki so se strinjali in nemška komandantura tudi. To je naredilo na Američane globok vtis. Hvaležno so obhodovali ne samo nas, lačne oficirje, temveč tudi naše vojake in njihov plemeniti odnos do bivših starih.

Znanec mi je izjavil: »Veš, Niko, mi Američani, smo realistični ljudje, toda dobro čutimo, da ti je revež, ki ima v žepu samo en dolar, stokrat več dal, če ti podari pol dolarja, kakor človek, ki jih ima sto in jih podari petdeset.«

Pomlad leta 1945 je bila precej zgodnja in mila. Posledice lakote pa so bile vedno bolj očitne. Pokonci nas je držalo odlično razpoloženje in zvest, da se bliža zmaga in svoboda. Skoraj nepretrgoma smo imeli »alarme« in zavezniško letalstvo se je »sprehajalo« po nebu brez resne ovire. Okoli 17. marca sem moram v bolnico. Srce mi je že dalj časa pešalo in utripalo po svoji volji, dušilo me je, če sem hodil navkreber, toda ko so mi noge zatekle in je voda prišla čez kolena, me je blokovski zdravnik nemudoma poslal v bolnico.

V sobi internega oddelka v prvem nadstropju glavnega bolnišničnega poslopja nas je bilo okoli 18. V ordinacijski sobi so ugotovili, da tehtam, skupno z vodo v nogah 49 kg in so mi začeli dajati neke injekcije.

Toda hrana v bolnici tedaj tudi ni bila kaj prida. Vesel sem bil, če mi je za kosilo sosed, starejši možakar z rano na želodcu, odstopil svoj obrok ječmena, kuhanega na slani vodi, drugača pa ni bilo nič. Nekega dne me je v ordinacijski sobi kolega Američan objel z eno roko, z drugo pa pokazal skozi okno:

»Poglej te kokoši nemških oficirjev v našem vrtu! Takoj, ko bomo osvobojeni, bomo iz njih skuhalii kurjo juho. Za to bom jaz poskrbel!« Mož je 6. aprila izpolnil obljubo. Še ko je pokalo okrog nas, jih je že nekaj držal za vrat in z njimi tekeli v sosednjo kuhinjsko stavbo.

Na dan 27. marca, obletnico našega upora, me je zbudil nekakšen nemir v naši stavbi. Vrata so odpirali in zapirali, vsak trenutek je nekdo prihajal v našo sobo, šepetal in odhajal. Potem pa je šepetanje postalo bolj glasno. Novice so bile alarmirane. Poslušali smo že dolgo noč in dan zamolklo bobnenje artilerije na zahodu, po presoji okoli 100 km daleč, pričakovali smo veliki trenutek, toda ne tako kmalu. Sedaj pa naj bi bil neposredno pred nami! Pogledal sem skozi okno. Področje bolnice je ležalo periferno na jugovzhodnem koncu našega taborišča. Neposredno pred našim poslopjem je bila ograja z zunanjimi vrati in dalje vozilače asfaltni poti in stez. Nasproti pa razne stavbe, ki so jih rabili Nemci.

To, kar sem videl spodaj, pa je bilo zelo podobno prizoru pri nas aprila 1941 – evakuacija, beg! Avtomobili, tovornjaki,

(Nadaljevanje na 18. strani)

OSNUTEK

**SAMOUPRAVNI SPORAZUM
O TEMELJIH SREDNJEROČNEGA PLANA
DELOVNE ORGANIZACIJE ŽELEZARNA JESENICE
ZA OBDOBJE 1980–1985**

PRIPOMBE:

CELOTNI PRIHODEK IN NJEGOVA RAZPOREDITEV

	Plan 1980	1981	1982	1983	1984	1985
CELOTNI PRIHODEK	11.046.293	10.970.035	11.428.437	11.609.871	12.639.118	13.012.945
Udeležba v skupnem prihodku	8.099.511	7.977.511	8.351.573	8.426.395	9.426.257	9.711.584
Prih.od prodaje na trgu	118.113	121.447	122.297	123.497	125.483	126.453
Prih. v okviru OZD	2.733.721	2.776.036	2.859.526	2.964.938	2.992.337	3.079.867
Prih. od prodaje materiala	39.948	40.041	40.041	40.041	40.041	40.041
Drugi prihodki	55.000	55.000	55.000	55.000	55.000	55.000
PRENEŠENE VREDNOSTI	8.757.829	8.685.745	9.068.929	9.148.846	10.184.945	10.316.636
Vkalk. materialni stroški	7.886.223	7.805.924	8.168.228	8.194.157	8.656.154	8.660.901
Amortizacija po minim.stopnji	742.946	751.821	772.701	826.689	1.400.791	1.527.735
Drugi poslovni stroški	128.660	128.000	128.000	128.000	128.000	128.000
DOHODEK	2.288.464	2.284.290	2.359.508	2.461.025	2.454.173	2.696.309
OBVEZNOSTI IZ DOHODKA	819.055	852.596	890.426	917.300	1.145.587	1.257.510
Prispevki	97.096	101.427	107.795	113.578	87.293	111.746
Davki	25.639	23.367	24.655	26.157	8.171	21.527
Za delovno skupnost	383.519	397.072	414.306	420.848	427.917	429.953
Obresti iz dohod.za druge OZD	178.178	170.956	152.558	143.354	425.766	476.917
Druge pogodbene obveznosti	85.308	113.279	142.919	163.171	168.597	172.707
Ostalo	49.315	46.495	48.193	50.182	27.823	44.660
ČISTI DOHODEK	1.469.409	1.431.694	1.469.082	1.543.725	1.308.586	1.438.799
Za osebne dohodke	1.010.656	1.027.573	1.058.403	1.089.374	1.118.100	1.119.617
Za poslovni sklad	228.337	171.300	187.184	207.623	192.738	243.327
- obvezni del	155.179	171.300	187.184	207.623	192.738	243.327
- prosti del	73.158	-	-	-	-	-
Za rezervni sklad	50.416	50.449	52.131	54.563	54.302	60.299
Za sklad skupne porabe	180.000	182.372	187.218	192.165	196.587	195.363
- stanovanjski prispevek	64.340	65.375	67.339	69.307	71.137	71.233
- ostalo	115.660	116.997	119.879	122.858	125.450	124.130
Nepolniti skladi	-	-	15.854	-	253.141	179.807

OKVIRNA BILANCA PRIDOBIVANJA IN RAZPOREJANJA DOHODKA ZA OBDOBJE 1981 — 1985

	v 000 din	delež v doh. v %	v 000 din	delež v doh. v %	INDEKS 80/79	v 000 din	delež v doh. v %	INDEKS 1985/80	STOPNJA RASTI v % 1980-85
DRUŽBENI PROIZVOD	2.441.434		2.867.711		117,5	4.224.044		147,3	8,1
DOHODEK	1.862.187	100	2.288.464	100	122,9	2.696.309	100	117,8	3,3
- SKUPNA PORABA (prispevki)	67.509	3,6	97.097	4,2	143,8	111.746	4,1	115,1	2,9
- SPLOŠNA PORABA (davki, ostalo)	50.944	2,7	74.953	3,3	147,1	66.187	2,5	88,3	- 2,5
- ZA DEL.SKUPNOSTI	325.152	17,5	383.519	16,8	118,0	429.953	15,9	112,1	2,3
- DRUGO IZ DOHODKA (obresti iz doh. za druge OZD in druge pogodb. obveznosti)	238.919	12,8	263.486	11,5	110,3	649.624	24,1	246,6	22,4
ČISTI DOHODEK	1.179.663	63,4	1.469.409	64,2	124,6	1.438.799	53,4	97,9	- 0,4
- BRUTO OD	914.909	49,2	1.010.656	44,1	110,5	1.119.617	41,5	110,8	2,1
a) ČISTI OD	638.793	34,4	703.922	30,8	110,2	779.813	28,9	110,8	2,1
b) DAVKI IN OST.	24.737	1,3	15.160	0,7	61,3	16.794	0,6	110,8	2,1
c) PRISPEVKI SIS	251.379	13,5	291.574	12,7	116,0	323.010	12,0	110,8	2,1
- SREDN.SKUPNE PORABE	161.868	8,7	180.000	7,9	111,2	195.363	7,3	108,5	1,7
- SREDN. ZA RAZŠ. MAT. OSN. DELA in SKLADE	61.548	3,3	228.337	10,0	371,0	63.520	2,4	27,8	-22,6
- SREDSTVA REZERV	41.338	2,2	50.416	2,2	122,0	60.299	2,2	119,6	3,6

Na podlagi določb zakona o združenem delu, zakona o temeljih sistema družbenega planiranja, samoupravnega sporazuma o združitvi TOZD v DO železarna Jesenice, v skladu s smernicami in razvojnimi možnostmi TOZD v okvirih proizvodne in ekonomske politike DO železarne, od leta 1981—85, temeljev srednjeročnih planov družbeno političnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti na območju, kjer DO železarna Jesenice izvaja svojo temeljno dejavnost, izhajajoč iz temeljnega načela, da je samoupravno planiranje oblika trajnega reproduciranja socialističnih družbenoekonomskih odnosov, na podlagi odločitev delavcev v TOZD združenih v DO železarna Jesenice sprejemamo

SAMOUPRAVNI SPORAZUM O TEMELJIH SREDNJEROČNEGA PLANA DO ŽELEZARNA JESENICE ZA OBDOBJE 1981 — 1985

I. SPLOŠNE DOLOČBE

1. člen

S tem samoupravnim sporazumom se določajo medsebojni materialni in družbenoekonomski odnosi med vsemi temeljnimi organizacijami združenega dela, ki smo s podpisom samoupravnega sporazuma o združitvi v DO železarna Jesenice opredelili, da v njej združujemo delo in sredstva, da bi uresničevali skupne interese in zagotavljali materialna in finančna sredstva za opravljanje razširjene in pospeševanje temeljne dejavnosti, to je proizvodnje in predelave jekla.

2. člen

Samoupravni sporazum o temeljih srednjeročnega plana (v nadaljnjem besedilu samoupravni sporazum) DO železarna Jesenice je temeljni akt, s katerim delavci v TOZD uveljavljamo pravico in dolžnost planiranja.

Samoupravni sporazum določa izvajalce posameznih nalog, medsebojne pravice, obveznosti in odgovornosti materialnega in finančnega značaja udeležencev ter njihove konkretne obveznosti glede ustvarjanja in razporejanja dohodka, opredeljuje odnose med temeljnimi organizacijami in delovnimi skupnostmi v železarni Jesenice, obrambo in varnost temeljnih organizacij ter zaščito okolja in varstvo pri delu.

3. člen

Samoupravni sporazum DO železarna Jesenice ima za osnovo sprejete elemente in temelje plana temeljnih organizacij združenega dela v DO železarne Jesenice ter v skladu z družbenim dogovorom občine Jesenice elemente in temelje srednjeročnih planov družbenopolitičnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti in krajevnih skupnosti, na območju katerih deluje DO železarna Jesenice.

II. SKUPNI INTERESI IN CILJI

4. člen

Za izpolnjevanje srednjeročnega plana bomo v temeljnih organizacijah združenega dela pri uresničevanju razvoja in pri izvajanju tekoče gospodarske aktivnosti v DO železarna Jesenice izhajali iz sledečih skupnih interesov in ciljev, sprejetih na zborih delavcev v letu 1979:

- Nadaljnji razvoj socialističnih samoupravnih odnosov.
- Večanje družbenega proizvoda in dohodka z izboljšanjem strukture proizvodnje v prid kvalitetnega asortimana in visoke stopnje predelave.
- Večanje produktivnosti dela z boljšo organizacijo dela, inovacijami in ustreznimi investicijami.
- Zagotovitev enotne investicijske politike in združevanje sredstev na principu skupnega dohodka, kar je pogojeno s tesno tehnološko povezanostjo.
- Prilagoditev kadrovske politike in zaposlovanja realnim možnostim.
- Izboljšanje družbenega standarda zaposlenih.
- Nadaljnje povečanje življenjskega standarda delavcev ter ostalih pogojev življenja in dela.
- Nadaljnje poglobljanje dohodkovnih odnosov.
- Intenzivno uvajanje sodobnih oblik organizacije dela in njihovo izpopolnjevanje z novimi dognanji.
- Postavitev takega integralnega informacijskega sistema, ki ga bomo lahko koristno uporabili pri vodenju proizvodnje in ostalih poslovnih procesov in ki bo s svojimi hitrimi in kvalitetnimi informacijami v pomoč pri odločanju.
- Pospeševanje množične inventivne dejavnosti.
- Povečanje vloge planiranja v skladu z zakonom o temeljih sistema družbenega planiranja in o družbenem planu Jugoslavije.
- Razvoj lastnih storitvenih dejavnosti v smeri povečanja njihove učinkovitosti na osnovi povečane storilnosti zaposlenih.
- Povečanje in utrditev izvoza na konvertibilno področje in metalurške menjače z državami SEV.
- Nadomeščanje uvoznih surovin z domačimi v mejah možnosti.

16. Optimalno angažiranje akumulacije z zagotovitvijo ustrezne strukture virov financiranja investicij in zagotovitev racionalnega poslovanja z obratnimi sredstvi predvsem na področju zalog.

17. Varstvo in izboljšanje človekovega okolja in delovnih pogojev.

18. Krepitev družbene samozaščite in ljudske obrambe kot ene temeljnih skupnih nalog za nemoten razvoj samoupravne socialistične družbe.

III. MEDSEBOJNE PRAVICE, OBVEZNOSTI IN ODGOVORNOSTI MATERIALNEGA IN FINANČNEGA ZNAČAJA

5. člen

Na osnovi sprejete usmeritve železarne Jesenice, to je večanja družbenega proizvoda in dohodka z izboljšanjem strukture proizvodnje v prid kvalitetnega asortimana in visoke stopnje predelave, načrtujemo v letih 1981—85 naslednja investicijska vlaganja:

Leto 1981	2.439,1 milij. din
Leto 1982	2.859,1 milij. din
Leto 1983	1.764,7 milij. din
Leto 1984	956,7 milij. din
Leto 1985	241,2 milij. din

(Tabela predvidenega investiranja v temeljne organizacije je objavljena v nadaljevanju.)

6. člen

V skladu s samoupravnim sporazumom o medsebojnih razmerjih pri ustvarjanju skupnega dohodka bodo TOZD za ta investicijska vlaganja združevala svoja prosta poslovna sredstva. Višina potrebnega združevanja po letih bo določena s samoupravnimi letnimi plani. Manjkajoča denarna sredstva si bomo zagotovili s krediti bank, dobaviteljev, interne banke SZ, kakor tudi s sovlaganjem naših poslovnih partnerjev v slovenskem in jugoslovanskem prostoru.

7. člen

Na osnovi predvidene razvojne usmeritve načrtujemo v letih 1981—85 naslednjo količino in vrednost proizvodnje ter prodaje.

	1981	1982	1983	1984	1985
Skupna proizv.	1.501.100	1.540.200	1.509.300	1.542.200	1.493.800*(t)
Gotova proizv.	456.200	476.500	449.400	467.600	472.600*(t)
Prodaja v t	451.330	472.130	445.530	464.230	469.730 (din/t neto)
Povpr. prod. cena	17.677	17.690	18.912	20.305	20.676
Neto realizac.	7.978	8.352	8.426	9.426	9.712 (mio din)
Izvoz v t	43.100	45.800	47.800	50.300	51.660
Izvoz v 000 dolarjev	23.085	26.095	28.235	29.895	32.100

* Opomba: Do nihanja količinske proizvodnje prihaja zaradi različnih količin potrebne nabave polproizvodov za zagotovitev pozitivnega rezultata.

8. člen

TOZD bodo v skladu s samoupravnim sporazumom o združitvi TOZD v DO železarno Jesenice prvenstveno zadovoljevale medsebojne potrebe po polproizvodih in storitvah ter tako omogočale kontinuirno obratovanje vseh TOZD v okviru delovne organizacije.

Podroben prikaz planiranega gibanja skupne in gotove proizvodnje, kakor tudi medsebojnih obveznosti pri dobavah vložka je razviden iz priloženih rebalansov jekla po letih.

9. člen

Na prodajnem področju bomo v DO ŽJ stremeli za pridobitev dolgoročnih pogodb z našimi kupci, skušali bomo pokrivati potrebe po naših izdelkih za porabnike znotraj SOZD SZ, kakor tudi zagotavljati polproizvode za predelovalce v naši občini. V okviru SOZD SZ bomo tvorno sodelovali pri usklajevanju prodaje celotnega programa SZ. Skupno bomo nastopali na zunanjih tržiščih in izvajali tudi posle blagovne menjave z državami SEV.

10. člen

Za zagotovitev izpolnjevanja proizvodnih načrtov bo potrebno nabaviti naslednje glavne surovine, polproizvode oz. energetske medije:

	1981	1982	1983	1984	1985
železova ruda	288.000	308.000	288.000	308.000	180.500
koks	131.000	142.000	131.000	142.000	83.000
staro železo	150.000	150.000	153.000	340.800	388.000
legure	19.016	19.566	23.029	25.116	26.571
mazut	70.000	70.000	67.000	64.000	61.300
naravni plin (10 ⁹ Nm ³)	70.000	75.000	80.000	90.000	90.000
polproizvodi el. energija (MWh)	120.900	144.850	113.000	37.200	37.200
	330.000	342.000	403.000	515.000	578.000

Od tega bo načrtovana vrednost uvoza repromateriala, ki bo sledila proizvodnim potrebam v letih 1981—85, naslednja

1981	50.882 milij. dolarjev
1982	49.759 milij. dolarjev
1983	48.488 milij. dolarjev
1984	52.842 milij. dolarjev
1985	60.332 milij. dolarjev

Potrebno bo zagotoviti, da bo dinamika dobav po mesecih redna in tekoča. Dinamika dobav se bo določila s samoupravnimi letnimi plani.

11. člen

Nabava surovin in energije bo v prihodnjem obdobju ena najbolj zahtevnih nalog. Zato bo urejanje tega področja, tako s strani ustreznih služb DO železarna Jesenice kot v skupnem delovanju v okviru SOZD SŽ, izredno pomembno. Zavzemali se bomo za podaljšanje že obstoječih samoupravnih sporazumov o dobavah starega železa. Sodelovali bomo v skupnih vlaganjih in dolgoročnih dobavah starega železa in fero zlitin ter drugih pomembnih surovin, ki so za nemoteno proizvodnjo nujno potrebni. V energetskem pogledu bomo z uvedbo elektro peči menjali strukturo porabljene energije. Potreba po uvozni energiji se bo zmanjšala na račun povečanja domače. Zaradi predvidenega pomanjkanja energije bo nujno naše sodelovanje pri vseh odločitvah o gradnji objektov, ki bodo zahtevali velike potrebe surovin in energije.

12. člen

Uvozna-izvozna problematika bo ena od najbolj kritičnih, zato bomo v DO ŽJ stremeli, da bomo z lastnim izvozom na konvertibilno področje in v okviru metalurške menjave v čim večji meri pokrivali potrebe po uvozu repromateriala in rezervnih delov. Manjkajoča devizna sredstva bo potrebno zagotoviti z združenjem deviz po 67. in 68. členu zakona o deviznem poslovanju izven DO. Skušali bomo pridobiti devizne pravice tudi pri zunanjih OZD, ki predelujejo naše jeklo in nadomestiti nekatere uvozne surovine z domačimi.

13. člen

Dobro in nemoteno izpolnjevanje proizvodnih nalog je pogojeno z vzdrževanjem vseh proizvodnih naprav, zato se bomo v naslednjem srednjeročnem obdobju zavzemali za čim kvalitetnejše in čim krajše izvajanje remontov in drugih popravil na proizvodnih agregatih, tako da bodo maksimalno usposobljeni za proizvodnjo.

Na področju oskrbovanja z rezervnimi deli se bomo zavzemali, da jih v čim večji meri izdelamo doma ali pa jih skušamo zagotoviti pri domačih dobaviteljih.

Le v skrajnem primeru se bomo posluževali dobave rezervnih delov iz uvoza. To bomo dosegli s povečanjem kapacitet storitev, s povečanjem storilnosti, pospešenim razvojem specializiranih izdelkov, pospešenim razvojem preventivnega vzdrževanja, boljše organizacijo dela, večjim koriščenjem delovnega časa itd.

14. člen

Na področju transporta znotraj in zunaj DO železarne Jesenice bomo morali racionalizirati transportne tokove in doseči boljšo izkoriščenost transportnih strojev z višjo stopnjo transportne tehnologije ter tako zmanjšati stroške. Zavzemali se bomo za zmanjševanje vseh vrst zastojev, ki so v zvezi s transportom ter na ta način doprinesli k večji proizvodnji. Skušali bomo zmanjšati stojnino z boljšo organizacijo dela ter pravočasno dostavo različnih materialov.

15. člen

Za uspešno realizacijo planiranih rezultatov je potrebno tudi uspešno razvojno — raziskovalno delo. Usmerjena raziskovalna dejavnost bo temeljila na tesnem povezovanju s proizvodnjo. Sodelovali bomo tudi z raziskovalnimi oddelki v drugih DO in Metalurškem inštitutem Ljubljana.

Predvidena raziskovalna dejavnost bo usmerjena predvsem na naslednja področja:

1. Pridobivanje jekla s posebnim poudarkom uvajanja sekundarne ponvične metalurgije, livnosti jekla, vroče in hladne predelave, toplotne obdelave, specialnih jekel, tehnologije varjenja in dodajnih materialov ter fizike kovin.
2. Osvajanje novih tehnologij in nivoja kvalitete ter novih proizvodov.
3. Osvajanje tehnologije pri projektih v zvezi z novimi investicijami ter sodelovanje pri izbiri opreme glede na tehnološke možnosti in usklajevanje tehnologije v DO ŽJ.

16. člen

V skladu s sprejetimi elementi in smernicami, ki izhajajo iz realne možnosti zaposlovanja, bomo v temeljnih organizacijah in DS za izpolnitev predvidenih proizvodnih obvez zaposlovali v letih 1981—85 naslednje število kadrov:

1981	6.695
1982	6.729
1983	6.758
1984	6.767
1985	6.615

Posebno pozornost bomo posvetili izobraževanju ob delu z namenom izboljšati kvalifikacijsko strukturo zaposlenih, kakor tudi zmanjševanju odsotnosti z dela in zniževanju fluktuacije. Zniževanje fluktuacije in čim bolj ustrezno kvalifikacijsko strukturo bomo skušali doseči z ustreznim nagrajevanjem po delu in višino osebnih dohodkov, izboljšanjem slabih delovnih pogojev, z uvajanjem sodobne tehnologije, pospeševanjem inovacijske dejavnosti ter z iskanjem podpore po dolgoročni stabilnosti in priznanju črne metalurgije v Sloveniji. Podpirali bomo usmerjeno izobraževanje in izobraževanje ob delu, predvsem za opravljanje dela in opravil ključnega pomena za nadaljnji razvoj, pridobivanje in predelavo jekla. Plan izobraževanja kadrov bo sestavni del letnih planov.

Se nadalje si bomo prizadevali za zboljšano organizacijo in kvaliteto prehrane. Izbor in čas delitve toplega obroka bomo prilagodili potrebam proizvodnje in skrajšali čas čakanja na malico. Z adaptacijo počitniških domov bomo obdržali dosedanje zmogljivosti za letovanje naših delavcev.

Za potrebe delavcev bomo skladno z zakonom o stanovanjskem gospodarstvu zagotovili kontinuiteto gradnje stanovanj s postopnim zmanjševanjem števila čakajočih.

IV. PLANIRANI DOHODEK DO ŽELEZARNA JESENICE

17. člen

Delavci v TOZD združeni v DO železarna Jesenice načrtujemo, da bomo z izpolnitvijo delovnih in proizvodnih nalog ustvarili družbeni proizvod (dohodek + amortizacija), s katerim si bomo zagotovili možnost nadaljnega razvoja, dvig osebnega in družbenega standarda in hkrati omogočili tudi nemoteno poslovanje delovnih skupnosti železarne Jesenice, ter razvoj skupne in splošne porabe ter krajevnih skupnosti.

18. člen

Delavci v temeljnih organizacijah bomo pridobivali dohodek iz ustvarjenega celotnega prihodka. Celotni prihodek sestavljajo:

1. Udeležba v skupaj ustvarjenem prihodku
2. Prihodek, dosežen z opravljanjem storitev v okviru DO
3. Prodaja materiala, odpadkov in storitev direktno na trgu
4. Udeležba v skupaj ustvarjenem dohodku
5. Ostali prihodki

Samoupravni sporazum o medsebojnih razmerjih pri ustvarjanju skupnega prihodka določa, da se dohodek, ustvarjen s prodajo skupnega proizvoda razporeja med temeljne organizacije, ki sodelujejo v njegovi proizvodnji po tem, koliko je vsaka od njih sodelovala v tej proizvodnji s svojim vloženim delom in sredstvi. V skladu s tem določilom se bo formiral tudi dohodek proizvodnih temeljnih organizacij v letih 1981—85.

19. člen

Predvidena stopnja rasti dohodka celotne Železarne bo znašala 3,3 %, kar pomeni, da se bo dohodek povečal na 2.696,3 milij. din v letu 1985. Zaradi predvidenih investicijskih vlaganj bo naraščala tudi predpisana amortizacija, kar bo vplivalo na povečano rast družbenega proizvoda, in sicer povprečno za 8,1 % letno.

20. člen

Po razporeditvi dohodka na sredstva, ki bodo služila za financiranje skupne in splošne porabe, delovnih skupnosti, na ostale obveznosti iz dohodka (obresti, zavarovalne premije, članarine in podobno) bo čisti dohodek padal po povprečni stopnji 0,4 %.

21. člen

Delavci železarne Jesenice predvidevamo, da bodo sredstva za skupno porabo, namenjena za financiranje družbenih dejavnosti (SIS), naraščala po povprečni stopnji rasti 2,9 %, sredstva za splošno porabo bodo v povprečju padala za 2,5 %, druge obveznosti iz dohodka pa bodo naraščala po povprečni stopnji 22,4 %.

Sredstva za zagotovitev nemotene poslovanja delovnih skupnosti bodo zaradi vpliva novega računalnika naraščala po povprečni letni stopnji rasti 2,3 %.

Zaradi zagotovitve jačanja materialne osnove dela bodo predvidena sredstva za zadovoljitev skupne in splošne porabe naraščala počasneje od dohodka.

22. člen

Delež čistega dohodka v dohodku se bo na nivoju delovne organizacije zmanjšal, kar je pogojeno s porastom fiksnih stroškov zaradi investicij, ki bodo imele pozitiven efekt šele v prihodnjem srednjeročnem obdobju. V okviru čistega dohodka načrtujemo 2,5 % letno stopnjo rasti realnega osebnega dohodka na zaposlenega. Delež sredstev za osebne dohodke v dohodku bo v letu 1981 45 %, v letu 1985 pa 41,5 %.

Sredstva sklada skupne porabe, namenjena delavcem, bodo povprečno naraščala po 2 % letni stopnji rasti, sredstva rezerv se bodo gibala v skladu z gibanjem dohodka, sredstva poslovnega sklada pa bodo formirana samo do obvezne višine za združevanje v infrastrukturo in kreditiranje nerazvitih republik in pokrajin. V letih 1982, 1984, 1985 pa zaradi novih investicij in njihovih vplivov na porast fiksnih stroškov ne bo možno zagotoviti niti teh sredstev v celoti.

REBALANS JEKLA ZA LETO 1985

	Plavž	Jeklarna	slabi	KL	KV.	LI-	Bluming	Štekel	Valj.	Valj.deb.	HV	HV	Nab.valj.	Žičarna	Profilarna
				gred.	varna				žice	ploščev.	Bela	Jesenice	žice		
Bluming		9.000					7.000								
Štekel		86.100					(73.200)								
		27.400	27.400				(26.300)	80.500							
Valjarna žice		13.000			13.000				11.500						
Valj.deb.plošč.		107.000	107.000							84.500					
Hlad.valj.Bela		117.100	117.100				(112.400)	112.400					83.000		
Hlad. valj.Jes.		50.500	50.500				(48.500)	41.700					36.500		
Žičarna		11.700			11.700		38.900		45.000				29.000	69.000	
		5.400	5.400				(5.200)	4.200							
Profilarna		24.100	24.100				(23.200)	20.000							22.800
		600 R	600 R							500 R					
Vratni podboji		4.900	4.900				(4.700)	4.000				3.500			3.300
Jeklovlek		32.700			32.700				29.000						
Opl.elektř.,var.ž.		10.200			10.200				9.100						
Suha masa		9.400			9.400				8.300					8.100	
Varilni prašek															
Ognjevdžr.mat.															
Žebljarna		8.000			8.000				7.100					6.900	
Livarna		4.000				3.000	(800)	700							
Sklad. 38		800	800				(2.100)	1.800							600
		2.200	2.200												
Plevž															
Jeklarna															
Gotova proizvod.					3.000	7.000	80.500	11.500	84.500	83.000	36.500		69.000	22.800	
						46.000									
Skupna proizvod.	100.000	570.000	(340.000)	(85.000)	3.000	6.000	265.300	110.000	85.000	83.000	40.000		84.000	26.700	
Nabava polproizv.							(296.400)						29.000	84.000	26.700

=====															
-------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

	Vratni	Nabava	Jeklo-	Nab.vl.	Opl.el.	Varilni	Ognj.	Nab.	Žebljar-	Skl.	Skupna	Gotova
	podboji	profilov	vlek	žice	Var.žica	prašek	mat.	vl.ž.	na	38	proizvod.	proizvod.
Bluming											52.000	7.000
Štekel											265.300	80.500
Valjarna žice											110.000	11.500
Valj.deb.plošč.											85.000	84.500
Hlad.valj.Bela											83.000	83.000
Hlad.valj.Jes.											40.000	36.500
Žičarna											84.000	69.000
Profilarna											26.700	22.800
Vratni podboji											3.000	3.000
Jeklovlek			3.000	30.000							30.000	30.000
Opl.elektř.,var.ž.				200	24.000						24.000	24.000
Suha masa												
Varilni prašek						4.000					4.000	4.000
Ognjevdžr.mat.											-	-
Žebljarna							5.000	11.500			11.500	11.500
Livarna											3.000	3.000
Sklad. 38										2.300	2.300	2.300
Plavž											100.000	-
Jeklarna											570.000	-

Gotova proizvod.	3.000		30.000	24.000	4.000	-		11.500	2.300			
Skupna proizvod.	3.000		30.000	24.000	4.000	-		11.500	2.300	1.493.800	472.600	
Nabava polproizv.		3.000		200			5.000				37.200	

=====												
-------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

PRIPOMBE:

REBALANS JEKLA ZA LETO 1984

	Plavž	Jeklarna	slabi	kv.gred.	Li-varna	Bluming	Štekel	Valj. žice	Valj.d. ploč.	HV Bela	HV Jesenice	Nab. valj.ž.	Žičarna
Bluming		9.000				7.000							
Štekel		122.600				(104.200)							
		900	900				85.000						
Valjarna žice		20.700				17.600		15.600					
Valj.deb.ploč.		107.000	107.000						84.500				
Hlad.valj.Bela		117.100	117.100			(112.400)	112.400			83.000			
Hlad.valj.Jes.		37.400	37.400			(35.900)	30.900			26.900			
Žičarna		24.600		24.000		21.300		40.800			29.000	65.100	
Profilarna		27.500				(23.400)	20.200						
		6.100				(5.200)	4.200						
Vratni podboji		4.300	600			(4.100)	3.500		500 R	3.100			
Jeklovlek		32.900		32.900				29.200					
		10.200		10.200				9.100					
Opl.elekt.,var.ž.		9.300		9.300				8.200					8.000
Suha masa													
Varilni prašek													
Ognjevdzdrž.mat.													
Žebljarna		8.000		8.000				7.100					6.900
Livarna		4.000				3.000							
		600	600			(600)	500						
Sklad. 38		2.100	2.100			(2.000)	1.700						

Plavž	Jeklarna												
Gotova proizvod.				3.000	7.000	85.000	15.600	84.500	83.000	26.900		65.100	
Skupna proizvod.	170.000	570.000	(270.000)	(85.000)	3.000	45.900	258.400	110.000	85.000	83.000	30.000	80.000	
						+6.000							
Nabava polproizv.						(288.700)					29.000		

	Profil-larna	Vrat. podb.	Nab. prof.	Jeklo-vlek	Nab.vl. žice	Opl.el. Var.ž.	Ognj. praš. mat.	Nab.vl. žice	Žebljar-na	Sklad. 38	Skupna proizvod.	Gotova proizvod.
Bluming											45.000	7.000
Štekel											258.400	85.000
Valjarna žice											110.000	15.600
Valj.deb.ploč.											85.000	84.500
Hlad.valj.Bela											83.000	83.000
Hlad.valj.Jes.											30.000	26.900
Žičarna											80.000	65.100
Profilarna	23.400										26.800	23.400
Vratni podboji	2.900	2.600									2.700	2.600
Jeklovlek			3.000	30.000							30.000	30.000
Opl.elekt.,var.ž.					200	24.000					24.000	24.000
Suha masa												
Varilni prašek							3.300				3.300	3.300
Ognjevdzdrž.mat.							500				500	500
Žebljarna								5.000	11.500		11.500	11.500
Livarna											3.000	3.000
Sklad. 38										2.200	2.200	2.200
Plavž											170.000	
Jeklarna											570.000	
Gotova proizvod.	23.400	2.600		30.000	24.000	3.300	500		11.500	2.200		467.500
Skupna proizvod.	26.800	2.600		30.000	24.000	3.300	500		11.500	2.200	1.542.200	
Nabava polproizv.			3.000		200			5.000				37.200

PRIPOMBE:

Manjkajoča sredstva bo potrebno črpati iz formiranih skladov v predhodnih letih.

Podroben prikaz gibanja predvidenega dohodka in njegove razporeditve je zajet v prilogi.

V. ODNOSI MED TEMELJNIMI ORGANIZACIJAMI ZDRUŽENEGA DELA IN DELOVNIMI SKUPNOSTMI V ŽELEZARNI JESENICE

23. člen
Temeljne organizacije združenega dela bodo v skladu s samoupravnim sporazumom o medsebojnih pravicah, obveznostih in odgovornostih med TOZD in DS zagotovile iz dohodka sredstva za nemoteno poslovanje delovnih skupnosti v okviru DO.

Plan predvidenih nalog, ki jih bodo DS izvajale v skladu s potrebami TOZD, bodo TOZD predhodno potrdile na svojih organih upravljanja.

VI. VARSTVO OKOLJA IN VARSTVO PRI DELU

24. člen
K izboljšavi in varstvu delavnega in širšega bivalnega okolja bodo v prihodnjem srednjeročnem obdobju 1981–85 prispevale že začete in nekatere nove investicije ter ukrepi.

Najpomembnejša pridobitev za izboljšanje tako delovnega kot širšega življenjskega okolja bo nova investicija v jeklarno 2 ob pogoj, da se obenem realizira planirana ukinitve zastarelega SM postopka, ki močno onesnažuje zrak.

Investicija v novo odpraševalno napravo za obstoječi elektropeči je že v teku in bo zaključena predvidoma 1981. leta. S tem bo odpravljeno onesnaževanje Save in zraka, zlasti pa bo zagotovljena čistejša in varnejša delovno okolje.

Ob novi investiciji v vakuumiranje jekla je planiran projekt za čiščenje sedimentnih odplak pri vakuumskem postopku v obstoječih bistrilcih Dorr z ustrezno povečanimi kapacitetami, kar bo hkrati odpravilo sedanjo preobremenjenost Dorr čistilcev.

S tem v zvezi je tudi projekt za obdelavo in uporabo gošče iz Dorr čistilcev.

25. člen
V vseh TOZD in DS moramo uvesti dosledno organizirano zbiranje odpadnih materialov, ki se nadalje koristno uporabljajo ali pa neškodljivo odstranjujejo.

Posebna skrb bo posvečena zbiranju odpadnih olj v skladu z internim navodilom ter pravilnikom o ravnanju z odpadnimi olji.

Izdelan in izveden bo projekt za preostale priključke kanalizacije fekalnih voda (ločeno od hladilnih voda) v zbirni kolektor za mestno biološko čistilno napravo.

26. člen
Oddelek za varstvo pri delu z odsekom za ekologije dela in varstvo okolja bo nadalje vršil meritve obstoječih virov onesnaževanja zraka, vode in zemljišča, na osnovi katerih se izdeluje katalog virov onesnaževanja okolja, kar je potrebno pri izdelavi sanacijskih programov in oblikovanju novih investicij, kakor tudi meritve ekoloških razmer v delovnem okolju, kar je potrebno za izdelavo kataloga ekoloških obremenitev delavcev.

PRIPOMBE:

27. člen
Temeljne organizacije bodo vzporedno z razvojnimi načrti skrbele tudi za izboljšanje delovnih pogojev in varstva pri delu z namenom, da se zmanjša število poškodb in zdravstvenih okvar in s tem poveča prisotnost na delu. Te učinke bodo TOZD dosegale z naslednjimi ukrepi:

- odpravo težkega nevarnega ter zdravju škodljivega dela z uvajanjem novih delovnih priprav in naprav ali s tehničnimi izboljšavami obstoječih,
- z ustvarjanjem in vzdrževanjem zdravih ekoloških pogojev v delovnih prostorih in na delovnih mestih,
- z varstvom delavcev pred poškodbami in zdravstvenimi okvarami z nabavo ustreznih in kvalitetnih sredstev za osebno varstvo.

VII. LJUDSKA OBRAMBA IN DRUŽBENA SAMOZAŠČITA

28. člen
Na področju ljudske obrambe in družbene samozaščite bomo v srednjeročnem razvojnem programu obdržali sedanjo intenziteto obrambnih priprav, zato bomo:

- prenesli obrambne priprave v TOZD,
- usposobili komiteje za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito,
- nadaljevali s tečaji za pripadnike splošnih enot civilne zaščite,
- povečali število članov v specializiranih enotah,
- dopolnilno usposabljali komandni kader,
- usposobili zaposlene za rokovanje z orožjem,
- nabavili uniforme in potrebna zaščitna sredstva za enote civilne zaščite,
- nabavili dodatno oborožitev za enote narodne zaščite,
- zagotovili potrebna sredstva za gradnjo in opremo zaklo-nišč ter izvedbo načrtov zatemnevanja.

VIII. KONČNE DOLOČBE

29. člen
Samoupravni sporazum o temeljih srednjeročnega plana delovne organizacije železarne Jesenice sprejemajo delavski sveti temeljnih organizacij železarne Jesenice na osnovi sprejetih temeljev plana temeljnih organizacij. Sporazum velja za obdobje 1981–85 in je osnova za pripravo drugih sporazumov o temeljih planov, skupnem poslovanju, usklajevanju ter dogovorov.

Vsak podpisnik lahko sproži postopek za spremembo in dopolnitve sporazuma. Postopek je enak, kot velja za njegov sprejem.

Morebitne spore pri izvajanju sporazuma bodo podpisniki reševali sporazumno. V primeru, da ne bo dosežena sporazumna rešitev, bodo reševali spore v skladu z določili samoupravnega sporazuma o združitvi temeljnih organizacij združenega dela v DO železarne Jesenice.

Podpisniki se sporazumejo, da bodo najmanj dva meseca pred potekom veljavnosti tega sporazuma sklenili nov sporazum za naslednje plansko obdobje.

PREDLOG PLANA INVESTICIJ PO TOZD V LETIH 1981 – 1985

TOZD oz.	Vrsta	Predračunska vrednost v mio din	Vrednost v letih 1981-85	VREDNOST V LETIH					Vrednost v obdobju 86 - 90
DS	investicije			1981	1982	1983	1984	1985	
PLAVŽ	razno	20,0	20,0	5,0	5,0	5,0	5,0	-	-
	AZ	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	Skupaj	35,0	35,0	8,0	8,0	8,0	8,0	3,0	-
JEKIARNA	naprava za vak.jekla	150,0	150,0	76,0	74,0	-	-	-	-
(braz jeklarne II)	procesni računalnik	50,0	50,0	25,0	25,0	-	-	-	-
	AZ	45,0	45,0	18,0	18,0	9,0	-	-	-
	ostalo	20,0	20,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-
	Skupaj	265,0	265,0	123,0	121,0	13,0	4,0	4,0	-
LIVARNA	Modernizacija liv.	30,0	30,0	-	-	-	15,0	15,0	-
	AZ	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-
	ostalo	-	-	-	-	-	-	-	-
	Skupaj	30,5	30,5	0,1	0,1	0,1	15,1	15,1	-
VALJARNA	nova potisna peč	35,0	35,0	-	5,0	20,0	10,0	-	-
BLUMING-ŠTEKEL	odbrizg škarje	35,0	35,0	-	5,0	20,0	10,0	-	-
	3 brusilni stroj za gradisce	50,0	50,0	15,0	35,0	-	-	-	-
	AZ	45,0	45,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	-
	ostalo	20,0	20,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-
	Skupaj	185,0	185,0	28,0	58,0	53,0	33,0	13,0	-
VALJARNA ŽICE	preobr. naprava	5,0	5,0	5,0	-	-	-	-	-
	odbrizg škarje	15,0	15,0	4,0	11,0	-	-	-	-
	žarilna peč	120,0	120,0	-	20,0	90,0	10,0	-	-
	AZ	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	ostalo	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	Skupaj	170,0	170,0	15,0	37,0	96,0	16,0	6,0	-

TOZD oz.	Vrsta	Predračunska vrednost v mio din	Vrednost v letih 1981-85	VREDNOST V LETIH					Vrednost v obdobju 86 - 90
DS	investicije			1981	1982	1983	1984	1985	
VALJARNA	normalizirana peč	30,0	30,0	8,0	22,0	-	-	-	-
DEBELE PLOČEVINE	odbrizg škarje	25,0	25,0	-	8,0	17,0	-	-	-
	ravnalni stroj	15,0	15,0	5,0	10,0	-	-	-	-
	5-tonski žerjav	10,0 (prenos iz posebn. program)	10,0	10,0	-	-	-	-	-
	AZ	7,5	7,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	-
	ostalo	20,0	20,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-
	Skupaj	507,5	507,5	113,5	215,5	167,5	5,5	5,5	-
HLADNA VALJARNA BELA	povez-pakirna linija	15,0	15,0	-	5,0	10,0	-	-	-
	dograditev SCAP	40,0	40,0	-	10,0	30,0	-	-	-
	AZ	45,0	45,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	-
	ostalo	-	-	-	-	-	-	-	-
	Skupaj	100,0	100,0	9,0	24,0	49,0	9,0	9,0	-
HLADNA VALJARNA JESENICE	večnamensko valjčno ogr. + krožne škarje I	150,0	150,0	-	-	65,0	85,0	-	-
	krožne škarje II	25,0	25,0	10,0	15,0	-	-	-	-
	AZ	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	ostalo	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	Skupaj	195,0	195,0	14,0	19,0	69,0	89,0	4,0	-
ŽIČARNA	vlečni stroj za VAC (2500t)	50,0	50,0	10,0	40,0	-	-	-	-
	lužilnica	180,0	180,0	-	75,0	105,0	-	-	-
	peč za gušenje	8,0	8,0	-	8,0	-	-	-	-
	zvonaste peči	15,0	15,0	10,0	5,0	-	-	-	-
	AZ	10,0	10,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-
	ostalo	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	Skupaj	278,0	278,0	25,0	133,0	110,0	5,0	5,0	-

REBALANS JEKLA ZA LETO 1983

Plavž	Jeklarne	KL	Li-varna	Nab. slabov	Bluming	Štekel	Ev. TYP	Valj. žice	Nab. slabov	Valj. deb. pl.	Nab. TYP	HV Bele	Nab. TYP	HV Jesenice
Bluming	8.000				6.000 (19.500)									
Štekel	93.200			20.000	(79.200)	80.000								
Valjarna žice	36.700				31.200			27.700						
Valj. deb. ploč.	114.600				94.000 (24.000)				13.000	84.500				
Hlad. valj. Bela	87.200			25.000	(71.500)	95.500					15.800	85.000		
Hlad. valj. Jes.	36.100				(30.700)	26.300		35.300					5.000	27.300
Žičarna	10.300	22.500			8.800 (14.500)	12.500	4.000	31.300						
Profilarna	17.100				6.100 (5.200)	4.200								
Vratni podboji	4.200 R				600 R (3.600)	3.100				500 R				2.700
Jeklovlek	30.000	30.000						26.600						
Opl. elektr. var. ž.	10.200	10.200						9.100						
Suha masa	9.300	9.300						8.200						
Varilni prašek														
Ognjevar. mat.														
Željarne	8.000	8.000						7.100						
Livarna	2.700		2.000											
Sklad. 38	700				600 (2.000)	500								
Plavž	2.400					1.700								
Jeklarne														
Gotova proizvod.				2.000	6.000	80.000		27.700		84.500		85.000		27.300
Skupna proizvod.	158.000	500.000	(80.000)	2.000	140.500	223.800		110.000		85.000		85.000		30.000
Nabava polproizv.				45.000	(250.800)		4.000		13.000		15.800		5.000	

Nab. valj. ž.	Li-varna	Nab. TYP	Profil. loras	Vrat. podb.	Nab. prof.	Jeklo- vlek	Nab. vl. ž.	Opl. el. Var. ž.	Var. prašek	Ognj. mat.	Nab. vl. ž. žičarna	Sklad. 38	Skupna proizvodnja	Gotova proizvodnja
Bluming													+20.000	6.000
Štekel													140.600	80.000
Valjarna žice													223.800	27.700
Valj. deb. ploč.													110.000	84.500
Hlad. valj. Bela													85.000	85.000
Hlad. valj. Jes.													30.000	27.300
Žičarna	15.500	41.700											56.600	41.700
Profilarna			8.000	23.700									26.800	23.700
Vratni podboji				2.600	2.300								2.300	2.300
Jeklovlek					3.500	23.000							28.000	28.000
Opl. elektr. var. ž.	8.000					200	24.000						24.000	24.000
Suha masa														
Varilni prašek								2.500					2.500	2.500
Ognjevar. mat.									1.000				1.000	1.000
Željarne	6.000									5.000	11.500		11.500	11.500
Livarna													2.000	2.000
Sklad. 38				500								2.200	2.200	2.200
Plavž													158.000	
Jeklarne													500.000	
Gotova proizvod.	91.700		34.700	2.300		28.000	24.000	2.500	1.000		11.500	2.200		449.400
Skupna proizvod.	91.700		34.700	2.300		28.000	24.000	2.500	1.000		11.500	2.200	1.509.300	
Nabava polproizv.	12.500		9.000		2.500		200			5.000				113.000

PRIPOMBE:

[illegible]

Plan								
Zaklad								
Dotova provedena			1,000	1,000	10,500	10,500	95,000	27,500
Stran provedena	100,000	100,000 (10,000)	1,000	100,000	110,000	90,000	95,000	30,000
Dobava dopolniva			45,000 (1,000)	45,000 (10,000)	10,000	20,200	5,000	27,500

	St.- guma	St.- TPV	Profil- larna	Vent.- pne.	Gas.- pnef.	Jeklo- vise	Opel.- viš.	Var.- Var.ž.	Presek unt.	Oprij. vl.ž.	Nač.- blijarac	Sklad. %	Skupna proizvodnja	Gotova proizvodnja
Bluminc													143.800	6.000
Štetal													223.500	80.000
Valjerno žice													110.000	33.500
Valj.jeh.pl.													90.000	89.500
Klad.valj.šela													95.000	95.000
Klad.vold.Jes.													30.000	27.700
Zikarna	50.000												58.000	54.600
Profilarna		1.000	24.000										25.900	28.200
Vratni podvalj			2.200	2.000									2.000	2.000
Jeklovlek					3.000	24.500							24.500	24.500
Opel.elektr.var.ž. 5.500						150	21.500						21.500	21.500
Čelna masa														
Varilni presek								900					900	900
Ornjevski. nat.									1.500				1.500	1.500
Željezna	10.000							5.000	11.500				11.500	11.500
Livarna													2.000	2.000
Čelad. 32			500									2.100	2.100	2.100
Plasti													100.000	
Jeklarac													500.000	
Gotova proizvod.	54.000		24.200	2.000		24.500	21.500	900	1.500		11.500	2.100		470.500
Skupna proizvod.	64.000		26.200	2.000		24.500	21.500	900	1.500		11.500	2.100	1.540.200	
Načeto polproizv.	1.000			2.000		150				5.000				144.850

TOZD 22.	Vrsta investicije	Predračunska vrednost v mio din	Vrednost v letih 1981 - 85	VREDNOST V LETIH					Vrednost v obdobju 86 - 90
				1981	1982	1983	1984	1985	
PROFILARNA	krožne škarje za TVT (do 1 m šir.)	35,0	35,0	-	-	-	17,5	17,5	-
	povoš.proiz.diskov	25,0	25,0	10,0	15,0	-	-	-	-
	AZ	2,5	2,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-
	ostalo	10,0	10,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-
	Skupaj	72,5	72,5	12,5	17,5	2,5	20,0	20,0	-
VRATNI PODBOJI	AZ	1,5	1,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-
	ostalo	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	Skupaj	6,5	6,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-
JEKLOVLEX	Schuneg linija II	55,0	55,0	9,0	46,0	-	-	-	-
	luščilni stroj	30,0	30,0	5,0	25,0	-	-	-	-
	AZ	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	ostalo	25,0	25,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	-
	Skupaj	115,0	115,0	20,0	77,0	6,0	6,0	6,0	-
ELEKTRODE	aglomerirani prašek	65,0(v 1.1980-5)	60,0	43,0	17,0	-	-	-	-
	polnjena žica	30,0	30,0	-	-	-	10,0	20,0	-
	AZ	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	ostalo	20,0	20,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	-
	Skupaj	120,0	115,0	48,0	22,0	5,0	15,0	25,0	-
ŽEBLJARNA	Stroj za navojnike	2,5	2,5	2,5	-	-	-	-	-
	AZ	1,5	1,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-
	ostalo	2,5	2,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-
	Skupaj	6,5	6,5	3,3	0,8	0,8	0,8	0,8	-
SKUPAJ PROIZ.TOZD		2.086,5	2.081,5	420,7	734,2	581,2	227,7	117,7	

TOZD oz. DS	Vrsta investicije	Preračunska vrednost v mio din	Vrednost v letih 1981 - 85	VREDNOST V LETIH					Vrednost v obdobju 86 - 90
				1981	1982	1983	1984	1985	
STROJNE DELAVNICE	stroj.del. II.faza	60,0	60,0	25,0	35,0	-	-	-	-
	AZ	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	ostalo	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	Skupaj	70,0	70,0	27,0	37,0	2,0	2,0	2,0	-
REMONTNE DELAVNICE	rekonstrukcija RD (instal.del.in p.d.)	30,0	30,0	7,0	-	10,0	13,0	-	-
	AZ	2,5	2,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-
	ostalo	2,5	2,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-
	Skupaj	35,0	35,0	8,0	1,0	11,0	14,0	1,0	-
VZDRŽEVANJE	razno ostalo	10,0	10,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-
	AZ	1,0	1,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-
	Skupaj	11,0	11,0	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	-
ENERGETIKA	plinifikacija II.faza	20,0	20,0	20,0	-	-	-	-	-
	para PE Jav.	60,0	60,0	60,0	-	-	-	-	-
	rekonstrukc.toplarne	80,0	80,0	-	-	-	40,0	40,0	-
	- " - kisikarne	60,0	60,0	-	-	-	25,0	35,0	-
	- " - trafopostaj	40,0	40,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	-
	HC Javornik	40,0	40,0	-	-	20,0	20,0	-	-
	AZ	25,0	25,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	-
	ostalo	15,0	15,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	-
	Skupaj	340,0	340,0	96,0	16,0	36,0	101,0	91,0	-
TRANSPORT	razno	70,0	70,0	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0	-
	AZ	10,0	10,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	-
	Skupaj	80,0	80,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	-

PRIPOMBE:

TOZD oz. DS	Vrsta investicije	Predračunska vrednost v mio din	Vrednost v letih 1981 - 85	VREDNOST V LETIH					Vrednost v obdobju 86 - 90
DRUŽBENA PREHRANA	kantina	15,0	15,0	15,0	-	-	-	-	-
	adaptacija kadr.doma	10,0	10,0	-	5,0	5,0	-	-	-
	ostalo	25,0	25,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	-
	AZ	1,5	1,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-
	Skupaj	51,5	51,5	20,3	10,3	10,3	5,3	5,3	-
SKUPAJ STORITEV TOZD		587,5	587,5	169,5	82,5	77,5	140,5	117,5	-
DS ESI	razno	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	AZ	1,5	1,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-
	Skupaj	6,5	6,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-
DS KO - FI	razno	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	AZ	1,0	1,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-
	Skupaj	6,0	6,0	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	-
DS SEO, TKR in NG	ERC	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	TKR	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	AZ	5,0	5,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-
	ostalo	2,5	2,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-
	Skupaj	17,5	17,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	-
SKUPAJ DS		30,0	30,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	-
SKUPAJ ŽJ brez jeklarne II		2.704,-	2.699,-	596,2	822,7	664,7	374,2	241,2	
		- 5,0 v 1.1980							
JEKLARNA II		5.860,2	5.552,8	1.842,9	2.027,4	1.100,0	582,5	-	
SKUPAJ Z JEKLARNO		8.564,2	8.251,8	2.439,1	2.850,1	1.764,7	956,7	241,2	
		-307,4 v 1.1980							

SKUPNA PROIZVODNJA V LETIH 1981 — 1985

T O Z D	1981	1982	1983	1984	1985
Plavž	158.000	170.000	158.000	170.000	100.000
Jeklarna	500.000	500.000	500.000	570.000	570.000
Livarna	2.000	2.000	2.000	3.000	3.000
Valjarna bluming-štekel	380.000	384.300	384.400	310.300	317.300
Valjarna žice in profilov	110.000	110.000	110.000	110.000	110.000
Valjarna debele pločevine	83.000	90.000	85.000	85.000	85.000
Hladna valjarna Bela	95.000	95.000	85.000	83.000	83.000
Hladna valjarna Jesenice	30.000	30.000	30.000	30.000	40.000
Žičarna	54.600	68.000	56.600	80.000	84.000
Profilarna	26.900	26.900	26.800	26.800	26.700
Vratni podboji	1.600	2.000	2.300	2.600	3.000
Jeklovlek	22.000	24.500	28.000	30.000	30.000
Elektrode	24.400	23.900	27.500	27.800	28.000
Žebijarna	11.500	11.500	11.500	11.500	11.500
Skladišče 38	2.100	2.100	2.200	2.200	2.300
S k u p a j	1.501.100	1.540.200	1.509.400	1.542.200	1.493.800

GOTOVA PROIZVODNJA V LETIH 1981 — 1985

T O Z D	1981	1982	1983	1984	1985
Livarna	2.000	2.000	2.000	3.000	3.000
Valjarna bluming-štekel	85.000	86.000	86.000	92.000	87.500
Valjarna žice in profilov	36.200	33.500	27.700	15.600	11.900
Valjarna debele pločevine	82.500	89.500	84.500	84.500	84.500
Hladna valjarna Bela	95.000	95.000	85.000	83.000	83.000
Hladna valjarna Jesenice	28.100	27.700	27.300	26.900	36.500
Žičarna	41.200	54.600	41.700	65.100	69.000
Profilarna	24.600	24.200	23.700	23.400	22.800
Vratni podboji	1.600	2.000	2.300	2.400	3.000
Jeklovlek	22.000	24.500	28.000	30.000	30.000
Elektrode	24.400	23.900	27.500	27.800	28.000
Žebijarna	11.500	11.500	11.500	11.500	11.500
Skladišče 38	2.100	2.100	2.200	2.200	2.300
S k u p a j	456.200	476.500	449.400	467.600	472.600

REBALANS JEKLA ZA LETO 1981

Plavž	Jeklarna	KL	Livarna	Nab. alabov	grad.	Bluming	Štekel	Valj. žice	Nab. alabov	Valj. deb. pl.	Nabava HV TWT	Nab. HV TWT	Jesenice
Bluming	8.000					6.000							
Štekel	97.600			15.000		14.400 (83.000)	79.000						
Valjarna žice	44.100					37.500							
Valj. deb. ploč.	115.000	3.300				94.300 (24.000) (67.000)			10.200	82.500			
Hlad. valj. Bela	81.700			25.000			91.000				32.000	95.000	
Hlad. valj. Jos.	37.300					2.800 (31.700)	27.300					5.000	28.100
Žičarna	27.700	27.700			4.000	2.400 (18.100) (2.600)	15.600	30.300					
Profilarna	21.300					3.100 (2.600)	2.100						
Vratni podboji	2.800					700 R (2.400)	2.100			500 R			1.900
Jeklovlek	23.200	23.200											
Opl. elektr., var. ž.	10.200	10.200											
Suha masa	7.600	7.600											
Varilni prašek													
Ognjevarni mat.													
Žebijarna	8.000	8.000						7.100					
Livarna	2.700		2.000			(600)	500						
Sklad. 38	2.800					(1.800)	1.600						
Plavž													
Jeklarna													
Gotova proizvod.			2.000			6.000	79.000	36.200		82.500	95.000		28.100
Skupna proizvod.	158.000	500.000	(80.000)	2.000		140.800	219.200	110.000		83.000	95.000		30.000
Nabava polproizv.					4.000	4.000	(245.700)		10.700	32.000		5.000	

Nab. valj. ž.	KL	Nab. TWT	Profil. livarna	Vrat. podb.	Nab. prof.	Jeklo- vlek vl. ž.	Nab. Opl. el. var. ž.	Var. prašek	Ognj. mat.	Nab. vl. ž. žičarna	SKL. 38	Skupna proizvod.	Gotova proizvodnja
Bluming												+20.000	6.000
Štekel												140.800	79.000
Valjarna žice												219.200	36.200
Valj. deb. ploč.												110.000	82.500
Hlad. valj. Bela												83.000	95.000
Hlad. valj. Jos.												95.000	28.100
Žičarna	13.500	41.200										30.000	41.200
Profilarna					3.000	24.500						54.600	24.600
Vratni podboji					1.800	1.600						26.900	2.100
Jeklovlek						3.000	22.000					1.600	22.000
Opl. elektr., var. ž.						200	21.500					22.000	21.500
Suha masa												1.600	
Varilni prašek								200				900	900
Ognjevarni mat.									2.000			2.000	2.000
Žebijarna										5.000	11.500	11.500	11.500
Livarna												2.000	2.000
Sklad. 38											2.100	2.100	2.100
Plavž												158.000	
Jeklarna												500.000	
Gotova proizvod.	41.200	24.600	1.600		22.000		21.500	900	2.000	11.500	2.100		456.200
Skupna proizvod.	54.600	26.900	1.600		22.000		21.500	900	2.000	11.500	2.100	1.501.100	
Nabava polproizv.	13.500	8.000		3.000	200				5.000				120.900

PRIPOMBE: